

אלן אלן

הທהוו המדריך המאויר לפתרון הסכסוך הישראל-פלסטיני

אורית אשיה

התקווה

אורי אלין

התקווה המדריך המאויר לפתרון הסכסוך הישראל-פלסטיני

הקדמה מאת ד"ר שאול אריאלי

חיבור

**Uri Ashi
Hatikvah**

**אוריהashi
התקווה**

עריכה: אביבית משמרי
עריכה מדעית: אלחנן מילר

© 2021 כל הזכויות שמורות
להוצאה חיבור ולמחבר

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או
לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר – כל חלק
שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול
בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

לוחות והדפסה: דפוס חבל, פתח תקווה

מסת"ב 0-519-599-978 ISBN

נדפס בישראל - 2021 Printed in Israel - 2021

לקרן, שחר ויובל

תוכן העניינים

7	הקדמה מאת ד"ר שאול אריאלי
11	מבוא
	 חלק א'
29	20 שנה
47	הפלונטර
	 חלק ב'
67	עם
111	רע
157	אחיכם
175	הרוב
197	שבר
221	ספין
237	בדד
257	הרב"ה
283	אור
295	בשורות
303	תודות
305	מקורות

הקדמה מאת ד"ר שאול אריאלי

הסכוסר היישראלי-פלסטיני הוא אחד מהסוכסוכים הארוכים והעיקשימים ביותר בתולדות העמים בעת המודרנית. הוא גם אחד הסוכסוכים הייחודיים, אם לא היהודי במיוחד, במאפייניו, בהתפתחותו ובగורםיו המעורבים בו. אין זה קל לצופה בסכוסר, כמו למי שאינו אותו, להבין את מורכבותו, את נקודת המפנה הדרמטית שבו, את המעבר בתפיסות המעורבים בו מ"משחק סכום אפס" ל"ניצחון לבול" ואת התפתחות עמדות הצדדים במהלך המשאים ומתרנים שביקשו לישבו.

בפני המבוקש להכיר ולהבין את הסכוסר עומדים שלושה אתגרים תודעהתיים חשובים. האתגר הראשון מתייחס לברות המאפיינת את הציבור היישראלי והפלסטיני ביחס להכרת ההיסטוריה של הסכוסר, העובdot והתהליכים המרכיבים שנקשרו בו. סקרים שונים מראים לנו כי חלקים ניכרים בצבא היהודי אינם מכירים אפילו יסוד כמו "ב"ט בנובמבר" או מושג יסוד כמו "הקו הירוק". רבים מתוכם אינם יודעים הרבה על מחמוד עבאס (abboamazon) ואך משיכים אותו להנהגת חמאס. כך גם בקרב הפליטים: 40 אחוזים אינם מאמינים כי השואה אכן התרחשה. ברות זו אינה יהודית לחברות הללו – היא מאפיינת את כלל החברות בעולם ומאפשרת, באופן ובסל Makom, את יצרתה של "פיק ריאלית" בשירות אינטרסים המבקשים לקיים את הסכוסר, או להימנע מליישבו על פי החלטות הקהילה הבינלאומית.

האתגר השני מתייחס להבנת התפיסה התודעתית של החברה היהודית בישראל ושל החברה הפלסטינית ביחס לסכוסר. על המתעניין להכיר בכך שהישראל-יהודי והפלסטיני-ערבי מוחזקים במסגרות פירוש שונות, ולמעשה הפוכות, ביחס לשורה ארוכה של נושאים הקשורים בסכוסר: זכויותיו של העם היהודי לעומת זכויותיו של העם הפלסטיני להגדרה עצמית בארץ ישראל/פלסטין; מעמדם של המשפט הבינלאומי וההחלשות של הארגונים המייצגים את הקהילה הבינלאומית; סיוע פעולה בתחום פנוי או הגנה עצמית; ההגדרה של לאומיות; זכויות בקרקע; ועוד.

למה הדבר דומה? לשני אנשים העומדים ומתבוננים בספרה מסוימת משני צדיה: המתבונן מצד אחד יראה את הספרה 6, ואילו השני יראה את הספרה 9; אלה שעומדים לצידו של האחד יצדיקו אותו, ובאופן טבעי יכריזו כי השני טועה – ולהפוך. כלומר, עמדת המתבונן יכולה לסת – לאוטו אירוע או מושג – פרשנות שונה עד הפוכה לחולותין מפרשנותו של המתבונן מזוית אחרת. עמדת המתבונן מוכבתת מן הניסיון האישי שלו, השכלתו ור��עו התרבותי, המעציבים את אופן התבוננותו באירועים. כך גם בענין שאנו חנו עוסקים בו כאן: מי שմבקש ליישב את הסכוסר – בכל צד, ובמובן גם המתוור בינויהם – חייב לקבל כי גם אם צד אחד צודק להבנתו, אין פירוש הדבר בהכרח שהשני טועה, ולהיפך. סך כל הפרשנות השונות הוא זה היוצר את הנרטיב השלם של כל צד. במקרה היהודי-פלסטיני מדובר בשני נרטיבים הסותרים אחד את השני באופן מלא, אך בה בעת כל אחד מהם בעל תוקף. לפיכך, ישוב הסכוסר אינו יכול להישען על יצירת נרטיב אחד מוסכם ביחס לשורשו והפתוחותיו, אלא על פשרה המבוססת על אמתה בשעתה. פשרה שתעניק מענה לאינטראקטים הלאומיים המהווים של כל צד, בהיקף של "חצאי תאותו בידו".

האתגר השלישי מחייב מיתוסים המזינים את החברות המעורבות בסכוסר. איפה מתחילה ומסתיימים הסיפור העובדתי, האמייתי, של האירועים הקשוריים בתולדות הסכוסר היהודי-ערבי, מהו החלק ה"נוסך" שהצטרך אליו במלהך האירועים ובעקבותיהם ומהו החסר בו. בכל מיתוס יש גרעין אמת שבגללו אי-אפשר להפריך אותו בשקר גמור, אבל את הגרעין זהה עוטפת הילה מעכימה של בדיה, שיזכרת מעתפת של טיעונים ופרא-שניות מוטות. הילת הבדיה הזאת מסתירה לעבודות אחרות, סותרות, ומעnika למיתוס את יכולת העבר מסר חברתי-פוליטי, שנקלט באופן רגשי ושאינו עומד ל מבחן.

ביסודותיו של דבר, המיתוסים בחברות המעורבות נוצרו מתוך הסכוסר בין היהודים-ישראלים לפליטינים על ארץ ישראל, הנמשך כבר למשך מאה שנים, והם מוסיףם למלא תפקיד בחברות כל עוד הסכוסר הזה לא

בא על פתרונו – או לפחות כל עוד יש בהם כדי לשרת מדיניות כזו את אחרת. ב寵ה, יצירת המיתוס על-ידי קריית האמת לגוזים וטוויתה לתוך השקר הייתה ועודנה אמצעי משכניו ביותר לgiוס ציבור לעמדות פוליטיות. מעבר לגורם האמת, הילת הבדיה במיתוסים הללו נועדה להציג את השוני בין היהודי-ישראלי לבין הפלסטיני-הערבי, ולהעמיק את התויגים של טוב ורע, נכון ולא-נכון, צודק ולא-צדוק, מוסרי ולא-מוסרי, רודף שלום ורודף מלחמה, בהתאם. באופן זה, המיתוסים מקובעים את העמדה השוללת הכרה בלגיטimitiy של الآخر ואת ההכרה באנושיותו ובזכויותיו. לפיכך, קבלה ללא ערזור של המיתוסים הללו משרתת את כל מי שמקש לשומר את גחלת הסכוסר כדי לסלל תחילה של הסדר-קבע – תהליך עשוי להוביל לשalom ולפיזוס בין העמים. במקרים אחרות, ההתקשרות להיצמד למיתוסים היא מתכוון להנצהה של הסכוסר ולסיכול כל אפשרות לפתרונו.

הספר " התקווה" מנסה להתמודד עם שלושת האתגרים הללו עבור הקוראים על ידי ציודם במידע ובתוכנות הנדרשות לכך. הדבר נעשה ביד קלילה, עם נגיעות הומוריסטיות אך מבלי לפגוע ברמת הדיק ההיסטורי וברצינות התהומית של הנושא. הספר מאפשר לצלול לפינות היסטוריות נשכחות, להאיר אותן ולהשופ בפני הקוראים את האמת הפשוטה העשויה לסייע בידם להבין את מרכיבותיו הרבה של הסכוסר העיקש שבו אנחנו חיים. האירומים הנפלאים מלאים את הטקסט ומעניקים לו סגנון עבשוני וצעיר, גם אם הדברים עוסקים בסוגיות בנויות מעלה ממשה שנים. נישא התקווה כי ספר זה יתרום את חלקו ליישובו של הסכוסר.

הכותב הוא מומחה בתולדות הסכוסר ופרסם שמונה ספרים ומאות מאמרים בנושא; שימוש במח"ט עזה, בסגנון המזוכיר הצבאי של ראש הממשלה ושר הביטחון, עמד בראש המנהלת להסכם הבניינים בגודה המערבית ובראש המנהלת להסדר הקבע; כימ, עמית הוראה במוסכי הבניה והרצליה, עמית מחקר במיכון טרומן לשולם שבאוניברסיטה העברית, מראשי "יוזמת ז'נבה"; חוקר בכיר בקרן לשיתוף פעולה כלכלי וחבר ועדת ההגוי של תנועת מפקדים למען ביטחון ישראל.

מבוא

"הבנות המדינית של אנשים, העומדים בתוך תוכם של חיי-המעשה, היא לעיתים תכופות זעומה עד להתמייה"¹ – כך פותח בנימין זאב הרצל את ספרו "מדינת היהודים". מהו ווערים שנה חלפו מאו יצה הספר לאו. האנשים העומדים בתוך תוכם של חיי-המעשה, התחלפו מאו, אבל הבנות המדינית עדין זעומה עד להתמייה.

כיום הדבר מתמייה אף יותר. האורח היהודי הממושיע הספיק במרוצת חיו לנסוע בכל העולם, להקים שלושה סטארט-אפים, לרשות שני פטנטים ולהביר לפחות סרט בורקס אחד בעל פה, אבל לו אותו אורח ממושיע היה צריך לעבורי בחון פטע בתולדות הסכוז היהודי פלסטיני – מה הסיבוי שהוא עבר אותו בהצלחה? נמור מאד לדעת. יש בארץ יותר מומחים בעלי שם לרפואה סינית או להיסטוריה של קנדה, מאשר אנשים שמכירים כראוי את תולדות הסכוז המתחולל ממש מתחת לאפם.

רבים מאייתנו, מימין ומשמאלי, נוטים לדמיין את הסכוז, המציגו מה להיווסדו, בצורה פשוטית – בקרוב של דוד מול גולית. יש צד טוב ויש צד רע. יש קורבן ויש מקרבן. הצד הרע רק רוצה להרוג את הצד הטוב; הצד הטוב רק רוצה להיות בשכנות טובה ובשלום עם הצד הרע, אילו ורק הצד הזה לא היה כה רע. איפה מומקמים הישראלים והפלסטינים במשווה זה? מימין ומשמאלי נקבל תשובה היפות ונהרצות, אבל בשני המקרים התשובה לא תתחבש על מחקר מעמיק בסוגיה.

לגביה שאלת הולכת ומסתמנת דוקא אחדות דעתם מפותיעה בין שני ההצעות: האם יש סיכוי להגיע להסדר שלום עם הפלסטינים על בסיס פתרון שתי מדינות לשני עמים? מי민 ומשמאלי הגיעו בשנים האחרונות לרבים לאותה תשובה: לא. "נגזר علينا לחיות על חרבנו" ימלמל מיוasha'i. "אין ברירה – יש להקים מדינה דו-לאומית" ימלמל מיוasha'b. אחותה זו של מיאשימים מיאשת בפניה עצמה.

הסתפקות לגבי הסיכוי להגיע לשלוום עם הפלסטינים מוצדקים בחלוקם. אבל בוואו נניח שיש פתרון קסום לשבסור היישראלי-פלסטיני, שיאפשר לנו לחיות בשלוום לצד שכינוינו הפליטנים, ללא סיכון בייחוני קיומי ובשגשוג בכלבי חסר תקדים. אילו היה קיים פתרון שכזה, האם היו מוכנים בו? רוב הסיכומים שכן.

במובן, אתם לא מאמינים בקסמים. גם אני לא. יחד עם זאת, הפתרון שתיארתי קיים.

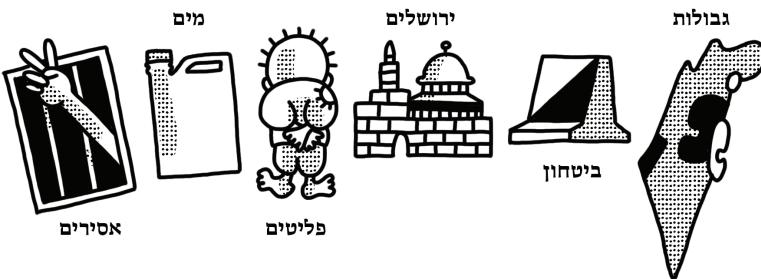
אני יודע, זה נשמע מוזר. הרוי התרגלנו כבר לכך שהסבירו היישראלי-פלסטיני הוא נצחי. השבסור הזה התחל רשמי לפניו מאה שנה. מאה שנה זה המון זמן בשביב לפטור סכשו. כמה המון? המון כל כה, שלפני מאה שנה לא היה דבר כזה מחשב, וכיוום לכל ילד יש ביד מכשיר בעל כוח חישובי גדול יותר מכל המערוכות שעמדו לרשות נאס"א בעת הנחתת האדם הראשון על הירח. המון כל כה, שלפני מאה שנה לא הייתה כוחה הצבעה לנשים כמעט באף מדינה בעולם ואילו ביום אין מדינה בעולם (מלבד הוותיקן) שאין בה כוחה הצבעה לנשים. במהלך מאה השנים האחרונות הսפיקה ברית המועצות לקום, להפוך למעצמה הגדולה בתבל ולקרוס. ואנחנו, עם ישראל, הסבוקנו במאה האחורה לגבות חזון מעשי לתקומה מדינית, להיעלם כמעט מהמפה ברצח העם הנורא ביותר שידעה ההיסטוריה ריה האנושית, ושוב לקום מההריסות בעופ החול. הקמננו מעצמה, שכוחה הכלכלי, הצבאי, הטכנולוגי והתרבותי משתווה לזה של הגודלות שבמעצם מות. אבל השבסור היישראלי-פלסטיני? הוא, לא! לשבסור זהה בטוח אין פתרון.

או זהו, שיש, ובספר שלפניכם אני מתכוון לעשות היברות בינו לביןם. בעצם, למה שלא עשו את זה כבר עכשו? קבלו בבקשתם, במחיאות כפיים סוערות, את...

הפטון לסנון היישורי-פלסטיני

בימים הקרובים יתוארו, בKİצ'ור נמרץ ובלוית אירופי משובבי נפש, הקווים הכלליים של הסכם השלום העתידי בין ישראל לפלסטינים. אל תתפסו אותי במילה – הסכם השלום, לכשיבו, לא צפוי להיות זהה אחד לאחד למתחאר כאן. עם זאת, מסקירה נרחבת של כל המתווים, ההסכמים ומסמכיו הבנוניים, אלהם הגיעו היישרים והפלסטינים עד כה, אפשר להניח בביטחון רב שההסדר אליו נגעה לבסוף יהיה דומה עד מאד.

במהלך הסבבים הרבים מספור – הרשמיים והחשיים – הגיעו צוותי המשא ומתן בעשרות השנים האחרונות שוב ושוב לאותם פתרונות. פתרונות אלו יפורטו להלן על פי החלוקה המקובלת לשש סוגיות הליבה של הסכום:

גבולות

ישנם שלושה מונחים שחשוב להזכיר לפני בטרם נתאר את ההחלטה לסתוגית:
הגבולות: גבולות החלוקה, גבולות הקו הירוק והחלטה 242

גבולות החלוקה – בכ"ט בנובמבר 1947 התקיימה הצבעה בעצרת הכללית של האו"ם על חלוקת הארץ לאדמתה שאותה אנחנו מכנים ארץ ישראל. כ-55% מהשטח יועדו לממלכה היהודית, כ-45% מהשטח יועדו לממלכה הערבית ואוצר ירושלים, שהשתרע על פני חצי הארץ מהשטח, יועד להפוך לשטח בינלאומי. הצעת החלוקה התקבלה ברוב קולות, ובעקבות זאת יצאו יהודים בארץ במחולות. היהודים היוו באותו זמן רק 33% מהאוכלוסייה בארץ, וכן רואו היישג כביר בחילטה, שהעניקה להם שטח גדול יותר מאשר לאוכלוסיית הרוב בארץ, העربים, שמצאו את עצם בצד המוקופ של המשווה, העדיפו שלא לצאת במחולות באותו יום, ופתחו במלחמה.

גבולות החלוקה

גבולות הקו הירוק – בשנת 1949, עם תום המלחמה, נחתמו הסכמי שביתת הנשך בין ישראל לשכנותיה. על המפות שרטטו נציגי המדינות את גבולות שביתת הנשך בעיפרון ירוק וכך נולדו שמות. השטח שיועד לממלכה הערבית חולק בין מצרים, עבר הירדן וישראל: מצרים החילה משטר צבאי על רצועה צרה בדרום מישור החוף, שנקרה רצועת עזה. ממלכת עבר הירדן השתלטה על שטח בצורת אוזן ממערב לירדן. כך זכה השטח הזה לכינוי

גבולות 67

הגדה המערבית.² ישראל השולטה על מה שנשאר, וכעת השטורעה על 78% משטחה הכלול של הארץ.

ההחלטה 242 – לאחר מלחמת ששת הימים קיבלה מועצת הביטחון של האו"ם את ההחלטה 242 ובה הוצאה למשעה חלוקה מחדש של הארץ. השטחים אותם כבשה ישראל במהלך העצמאות זכו להכרה בי-לאומיות.³ לעומת זאת, מן השטחים אותם כבשה ישראל במהלך ששת הימים, היא התבקשła לסתור אחר כבודה. מאז ועד היום, מבחינת ההכרה הבינלאומית, גבולותיה של ישראל הם גבולות הקו הירוק (ר' סעיף קודם). ב-1988 קיבל אש"ף, נציגו הרשמי של הפלסטינים, את ההחלטה 242 (במה שבספר נלמד מה הוביל לכך). מאז, במשך כל שיחות השלום, התמידו הפניים הפלסטיניים, שעיל יותר מזו

הם לא מוכנים להתפשר בשום אופן – ראשית משום שאות הויתור הגודל הם, מבחינתם, כבר עשו (מדרישה ל-100% מ"ארץ פלסטין השלמה" הסכימו לרידת ל-22% בלבד); שנית, משום שזו החלטה ביןלאומית, שיושמה במלואה בגזרה המצרית, הירדנית והלבנונית.

² באותה הדמנות שניתה גם הממלכה עצמה את שמה מ- "מעבר הירדן" ל- "ירדן", משום שחלה מעטה על שמי עברי הירדן.

³ בהחלטה זו ייצאו מדינות העולם מגדרן לטובת ישראל, שכן היא מתעלמת מאחד הסעיפים המרכזיים באמנה האו"ם, האסור על מדינה לשנות את גבולותיה באמצעות מלחמה, גם אם זו נפתחה עליה.

ועבשו – לפתרון: ישראל תיסוג מרוב שטחי הגדרה המערבית, אותן כבשה ב-1967. בשטחים אלו וברצעת עזה, שתוחבר אליהם באמצעות מנהרה, גשר, כביש שקו, או שילוב ביניהם, תוקם מדינה פלסטינית. כ-4% משטחים אלו, בהם חיים כ-80% מהמתנחלים, יסופחו לישראל, ובתמורה תעביר ישראל לפלסטין אדמות משלחה, בגודל דומה. נכון להיום עומדת מספר המתנחלים, החיים בשטחי המדינה הפלסטינית העתידית על כ-100 אלף איש, מתוכם הביעו כבר عشرות אלפיים נכונות להतפנות מרצון במסגרת של מגנון פינוי-פיוצי.⁴

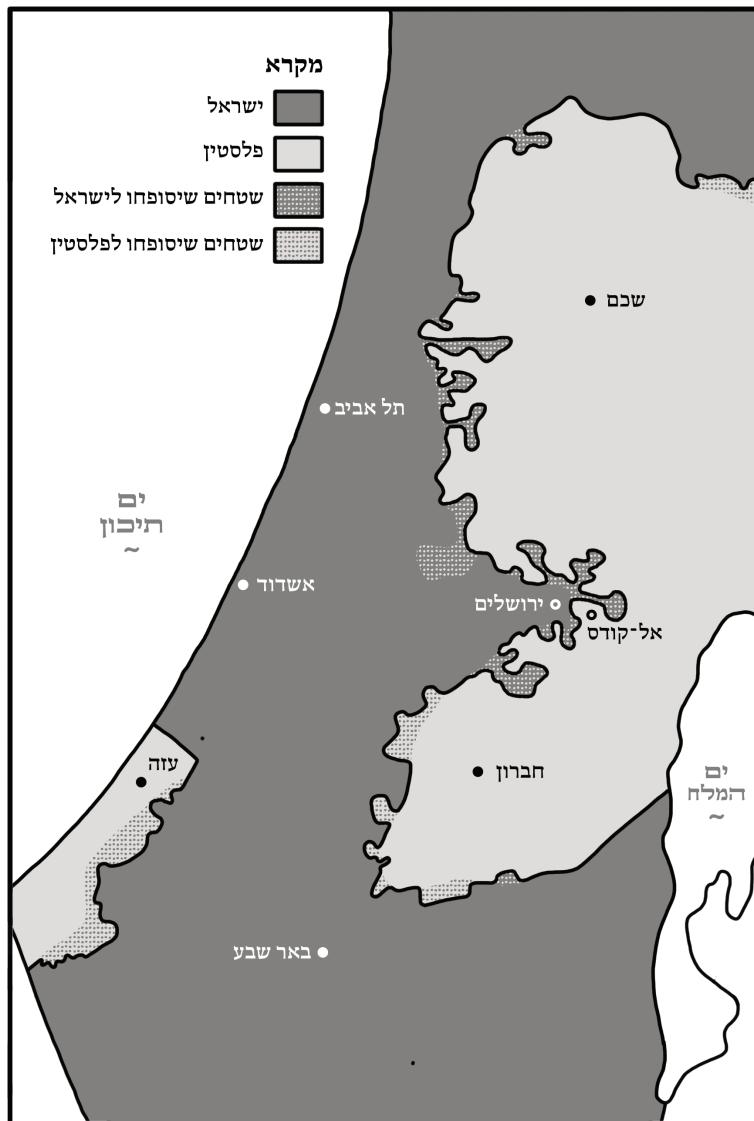
חלק ניכר מהגבול העתידי בין שתי המדינות עומד על תלו כבר היום. תוואי גדר ההפרדה, שהקימה ישראל סביב הגדרה המערבית בשנים 2002-2007 בעקבות האינתיפאדה השנייה, דומה להפליא לתוואי גבולות הקבע המסתמן⁵. בנוסף, במחצית משטחי המדינה הפלסטינית העתידית נמצאת כבר היום בידיים פלסטיניות. מרצועה עזה כולה נסогה לישראל ב-2005, ובמסגרת תוכנית ההתנקות ומ-40% משטחי הגדרה (שטחי A ו-B) נסוגה ישראל במהלך שנות התשעים של המאה הקודמת, במסגרת הסכמי אוסלו.

גבולות השלום ייראו (בערך) בכזה:

אלדר, 13 באוקטובר 2016. 4

זאת גם הייתה אחת ממטרותיה המקוריות של גדר ההפרדה (אריאלי, 2015, עמ' 340-339). 5

מקור: /משאים-ומתנים/he-מפות/<https://www.shaularieli.com>

ביטחון

בין שיש סוגיות הליבה, בוגר לסוגיות הביטחון אפשר ממש לברך על המוגמר. הן אולמרט, הן ابو מאזן אישרו בדיעד', כי במשא ומתן שניהלו בינהם בשנים 2007 ו-2008 הם הגיעו למתחווה מפורט, שהוסכם על שני הצדדים. מתחווה זה, עליו נותר רק לחותם, נסוב על ארבעה סעיפים מרכזיים:

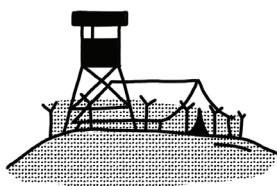
ריבונות מוסדרת
במרחב האווירי, הימי והאלקטرومגנטי²

הגבלת שימוש

תחנות התרעה

כוח בינלאומי

בהמשך הספר נדון בסעיפים אלו בהרחבה, וגם נגלה כי מהצד הישראלי זוכה המתחווה הביטחוני לתמיכת רוב מכריע בקרב בכיריו מערכת הביטחון לדורותיהם.

טgal, 2 בנובמבר 2012.

טוחוי התדרים הנחוצים לצבא ולרשומות התקשרות השונות.

6

7

ירושלים

בקיצור ולענין: חלק ממזרח ירושלים (שטח, שכפי שנלמד בהמשך, מעולם לא היה חלק מ"בירתנו הנצחית") ישוב להיקרא "אל-קודס" וישמר כבירת פלסטין. השכונות היהודיות שנבנו במזרח ירושלים מאז 1967 יעברו רשמית לריבונות ישראל. לגבי האגן הקדוש (שטח המשתרע על שטח של כ-2 קמ"ר בלבד ובמרכזו העיר העתיקה והר הבית) ישנים כמה פתרונות. את המוצלח מביניהם, לטעמי, הצעה אהוד אולמרט ב-2008, ובמסגרתו יהפוך שטח זה, המקודש לשלוש הדתות, למדינה שלישית קטנטונת, שהריבונות עליה תהיה משותפת או בינלאומית. אפשרות נוספת שהועלתה היא כי הריבונות הרשמית תוענק לאלהים בכבודו ובעצמו. מדינונות זו צפוייה להופיע במהרה לאתר התירויות המפורטים ביותר בעולם.

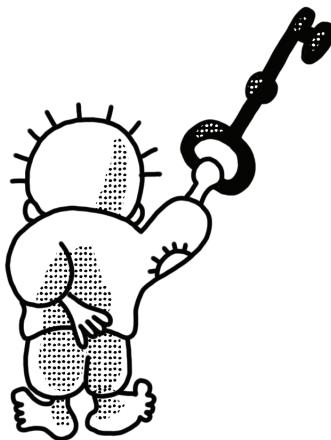

מקור: [ירושלים-מפותה](https://www.shaulariel.com/he-mpoth/ירושלים-מפותה/)

פליטים

גם בקשר לסוגיות הפליטים אבקש להזכיר קצר מנתוני הרקע בטרם אשטח בפניכם את מתווה הפתרון המסתמן: במהלך מלחמת העצמאות עזבה והועזבה כמחצית מהאוכלוסייה הערבית בארץ אותה תקופה. ההערכה הגסה היא כי מדובר היה בכ-750 אלף איש, אך אין כל דרך לקבוע במדויק את מספרם. בתום המלחמה הציעה ישראל לקלוט בחורף 100 אלף פליטים. מדינות ערבי לא הסכימו להצעה. מאז תפוח מספרם של אלו המהווים עצםם פליטים וכיוום הוא עומד על מעל 5 מיליון (נכון לשנת 2017), וכמוון שוגם הערכה זו אינה מדעית בלשון המעטה.

הדרישות **למיושן** "זוכות השיבה" הפכו בעשרים השנים האחרונות לאתוס המכונן עבור הפליטים. הם טוענים בתוקף כי **פליטים זכות לשוב אל** בתיהם, שכן זהה זכות המוקנית לכל אדם, גם אם ברוח מיוזמתו, גם אם הוא זה שפתח במלחמה, ואפילו אם הפסיד בה. הטענה הפלסטינית נסמכת על החלטה 194 שהתקבלה באו"ם ב-11 בדצמבר 1948, בה נקבע כי **"הפליטים אשר ברצונם לשובם לבתיهم ולהיותם בשלום עם שכניהם יורשו לעשות זאת במועד המוקדם ביותר האפשרי מבחינה מעשית"**.⁸

זהו חצטילה, דמות מצוירת שייצר הקרי. קטריסט הפלסטיני נאג'י אל עלי ב-1969. חצטילה, הילד המודוכך ועתוי הבלויים, המצויר תמיד כשגבבו לקהל, הפרק לאיקון פלסטיני, המיציג את שאיפתם של הפליטים לשוב לבתיהם. לעתים אוחזו חצטילה במפתח ענק באופן בלתי סביר, המיציג גם הוא את היכיופים אל הבתים שננטשו.

ישראל, מוצאה, העלהה כמה וכמה טיעונים כנגד הדרישה הפלסטינית:

1. רק מתי מעט מבין מילוני ה"פליטים" הרשומים הם אשכורה פליטים. שכן 2.2 מיליון מהם, החיים ביום בירדן, הם אזרחים מלאים, הנהנים מזכויות שווה לאלו של שאר אזרחי הממלכה, ולכן איןם ראויים באמת להיחס "פליטים" על פי המקובל בדיון הבינלאומי; עוד ב-2.1 מיליון, החיים בגדה המערבית ובעזה – לאחר ואפילו לשיטתם הם חיים בתחוםי מולדתם, אינם ראויים להיחס "פליטים", אלא "עקורים" (לפי אמונה האו"ם בדבר מעמדם של פליטים משנת 1951, עקרים אינם זכאים למעמד משפטית מיוחד) ואינם יכולים להعبر לצאיהם שום זכות); רק בסוריה ולבנון חיים כיו"ם פלسطינים, שאולי ראויים להיחס "פליטים", גם זה בדוחק – בסוריה, למשל, חלק ניכר מהטוענים לתואר השתקמו ברבות השנים והיגרו אל מדינות המפרץ, מבל' שימושו טרכ לגורעו אותם מרהיטות. אחרים, לא עליינו, כבר הספיקו להפוך לפליטים בפעם השנייה, כתוצאה ממלחמת האזרחים המתמשכת. לבנון נערך ב-2017 סקר ממשלתי רשמי, ובו התברר כי אבדו עקבותיהם של שני שליש מהפליטים שכוראה חיים במדינה.⁹

2. לדרישתם של הפליטים לשוב אל אותן הบทים שבhem אולי התגוררו אבות אבותיהם אין אח ורע בדיון הבינלאומי. פליטים ממלחמות אחרות בעולם מושלבים בארצות אליהן ברחו, וזוכים למעמד פליט רק כל עוד לא הצלicho להשתקם ולעומוד על רגליהם. לעומתם, מעמד הפליט המונע לפלسطינים הוא נצחי ומועבר אוטומטית גם לבן, לנכח, לנין, לריבע (בנו של הנין), או לחישם (נכדו של הנין), וכך כבר יש לפליט פלסטיני נינים של נינים אנחנו בכלל בבייה, כי עדין לא המציאו לויה מילחה¹⁰. גם מבחינה כלכלית זוכים הפליטים הפלסטינים ליחס מועדף: הסיווע שמקבל פליט

9. יילך ושורץ, 2018, עמ' 33-35, 206-207, 217, 234, 239, 243. בקשר זה נשמעת לפעמים טעונה פלטינית מוצדקת לבארה: יש לכם בעיה עם צאצאים של צאצאים של פליטים? ומה אתם בדיוק? התשובה היישראלית השגורה לטענה זו היא שהפליטים היהודים, להבדיל מצאצאי הפליטים או העורקים הפלסטיינים, לא דרשו מעולם לשוב לבתיהם והסתפקו גם בחלק מולדתם וההיסטוריה. רǐt.

פלסטיני מהאו"ם גדול פי שלושה מהסיווע שמקבל כל פליט אחר בעולם¹¹. היחס המיווה לו זכרים הפליטים הפלסטינים, יחס שבא לידי ביתוי כבר בהחלטה 194 ובהקמתה של אונר"א (סוכנות מיווחת מטעם האו"ם לטיפול בפליטים הפליטנים בלבד), נבע בין השאר מרצון של מעzmות המערב בתקופת המלחמה הקרוה למנוע מבריה"מ להציג שליטה במזה"ת. יחס זה נותר על כנו בזכות כוחן העולה של המדינות הערביות והמוסלמיות בזירה הבינלאומית.

3. החלטה 194 התקבלה רק בעצתה הכללית של האו"ם, וככזו היא בגדר המלצה בלבד ואניינה נחשבת להחלטה מחייבת מבינתו החוק הבינלאומי. בנוסף, האו"ם בכבודו ובעצמו כפר בדיעבד בקיומה של זכות השיבה המשתמעת מההחלטה, וקבע כי אין לכפות אותה על ישראל, שכן בbatisה המקוריים של הפליטים גרים כבר יהודים מימי ימייה¹².

עד כאן המעה הישראלי השכיח לסוגיה זו. הפתرون לביעית הפליטים, שהתגבש במהלך שיחות השלום, נחלק לשניים. הפלסטינים, שהבינו כבר לפני יותר מ-30 שנה¹³ כי למציאות שנוצרה לא יכולו לישם את זכותם הנטענת לשוב לbatisהם, ביקשו להפריד בין ההיבט הזכהתי של ההסכם לבין ההיבט היישומי שלו.

מן ההיבט הזכהתי ינוסח ההסכם כך שלא ישתמע ממנו מפורשות באילו הפליטים ויתרו על זכות השיבה. הצדדים יפעלו לגיבוש של נרטיב משותף בנוגע להיווצרותה של עיית הפליטים. בתוך כך ישראל תכיר בסבל, שנגרם לפלייטים, ותבע חרטה על חלקה בו. הפליטים מצדם יכירו במציאות שנוצרה מאז, לרבות קיומה של ישראל כמדינה ריבונית ולגיטימית.

אריאלי, 2013, עמ' 409

וילף ושורץ, 2018, עמ' 68-69

ראו עמ' 33-34, 82-87

11

12

13

מן היבט היישומי יוצעו לפלייטים שלוש אפשרויות קלייטה עיקריות: במדינה הפלסטינית (בדגש על יישובם בשטחים שישראל תעביר לפלסטין במסגרת חילופי השטחים), במדינות בהן הם חיים כויס, ו/או במדינות שלישיות המוכנות לקלות אותם. ישראל, במחווה הומניטרית, תפתח את שעריה בפני מסטר מוגבל של פלייטים מלכונן¹⁴. הפליטים יזכו גם לסל פיזיים נדרב, שימושן על ידי הקהילה הבינלאומית¹⁵.

מימ

עד לפני שנים אחדות נהוג היה להתייחס אל נושא המים כאל סוגיה מרכזית המונעת הסכם בין ישראל לפלסטינים. ביום, הודות לפריצות דרך בתחום ההתפללה, יש מספיק מים לכלום ונינתן ליישב את המחלוקות סביב סוגיה זו ברוגע. הצדדים יאמצו מתחווה ניהול משותף של משאבי המים המשוishiים, על מנת לוודא שימושים אלו ינווהו באופן שוויוני,יעיל ובר-קיימא מבחינה אקולוגית.

אסירים

סוגיית האסירים היא סוגיה טעונה עבור שני הצדדים. אצל הפליטים, לכל אדם יש לפחות חבר או קרוב אחד המוחזק ברוגעים אלו ממש בכל הישראלי. אך בקרב הישראלים, שחרור האסירים, שהלךם לקחו חלק במשדי טרור קשים, מעורר התנגדות ציבורית. הסוגייה אמונה מרכיבת, אך פתרונה פשוט למדי: כמו בכל הסכמי השלום בעולם, עם כניסה ההסכם

14 לגביו מספר הפליטים המדויק שיורשה להיבנות לישראל נותרה מחלוקת מסוימת בין הצדדים. ההצעות הישראליות נעו בין 5,000 ל-45,000, בעוד שהפליטים ביקשו להימנע להצעה הישראלית המקורית מתום מלחמת העצמאות שעמדה על 100 אלף. בין בר ובין בר, מספרים אלו זניחים בהשפעה על הדמוקרפיה בישראל.

15 למה שהקהילה הבינלאומית תרצה לממן דבר כזה? ובכן, העולם מבוזן מדי שנה מיליארדי דולרים ובים על הסכטן המטופש שלהם. חלקם הולכים מהאו"ם לאונר"א (התציב השני של אונר"א עומד על כ-1.2 מיליארד דולר), וחלקם על בזבוז כלכלי משועע, שנובע מחוסר היציבות באוצרו. נושא המימון הבינלאומי גובש בסבבי השיחות הקודמים עם נציגי המעצמות.

لتוקף ישוחרו בהדרגה האסירים הכלואים בעוון השתתפותם בסכסוך, אותו בא ההסכם לסיים. ערבות יסופקו לכך שהמשוחררים לא יחוירו לעסוק בפעילויות טרור¹⁶.

זהות?!

אם פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני כה פשוט, למה לעוזל אנחנו תקועים עם המשופת הזה כבר יותר ממאה שנה? הסיבה לכך היא, כי למעשה ישנן שתי בעיות – בעיה קטנה ובעיה גדולה. הבעיה הקטנה היא כל המחלוקת ביןינו לבין הפלסטינים. וזהו הבעיה הקטנה, משום שכפי שריאנו, לרובן המכريع של המחלוקות גובשו לאורך השנים פתרונות מפורטים ומוסכמים. בעיה הגדולה נסוק בספר שלפניכם (לא באמת חשבתם שאנו הולכים לפתור את כל הבלגן הזה כבר במבוא, נכון?).

לפני שנפנה לטפל בעיה הגדולה, יש לי שלוש בקשות:

1. ספר זה מנסה לשרטט את הדרך לשולם בין ישראל לפלסטינים ולהראות שהשלום הזה הוא אפשרי. באופן כמעט נמנע עלולים חלקיים מסוימים בספר לעורר רגשות עזים. בקשי אליהם היא זו: אם יצוץו אצלם הסתייגויות למקרה טעונה זו או אחרת, אל נא תטרקו את הספר בחמת עצם. את הסתייגויותיכם רשמו לעצמכם בצד והשתדלו להמשיך ולקרוא בספר עד סוףו. עם סיום הקריאה חזרו אל הדברים שתכתבם, ובדקו עם עצמכם: האם אתם אכן עומדים מאחריהם?

2. לצערי הרב איןני יכול לבטל את האפשרות, שבמהלך הקריאה בספר ייתקל הקורא הנבון בפרט זה או אחר החוטא לאמת. הספר שבידיכם הוא אמן תוצאה של חמיש שנות מחקר מואמצות, אך עם הנמע שהשתרבבו להן פנימה אי-אלו הסכסוך הישראלי-פלסטיני לא מן הנמנע שהשתרבבו להן פנימה אי-אלו טעויות מביכות¹⁷. עוצמת השינוי התודעתי שאני מבקש לעורר באמצעות

¹⁶ אנחנו נדון בחשש הזה בהרחבה בפרק הרב"ה (עמ' 257).

¹⁷ בכלל, בהיסטוריה של הסכסוך הישראלי-פלסטיני יש מרכיביו, שאליהם

הספר זהה עלולה להוביל את הקורא להיאחז בכל טעות עובדתית תמיימה כmo'za'a של רב. על כן אני מבקש גם בהקשר זהה – אם מצאתם טעות שכזו, הוסיפו אותה בבקשתה לרשימה שלכם מהסעיף הקודם והמשיכו לקרוא. לכשתסיטימנו לקרוא, עברו על הרשימה שיצרתם ושאלו את עצמכם: האם באממת קורסת כל התאוריה שאני מציג כאן בשל אותה טעות? חוץ מזה, אני מבונן מפציר בכם לדוחות לי על כל הפלשות שאיתרתם. שלחו אותן אליו. למייל שלי – uri@hatikvah.co.il ואdag לתקן אותן במהדרות הבאות.

3. ודי תסבירו איתי כי הסכוסן שבו עסקינן אינו נושא מרניין או מלבד. זו אחת הסיבות לכך, שרובנו נמנעים מלהעמיק בו, וכך יוצא, שהבנתנו בו היא "זעומה עד להתמייה", בדבריו של הרצל. כדי להפוך את חווית הקריאה בנושא זה לקצת יותר נעימה ומוזמינה, בחרתי לרך אותו פה ושם באמצעות נימה הומוריסטית. אני מקווה שהגישה המאוד לא טרייזיאלית זו לא תיזכר את הרושים כאלו אני מבקש להמעיט במורכבותו של הסכוסן, או לחלילہ לזלزل בכabsם של אלו הנושאים בגופם או בנפשם את צלקותינו. הומו, עברוי, הוא לפעמים הדרך היחידה להתייחס אל המיציאות ברצינות.

עבשיו, לאחר שהסדרנו את העניינים האלה בינינו, אבקש לעצoor רגע ולספר לכם קצת על עצמי ועל מה שהוביל אותי להקדיש ארבע שנים מחיי לכתיבת ולאior של ספר על הסכוסן היהודי-פלסטיני.

ישמו. קחו לדוגמה את דרך שלמה בתל אביב. הדרך זו נקראה עד 1948 דרך סלמה, על שם הכפר הערבי אליו הובילה. אותו כפר הוקם לפני המאה ה-16 על חורבותיו של הכפר שלמה, הנזכר בסיפוריו המכבים. מן הסתם גם המכבים בנו את שלמה על היישוב שלמה של איזשהו עם שכוח אל, ונותר רק ל��ות שבני אותו עם איןם בין קוראי ספר זה (אם אתם כן – תשכחו מזה! יש לנו מספיק בלבד גם בלבדיכם!).

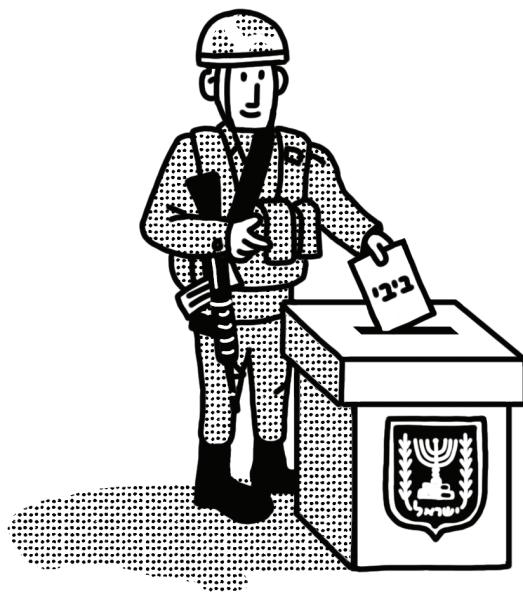

חלק א'

20 שנה

ב-1996 ביבי זכה בבחירות על חודו של קול.

הקול הזה היה הקול שלי.

באותה תקופה סגرت הודהש בלי בית במוצב קטן בעומק לבנון. הייתה תקוע שם וחיבתי על קוצים שהמפקד שלי, צחי, יצליח לעלות על שירותו למוצב, ויחליף אותו, ואני אוכל לצעת הביתה סוף סוף. אלא שלא היו שירות, והימים חלפו, וצחי לא הצליח להגיע – והנה, עבשו, חשבתי לעצמי, הוא בטח יצליח לתפוס טרומפ עם השירה של ועדת הק赔. אבל בשחברי הוועדה הגיעו, נוכחותי בעצב שלצתי לא היה מקום בשירה שלהם.

בכל אופן, כשהגע תורי לבצע את חובתי האזרוחית, שלفت את הפטק עליו התנוסס השם "בניין נתניה"¹⁸ ובל'i לחשוב פערמים שלשלתי אותו בגאווה לתיבה.

ובוקר שלמחרת התעוררתי לשמע הסנסציה:

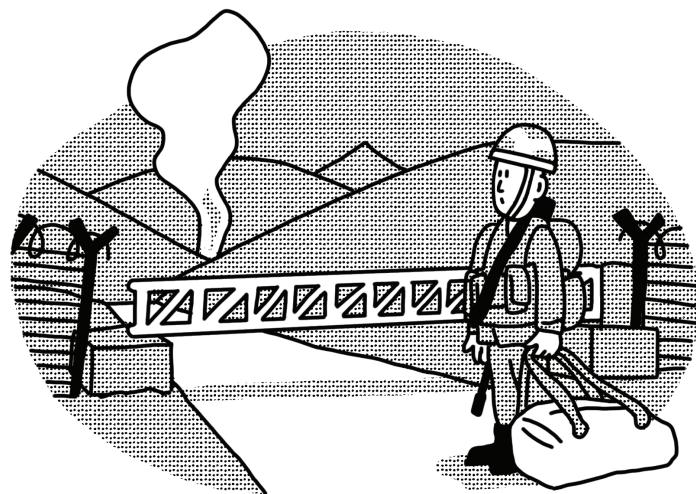

---

18 באותה מערכת בחירות הצבאה התבכעה בשני פתקים – האחד לבחירת הרשימה לכנסת, והשני לבחירת ראש הממשלה.

אני זכר כמה שמחתי על המהף. איך הראנו להם, לשMAILנים האלה! עם ה"שימון פרס" שלהם והחלומות באספמיה על "مزוח תיכון חדש"!

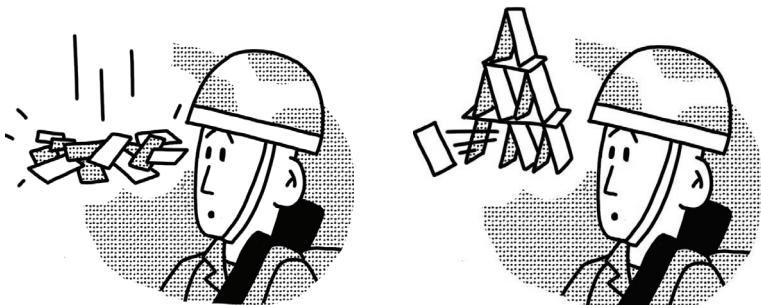
השמחה הלאומית שהחשתית נמהלה בשמחה אישית: עוד שיריה עושה את דרכה אלינו, והפעם - צחי עליה! מיהורתו לסדר את הפקלאות וחיבתי בדריכות לבוא השיריה בש.ג. של המוצב. אחרי תקופה כל כך ארוכה בלבנון אפשר ממש לחוש את הפרפרים בבטן, כשהסוף סוף עומדים ליצאת הביתה. והנה, השיריה מתקרבת ואוטוטו יוצאים... אבל או אחד הרכבים עלה על מטען קטן, שעשה נזק לאחד מכלי הרכב. צחי יצא מהרכב שבו ישב כדי לבדוק אם כולם בסדר, והוא עלה על מטען גדול ונחרג.

האסון, שהתרחש בנסיבות כה מצמררת לבחירות, עורר בי שאלה נוקבת שלא נתנה לי מנוח: האם המדיניות הישראלית, שבה בחורתי לפני רגע, לא מסתכמת ביצירת לופ אינסופי של עוד הרג ועוד צער? אתם יכולם כבר לתאר לעצמכם איזה מהפך תודעתי עשויה לחולל שאלה מעוררת שכזו:

ובכל מגדר הקclfים הזה יקרו
תחתיו.

זה כמו שקלף, שנמצא ממש
בבסיסו של מגדר הקclfים
התודעתי שלי, ישלה פתאום,

אבל צר לי לאכזב אתכם: הדעה הפוליטית שלי לא השתנתה כהוּא זה בעקבות זאת. לא או, וגם לא ממש הרבה שנים אחר כך. מגדר הקclfים התודעתי שלי נותר עומד על תלו במשך עוד עשרים שנים תמיינות.

את הנקודה שבה קרס סוף המגדר הזה אפשר למקם בשנת 2016. זה קרה בסמינר הקיבוצים, בקורס שאליו נקלעתי די במקרה, בנושא תולדות הסכSOR הירושאי-פלסטיני. את הקורס מעביר אל"מ במיל' וד"ר שאול אריאלי, מי שליווה והשתתף במשאים והמתנים בין ישראל לפלסטינים לאורך שנים ובות מאז תקופת רבין, דרך פרט, עובר בברק ועד לננטניהו. בקורס זהה נפקחו לי העניינים לגבי המון עניינים.

מדוריהם על שלום

שאול אריאלי הוא מהטיפוסים האלה, שפושט יודעים הכל לגבי מה שקרה באן. לו היה בנימין זאב הרצל מזדמן איבשחו לתקופתנו, ונפגש עימו לשיחה, ודאי היה מסיג את דבריו בדבר הבנתם המדינית של אנשים, העומדים בתוך תוכם של חי-המעשה. במהלך סדרה של 14 שיעורים מרתקים, שכלו גם סיורים במוזריך יורשלים ובעוטף עזה, חשף אותנו אריאלי לכמויות עצומה של מידע – מידע שברובו היה חדש לי, ולדברים מהסטודנטים החופשיים, שישבו סבבי בקהל, אם לשפט על פי מבטי התדרמה על פניהם.

הדבר הראשון בו נוכחותי לראשוונה באותו קורס, היה עמוקו של השינוי שהחל בתודעה הפלסטינית כבר ב-1988 – שינוי מהפכני, שאת נסיבוי תיו נכיר בפרקם הבאים. עד אז לא העלית בדעתתי, שכבר ב-1988 הכיר

אשר למעשה בזוכות קיומה של מדינת ישראל, והכריז באופן מפורש למדוי, כי יסכימים להסתפק ב-22% בלבד מ"ארץ פלסטין השלמה" – הלא הם השטחים שנכbsו ב-1967. צלאח חילף, האידאולוג הבולט של אש"ף באוטה תקופת הדיעות גם בכינויו ابو איאד, הכריז כבר אז כי "זכות השיבה לא יכולה להתmesh תוך פגיעה באינטרסים של ישראל, אלא חייבים להביא בחשבון את המצב, שנוצר מאז 1948 ... אנחנו מבינים שhiba מוחלתת אינה אפשרית עוד ... אין לנו למגרי לא-מציאותיים כאשר אנו שוקלים כיצד למש את הזכות הזאת ... אסור לה להיות מכשול בלתי ניתן לגישור". את ההתקשרות הפלסטינית על זכות השיבה העז ابو איאד לנוטש לטובות משא ומתן על פיצויים.¹⁹

הנושא הבא, לגביו גלייתי אצל חור ממש עצום בהשכלה, היה עד כמה אנחנו והם קרוביים ביום להסכם. במהלך שיחות השלום הרבות, שהחלו בעקבות השינוי בעמدا הפלסטינית, הצלicho ישראל והפלסטינים, בהדרגה ובמאיצים כבירים, להגיע להבנות רבות ומשמעותיות, עד שמרחיב ההסכם האפשרי בין הצדדים, אותו סקרו בקצרה מבוא, החק והתבהר:

המגעים הרשמיים החלו ב-30 באוקטובר 1991 במסגרת ועדת מדיד, שכונסה בחסות אמריקאית, בתקופת משלחת הליבוד של יצחק שמיר. נציג הצדדים ניצלו את המפגש הראשון ביניהם עיקר לצורך התנסחות וחולפי האשומות, אך אין להמעיט בחשיבותה של ועידה זו, שהיתה הצעד הראשון ב意义上 שלום בין ישראל לפלסטינים.

הצעד השני, שנודע ביום תחיליק אוסלו, כבר הזניק את שני הצדדים שונות או רדימה. תחיליק אוסלו החל – מי היה מאמין – באוסלו, בסביב שיחות חשאי עם נציג אש"ף, אותו יוזם סגן שר החוץ יוסי ביילין בשלחי 1992. השיחות החשאיות הבשילו לכדי הבנות והובילו לחילופי מכתבים בין ראש הממשלה יצחק רבין לבין יושב ראש אש"ף יאסר ערפאת, בהם הביר ערפאת, בשם העם הפלסטיני, בקיומה של ישראל ובזכותה להתקיים

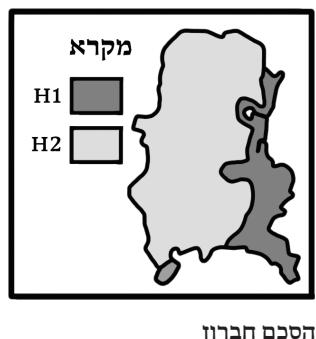
בשלום ובביטחון, ואילו רבין, מצדיו, הבהיר באש"ף ב曩יגו החוקי והלגייטימי של העם הפלסטיני (וכפועל יוצא מכך הבהיר גם בקיומו של עם זה). ב-13 בספטמבר 1993 חתמו הצדדים על הצהרת העקרונות, בה הוסכם על הקמת רשות פלסטינית אוטונומית לתקופה של חמיש שנים, שבסתופן התחייבו הצדדים להגיע להסדר קבע.

ערפאת, קלינטון ורבין בטקס החתימה על הצהרת העקרונות.

ב במסכם קהיר, שנחתם ב-4 במאי 1994, הוחלט על נסיגת כוחות צה"ל מהיישובים הפלסטיינים ברצועת עזה ובאזור יריחו (המעמד הזה דוקא היה זכור לי היבט – לא אשכח את תמנונאות לפני הילדים והילדים, שיצאו לרחובות בהוראת ערפאת, וחילקו פרחים וענפי זית לחילילים הנסוגים). ב-28 בספטמבר 1995 נחתם הסכם אוסלו ב', במסגרתו חולקו שטחי הגדרה המערבית לשלווש קטגוריות: שטחי A, שככלו את כל הערים הפלסטייניות (למעט חברון), בהם קיבלת הרשות שליטה אזרחית ובירוחנית; שטחי B, שככלו את הכפרים והיישובים הקטנים יותר, בהם קיבלת הרשות שליטה אזרחית בלבד; ושטחי C, שנותרו בשליטה ישראלית מלאה (ראו מפה בעמוד הבא).

פריצת דרך נספפת, שעלה קיומה נודע לי רק בקורס של אריאלי, התרחשה באוקטובר 1995. באותו חודש נועדו יוסי ביילין, שכיהן אז כשר הכלכלה והתכנון במשלחת רビין, ואבו מازן, אז סגן של ערפאת, כדי לגבות מתחווה קבוע אפשררי. הטיטה אליה הגיעו השניים לא נחתמה מעולם, אך שימשה בסיס ליזמות אחרות ואינה שונה במידה מהמתווה אותו סקרו במובא. בין השאר נאמר בה לגבי הפליטים, כי "הפה" לسطينים מבנים שלא יוכל לישם את מה שנראה להם כזכותם לשוב לבתייהם.²⁰

שטחי A ו-B
C-ו

הסכם חברון

האקורד הבא בסימפונייה הבלטי גמורה של שיחות השלום התנגן ב-15 בנואר 1997, או חתמו ראש הממשלה Benjamin Netanyahu והיר"ר יאסר ערפאת על הסכם חברון. העיר, שהיתה היחידה ממנה לא נסגו כוחות צה"ל במסגרת הסכמי אוסלו, חולקה לשני חלקים – H1, המהווה 80% משטח העיר, והועבר לשליטת הרשות הפלסטינית, בעוד ש-H2 (ה-20% הנוראים) נותר בשליטת צה"ל. מרכז העיר, כולל מערת המכפלה, נותר תחת שליטה ישראלית.

בשагענו לשיעור על פסגת קמף-דייוויד, חשבתי לתומי שכאן לא נוכנות ליה הפתעות מיוחדות. בצלאתה, ביולי 2000, או נערבה הפסגה, הייתה כבר חנון. מדורפים בן 24, אחד כוה שקורא עיתון מדי יום ומאזין לחדרות באדיוקות. "אני הרי זוכר מצוין את קמף דייוויד", אמרתי לעצמי, "אהוד ברק העיר לערפהת הכל וערפהת סירב". אלא שכבר משתחwil השיעור וכחתי לדעת מה הרבה הייתה בורותי גם בהקשר זהה. אריאלי, ששימש באותה פסגה בראש מנהלת המשא ומתן, פרש לפניו, תלמידיו המוממים, עדות ממוקר ראשון על מה שבאמת התחולל שם מאחרוי הקלאעים. בר גילתי שבעגימות ההכנה לפסגה, שהתנהלו בשוטקהולם, הצליחו המשלחות לגבש פתרונות מפורטים לרוב המחלוקות:

- בסוגיית הגבולות הוסכם על רעיון חילופי השטחים, שיאפשר לישראל להימנע מיפוי רוב התחנוליות ולפלסטינים לקבל פיצוי על ה"נגיסות" הישראלית ממדינתם הקטנטונת²¹.
- בסוגיית הביטחון הושגו הסכומות חשובות בנושא פירוז המדינה הפ-לסטינית.
- לגבי שתי הסוגיות הריגשות והקשות ביותר לפיזוח – ירושלים והfty ליטים – רקסmo הצדדים עסקת חבילת מדינה במוחה. במסגרת העסקה היו אמורים הפליטנים לעשות צעד חשוב לקראת ישראל ולקבל את מימוש "זכות השיבה" לגבולות המדינה הפליטנית בלבד; בתמורה הייתה אמורה ישראל לבצע ויתור היסטורי מצדיה ולהסכים לנסיגה מהשכונות העבריות במזרח ירושלים.

²¹"אנו מודעים לצרכים של ישראל ... כלומר צירופם של 80% מההנתנוליט לשטחה", הבהיר מוחמד דחלאן, חבר המשלחת הפלסטינית (שה, עמ' 201, 2001). המשלחת הפלסטינית התנתקה את הסכמתה לרעיון, בכך שחילופי השטחים לא יעלו על 4% מהשטח. מהירות מעמיקה עם עדות הקרן, העמודות לרשות ישראל הבינו הפליטנים, שמעבר לאותם 4 אחוזים, הקרן, שஸוגלת ישראל להעניק, הэн אדמות מדבר בלתי ניתנות לעיבוד.

הכל כבר היה מוכן – צוותי המשא ומתן הצלicho להוציא מהגחלים את רוב תפוחי האדרמה הלהוחטים של הסבוס, אבל אז, רגע לפני צאתו של ברק לפסגה, הופלה מושלתו בהצעעתו אי אמון. לאחר מכן גם הווער בכנסת תיקון לחוק יסוד: ירושלים, שהייב רוב של 80 חברי בנסת לאישור כל שינוי בגבולותיה המונוי- ציפליים של העיר. למעשה הגיע ברק ל�מפ דייוויד כשביססו אין מנדט ציבורי לויתרים. כתוצאה מכח, הייתה ההצעה הישראלית מודולדת מאוד ביחס להבנות שגבשו המשלחות בפגישות ההכנה. בסוגיות הגבולות דרש ברק לפסח שטחים עצומים משטחי הגדה, וזאת ללא כל תמורה ישראלית. בסוגיות ירושלים הייתה ההצעה הישראלית מחוררת במיוחד – ברק התעקש לשמר על ריבונות ישראלית ברוב השכונות העבריות במזרח העיר ולהעביר לשטיטה פלסטינית אזורים מצומצמים בלבד. "אני מבין לאן חותר ברק", כתב ביוםנו שר החוץ שלמה בן עמי, "האם הוא רוצה לטרוף כל סיובי לשלו? מה האסטרטגיה הגאנונית כאן?"²².

ברק, ערפאת וקלינטון משתובבים בכניסה לשיחות קמפ-דייוויד.

הפיוץ לא אחר לבוא – בעקבות הנסיגה הדрамטית בהצעה הישראלית חזרו בהם הפליטים מהעסקה כולה והחריפו את גישתם ואת עמדותיהם

²² אריאלי, 2015, עמ' 113. גם ייחסו המנוח של ברק אל ערפאת לאTruth לקירוב הלבבות, בלשון המעטה. גלעד ש, חבר המשלחת הישראלית, מסר: "ערפאת עמד לגשת אל ברק, כשהזה נכנס אל אולם המבוא לחדר האוכל, אלא שברק נעצר במקומו ולא הושיט ידו, במפגיע ... במשמעותו בולו לא החליפו מלה" (שה, 2001, עמ' 200).

ההצעות היישראליות בקמף דיוויד בסוגיות הגבולות (מקור: אריאלי, 2015, עמ' 115, 118).

הפרומביות בנושא זכות השיבה. "אנחנו הסכמנו לקבל את גבולות 1967", סיכם ابو עלאא, חבר המשלחת הפלסטינית, את כשלון הפסגה. "מביחין לנו, פירוש הדבר שרק 22 אחוזים מפלסטין ההיסטורית נותרים בשביינו, כל השאר שלהם. הכרנו בישראל, בגבולות בטוחים, בסידורי ביטחון, עם תיאום ושיתוף פעולה בינלאומיים. אתם לא ראייתם בזה וייתור פלסטיני. מביחינתכם הכל שלהם. באילו לא הינו מעולם. שמתם את הויתור ההיסטורי רי האדריך זהה בכיס והשכתם לדוש. רציתם גושי התנהלות ענקיים, להפוך אותנו לממדינת קנטונונים, בלי גישה לשום מקום. מצב שאך אחד לא יסכים לחיות בו. אנחנו הסכmono לתיקוני גבול, על בסיס חילופי שטחים. אתם לא הלכתם לקרואתנו".²³

בשיעור הבא למדנו על עוד ארבע פריצות דרך חשובות בתולדות תהילך השלום, שימושם לא הדרשתי להן יותר מדי תשומת לב:

- מתווה קלינטון, אותו פירסם נשיא ארה"ב ב-23 בדצמבר 2000, על רקע האינתיפאדה השנייה. במתווה הציג קלינטון את סיכום הצעותיו להסדר הקבע, במטרה להזכיר את שני העמים המודדים לשולחן המשא ומתן.
- שיחות טבה, שהתקנהו בינואר 2001, על בסיס מתווה קלינטון, ובחן הלכו הצדדים כברת דרך עצומה זה לקראת זה. השיחות הופסקו שבוע לפני הבחירות בישראל. אריק שרון, שנבחר לראשות הממשלה בפברואר של אותה שנה, בחר שלא להמשיך בהן.
- יוזמת השלום הסעודית, שפורסמה בפסגת הליגה הערבית בביירות ב-28 במרץ 2002, והתקבלה מה אחד על ידי כל ארצות ערב. היומה, שmonochnה לפתחה של ישראל מזא' ועד היום, מציעה מתווה שלום פינייני: אין בה תביעה לפינוי כל ההתקנחות, הר הבית לא מזוכר בה כלל ובמוותו גם המושג "זכות השיבה". לעומת זאת נקבע בה, כי לבניית הפליטים יש לגבות פתרון כזה שייהי מוסכם על ישראל ולא כפוי אליה. אה, ואחד מיזמי המרכזיים היה ابو מאזן. חכו, ועוד לא הגענו לדובדבן שבקצת – במסגרת היומה, בתמורה לעמידתה של ישראל בדרישות המורכבות המוצגות בה, התחייבו כל 22 המדינות הערביות לכונן עמה שלום אמיתי. ישראל מעולם לא השיבה באופן رسمي ליומה.
- יומה נספה שעברה אצל מתחת לרדרר היא יומה ז'נבה – באוקטובר 2003 הגיעו קבוצה ישראלית בראשות יוסי ביילין וקבוצה פלסטינית בראשות יאסר עבד רבה, למנסרה הבנות בלתי רשמי לגבי הסכם קבוע אפשרי. היומה, שהtabessa על מתווה קלינטון, על שיחות טבה ועל היומה הסעודית, כללה פתרונות מפורטים לכל המחלוקת ביןינו לבין. בפרק הגבולות הוכם על חילופי שטחים ביחס של אחד לאחר;

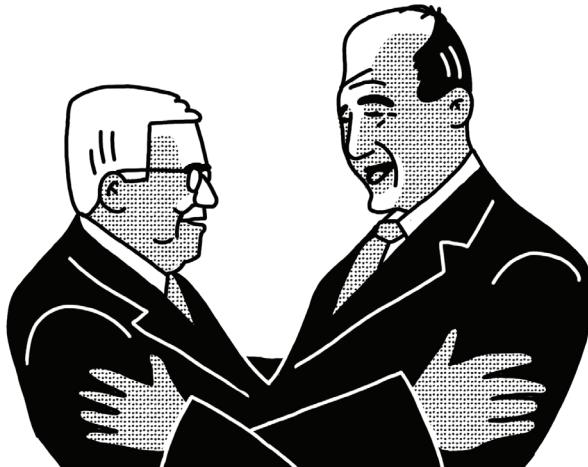
הפרק הביטחוני כלל את פירוזה של המדינה הפלסטינית, וכן התcheinבות פלסטינית למתקם בטרור ולהימנעות משיתוף פעולה עם כל גורם עזין לישראל; בפרק הדן בסוגיות הפליטים הווסכים על נסחאה, לפיה ישראל קיבל לתchromה מספר פליטים סמלי²⁴. "זכות השיבה" לא הזורה בו כלל; בפרק על ירושלים שורתה החלוקה האפשרית של מזרח ירושלים (שכונות יהודיות לישראל ושכונות פלסטיניות לפלסטין); בנוסף כולל ההסכם הכרה פלסטינית בישראל כביתו הלאומי של העם היהודי, והכרה ישראלית בפלstein כביתו הלאומי של העם הפלסטיני.

"תהליך אנאפוליס", הכריזה השקופית הראשונה בשיעור הבא, ואני, תמים שכמותי, האמנתי שהפעם לאירועי באמת אין סיכוי לחדר לי משחו בנידון. הרוי ידוע לכל שרראש הממשלה אחד או למלרט הציע לו"ר הרשות הפלסטינית ابو מאון כל מה שרק אפשר להצעיר ולאבו מאון גם זה לא הספיק. ובאמת, השקופיות הבאות סיפרו, כי בשיחות השלום, שהחלו בנובמבר 2007 באקדמיה הימית אנאפוליס בארה"ב, הלכה ישראל אל כבורת דרך מורשתה לקראת הפלסטינים: בסוגיות הגבולות עצמאם או למלרט את שאיפות הסיפוח הישראליות ל-6.5% משטחי פלסטין, עם חילופי שטחים קו"ב ביחס של כמעט אחד לאחד²⁵. בפעם הראשונה הציעה ישראל שטחים קו"ב נקרתיים לטובות חילופי השטחים – בעוטף עזה, בדרך הר חברון, בחבל לכיש ובדרום בקעת בית שאן. בנושא הפליטים הסכים אולמרט לבנייתם של כ-5,000 איש²⁶ לתchromי ישראל ובנושא ירושלים הצעה מהפכנית ומרעננת, לפיה יהפוך האגן הקדוש לסוג של מדינה בפני עצמה, בריבונות משותפת. הוא שוכרתי – אולמרט הציע הכל, ואבו מאון – בשלו.

24 ההערכה הייתה כי מדובר על כ-15,000 איש (אריאלי, 2013, עמ' 462).

25 אולמרט הציע, שהפלסטינים יקבלו שטח ישראלי שווה ערך ל-5.8% מהגדה ושמהנההה בין עזה לגדה תיחס שיתישאר בכל ברובנות ישראל. האמיית שווה ערך רק לעשרות מרכ' ומרות שתישאר בכל ברובנות ישראל.

26 אולמרט אףלו הציע שישראל תהייחס ל"זכות השיבה", גם אם באופן עקיף במיו"ח: ההסכם יאוצר את מפת הדריכים – תוכניתו המדינית של הנשיא בשושנתה, 2002, במפת הדריכים קיימת התייחסות אל יוזמת השלום הערבית, יומת השלום הערבית מאזכרת את החלטה 194 והחלטה 194 מתייחסת בצורה כללית לזכות השיבה (צנענין, 2015, עמ' 117).

אולמרט ואבו מאזן בפגישתם ב-2008

מה שלא לκחתי בחשבון, זה שיום אחד אחרי שהגיש אולמרט לאבו מאזן את הצעתו האחורה והמשמעותית, ב-16 בספטמבר 2008, הוא נאלץ להתפטר על רקע פרשיות השחיתות בהן היה מעורב. "הפסקת השיחות לא הייתה בגלל שאבו מאזן לא חתום על מסמך כלשהו", סיפר בריעבד רון פונדק, מאדריכלי הסכם אוסלו, "לא היה ולא נברא מסמך שכזה ... הסיבה היחידה לעצרת השיחות, למוגנית לב שניהם, הייתה ההכרזה של אולמרט על התפטרותו בעקבות החלטתה להגיש נגדו כתב אישום. מאותו רגע, בחודשים שנواتרו לכיהונתו של אולמרט, ה暗暗ה מסע לחצים על אבו מאזן לחදל מהמו"ם".²⁷

עדויותיהם של אולמרט ואבו מאזן עצם מוכיחות את טענתו של פונדק: "היהתי במרחיק נגיעה מהסכם שלום", סיפר אולמרט בראיון לעיתון מעריב ב-2012, "הפערים היו קטנים מאוד, אנחנו הגיענו כבר לשורת האחורה

bijouter²⁸. גם ابوamazon העיר על כך בראיון לאילנה דיין ב-2016: "ישבנו ביחד אחד על אחת. הינו מאוד קרובים זה לזה ... זה לא קרה, כי הוגש לנו כתוב אישום"²⁹. לגבי הצעת אולמרט בנוגע לאגן הקדוש טען ابوamazon ב-2011, שהיא מקובלת עליו בעיקרה³⁰. לגבי סוגיות אחרות הסיפוח הישראלי העביר ابوamazon מסרים, לפיהם יהיה מוכן להכפיל את ההצעה הפלסטינית מאנאפוליס, שameda על 1.9% ל-3.8%³¹. לגבי הפטורון לבנייה הפליטים, חזר ابوamazon והצהיר בהזדמנויות שונות, כי הפלסטינים אינם מוצפים מישראל לקלוט מספר ממשמעות של פליטים. במרס 2008 אמר כי "יהיה זה בלתי הגיוני לבקש מישראל לקלוט חמישה מיליון פליטים, או אפילו מיליון פליטים. המשמעות לכך תהיה סופה של מדינת ישראל"³². ב-2012 אמר בראיון לעוז 2: "בחיותי יליד צפת, ברצוני לברkr בעיר אר לא לחיות בה. עבורי פלסטין היא בגבולות 1967 עם מזרח ירושלים. אני פליט, אני גר ברמאללה. הגדרה וועזה זה פלסטין, כל השאר זה ישראל"³³. גם צआ'ב עריקאת, הממונה על המומ"מ עם ישראל בראשות, לא הותיר מוקם לספק בנושא: "בנושא לפליטים, העסקה כבר שם", הבהיר בפברואר 2009, ושוב ב-2010³⁴.

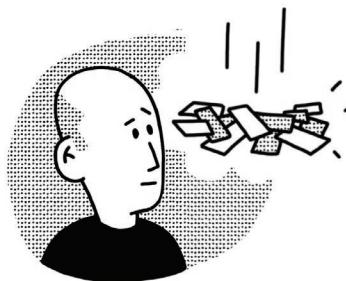
באנאפוליס נעשה הניסיון הרשמי האחרון להגיע להסדר, אך גם בשנים הבאות המשיכו צוותים ישראליים ופלסטינים, רשמיים ולא רשמיים, להיפגש, לשעת ולתקת, וגם במפגשים המאוחרים הגיעו הנושאים והנותנים בסופו של דבר למתחומים, הדומים להפליא למתווה מהפרק הקודם.

וכך, משייעור לסיפור, למדתי על עוד ועוד עבודות מודחימות, שנשגבו מידית עדו אז. בשלב מסוים שמתי לב שמשהו אצלי בקופה השתנה. שאני חשב

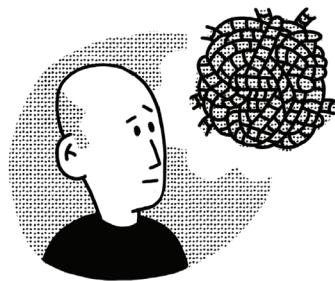

אל', 20 במאי 2012.	28
דיין, 31 במרס 2016.	29
צנענין, 2015, עמ' 108.	30
שם, עמ' .78.	31
אריאלי, 2013, עמ' 472.	32
שקה, 2018, עמ' .167.	33
ליוי וקיס, 25 בינואר 2011; לי ונהמיאס, 23 בינואר 2011.	34

על המיציאות בארץ בצורה חדשה. אותו מגדל קלפים תודעת, שבמשך שנים הוחיק מעמה, קרס סוף סוף.

מה ללחח לו כל כך הרבה זמני? איזה מין מגדל קלפים זה, אם ללחח לו שנים לקרים? אולי זו פשוט לא המטאפורה המתאימה. יכול להיות שפלונטר – אימתני –

יתאים כאן יותר.

או נכון, יכול להיות שחייב אחד התutowף אצלי שם לבנון בשנת 1996. יכול להיות שאז שאלתי את עצמיAi-אלו שאלות קשות לגבי ההווה שלנו ולגבי העתיד שלנו.

אבל מהר מאד עצמי ענה לי שאין
לנו ביריה אחרת, הרי העربים לא
רוצחים שלום, נכון?

הם לא יוותרו
על ירושלים...

כלומר לפולונטר החביב שלי היו בשלוק לא מעט חבלים שעוזרו לו להשתתקם
ולחסל את קצה החבל המשוחרר והמנול שאיים לפרקם אותו.

כשהבנתי את זה אפפה אותי תחושה קלה של מבוכה; עד שיום אחד גיליתי
שאני לא לבד בעניין.

הפלונטר

בוואו נעשה תרגיל קטן: זוכרים את יוזמת השלום הסעודית? אם כבר הסקחתם לשכוח, חזרו בבקשתה שבעה עמודים אחוריה ורעננו את זכרונכם. עכשו תענו לי בכנות: האם שמעתם על היוזמה הוו לפניכן? אם לא הכתרתם, אל תרגישו רע עם עצמכם: בסקרים חורים ונשנים, שערק הפרופ' עירן הלפרין, ראש מעבדת המחקר לחקר הפסיכולוגיה של סטטוסים במרכז הבינתחומי הרצליה, רק כ-2% מההשאים היעדו על עצמם, כי הם יודעים ממשו על היוזמה זו⁵⁵ – יוזמה, שבה, כוכור, כל מדינות ערבי הציעו לבונן איתנותו שלום אמיתי. את היוזמה הוו מצינוים כל החוקרים בתחום כאחד האירועים החשובים ביותר בהיסטוריה של הסכטוט, אם לא ה-; ורק 2% מהישראלים מכירים אותה.

הסביר אפשרי אחד לתוצאות המחקר הוא שככלנו, מלבד אותם יחידי סגוללה, פשוט סתוםים. הסביר מחייב יותר מגע מתוך חקר הסכטוט כימ. המחקר בתחום זה מתמקד בתופעות הפסיכולוגיות והחברתיות, האופייניות לחברות המצוירות בסכטוט אלים וממושך. במקרים רבים שנעשו בנושא ברחבי העולם, נמצא כי התופעה זו, שבה קיימת אפשרות לפתרון הסכטוט בדרך שלום, ורק מתי מעט מודעים אליה, היא תופעה נפוצה מאוד.⁵⁶.

35 הלפרין, 16 ביולי 2016.

36 הספרות המקצועית בתחום זה ענפה במיוחד. בארץ מוביילים את המחקר בתחום הפרופסורים דניאל בר-טל ועירן הלפרין, עמוס זביתי להיפגש ולהתייעץ במהלך כתיבת הספר. לבחינה מעמיקה של מחקריהם ראו בין השאר: בר-טל, 2007; הלפרין, אורן ובר-טל, 2010; Bar-Tal & Halperin, 2011; Bar-Tal & Halperin, 2013.

רשות הבנייה

איך זה קורה? אז כבה: סכטוך אלים וממושך מעמיד את אנשי החברה בפני שני אתגרים פסיכולוגיים עצומים – אתגרים, שאינם מוכרים לבני אדם החיים במדינת רגועות ושלות:

1. על מנת לשורוד חיבטים בני החברה להיות מסוגלים לשים את טובת החברה לפני טובתם האישית, ולעתים אף לסכן את חייהם ואת חייהם יקירותם לטובת הכלל.
2. אנשי החברה נדרשים להתמודד עם מעצבים נפשיים קשים הכרוכים בסכטוך – מעצבים כמו מלחמה, פיגועים, שכול וחרדה יומיומית.

כדי לעמוד בשני אתגרים האלה מפתחת לעצמה החברה תשתיית פסיכולוגית יהודית, המורכבת מאמונות ורגשות. בדרך כלל האמונות והרגשות האלה מוטים, שווים ומעוותים, אך הם משרות היטב את הצללים הפיסיולוגיים המיוחדים של החברה, וכן הם מואמנים על ידי רוב בנייה. תמהיל האמונות והרגשות שונה מן הסתם בין חברה לחברה ובין סכטוך לסקטוך, אבל בבסיסה, זהה התשתיית הפסיכולוגית בכל חברה המצוייה בסכטוך אלים וממושך. חוקרי התופעה נדhamים בכל פעם מחדש את אותן האמונות ואת אותן הרגשות בקרב החברות, המעורבות בסכטוכים בובסניה, ברואנדה, בקפריסין, בצפון אירלנד, בקנדה, בטורקיה ובמונטנגרו ואצל הפליטים.³⁷

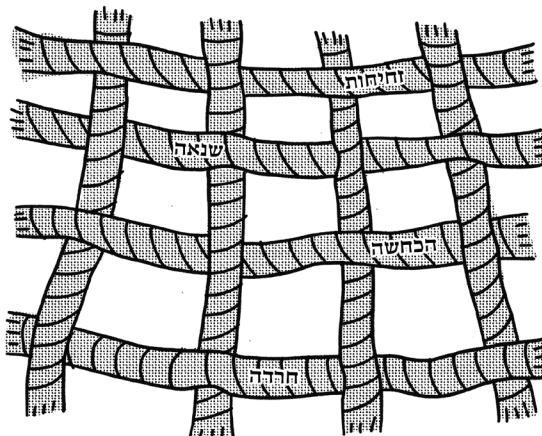
בכל חברה כזו, למשל, רוחות האמונה, כי אנשה שייכים לעם סגולה וכי צבאה הוא הצבא המוסרי בעולם. במקרים, משתמש בקרב כל חברה כזו רגש עז של שנאה כלפי החברה היריבה. השילוב בין האמונה והרגש הללו מאפשר לאנשי החברה להצדיק את מעשי האלימות כלפי אלו, הנמצאים במחנה האויב. ה"הלבנה" העצמית וה"השחורה" של האויב הכרחיות

להישרדוותה של החברה – בולדיהן קשה יהיה לגייס את בני החברה למסירות ולהקרבה. את הנכונות להקרבה מוחזקות גם אמונהות דתיות, המקדשות את האדמה עליה נסוב הסכטום, וכן רגשות מועצמים של פחד וחרדה, המסייעים בהשלטה משמעת וציתנות.

סוג נוסף ונפוץ של אמונה ורגשות מסויע להתמודדות עם האתגר השני אותו ציינו. ברבות מהחברות המציגות בסכטומים אלימים, ניתן לזהות הלב רוח של הבחשה ושאננות, המאפשרים בירחה זמנית מן המציאות הקשה אל אשליה של חיים נורמליים. לעומת זאת, בחברות אחירות נתקל דוקא בהלב רוח פטלייסטיים מסוג "נצח נאכל חרב", העוזרים לבני החברה להשלים עם מצבם הקשה. בחברות מסוימות, בלי להזכיר שמות, אפשר אפילו לזהות את שני הלבים הרוח החופכים זה לצד זה.

כל האמונה והרגשות משתלבים לכדי סיפורה, שמספרים לעצםם בני החברה המאוימת. הסיפור הזה מחוות את מערכ התודעה של בני החברה, באופן שמחיש אותם להתמודדות ממושכת עם הסכטום. בספרו "על פי תהום" מדמה הד"ר אוריאל אבולוף את הסיפור הזה לרשות חבלים שהחברה המאוימת טווה לעצמה. את הרשות פורשת החברה על פני התהום הקיומית שעל סיפפה היא ניצבת: "זהו דיוקן דמותה של חברה התופסת את קיומה בתלויה על בלימה, על סף תהום המאיימות בכליה. בתוויה, בין הקioms לבין תהום האבדון, מצויה רשות הביטחון שעלייה נסמכים בני העיר ... שלל חבלים משמשים את בני העיר באוטה מלאכה קיומית; אכן, עבורם אלה הם "חbill קiom" ממש"³⁸.

רשות חבלים הפסיכולוגית מוכיחה עצמה כיעילה ואף חיונית כל עוד אין אפשרות לפטור את הסכטום בדרכי שלום. הבעיה מתחילה דוקא כאשר מפיציע האור בקצתה המנהרה.

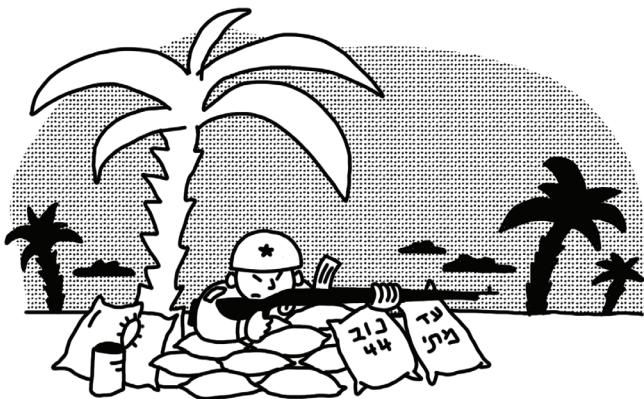

במהלך הסכוסור הממושך משתרשים חבליה של רשות הביטחון טוב כל כך בתודעתם של בני החברה, עד שכשאור האויב מגלה סוף סוף נוכנות לדבר על שלום, נוכנותו נופלת על אוזניים ערלות. "תפסיקו לדבר שטויות!", מבקשים אז בני החברה, השבוים ברשות החבלים שטוו לעצם, "איך זה יתכן שאותו אויב, שהרגנו להכיר כמרושע ואכזר, מעוניין פתאות בפניהם? איך נוכל לוטר על שטחים שהרגנו להכיר במקודשים? ובכלל, איך יתכן שהסתכוסור הוא פתיר, אם הרגנו להאמין שלנצח נחיה על חרבנו?". כך מפתחים בני החברה חוסר אמון מוחלט באפשרות שהסתכוסור האמור הוא פתיר³⁹. בדרך זו הופכת התשתית הפסיכולוגית, ששירתה נאמנה את החברה בתקופת הסכוסור, למッシュ על דרכו של תהליך השלום. "כך מתחוו צדם האפל של חביי הקיום", כתוב אבולוף בספריו, "החבלים הופכים לעתים לבבלים".⁴⁰

³⁹ מעוניין שבמספרים לבני חברה המצוייה בסכוסור אלים וממושך על סכוסור קשה, המתරחש במקום אחר בעולם, הם יציעו, מבלי למצמצם, אפשרויות מושכלת לפטור אותו בדרכי שלום; אבל כשמדבר בסכוסור "שלहם" – הס מהזכיר אפשרות שכזו.

⁴⁰ אבולוף, 2015, עמ' 11-12.

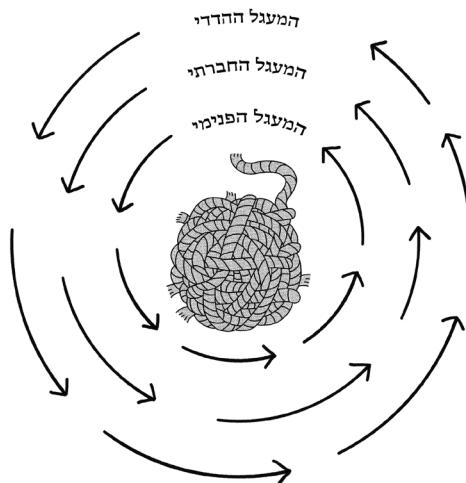
את התופעה המבאסת הו אפשר לבנות "תסמנת אונודה". היראו אונודה היה חיל יפני ביש מול, שבמלחמות העולם השנייה הוצב באיטרופי נירח בפיליפינים. אימוני הגרילה המפרדים שעבר והמשמעת הפנита הנוקשה שהוקנתה לו סייעו בידיו של אונודה מעל ומעבר: לא רק שהצליח לשרוד את שנות המלחמה, הוא גם החזיק מעמד באותו המצב במשך שלושים שנים נוספות. הוא נותר ספון בownikר המבויצר שחפר לעצמו, והשمعה על תום המלחמה לא הגיעו לאוזניו. גם כשהמצא מדי פעם פתקים שפוזרו מהאוור, ובهم הודעות על סיום הקרבות ואפק תМОנות של בני משפחתו, חشد אונודה שמדובר בהונאה מיטעם כוחות האויב. השד יודע איך העלילה לקיים את עצמו במשך כל כך הרבה שנים במקום מחבאו. בהמשך סייפורנו עוד נזכיר אליו.

העלילה מסתבנת

על פניו אפשר היה לפזרם די בקהלות את הפלונטר התודעתי שתארנו לעיל: די היה בהציג עובדות המפריכות ומתיירות כל חבל וחבל, ובא לציון גואל.

אלא שהסיפור לא נגמר בכך. בתחילת ריצוף של מעגל קסמים⁴¹ הולך הפלונטרא שלנו ומתחדך עד שהתרתו נראה כמשימה בלתי אפשרית. למשגה קיימים לא אחד, ולא שניים, כי אם שלושה מעגלי קסמים, הפועלים יחדיו לא לאות להידוקו של הפלונטרא: המעלג הבילטרלי, המעלג החברתי והמעגל הפנימי.

המעגל ההדרי

במעגל ההדרי משתתפות שתי החברות המעורבות בסכסוך – במקרה שלנו מודבר כמובן בינו ובפלסטינים. במעגל זה מובילות פעולות האיבה של הצד האחד להידוק הפלונטרא התודעתי אצל הצד השני, שמובילו בתורו לפעולות תגמול כלפי הצד הראשון, וחוזר חלילה. וכך בון, גם הפלסטינים

⁴¹ באנגליה יש לתופעה זו של מעגל קסמים שני מונחים מקבילים – אחד, המתאר לולאת אירועים, המובילת לתוצאה רצiosa (Virtuous Circle), ושני, המתאר לולאת אירועים, המובילת לתוצאה בלתי רצiosa (Vicious Circle). המשמעות השניה היא כМОבן זו המתאימה יותר לעניינו.

שבויים בפלונטר משליהם, שבמידה רבה משקף תמונה מראה לפלונטר הישראלי: גם הם מתמקדים בשנותם ליריב ומתעלמים מתרומות להתי-משוכות הסכטוק. גם הם מדרבניהם את עצם להמשיך ולהילחם באמצעות סיורים על "ארץ פלسطين השלהמה", שמתוקף קדושתה הפלאלית אינה ניתנת לחולקה. גם הם מתקרבנים ומסגלים לעצם הלכי רוח פטלייטים, המסייעים להם לשאת את העול הנפשי של הסכטוק.

משה שרת, ראש הממשלה השני של ישראל, תיאר את התהליך הזה של מעגל הקסמים ההדרי כבר בתחלת שנות ה-50 של המאה הקודמת: "בינינו [לבין העربים] ניצבת חומה, וכיים תהליק טרגי בכך שחומה זו גבואה והולכת"⁴².

המעגל החברתי

בתוך כל אחת מהחברות המעורבות בסכטוק, מתערבלים בשצוף קצף מעגלי קסמים ונוספים הניכרים במערכות חברתיות רבות. במערכות הפוליטית, בחורם הציבור במניגים המייצגים את מכלול האמונה והרגשות שנטוו בהשראת הסכטוק. ההנאה הנבחרת מפעילה בתורה ממיצים נרחבים לשימוש אותם אמונה ורגשות, שהובילו לבחירותה, ולהעלמתה מידע חלופי שעlolל לערער עליהם⁴³. שם כך מנצלת ההנאה את כל הכלים השלטוניים העומדים לרשותה: שליטה ופיקוח על מקורות המידע, צנזורה, דה-לגייטימציה וענישה של ארגונים, המנסים לספק מידע הסותר את האמונות המקובלות, עידוד ומיתן תמריצים לגופים המספקים מידע התומך באמונות המקובלות, ועוד.

במערכות התקשורתיות מתחווים מעגלי קסמים דומים – ערוצי הטלוויזיה, לדוגמה, מעוניינים לספק לצופים לבדוק את מה שהצופים ירצו לראות,

42. שליים, 2006, עמ' 109.

43. כבר בשנות השבעים של המאה הקודמת הראה חוקר מדע המדינה אלכטנדר ל. ג'ורג' כי מנהיגים יעדיפו תמיד להסתמך על הקונצנזוס הציבור, גם אם הוא מעווה ושגוי ומוביל למדייניות כושלת (עמייבר, 2007, עמ' 32).

ובלבד שלא יזופפו הלהה בשלט. כך מולעתים הצופים בעוד תכנים המאשימים את מערך האמונה והרגשות שלהם.

МОВНІ МАЛІЮ ВІД МАУРЦІТУ ЧІНІОР ІШ ШЕФУХА ГРІСНІТУ БАМІОХД БАХКШР ЗО. ТАКІНІС МОНОХАЛІМ БАГІНІ ГІЛДІМ, БАБІІ СЕФРІ ВІБСПІРІ ГІЛІМДО НІЗРВІМ УМОК БАТОДУТМ ШЛ БНІ ГІЛІХ ШЕЛОМ, ГІЛДІМ БАГІЛІЙ 6-8 НОУТИМ БАМШАФХОТУ БАНІН ГІХОРІМ ТОМБІКІМ БАТАХЛІХ ШЕЛОМ, ГІЛДІМ БАГІЛІЙ 6-8 НОУТИМ ЛІХЗІК БАМОНОТУ ФЛОНТЕР ШАОТН ІНКО БАМСГОРІТУ ЧІНІОСІТУ. МІЗЦАІМ НОСФІМ МАЛДІМ, ШКАША МАОД ЛІГІПТР МАМОНОТУ НІРСХОТУ БАГІЛ ЧІУР - НІН НШМРОТУ БАМУКІ ТАТОДУХА УШІВІТУ ЛІГІХІ МШМ БАЛ'УТ, ГІМ АЦЛ' АЛ'О - ШАІМЦО БАГРОТМ АМОНОТУ СОТРТОТ⁴⁴.

בבגרותינו ממשיך הפלונטר התודעתי לחזק ולהתחזק דרך מעגלי חינינו – בצד, ברשותה החברתיות, בחתמולת הבחירה, בטקסיה הנצחה, בויכוחם חיים המשפחתיים סביב שולחן האוכל וועוד. איפילו השפה עצמה משמשת כר פורה להתרפות הפלונטר: מילימ וביטויים שונים בהם אנחנו עושים שימוש תדי, ממשמים סוכנים סמוים בשירותו. אנחנו אומרים "יהודה ושומרון" במקום "הגדה המערבית", ומכליל משימים ملفים בקרוב בני שיחנו, ובקרבנו אנו, את האמונה כי יהיה זה בלתי אפשרי לוותר על השטחים. אנחנו אומרים "לוותר על השטחים" במקום "לצאת מהשטחים" ומוסיפים עוד שמן למדורה.

המעגל הפנימי

מעגל הקסמים הzdוני מכולם הוא זה המתחולל בתוך נפשנו פנימה. בשנת 2016 גילתה קבוצת חוקרי מוח מאוניברסיטת דרום קליפורניה כי העמדות הפוליטיות המרכזיות שלנו מבוטראות במוח באמצעות אותו המנגנון שモפעעל כאשר דוב רעב רודף אחרינו בעיר בשעת לילה, ככל מה, במצב של סכנת חיים מיידית⁴⁵. וזה בסך הכל די הגיוני – אנחנו תופסים את מערך

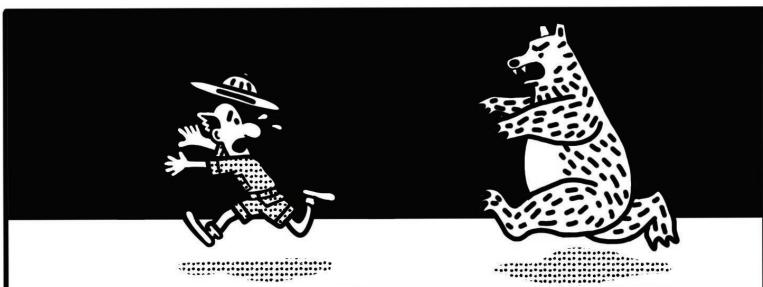
.Bar-Tal & Halperin, 2013, p. 25

44

.Kaplan, Gimbel & Harris, December 23, 2016

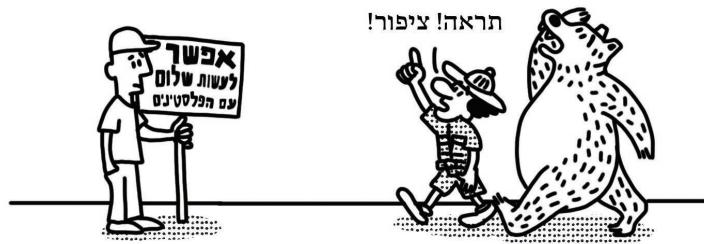
45

האמונות הפוליטיות שלנו בחלק מהותי מימי שאחננו. מכיוון שכח, כל أيام על אחת מהן מתפרש עצמנו ממש כמו أيام על חיינו. התופעה זו אף מוגברת כאשר הדעה שנמצאת בסכנה מושרשת היב בחברה. במקרה כזה, תחושת החירות מטעצת בשל החשש מהתהropyות הכוו המלכיד את החברה.

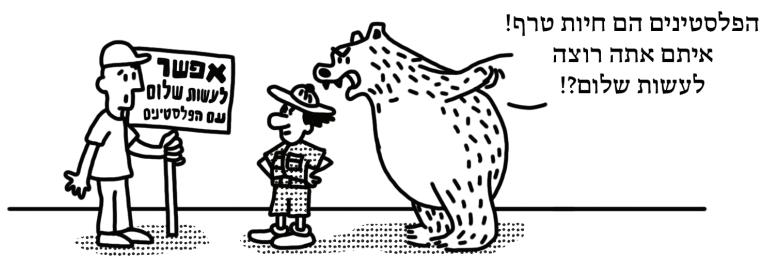

באשר מידע העולול לערער על אמונהינו החודר למערכת, עומדות בפני מגנון החירום שלנו מספר שיטות התמודדות אפשריות, המכונאות בשפה המקבוצעת "הטויות אישור" (Confirmation Biases).

השיטה הטריויאלית ביותר היא ההתעלומות.

באשר ההתעלומות אינה אפשרית, נתיחס אל המידע ה"עוין" בספקנות יתר. לשם כך אנחנו עושים לגיס לזרתנו אמונות נוספות מכלל אמונהינו.

לבסוף, גם אם ברגע היסח הדעת הצליח המידע לתפוס את תשומת לבנו, נעשה כל שביבות לנו על מנת לטאטא אותו אל מחוץ לגבולות הכרתנו בקדם האפשרי.

אבל כל זה לא מספיק. כדי להתמודד עם מסרים מטרידים שהצליחו להשתרכב אל תחומי תודעהינו למרות הכל, אנו נתוור אחר עדויות נוספות התומכות בעמדותינו. עדויות אלה, כפי שכבר נזכרנו, יש למכבר. אנו מקבלים אספקה סיטונית נדיבת שלחן דרך המעלגים החברתיים וההדריים, ולכן לא תהיה לנו בעיה לאתיר אותן. העדויות החדשות שנאוסף יקשיחו בתורן את עמדותינו וייצמצו עוד יותר את הקשב והפתיחה שלנו כלפי האפשרויות לפתרור את הסכוך בדרך שלום. כך סובב לו מעגל הקטמים הפנימי וסובב, ללא הפסיק ולא רחם.

*

אם כן, העבודה שרובה לא שמענו מואמה על יוזמת השלום הסעודית, אינה נובעת מטיפולות קולקטיבית, אלא מכך שאנחנו פשוט מאד לא רוצחים לשם עלייה. מחקר שנערך בישראל ב-2010 מחזק את האבחנה זו: עורכי המחקה סיפרו למאות משתתפים על הצעה פלסטינית חדשה

לשולם עם ישראל. המשתתפים קיבלו שהות לחזור ולהתעמק בהצעה, ולאחר מכן התבקשו לקבל החלטה בנוגע אליה (רק לאחר תום הניסוי גלו החוקרים למשתתפים שההצעה לא הייתה ולא נבראה). התוצאה העפופה הייתה, שהמשתתפים שהיעדו בתחלת הניסוי כי הם מוחזקים בעמדות השוללות את פתרון שתי המדיניות, נתו לפסול את ההצעה הפלסטינית. התוצאה נוספת הייתה מעניינת הצעה על בר שאותם משתתפים השקיעו הרבה פחות זמן בלימוד ההצעה.⁴⁶.

ניתן לסכם ולומר, כי מעבר למחלוקות העיקריות (והפתירות) ביןינו לבין הפליטים – כמו סוגיות הגבולות, הביטחון, ירושלים או הפליטים – ישנים גם מניעים חברתיים-פסיכולוגיים عمוקים המתדרלים את הסכטוק ומיונעים את פתרונו. רשות הביטחון הפסיכולוגית שתוינו לעצמנו הפכה עם השנים לפלונטה, הcovet את תודענותנו ומונע מאייתנו לזהות הזדמנויות לשולם. הרשות, שנועדה במקורה להתמודדות מול הסכנות הקומיות, הפכה לסכנה הקומית עצמה. זהה "הבעיה הגדולה" בסכטוק שלנו, ומסתבר שלא רק בו.

בכל דzon וzon

תופעת הפלונטר התודעתי יכולה להסביר הרבה ממופעי האיוולות, שידעה האנושות. ההיסטוריה מלאה בספרורים עגומים על עמים שפעלו נגד האינְטרסים שלהם עצם והגיעו עד כדי חורבן וכלה, למורת שכל השיקולים המוביילים להכרעה הנכונה היו מונחים לפניהם. בספרה "מצעד האיוולות" סקרה ההיסטורית בברברה תוכנן שורה ארוכה של סיורים ככל מתקופות שונות.

בין השאר ניתן בספרה את ההתבוסטות האמריקאית בבו"ץ הווייט-נאמי בשנות ה-60 של המאה הקודמת. מלחמת וייטנאם החלה בעימותי מקומי, שלא היה אמור לעניין אף אחד. ארחה"ב, שחשודה כי מאחרוי

העימות עומדת ברייה"מ, אויבתה המושבעת באוטה תקופה, שלחה מילוני חילילים לעורת דרום ויטנאם ומצאה את עצמה במלחמה אכזרית ושונה בתכלית מכל מה שהביבה עד אז. לוחמי הגרילה הצפון וייטנאמים נהנו מיתרון הביציւות ומיחסות הג'וינגל והסבירו אבדות עצומות לצבא האמריקיקאי המגושם. "אם הם לא יעצרו את התקופנות שלהם", אימם מפקד חיל האויר האמריקיקאי, "נחזיר אותם לתקופת האבן!"⁴⁷. בוחותיה של צפון וייטנאם לא שעו לאזהרות, עד שהנחילו לצבא האמריקיקאי המפואר תבוסה מוחצת וגרמו לו להסיג את כוחותיו מארצם לאחר יותר מעשור של מלחמה חריפה פשר. מלחמה עקובה מדם זו גבתה את חייהם של מיליון בני אדם ונחשבת לאחת הקטסטרופות הנוראיות ביותר שידעה אריה"ב.

איוולטם של תושבי טרוייה אמנים שייכת רשות למיתולוגיה ולא להיסטוריה, אך גם היא לא חמקה מנהצת זרואה של תוכמן. בספר מתחארת השתלשות האירועים הביזנטית, שהובילה לידי כך שהטרояנים, מסונן ורים מהאמונה כי האלים עומדים לצדם, פתחו את שעריו ערים בפניו של סוס עז עצום מימדים ולא טרכו לבדוק אם במרקלה מסתתרים בו לוחמים יוונים, הזוממים לשoruף את טרוייה עד היסוד.

"באנושות, בדמותם של אוריחי טרוייה, טבועה ההתמכרות לנוקוט מדיניות המנוגדת לאינטראס העצמי"⁴⁸, מסכמת תוכמן, אך האם בכך באמת הכל מסתכם? בהתמכרות הטבועה בគולנו וחורצת את גורלנו להוג שוב ושוב באיוולת? האם אין כל דרך לנטרל את מגנון ההשמדה העצמית זהה?

עוד דוגמה מאלפת למנגנון כזה של השמדה עצמית אפשר למצוא בסיפור המכונן שלנו עם – ביציאת מצרים; או יותר נכון בצדו השני של הספר – זה המתמקד בפרעה ובהתעקשותו האוילית להמשיך ולשעבד את בני ישראל. המציגות טופחת שוב ושוב על פניו של פרעה בצורת מכות הנחות עלייו ועל עמו, אך פרעה בשלו. אפילו חרטומיו כבר מתפרקים ומונסים לדבר

.LeMay & MacKinlay, 1965, p. 565

47

טוכמן, 2015, עמ' 57

48

על לבו, אבל פרעה לא שועה לעצטם ולא מצליח להשתחרר מאותה חרדה אובייסיבית ממשינוי המצב הקיימים.

בכל דור ודור אנחנו, כיהודים, מצוים לראות את עצמנו כאילו אנחנו ייצאנו מஹבי המצרי. אני חשב, שמטרת הציוי היא להזכיר לעצמנו ש מבחינה מסוימת עדרין לא ייצאנו שם באמות. "אבל עברנו את פרעה", שר מאיר אריאל, "נעבור גם את זה", אך כאן מן הרואוי לשאול - האם באמות נבעור גם את זה? האם יש דרך שבה נוכל להיחלץ משביינו הנוכחי, כאשר השבי שבו מדובר הוא שבי תודעתתי?

הזון והקללה

הפלונטר אותו סקרו בוועדים האחוריים הוא לא הפלונטר היחיד שמתנהל בתודעתו. يوم אחד, לפני כמה שנים טובות, ראיתי את הספר הזה, שאני מניה שהקלכם מכיר היטב. זה עבר - הפסקתי לעשן; ואם לשפוט לפי עדויות רבות ששמעתי ממוקור ראשון, כמעט כל מי שקורא את הספר הזה מפסיק לעשן. זה די מטורף, אני חשב. אנשים משקיעים הון בסיגריות אלקטטרוניות, במדבקות ניקוטין, ובעוד כל מיני שטויות יקרות ולא יעילות, והספר הזה - אתה פשוט קורא אותו ומפסיק לעשן.

מרוב התפעמות ראיתי את הספרשוב, כדי להבין איך הוא עשה את זה. בקריאה השנייה שמתי לב ליסודות שבה נתן אלן קאר מענה לכל אחד מהחבלים בפלונטר הספציפי הזה, שגורם למיענים לדוחס ובל לתוך הריאות שלהם. לכל אחד מאותם חבלים מקדיש קאר פרק, בו הוא מעניק

לחבל תשובה מכך ומיד מדרג לפפרק הבא, כדי לטפל בעוד חבל. שמתि לב גם לכר שקאר אינו מסתפק בהפרצת הטענות המרכזיות של המען המצוין – הוא גם מסביר כיצד נולדה כל טענה כזו מלכתחילה, ואיזה צורך היה שירתה. במיווחד צדה את תשומת לבי העובדה שקאר נמנע מלהשתמש בטיעון המנץח-לכארוה – "היעישון הורג". לדבריו, הוא נמנע ממנו כי – מה הדבר הראשון שעשה מען נתקל בטיעון זה? כמובן, מדליק סיגריה.

אחרי שפייצחתי את השיטה הייתה לי לפתעת הארה: זה מה שאני צריך לעשות! אני צריך לכתוב ספר כזה, כמו של אלן קאר! ספר שייתן מענה מרוכז לכל האמונה הנפוצות, שמסמאות את עינינו מלראות את ההזדמי-ניסיות לפתרון הסכטור בו אנו שקועים כבר למשך מאה שנים. גם בספר שלי, כך החלטתי, אתחקה אחר מקורותיה של כל אמונה כזו ואחר התועלת המקורית שסיפקה. גם בספר שלי אמנע מישיטת הטיפול בהלם, לבלייקינו קוראי בעמדתם עוד יותר.

וכך יומ אחד, בעודרי מkapל בביסה, דיווחתי לאשתי שאני מתכוון לכתב ספר, שיפתור את הסכטור היהודי-פלסטיני. אשתי היקראה הסכימה לרעיון כהרף עין וرك בבקשתה שלפני שאני יוצא להביא שלום, שאסיים עם הבגדים.

הדבר הראשון שעשית, בתום קיפול הכביסה, היה לנסות ולمفות את מבנה הפלונטר שלנו כדי לזהות את כל החברים שידרשו מענה. לעזרה העניין יצאתי למבצע: לקחתתי יריית פוליגל וכתבתתי עלייה במרקך בחול מסר פרובוקטיבי: אפשר לעשות שלום עם הפלסטינים. עם השלט שהכנתתי התייצבתי בצהרים מעוננים של יומ שישי אחד על גשר ההלכה והתחלהי ללקט את תגבורותיהם הבלתי אמצעיות של העוברים והשבים. ואכן – התגבות לאஇחוּרָוּ לבוא: היו שגידפו, צעקו, צחקו, או התעלמו בהפנטיות, אך היו גם כאלה ששיבחו והחמיאו. היו שהניפו לעברי אצבע משולשת, אך היו גם רבים שבחרו דזוקא באגדל בתור האצבע שתציג את תחשויותיהם כלפי. מכולם שמחתי במיווחד על אלו שעצרו על מנת לנחל אותי ויכוחים סוערים.

לאור הצלחה שבתי והтиיצתי באותה הנקודה בצהרי שישי הבא, וגם בשישי שלמחרי. למעשה גם ביום אני ממשיך עם המנהג המוגנה זהה (אם כי לא באותה תכיפות).

בעבור מספר חודשים הצלחתי לגבות רשיימה של עשרה סוגים חבלים עיקריים, המרכיבים את הפלונטר התודעתי שלנו. בחלק הבא של ספר זה אציג את תשובותי לכל אחד מהחבלים.

חלקה'

"מדינת פלسطين תהיה דמוקרטית ופלורליסטית ... זו תהיה מדינה שוחרת שלום, שתבקש לחיות בשלום ובביטחון לצד ישראל ושאר מדינות האזור ... זה שנים רבות אנו מביעים את נכוונותנו לפתרון הסכום עם ישראל, פתרון אשר יבטיח צדק במידת האפשר. הפתרון יישען על החלטות והיוומות הבינלאומיות להקים מדינה פלסטינית על שטח של 22% בלבד מאדמות פלسطين ההיסטורית, שבירתה מזרח ירושלים, ומיציאת פתרון צודק ומוסכם לסוגיות הפליטים הפלסטיינים בהתאם להחלטה 194 של האו"ם".⁴⁹

אבו מאזן, 29 בנובמבר 2011

עמ

בכל שישי זה קורה לפחות פעמיים אחת. אני כבר יודע שמתיששו עבורי מאחורי רכב וממנו תבע לערבי צעה בסגנון: "פלסטינים? מי אלה?! אין דבר כזה, אח! ". וזה כבר הפך לכזה דפוס קבוע עד שלפעמים, כשהאני כבר מתכוון לסגור את הבسطה להיום ולחזרו הביתה, אני קבועبني לבין עצמי עוד - אהבה עד שיעבור המכחיש התורן עם ה-"אין דבר כזה עם פלסטיני" ואו אתקפל. את סוג החבלים האלה שבתווך הפלונטר אני מכנה ח ملي הכחשה. מתוך כל החבלים, אלו החבלים שייהיה לי הכى קל להפריך ולפרום, אך הנחותי לעצמי. הם כמו הדוק, שנופל מהוזע לרירמת הדוקים וקורץ לך: "תרים אותו ראשון". לבן בחרתי להתחילה בהם.

כשגולדה עלתה ארצה

גולדה מאיר

נוהג ליחס את הטענה בדבר אי-קיומו של עם פלסטיני לגולדה מאיר. ביוני 1969 העניקה רוחה⁵⁰ מאייר ראיון לטandanri טימנס ובו סיפרה: "בשאני עלתי ארצה, לא היה דבר כזה עם פלסטיני. מתי לארך ההיסטוריה טוריה חי עם פלסטיני עצמאי בארץ? פלסטין? ... הם מעולם לא היו עם".

גולדה הגיעה אל הארץ בקייז 1921 בספינה רועעה בשם "פוקהונטס" לאחר תלאות רבות בלב ים, שבמהלכן התאבד רב החובל ורעתו של אחיה נשתבשה עליון. כשהגיעה לבסוף לנמל יפו, הסורורים העربים מנעו מהسفינה לעגון, גולדה ושאר העולים נאלצו להפליג לאלכסנדריה במצרים ומשם חזרו ברכבת לתל אביב. כשירדה גולדה מהרכתת היא לא נתקלה באף פלסטיני. רוצים לדעת למה? אתם יושבים?

ובכן, אז לא היה דבר כזה עם פלסטיני.

הקורא האחוי בחבלי ההכחשה ודאי חווה עכשו רגע קטן של נחת, אבל זה יהיה רגע קצר מועה. כי במקרה היה עם פלסטיני בשוגולדת הגיעה לארץ, גם לא היה או דבר כזה עם ירדני. עם עיראקי. עם לבנוני. והנה עוד כמה דברים שלא היו בשוגולדת מאיר עלתה לארץ:

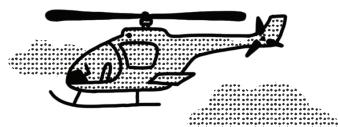
במבה

אנטיביוטיקה

קומקום חמלי

הליקופטר

משאית

המילה "משאית"

האם יכול להיות שימושו שלא היה קיים לפניו מאה שנה יהיה קיים עבשו? אני מודה, זה נשמע בלתי סביר בכלל, אבל הממצאים שהעתדי מלמדים שקיימת היתכנות שבעז. תחשבו על זה בכח – לו חיללה הינו נקלעים להליד קופטר שעומד להתרסק ואני הייתה מנסה למונע מכם להיחלץ ממנה בטענה ש"בשגולדה מאיר עלתה ארצה לא היה דבר כזה הליקופטר", היותם בנהרא חובשים שאני סוג של אידיוט.

ארץ האסלאם

באותם ימים עלייזם של תחילת שנות ה-20 של המאה הקודמת, היו כאן אמנים לא מעט ערבים (ליתר דיוק – 666,000 איש – כ-89% מתושבי הארץ), אלא שאותם ערבים ראו עצם לבניה של אומה ערבית אחת גדולה. בעוד שיהודי ארץ ישראל בינו עצם לפעמים יהודים פלשתינאים, דוקא העربים בארץ בינו עצם פשוט ערבים ולא פלסטינים.

הערבים שפגשה גולדה ראו עצם חלק עם עתיק, מפואר וגדול, שארצו, ארץ האסלאם, השתרעה מהperfת והחידקל במצרים ועד קונסטנטינופול (איסטנבול של ימינו) במערב. כזו הייתה המיציאות הערבית במשך קרוב ל-1300 שנה, מאז 644, אז החלימו ابو בכר ועומר, הח'ליפים – מחליפים של הנביא מוחמד, את כיבוש המזרחה התיכון. רוב שטחה של הארץ נחשב במשך מאות שנים למחוז יפה ופורה של האימפריה המוסלמית. בטקסט

המתואר לסוף המאה ה-10 נכתב: "פלשתין היא מחזוזה המערבי ביוותר של סוריה ... דרוזים שני ימי רכיבה כדי לעبور אותה לאורכה מרפיח עד גבול אל-לאג'ון [מגידון]; ושני ימי רכיבה דרוזים כדי לחצות אותה לרוחבה מיפו ועד אריחא [יריחו]. זוגר [צוער] ונחלת אנשי-לוט [סdom]; אל-ג'יבאל [הרין אדום] ואל-שראה [הרין מואב] עד אליה [אילת] ... כולם נכללים בפלשטיין ושיכים למושלתה. פלשתין מושקית בגשם ובטל. עציה ועוד מותיה החרושות אינם זוקקים להשקייה מלאכותית ורק בנאבלוס [שבט] משתמשים במים זורמים למטרה זו. פלשתין היא המחוות הפורה ביותר מ בין מהחוותיה של סוריה. בירתה והעיר הגדולה ביותר היא אל-רמלה, אולם העיר הקדושה [ירושלים] גדולה כמעט כמותה...".⁵¹ יופיו ופוריותו של המחוות נודעו למרחוק וגלי הגירה ערבים שטפו אותו שוב ושוב מכל רחבי הארץ האסלאמים.⁵²

בתום מלחמת העולם הראשונה חולקו שטחי ארץ האסלאם בין בריטניה וצרפת, המנחות הגדלות של מלחמת העולם הראשונה. הארץ, שנתחמה בראות עיניהם של הבריטים והצרפתים בין הים התיכון לנهر הירדן, לא התקיימה כיישות מדינית עד אז ולבן גם לא>tagבש בה עם מובחן. בקרב תושבי הארץ פיעמה עדין האשלה כי אוטם גבולות שריםות שצינו מעצמות המערב יתפוגגו מאליהם, כמו ציר על החול לחופו של הים, וארץ האסלאם הגדולה תשוב ותיכון במזרחה התיכון. והנה, הפלא, ממש באותה תקופה, בה עשתה גולדה את צעדיה הראשונים על חולות תל אביב הקטנה, הנכו אצל תושבי הארץ הניצנים הראשוניים של זהות פלסטינית מובהנת, ניצנים שהלכו והתפתחו עד להתגבשותו של עם מובהך לגמרי. כיצד קרה הדבר? נראה לי שזו הזדמנות טובה להעניק מבט חתו על תולדותיו של העם המדובר.

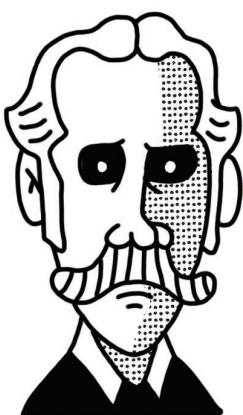
51 סעיה, 1981, עמ' 35.

52 עובדה זו מוכיחה אמנם שלפחות חלק מהפלסטינים לא נטועים בארץ מדוריהם כפי שהם טוענים לפעמים. הפלסטינים לא רואים בעובדה זו החלטה לזכותם על הארץ, שכן מבחינתם הארץ הייתה מאז וכמעט מעתם חלק משטח ערבי מוסלמי גודל יותר ולבן את ההגירות יש לראות לטענות בהגירה פנים-מדינית.

עם הארץ

דור הנכבה

ב-2 בנובמבר 1917 כתב הlord ארתור ג'יימס בלפור, שר החוץ הבריטי, מכתב לדידיו הטוב הברון רוטשילד ובו הביע את מחויבותו של מלכטו לודיעין של הקמת בית לאומי ליהודים בארץ ישראל:

הlord ארתור ג'יימס בלפור

"משלחת הור מלכטו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, ותשתדל במיטב מאמציה להקל על השגת מטרה זו, בתנאי ברור שלא יעשה שום דבר העול לפגוע בזכויות האזרחים והדרתיות של עדות לא יהודיות בארץ ישראל או בזכויות ובמעמד המדיני של יהודים בכל ארץ אחרת".⁵⁵

המנהיגות הציונית ראתה בהצהרה הייש עזום. לעומת זאת, תושבי מחוז פלסטין פחוות זרמו עם הרעיון, היו להם כמה סיבות טובות לכך:

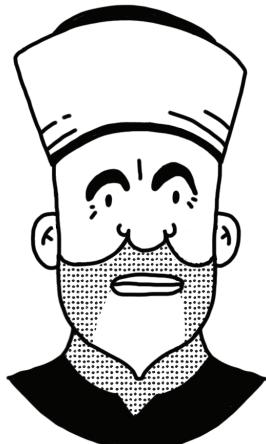
1. באotta התקופה החלה הקרכע ליהישטט מתחת לרגליהם פשוטו כמשמעו: בעלי הקרקעות, שכנו אפנדים, מכרו עוד ועוד אדמות למתיישבים היהודים. זה היה אסון קיומי עבור העובדים העربים של אותן אדמות. היהודים נצמדו לעיקרון העבודה העברית וכתוואה בלתי נמנעת מכרי איבדו העובדים העربים בבת אחת הן את מקורות פרנסתם הן את שטחיהם מגורייהם.

2. על בתפיהם של העربים תושבי הארץ הטילה ההיסטוריה הערבית את תפקיד שומריה הסף של ארץ האסלם כולה – ב-1099 הצלחים הצלבנים לכבות את הארץ לתקופה קצרה יחסית. ב-1187 הגיעו ממצרים צלאח א-דין, המנהיג הcoderדי האגדי, והחזיר את המוסלמים לשטון, לאחר שהביס את הצלבנים בקרב קרב קרני חיטין. התבוסה והניצחון הפכו לצמד אירועים מכוננים עבור המוסלמים בכל ובפרט עבור תושבי המחוות שבו אירעום. מאז ועד היום נחשב צלאח א-דין לגיבור מיתולוגי, המשמל את התקווה הערבית לשחרור פלسطين מהפלשים שכבשו אותה. בהשראתו רואים עצם הפל-סטינים כמגנים המרכזים על שטחי האסלאם מפני הפלשים.

3. מעל הכל חשבו ערביי הארץ את ההצהרת בלפור לחזפה ממדרגה ראשונה. כפי שתיאר זאת מאוחר יותר אדואר סUID, הוגה הדעות הפ-לגיוני, בהצהרת בלפור העניקה בריטניה שטח שאינו שלה (ההצהרה ניתנה טרם כבשו הבריטים את הארץ מידי הטורקים) לקבוצה שאינה זכאית לו (לפי סUID), תוך חוסר התיחסות מוחלט בקיומו ובשאייפותיו של הרוב הילידי המתגורר בשטח זה. יתרה מזו, ההצהרה כמעט ולא הייתה התייחסה לאותו רוב יידי בכלל לצד רלוונטי בעניין, וגם בהתייחסות היחידיה הוא הוגדר על דרך השיללה – "עדות לא יהודיות". בלפור עצמו הודה בפה מלא בכך שהבית הלאומי שהבטיח ליudeים יבוא בהכרח על חשבונו העربים הילידיים. שבועיים לאחר מתן ההצהרה אמר: "בפלשתינה אין-Anno מתכוונים אפילו לשמר על הצורה החיצונית ולהיוועץ בישבי-הארץ- כיום בדבר רצונם ... הצעונות, בין אם צודקת ובין אם לאו, בין אם טוביה או רעה, הריהי נתועה עמוק בסמות דורות ושורשיה נועצים בצורכי ההוויה ובתקות העתיד – והם עמוקים הרבה יותר מלאה של רצונותיהם ומשפּי- טיהם הקדומים של אותם 700,000 ערבים החיים עתה בארץ עתיקה זו"⁵⁴.

טענה נוספת הייתה הערבים והיתה שבריטניה לא יכולה סתם כך להבטיח ליהודים שטחים ממחוז פלسطين משום שככל שטח פלسطين כבר הובטח לעربים במכתבי חסין-מקמהון. ב-1915 הבטיח המושל הבריטי של מצרים

הנרי מקמהון לשريف חסין ראש השושלת החאשمية (סבא רבא רבא של עבדאללה מלך ירדן הנוכחי) את שטחי א"י לעربים בתמורה לתמיכתם במלחמה בעותמאנים.⁵⁵

אמין אלחסיני

הצהרת בלפור הייתה אם כן סטיות לחוי מצלחת עבר העربים בארץ⁵⁶. העובדה שאחיהם בשאר ארצאות ערביים מעדו לקבל מדיניות עצמאיות משליהם, רק הוסיפה לתחושת התסכול והקיפוח: מדינות המערב בישלו דיספה – הבטיחו לירדן, הבטיחו לסוריה, הבטיחו לבנון, הבטיחו לעראק, הבטיחו אפילו לקומץ המסתננים היהודים שצץ לפתח מאי שם ורק לערבי מחזו פלסטין לא נשאר. מה עשו? הלכו-הלכו לסוריה, בעקבותיו של צעיר בשם אמין אלחסיני, ושם הכריזו על רצונם למזג לתוך סוריה את מולתם. באוטה התקופה השתלט פיצל, בנו של חסין, על دمشق והקים בה ממשלה שהושתתה על החזוןapaן-ערבי – חזון הקורא לביטול הגבולות השרירוטיים שקבעו בריטניה וצרפפת וחורה אל אימפריה ערבית אחת גדולה. העربים תושבי הארץ רצו לראות את ארצם משולבת בסוריה הדורומית במדינה הערבית הגדולה בראשות המלך פיצל. אולם ביולי 1920 פירקה צרפת את ממשלה פיצל ושמה קץ לחלומות סוריה הדרומית של ערבי מחזו פלסטין.

על החזוןapaן-ערבי – חזון הקורא לביטול הגבולות השרירוטיים שקבעו בריטניה וצרפפת וחורה אל אימפריה ערבית אחת גדולה. העARBים תושבי הארץ רצו לראות את ארצם משולבת בסוריה הדורומית במדינה הערבית הגדולה בראשות המלך פיצל. אולם ביולי 1920 פירקה צרפת את ממשלה פיצל ושמה קץ לחלומות סוריה הדרומית של ערבי מחזו פلסטין.

⁵⁵ הבריטים טוענים כיום להגנתם, שהובחר במכתבים, שהשתחחים "ממערב לדמשק" לא כלולים בעסקה.

⁵⁶ שנים לאחר מכן נכתב באמנה הפלטינית של אש"ף: "כמו כן מאשורה המועצה כי התוקפנות על האומה הפלטינית ואדמתה הchallenge בשנת 1917".

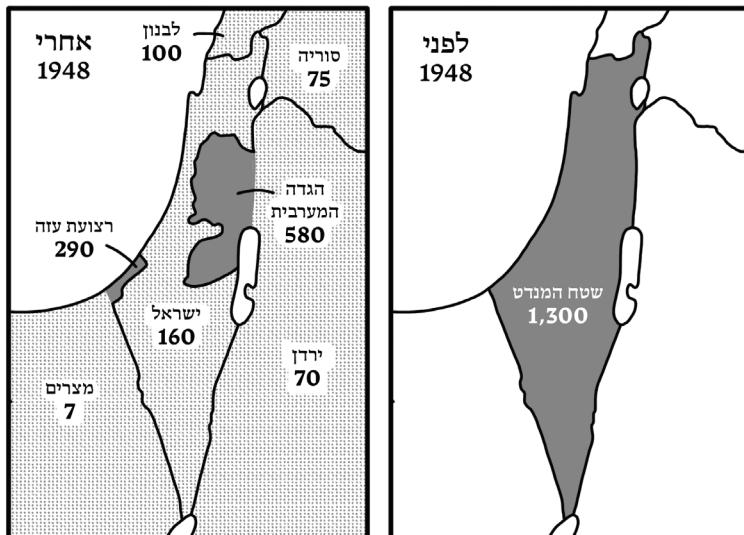
בינתיים המשיך תהליך הנישול המואץ של אוכלוסיית הרוב בארץ והפיכתה ל"עדות לא יהודיות" – בעקבות בריטניה פרסמו גם צרפת וארה"ב הצהרות תמייכה בחזון הבית הלאומי היהודי, בوعידות ורסאי וסן רמו אישרה הקהילה הבינלאומית את המנדט הבריטי והצהרת בלפור הפקה מול עיני הילידים מסiot למצוות. מינויו בינואר 1920 של הרברט סמואל, יהודי ציוני נלהב, לתפקיד הנציב העליון מטעם המנדט הבריטי על פלשתינה-אי לא הותר לעربים עוד מקום לספק כי מדובר במקרה אפס – "נחדוף את הציונים לטורם – או שהם ישלחו אותנו חזרה לדבר" ⁵⁷.

חלום سوريا הדורומית נגוז, אך תושבי המחוות המקופח לא אמרו נואש ופנו להחיות את ארץ האסלאם בדרכם אחירות.אמין אלחסיני נתמנה בינתיים לתפקיד המפקתי של ירושלים, תפקיד שהקנה לו זיקרה רבה בעולם המוסלמי, והחל להלהיט ולהתסיס את השטח סביב הסכנה האורבת לבאורה לקודשי האסלאם בירושלים מפני מזימת ההשתלטות הציונית. לאורך שנים העשרים והשלשים הצליח אמן המופתி לעורר מהומות דמים חוזרות ונשנות ולבסת את מעמדו כמנהיג בעניין האוכלוסייה המקומית כמו גם בעניין העולם היהודי והאסלאמי; אך בנגד זאת לא הצליח להחיות את רוחה של אומה האסלאם כפי שציפה, על מנת להסיר את האיים הציוניים נפהך הוא – מצבעם של ערביי מחוז פלسطين רק נפל מן הפקח אל הפתח ⁵⁸.

אל הפקח הגיעו בני דודינו בשנת 1948. בעקבות הניצחון הישראלי במלחמת העצמאות, אותה הם מכנים ה"נקבה" (האסון), התפזרה אוכלוסיית הרוב בארץ לכל עבר, נשלחה מכל נכסיה והפכה למייעוט מקופח במנוחה.

⁵⁷ מוריס, 2012, עמ' 79.

⁵⁸ בזמן מלחמת העולם השנייה, לאחר שברח מהארץ, לא בשל המפתיע גם בשיטת יד אחת עם היטלר כדי לעור לו בהשמדת העם היהודי כולם. לאחר כישלון ההימור הנואל שלו הוא עוד ניסה לחזור ולהנagi את העם הפלסטיני, אך עתה אבד את השפעתו ובוקר נחשב למטרד עבור כולם עד מותו ב-1974. בום לא מצוין אלחסיני בגיבור פלسطينי. זכרו נעלם מהמודעות الفلسطينية והפלסטינים לא הנציחו את מעשייו בשום אתר הנצחה או ספר.

הפרישה הדמוגרפית של הפליטים לפני ואחרי מלחמת העצמאות (באלפים). המספרים אינם מדויקים וمبוססים על אומדנים (אורליק, 2017, עמ' 195; אריאלי, 2013, עמ' 108 ומפה 12; שקד, 2018, עמ' 98).

צורתה יותר הייתה בגידת עמי ערבי. במדיניות השכנות אליהן הגיעו זכו הפליטים לקבלת פנים צוננת במיוודה. התיחסו אליהם שם כאל עדריף – תושב נחות, בן למולדת אחרת⁵⁹. מדיניות ערבית לא הסכימו אפילו להשתתפותה של משלחת פלסטינית בשיחות שביתת הנשק שנערכו במהלך 1949 ברודוס. חמישה פליטים שהגיעו לשם מטעם עצם נבעטו מכל

המדרגות על ידי המשלחת הערבית⁶⁰. המשלחת היחידה שהסכם
להיפגש עםם הייתה לא אחרת מאשר המשלחת הישראלית.

המשורר מחמוד דרויש היטיב לתאר את
תחוותם הנברשת של בני דורו:

“אני יוסף, והוא אבוי, והוא אבוי, אחיו אין אחים
אותי, אין חפצים بي, אבוי. הם מתנכללים לי,
רוזגים אוטי באבניהם ובכמלים ... אפקה קנאאך
לי יוסף והם השיליכוני לבור וְהַאֲשִׁימָו אֵת
הזאב והזאב רחום מאחוי, אבוי ...”⁶¹

מחמוד דרויש

דור הנכבה - זה כינוי הגנאי שהודבק
בדיעבד לדור שהביא על עצמו את אסונו,
בכך שהסתתר על סולידריות ערבית,
שהתבררה באשליה. מרוסקים, מפוזרים ברוחבי תבל ונטולי הנהגה נכנסו
בני הדור זהה לעשר שנות תרdemת. בסופו קם העם הפלסטיני בוקר אחד,
הבין שהוא עם והתחליל ללבת.

דור המהפכה

על אף הכתף הקרה, שהפנו אליהם אחיהם הערבים מכל עברה המשיכו
ערביי מחו פלטטין לתלות תקוות באומה הערבית הגדולה, שתחלץ
לעורותם. בעת הם השיליכו את יהבם על נאצ'ה, שטא את השלטון במצרים
ב-1952 והוביל מהפכה פאן-ערבית, אך בעקבות מלחמת סיני (1956) והתי-
פוריות האיחוד בין מצרים לסוריה בתחילת שנות ה-60, החל סוף סוף
האסימון לפול אצל בני דודנו, שמהפכא-ערביות כנראה כבר לא תצמיח
הישועה וועליהם לדאוג לגורלם בעצם.

⁶⁰ המשלחת היחידה שהסכם להיפגש עםם הייתה לא אחרת מאשר המשלחת הישראלית.
⁶¹ דרויש, 2015, עמ' 257

זה היה הרקע להקמתו של ארגון פת"ח⁶². הוא הוקם בכוית באוקטובר 1959 בידי קבוצה של סטודנטים פליטים, שביניהם התבלטו שלושה: ابو ג'אה, ابو אייד וабו עמאר, הידוע יותר כיום בשם האמיית – יאסר ערפאת. הקמת הפט"ח בישרה על דור חדש, "דור המהפכה", שהחליט לחת את גורלו בידיו. מקורבנות המתינים להצלחה שבוששה לבוא, הפכו בני דור זה לחלוצים ההולכים לפני המhana. את הסיסמה שהייתה מקובלת עד אז – "אחדות ערבית – הדרך לשחרור פלסטין" הפכו בפט"ח ל"שחרור פלסטין – הדרך לאחדות ערבית"⁶³. המחשבה הפליטנית החדש והושפעה מאוד מההפקות שהתרחשו באותה תקופה בקובה ובאלג'יר, צ'יה גוואראה ואחמד בן בללה הפכו לגיבורייה הנערצים. השחרור אליו שאפה המחשבה החדשיה הייתה לא רק גיאוגרפי, אלא גם תודעתי – שחרור הזוזות מעול האומה הערבית ומחסותו המעיתה והעקרה. לאחר שהתנוועו מהעל הכבד של סמל התבוסה הערבית, יכול הפליטנים להרשות לעצם לאמץ את גישה פרוגמטית לגבי פתרון הסכום. בדיעד אפשר לראות כאן את הניצוץ שיוביל למתקפה בעמדות הפליטנים 30 שנה מאוחר יותר, אך בשנות ה-60 הניתcoutות היחידים שאפשר היה לראות היו רשפים מוקני הרובים של מלחבי פט"ח, שפתחו במאבקם המזוין לשחרור פלסטין כולה. רק המחשבה על השתפקידות בחיל ממנה נתפסה בעיניהם באותו זמן במקצת מתחמת מיאוס.

אבל איך ישחררו את פלסטין מבלי להסתמך על ארצות ערבי? לשם כך הגנו מיסידי פט"ח את גישת "הסיבור המודע"⁶⁴ – מדינות עבר לא יתגיסו מרצון לטובות הפליטנים, את זה כבר הבנו, אבל מה אם נגרור אותן למלחמה בישראל בעל כוורתן? כך החלו בפט"ח לבצע פעולות טרור קטנות במכoon גם את שליטי ערבי; וזאת, מתוך תקווה שהtagובות יובילו בסופו של דבר להתלקחות כוללת.

62 ראיי תיבות של ח'רבת תחריר פלסטין (התנועה לשחרור פלסטין), במהופך.

63 שקד, 2018, עמ' 55.
שטיינברג, 2008, עמ' 26.

ביוני 1967 השיטה נחללה הצלחה חילנית. מחלבי הפת"ח הצליחו לחם את הגורה עד כדי כך, שתרכמו בעקביפין לפרטן מלחמת ששת הימים. פלסטין, לעומת זאת, לא שוחררה. להפך – בעת, כמו משפט, עברה כולה לשלית האויב הציוני. כ-250 איש מתושבי הגדרה המערבית מצאו עצם שוב במנוסה, הפעם אל ירדן.

אבל הפעם, הטרגדיה, אותה הם מכנים ה"גבסה" (הכישלון), דוקא היאיצה את התgebשות העם הפלסטיני. הרצף הטריטוריאלי הפגיש מחדש בין הפלסטינים בגדרה, בישראל, ברצועת עזה ובזכות מדיניות "הגשרים הפתוחים"⁶⁵ גם בירדן. "בחמישה בחודש יוני" – הכריז המשורר סמיך אל-קאסם – "נולדנו מחדש"⁶⁶. רעיון חדש עלה וצמוח בתודעה הפלסטינית – רעיון ה"צמוד", שפירשו היitmאות איתה בקרע: "צמוד פירשו לראות איך בתר הופך לבית סוהר", הגדר וצאת המשורר הפלסטיני רג'א שאcharה, "זאתה, ה'צמוד' בוחר להישאר באותו בית סוהר מפני שהוא בתר".⁶⁷

⁶⁵ לאחר המלחמה פתחה ישראל את גשרי הירדן למעבר חופשי של אנשים וסוחרות על מנת להריגע את השטח ולהזק את הזיקה בין הפלסטינים לירדנים.

⁶⁶ שקד, 2018, עמ' 60.
⁶⁷ שם, עמ' 276.

בשנגייל גשר - נחצה אוטו!

אבן הדרכ החשובה הבאה בהתקדמותו של העם הפלסטיני התרחשה בעבר שנה. ההtagיות הבלתי פסוקות של פת"ח הובילו, במרץ 1968, לפשיטה ישראליית על בסיסו של ערפאט בכפר בראמה בשטח ירדן, שהסתימה בכישלון ובאביבות כבדות לישראל: 28 חיילי צה"ל נהרגו ו-3-150 הוגדרו ונדרים. למורות המחיר הכבד שיילמו גם הפליטינים - הרוגים - זכה הקרב בכראמה במורשת הפליטינית למעטם של מיתוס מכובן - לראשונה עמד כוח פלטייני מול כוח ישראלי ויכל לו. ערפאט, שפיקד על הכוחות, הפך לגיבור לאומי. בעקבות הקרב ההירואי השתלט פת"ח על אש"ף, הארגון לשחרור פלסטין, שאת הקמתו יום נאצ'ר כבר ב-1964⁶⁸. ערפאט ותנוותו הפכו את הארגון לكيיזוני יותר. באמנה הפלسطינית, שנוסחה מחדש לאחר ההשתלטות, נותרה המטרה בשתייה - הקמת מדינה על כל שטח ארץ פלסטין השלמה - "מהיים [התיכון] עד לנهر ירדן", ומרפיח עד לנקרורה [גבול לבנון]⁶⁹, אך הטקтика השנתנה - מאבק מזוין עממי ולא הסתמכות על הפאן-ערביות. לאחר שחרור פלסטין השלמה, כך גרסה האמנה החדשה, לא יורשו להישאר בה יהודים שעלו לארץ לאחר הצהרת בלפו, האמנה פסלה כל פתרון מלבד שחרור פלסטין בשלמותה וכל נכונות למ"מ מדיני. אלו היו עמדותיו הקיצוניות של העם הפלסטיני בראשית דרכו. חשוב שנקיר אותן - גם כדי שנוכל להבחן בשינוי הניבר שחל בהן במהלך השנים מכאן ואילך.

⁶⁸ נאצ'ר, שאיש אמונה אחמד שקיiri נבחר או לראשות הארגון, קיוה שבמציאות עות אש"ף אפשר היה למנוע את ההתקפות הפליטיניות, אלא שבעקבות השתלטות פת"ח והתמנתו של ערפאט לתפקיד הייר' ב-1969, הגולם קם על יוצרו.

⁶⁹ מורים, 2012, עמ' 86.

ביןתיים, בירדן צבר אש"ף כוח כה רב עד שהפרק בעניין המלך חסין למטרד מסוכן ועוורר בו חשש כבד לשולם ממלכתו. בעקבות שני ניסיונות התנקשות בחיוו' ושלושה מטוסים שנחטפו והונחו בירדן על ידי מחבלים פלסטיניים, קץ המלך במטרד; בספטמבר 1970, שזכה לכינוי "ספטמבר השחור", יצא ירדן למבצע נרחב נגד הפליטינים. בתוך עשרה ימים טבח עצא ירדן באלי פלסטינים וגירוש אלפי נספים לבנון.

הטרגדיה החדרה לימדה את ערפאת כי תכנית הסיכון המודע שלו נכשלה כליל. במקום להשמיד את ישראל פנו הירדנים להשמיד את "אחיהם" הפלאטינים. החלם והמבוכה הובילו לחוזוות ראשונות בתודעה הפלסטינית. האמונה הפלסטינית קראה כוכור לגירושם של כל היהודים שעלו ארץם לאחר הצערת בלפור, ואילו כת עת גרוו הקולות באש"ף בזוכות הישארותם של היהודים במדינה, שתוקם בפלשתין על חורבותיה של ישראל. זמירות חדשות החלו להישמע כבר אז אףלו بعد הקמת מדינה פלסטינית בגבולות 1967 לצדה של ישראל. אחד ממשמעי הזמירות החדרשות היה העיתונאי מהמוד אבו שלבייה, שבמספרו "אין שלום בלי מדינה פלסטינית חופשית" קרא לפלסטינים לרדת אל קרקע המציאות ולהפסיק להשתמש בסיסמאות ריקות מותבן כמו "פלשתין מן הים ועד הנهر"⁷⁰. קולות מתונים כמו של אבו שלבייה היו אמנים מצרך נoir באותה התקופה, אך היו אלה הצעדים הראשונים נים והחשוביים במסעם של הפליטינים אל עבר ההכרה בישראל וונחת חלום ארץ פלשתין השלמה.

הצעד הבא במסע הזה נעשה לאחר מלחמת ים כיפור. במוזר חתיכון התעצובה או מציאות חדשה – גם אם הכרזותיה הפומביות של מדינות ערב עמדו בסתייה לכך, הן גמרו לומר להכיר בישראל אם תיסוג מהשתחים שבבשה בששת הימים⁷¹. באוירזה זו זם חסין לטפח לממלכתו את הגדרה המערבית, וכן את רצועת עזה, שתספק לו מוצא לים התיכון. שאר מדינות ערב, שלא נתנו חיבה יתרה לחסין, לא אהבו את הרעיון ודחקו באש⁷² על התגמוש כדי שיוכלו להכתר אוטו בנציג הפליטינים ובירוש הבלתי של השתחיםכבושים. ערפאת הוועדה בפני מלבד – אם ימשיך בהתקשרותו על מאבק חסר פשרה לשחרור פלסטין כולה, חסין יגורף את כל הקופה והוא ימצא את עצמו לא רלוונטי. לעומת זאת, אם יתגמוש יקומו עליו התנועות הקיצונית מבית, שיטענו כי הסכמתו להקמת מדינה קטנטונת על שטח של 22% מארץ פלסטין השלמה היא הבוסתנות לשמה; במקרה כזו הוא עלול למצוא את עצמו לא רק לא-רלוונטי אלא גם בר-מיין. את דרך המוצא מן המלבד פילס לעצמו ערפאת ביוני 1974, כשההעביר בכינוס המועצה הלאומית הפלטינית את תוכנית عشر הנකודות, שוכתת לכינוי "תוכנית השלבים". על פי התוכנית, יואילו הפליטינים להקים את מדינתם בכל שטח שתשחרר ישראל. מהלך זה אמן הוגדר כשלב ראשון בתהילה, שסופו שחרור פלסטין כולה, אך בהשוואה למנה הפלטינית שללה כל משא ומתן עם האויב הציוני, ניתן לראות בו צעד בכיוון הנכו⁷³. בכל אופן, תוכנית השלבים סיפקה לרפואה את מבוקשו – ארבעה חדשניים לאחר קבלתה הכירה הפסגה הערבית, שכונסה ברבאט, בזכות הפליטינים למדינה משליהם ובאש⁷⁴ בנציג הגלגיטימי היחיד של העם הפלטני. חודש לאחר מכן ח�יר בכרם גם האו"ם.

⁷¹ במקפתן המשולבת במלחמת ים כיפור לא ביקשו מצרים וסוריה לחסל את ישראל אלא אף ורק להזכיר לעצמן את השתחים שנכבשו ב-1967, מתוך הכרה בעבורה שיחסולה אינו עוד בגדר האפשר לאור יכולות הגורעניות (ע"פ מקורות נוספים).

⁷² כאמור שיש הרואים בתוכנית עד היום הכוחה ניצחת דזוקא למטרותיהם הזרוניות של הפליטינים. נדון בכך בהרחבה, כשנintel בחבלי החרצה שלנו (ראו עמי .)(277-278)

למאות אלפי הפליטים תושבי מחנות הפליטים לבנון לא ניתנה ההזדה-
מנות להציג את ההכרה הבינלאומית. מאז ה策טרפו אליהם אחיהם מירדן,
הלב ונסדק הסטטוס קוו השברירי, שהתקיים לבנון עד אז בין הדות
והעדות השונות. הוא התנפץ לرسיסים באפריל 1975. קרבי יריות בין נוצרים
שחנכו כנסייה חדשה בביירות לבין אוטובוס פלסטיני שעבר באותה אורה
הסתיים בעשרות הרוגים פלסטינים וסחף את לבנון כולה למלחמת אורה
ארכאה, שבתאה את חייהם של יותר מ-100 אלף איש. בקייז' 1976 ה策טרפה
סוריה לחגיה וצבאה לא היסס לטבוח ברבות מישובי מחנות הפליטים.
גם ישראל לא טמנה ידה בצלחת. ב-1978, בעקבות פיגוע תופת באוטובוס
בכיביש החוף, יצא צה"ל למבצע ליטני בדרום לבנון וב-1982 פלה ישראלי
לבנון במסגרת מבצע שלום הגליל. בעקבות מצור ישראלי על ביירות
נאלו ערים ואלפי חיליו לארוזו שוב את פקלאותיהם ולהתפרק שוב לכל
 עבר. ערפאת ומפקדתו עברו הפעם לתוניס⁷³.

שנות השמונים לא היוו, בלשון המעטה, עם הפליטים בתפוצותיהם
השונות. תוך שנים מעטות הם הצליחו להידרף בידי ישראל, ירדן, סוריה
והימין הלבנוני; הפטرون המצרי הפנה להם אורף, לאחר שפנה לדרכו
שלום עם ישראל; בריה"מ ניתקה מהם מגע בכל שדעה אל קצה; מדינות
המערב ובראשם ארה"ב מאסו בהם⁷⁴ ומפעל ההתנהלות הישראלית, שנכנס

⁷³ ערפאת הצליחה לשוב ולהסתנן לבנון בעבר חצי שנה, אבל אז גורש שוב,
הפעם ע"י הסורים.

⁷⁴ זאת, לאחר שיטרבו לקבל את תוכנית האוטונומיה, שהיתה חלק מהסכם

להילוך גבוה לאחר המהפר ב-1977, נראה היה כמאים לגוזל ממה אפילו את כבשת הרשות שלהם בגדה המערבית וברצועת עזה. על רקע מצב עגום זה קל להבין את ההתמונות המשמעותית שחלה בעמדות הפליטינים באותה תקופה: כבר בקייז' 1977 הביע ערפאת את נכונותו להכיר בישראל כל עוד לא יתבקש "להסכים לדברים בלתי אפשריים"⁷⁵. כוונתו הייתה לתנאי שהעיבה בפניו ארחה"ב – אימוץ החלטה 242⁷⁶ בשונה. ערפאת הפסיכים אמן לקבל את ההחלטה, אך ביקש רק לתקן בה את המעוות (לשיטתו) ולהוסיף לה גם הכרה בדבר קיומו של עם פלסטיני. הוא חש שם יותר על דרישת זו, ישולב במו ידיו את הדרך עברו המליך חסין להשתלט על הגדרה. לארחה"ב הוויתור לא הספיק, אבל ערפאת לא אמר נואש. בהזדמנויות רבות אישר את נכונותו להקמת מדינה קטנה, שתחיה בשלום לצד ישראל. ב-1979 כבר התגבשה בקרב הנהגה הפליטינית "הבנייה מנוסחת בקפידה", כדיadicudoard סעה, לגבי עתידם: "מעבר ממטרת של שחרור כלל לשלוחרו חלקי – ככלומר, מן התקווה למדינה חילונית דמוקרטית בכל פלסטין, למדינה פלסטינית בגדה המערבית ורצועת עזה". נראה לי", הוסיף סעה, "שאצל רובנו תישאר תחושה של אובדן עמוק ומטריד על כך, שיפה והגiley לעולם לא יחוزو להיות כפי שהיו ב-1948, ועל כך שאלפים מתוכנו איבדו את אשר איבדו ללא השב. עם זאת, יכולים אנו לזכות בסוג כלשהו של ריבונות על בסיס שווה בפלסטין, במקום שלא הייתה לנו".⁷⁷.

בדצמבר 1987 פרצו ברוחבי השטחים מהומות, שלימים יבונו "אנטפאדה", שלימים תבונה "האנטפאדה הראשונה". המהומות, שהפתיעו את ערפאת והנהגת אש"ף לפחות כמו שהפתיעו את ישראל⁷⁸, הובילו בעבר שנה

השלום בין ישראל למצרים. הם מנעו מתקבלת משום שהוא כלל את המשך השלטון הצבאי הישראלי ואת המשך מפעל ההתנחלויות, כמו גם משום שישראל הכריזה רשמית, שבתום חמיש שנים יטופחו השטחים ותוחל עליהם ריבונות ישראלית.

75 סעה, 1981, עמ' 255.

76 ראו עמ' 15.

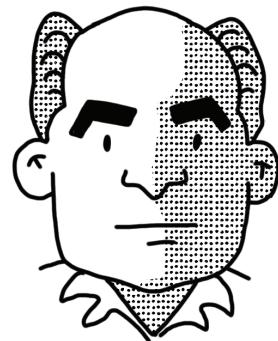
77 שם, עמ' 75, 203.

78 על כך שאש"ף לא עמד מאחורי המהומות אפשר ללמוד מהכינוי שניתן להן ע"י ערפאת בכבודו ובעצמו – אנטפאדה – מילה שימושה המקורית היא התנערות קלה.

להשלמת המהפר התודעתי הפלסטיני. את המהפר השלימו שני אירועים מסוימים שהתרחשו במהלך המהומות. אירועים, שבצירוף מקרים קוסמיים התרחשו באותו שעה ב-31 ביולי 1988.

באותו יום הכריז המלך חסין על מישיבת כל תביעותיו בנוגע לשטחים שממערב לנهر הירדן. חסין הבין שאם ימשיך להתקUSH על סיפוח השטחים לירדן, הוא עוד עלול לאבד את כל הממלכה באש האינטיפאדה, שאימה גלושת להוכה. בחוכמתו השכיל חסין להבין שהעם הפלסטיני הוא עובדה מוגמרת. במפות הירדניות הרשומות שהודפסו לאחר ההכרזה, הופיע נهر הירדן כגבול המערבי של הממלכה. פרישתו של חסין מהמשחק הפיגה ירדן חשו של אש"ף, שמא ירדן עדרין חותרת להשתלט על השטחים – חשש שעמד כאמור במכשול בפני קבלת החלטה 242. דחיפה נספת לקובלה נתן מה שהתרחש ממש באותו שעה במצרים-ירושלים.

במושדו של פיצל חסיני, שנחשב אז לבכיר הנהנגה הפלסטינית המקומית בגדה, איתרו שירותי הביטחון הישראלי את "תוכנית ההכרזה על מסמר העצמות" – יוזמה מטעם הנהנגה המקומית, שכרצה תחת נטול האינטיפאדה ומאסה בעקבשות ובגיררת הרגלים של מפקדת אש"ף בתוניס. תושבי השטחים ציפו בקוצר רוח לתרגם את האינטיפאדה להישג מדיני ולשם כך היו נכוונים לפרשנות מרוחיקות לכת. נכוונות זו באה לידי ביטוי כבר במהלך קיץ 1987. חסיני והד"ר סרי נסיביה במחלה קיץ 1987. חסיני וסתורו עם משה עמירוב, ניהלו או משה ונתן סורי עם משה עמירוב,

פיקל חסיני

איש סודו של ראש הממשלה יצחק שמיר, בידיעתו ובאישורו של ראש הממשלה. השיחות שנחקרו מלמדות על הקרקע המתון בקרב הנהנגה המקומית בשטחים:

"נוסייהה: ... חלקו את הארץ לשתי מדינות או חלקו זכויות אזרח מלאות לכל תושביה. אלו מוכנים לשתי האופציות.
עמירב: הבעיה אינה שכם או רמאללה, כי אם יפו. האם באמת זנתם את חלומכם לשוב ליפו?

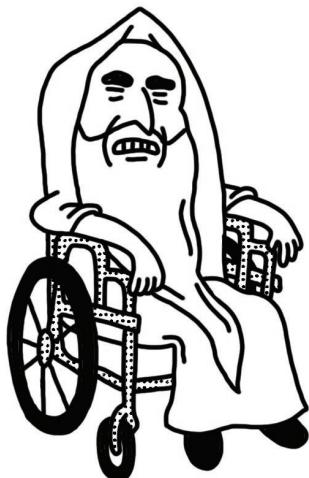
נוסייהה: אולי נמשיך לחלום על יפו, אבל אנו אנשים מעשיים וمبינים, שבפועל ניתן לדבר רק על מדינה בחלק מפלשתין. זה יהיה הסדר סופי, שלאחריו ישארו רק החולמות ובוררו כי לא יתגשו לעולם. אחר-כך, כאשר השתטר ממציאות של שלום, אולי גם החולומות יתנדפו.

חוסייני: ... לדיינו מדינת ישראל היא עובדה מוגמרת. לבינו פלשתין היא כל הארץ, הנמצאת ביום בידיכם, ובחולמותינו אנו רוצים לראות את כולה בידינו, ממש כמוכם. אולם אני יודעת שאלה החולמות, ואני רוצה לבחפות את החולמות עלייכם, כפי שאני מסרב להרשות לכם לכפות את החולמותיכם - שלכם עלי. זכותו של כל צד להלום; אך בפועל ברור שוויתרנו, ולוגם בעלה-корחינו, על מדינה בכל פלשתין... ברור לי ישראלי לא תסכים לנוכחות צבא ערבי בשטחים.

דוד איש-שלום (שותיוך בהסדר הפגישות): האם תסכימו לישות לאומית ללא צבא חמוץ בנשך כבד? האם תסתפקו, לכל היותר, בכוחות שיטור עם נشك כל?

חוסייני: אם ארגיש, שיש לי הגנה מפני התקפה ישראלית, אסתפק בזאת ואוכל לוותר על צבא. צבא אינו הכרח, אם תהיה הגנה בדמות ערבות בין-לאומיות רציניות".⁷⁹

הידיעה על המסמך שנתפס אצל חסיני, חידדה עבור ערפאתה את חדשו, שבשבטים מתגבשת הנהגה חלופית ומתחנה הנושפת בעורפו. רק לפני רגע עוד נשם לרווחה, כשהנודע לו על הכרזתו של המלך חסין, והתפוגג החשש שניקר בלבו שהוא קיבל החלטה 242 ההפוך אותו ללא רלוונטי; ואילו עבשו התהפכו היוצרות - דווקא אם לא ימהר ויקבל את ההחלטה, הוא עלול למצוא עצמו לא רלוונטי. וכה, ב-15 בדצמבר 1988, הכריז ערפאת

אחמד יאסין

על קבלתה, ללא תנאי וסיג, של ההחלה
ועל הדרך גם על הסתלקותו מדרך הטרור.

היה זה יותר חסר תקדים על שני העקרונות היסודיים והמקודשים של הוותה הפלסטינית עד אז: שחורה המלא של פלסטין והמאבק המזוין. צפוי, הקים הוויטור על ערפת אוביים מרים מבית, שעשו שכם אחד נגד מה שראו ככניעה מ Chapman. בראש חזית הסיור התיצבו הארגונים הדתיים – הג'ihad האסלאמי וארגון חמאס. חמאס נסוד עם פרוץ האנ- תפארה על ידי השיח' אחמד יאסין. במשך שנים עד אז התנגד יאסין לטרור, אך עתה נענה להפרצות תלמידיו להצטרכם למאהק. האמנה שפרסמה תנוועתו עם היוסדה קוראת למלחמה קודש לחיסול ישראל ומבלגה גם ביטויים אנטי-⁸⁰ שמימים מובהקים.

חמאס הייתה שחן חדש יחסית במפה הפוליטית הפלסטינית, אך מלכ- תחילתה הייתה הנהגת העם הפלסטיני, המפולוג והמפוצל, אתגר מרכיב ביוטר עבור ערפתה. מעבר לשלש הקהילות הראשיות – הפליטים, תושבי השטחים ותושבי ישראל – התפלגו הפלסטינים לעשרות ארגונים קטנים, בעלי אינדרות שונות ומשנות. רבים מארגוני אלו פעלו מטעם מדינות ערביות שונות – סוריה, עיראק, מצרים, סעודיה וכדומה, שהיו מעוניינות להבטיח לעצמן השפעה באזורי ערפתה השכיל בדרך כלל לתמן בין שלל האינטראסים ואך לנצל אותם לטובתו, אך לעיתים העדיף 'רכב על הנמר' –

⁸⁰ הקורא הנאמן שכבר למד דבר או שניים על נפלאות האיוולת האנושית לא יופתע לגלוות כי ישראל עודדה את המג'מע – הזרם הדתי של השיח' יאסין, ממנו נולד חמאס – מתוך הנחה שהסכם בין הפלסטינים הדתיים לחילוניים ישחק לידיו ושהיא תשכיל לשמר בידיה את המושבות.

להתישר עם מה שהכתיבו הקייזוניים על מנת לשמר על מעמדו ועל חייו. ב-ה' בק' 1990, נאלץ ערפאת לתמוך בצדאם חסין, שליט עراق, כשהלו פלש ללבית והפרק בז-לילה לאדם השנוא בעולם. ביוםנוו הסודים, שנחשפו רק לאחרונה, העיד ערפאת כי תmr בצדאם בעל כורחו – “ניסיתי בכמה שיחות טלפון להגיד לו לרדת מהשיגען הווה”, כתוב⁸. בעקבות התמיכה בצדאם הגיעו מצבו הבינלאומי והכלכלי של אש"ף לשפל חסר תקדים. כוית גירשה משטחה עשרות אלפי פלסטינים ומדינות המפרץ הפסקו את התמיכה הכלכליות באש"ף.

כעת לא נותרה לערפאת ברירה אלא להיענות לכל דרישת אמריקאית באשר היא. באוקטובר 1991, כאשר ארה"ב החליטה לבנש ועידת שלום במדריד הוא נאלץ לבלוע כמה וכמה צפדיעים: לא מספיק שהכיר כבר במשתמע בישראל, ב觐יבת החלטה 242 והסתיג מהמאבק המזוין, ובכך כפר בשני עקרונות יסוד עליהם הושתתה האמנה הפלסטינית, עתה הוא גם נדרש לשבור עוד טabo ואשכלה לנחל משא ומתן עם ישראל. אם לא די בכך, ישראל, בהנהגת ממשלה ימין בראשות יצחק שמיר, לא הייתה מוכנה להכיר בקיומו של עם פלסטיני ולבן נדרשו נציגי אש"ף לשפט לשולחן המו"מ בחלוקת המושחת הירדנית. ב-ה' ב-1992 כבר הויאלה ישראל, הפעם בהנהגת ממשלה שמאל בראשות יצחק רבין, לפגוש את הפלסטינים בדמות עצם לשיחות חשאיות באוסלו. שיחות אלו הבשילו בסופו של דבר לכדי חתימה על הסכם עקרונות בספטמבר 1993. בעקבות החטכם כתוב ערפאת לר宾ן אש"ף מכיר בזכותו מדינת ישראל להתקיים בשלום ובביטחון ומתחייב לפתרון הסכסוך בדרכי שלום. באביב 1994 הוקמה הרשות הפלסטינית וערפאת חזר לשטחים.

בשנתהם הסכם העקרונות יצאו המוני פלסטינים בגדה וברצועה וחילקו ענפי זית לחילוי צה"ל. האופוריה הייתה בשיאה. הפלסטינים האמינו שההויתור העצום שבייצעו – 78% משטחי אرض פלסטין השלמה – יוערך כיאות בצד השני, ושימים טובים עומדים בפתח. אלא שמהר מאוד התנפכו

הציפיות אל קרקע המצויאות: ישראל לא מירה להישם את חלקה בהסתכם; התנהלות ברוחבי השטחים ובמזרח ירושלים התרחבו בקצב מתוארי; עשרות אלף פלסטינים שאיבדו את פרנסתם בעקבות הסגר הממושך שהוטל על השטחים במהלך המלחמה, גילו בעת, משחוسر הסגר, שאת מקומות העבודהם כבר תפסו עובדים זרים; קרקעם רבות הופקו לצורך סלילת כבישים עוקפים (שנעודו לאפשר למתנחלים לעקור בניסיונות את הערים שהועברו לשכירת הרשות), וההשפלות שהו הפלשתינים במיחזורים נמשכו ביותר שעת. על אלה יש להוסיף את הטבח הנורא, שביצע בפברואר 1994 ברוך גולדשטיין ב-29 מתפללים במערת המכפלה, ואת התגובה הישראלית אליו, שכלה הרג של עוזר תשעה פלשתינים במחומות. רבים ראו בכל הנעשה, ולא נעשו, עדות לכך, שישראלי מעולם לא נתשה את מיזמתה-לבארה להשתלט על כל השטחים ולגרשם למדברה וכמוון, ככל שהחללו תחושות האכזבה, השנאה והמרמור, התפוגג הקדריט שנותן הרחוב הפלסטיני לתהיליך אוסלו בראשיתו, ובמקביל גברה התמייכה בחמאס ובשאר ארגוני הסירוב.

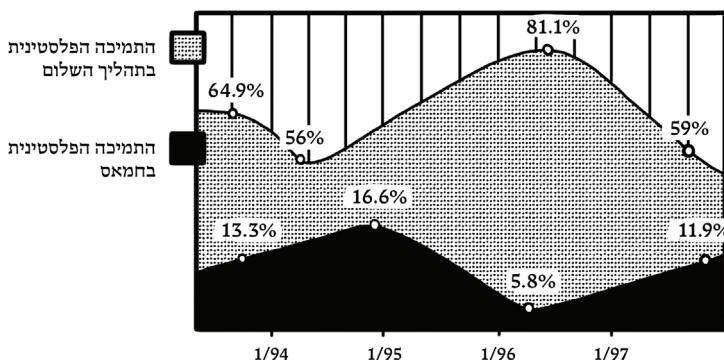
ערפאת, כהרגלו, נזע בהטעיות ובתיכסיסים לרוב כדי להחזיק מעמד על גב הנמר הפלסטיני המשתוולֵל הוא נמנע מלihilחם בטרור וכשבבר ונגע ללחצים הישראלים ועצר כמה מבקשתם, נקט במדיניות 'הדלת המסתור' בת' ושחרר אותם לאחר זמן קצר. הוא בעצמו ניסה להבריח בתא המתען של מכוניתו ארבעה מוחבלים, שישראל אסרה על בוניסתם. בנאים שנשא בערבית המשיך לromo כי נותר נאמן לתוכנית השלבים. במאי 1994, בנאום שנשא במסגד ביוהנסבורג שבדרום אפריקה, השווה בין הסכם אוסלו להסכם חוקיביה, שנחתם בשנת 628 בין הנביא מוחמד לשבט קוורייש, הסכם אותו הפר מוחמד תוך שנתיים לשכשש מהם את מכבה, ברוגע שאנשיו חידשו את כוחותיהם⁸². עוד תכxis שבו נקט הפר לפארסה מתמשכת: בחתימה על הסכם העקרונות התחייב ערפאת לבטל את הסעיפים באמנה הפלסטינית הקוראים להשמנת ישראל. אלא שהתחייבויות לחוד ומעשים

---

82 בחמאס ידעוゾחות את ההשווואה הפסולה שעשה ערפאת והזכירו לו שב-הורביה, שלא כמו באוסלו, היה האפשרות לבטל את ההסכם מעוגנת בחוזה.

לחוד – כדי שלא לעורר עוד שדים מרכיבם נמנע ערפאת מלשנות את האמנה בפועל⁸³.

חוסר האמון בתהיליך אוסלו הילך והחריף עד סוף 1994, אז חל היפוך ב嚷גמה, כשהישראל החלה להפגין רצינות במימוש החולק שלו בהסכם. באוטה תקופה נסוגו כוחות צה"ל מהשטחים שהועברו לשליטת הרשות ונערכו מחדש בשטחים שנשארו בריבונות ישראל. התמייכה הפלסטינית בפרטון שתי המדינות נסקה מעלה והגיעה ל-81.1%(!) ובמקביל הידרדרה התמייכה בחמאס לכדי 5.8%(!!), עד שהתנועה כמעט ונעלמה כליל. ערפאת החל באותה תקופה לבנות את הישראלית "שכנים", ממש כמו שכינה את מדינות ערב, וגם נקט צעדים של ממש נגד הטورو. המגמות שבו והתהפקו, הפלא ופלא, לאחר בנייתו של בנימין נתניהו בראשות הממשלה במאי 1996 והקיפאון אליו הגיעו המומ"מ בתקופתו.

התמייקה בשלום יורדת, עולה ושוב יורדת. התמייקה בחמאס עולה, יורדת ושוב עולה.
מקור: pepsr.org

83 רק בדצמבר 1998 האמנה תוקנה לבסוף, בעקבות לחץ כבד שהפעיל נושא נשי ארה"ב ביל קלינטון.

<http://pcpsr.org/en/node/552>, <http://pcpsr.org/en/node/550>

ביוולי 2000, עם כישלון פסגת קמף-דייוויד, הגיע תהיליך אוסלו למכובי סתום. ערפאת איבד את השליטה על הרחוב הפלסטיני התוסס והגועש ובמצב הנפוץ שנוצר חסר היה שימושו ישליך גפרור כדי להביא להתלה. קחות כוללת. את הגפרור סיפק אריק שרון, אז ראש האופוזיציה, שב-28 בספטמבר 2000 בחר להעביר בוקר כסום בטילול להר הבית. ערפאת, שידע מראש על הביקור המתוכנן, הניח שם שרון – אויבו המשבע של העם הפלסטיני, האיש, שבשנות ה-50 וה-60 הוביל במסגרת פעולות התגמול מסעות הרוג המוני בכפרים הפלסטיניים בירדן ובמצרים, האיש שבשנות ה-70 דיכא ביד קשה את הטورو בעזה ובחנות ה-80 הכניס את צה"ל לבנון ונתקפס כאחראי לטבח המחריד במחנות הפליטים סברה ושתילה – אם האיש הזה עולה להר הבית, ועוד ביום השנה לאותו טבח, זה לא ייגמר טוב. הוא הזרו אל ביתו של רה"מ אהוד ברק כדי לנסוט ולמנוע את הביקור, אך ללא הועיל. במהomat האלוהים שפרצה בעקבות הביקור פתחו השוטרים באש חיה על המפגינים ושבעה נהרגו. הרוג במקום הקדוש והסתמי שחרר את השד ושניהם אחר כך עוד יתקשו להחזיר לבוקום, והאזור גלש למערבולת של נקומות דם.

בתום ארבע שנים של אפליה, אפליה אליה נצלול בחוסר השק משוויע בפרק הבא, מצא עצמו ערפאת – האיש שבמובן מסוים כונן את העם הפלסטיני ובדרכיו העקלקלות הנהיג אותו במשך שנים דור – מבודד ומכוורת במקאותה, מפקדרתו בראמאללה. ב-11 בנובמבר 2004 מת ערפאת בנסיבות מסתוריות ולקח אליו אל הקבר את התשובה לשאלת, שמעסיקה רבים עד היום: מה הוא רצחה לעוזול? האם באמת חתור לשלום עם ישראל ונשחף בעל כורחו לטור מערבולת הדמים של האינטיפאדה השנייה, או שאלוי מלכתחילה שיטה והיתל בכלום ולמעשה מעולם לא זנוח את חלום חיסולה של ישראל? אין לי כל עניין ללמד זכות על ערפאת, אבל צריך לקחת בחשבון את עמדתם הנחרצת של רבים מביבי מערבת הביטחון בנושא. הם מתבססים על עשות חקירות של פועל טרור בהן עלתה שוב ושוב אותה האבחנה: ערפאת לא רצה באינטיפאדה ובטע

שלא תכנן אותה⁸⁵. בכל אופן, תהא אשר תהא התשובה באשר לכוננו – תיו האמתיות של ערפאת, דבר אחד בטוח – בתקופתו עברدور המהפכה הפלשטייני שינוי תודעתי עמוק: מחתירה תקיפה ונרחבת לחיסול ישראל לתמייכה מסיבית בשלום עם ישראל על בסיס פתרון שתי המדינות, תמייבה שנותרה יציבה אפילו לבן של המהומות.

הדור המפוץל

מחמוד עבאס, הידוע בכינויו ابو מאזן, נולד בصفת ב-1935 וב-1948 ברח עם משפחתו לسورיה. בראשית דרכו היה מהקייצונים שבין מנהיגי הפט"ח⁸⁶. בתקופת השינוי התודעתי שעבר על אש"ף בתוניס היה דוקא מרהאשונים להתמן ולא היסס להביע את דעתו המתונות החדשות, גם כאשרו עמדו בסתירה לדעתו של ערפאת. הוא היה מיוזמי תהליך אוסלו ומהמתנגדים הנחרצים ביותר לאלים ולטרור. במשרף האינטני פארה השנייה שב ابو מאזן וטען שהמאבק האלים רק פוגע בעם הפיטני: "עמדתי הייתה ברורה: סברתי שאסור לנו להшиб באש על ירי ישראלי, משומם שהדבר יגרור אותנו למלחמה"⁸⁷. ב-2002 עוז בניסוחה של יווזמת השלום הערבית, שסימנה, לראשונה באופן רשמי, התגמשותה בנוasa זכות השיבה. בקץ 2003, לאחר שמונה על ידי ערפאת, בלחש אמריקאי, לראשות הממשלה הפלסטינית, נקט ابو מאזן במלחכים להרגעת הרוחות, לשיקום מוסדות השלטון, להשבת הסדר על בנו ובמיוחד לעקירתה מהשורש של תרבויות המות, שפשתה בחברה הפל-סטינית בשנות האינטיפאדה. באותו קץ נתלו בכל הקיענות של הרשות שלטיהם בזוכות השלום עם ישראל ובטלוייה הפלסטינית שודר לראשונה:

שיר של שלום:

85 הראל ויישברוף, 2004, עמ' 147-146.

86 שני הכתמים שדבקו בו בתקופה זו היו עובdot הדוקטורט שלו שעסקה ביהودים ששיתפו פעולה עם הנאצים, וסיווע בגין המימון לפיגוע באולימפיאדת מינכן (להגנתו טען כי לא ידע לשם מה יועיד הבסס).

87 הראל ויישברוף, 2004, עמ' 25.

הוי אדמתי, הוי אמי,
סבלם של האנשים הוא סבלי
לבוי הוא מלארק קtan חולם על השלים
על שירות היונה⁸⁸.

בסוף 2004, משבחර ברוב גודל לרשות את ערפאת, המשיך ابو מאון בither שאות במלחמותו לשינוי פניה של החברה הפלשטינית. הוא הניג פיקוח על הדרשות במסגדים ועל שידורי הרדיו והטלוויזיה, השמיע בהזדה מנויות רבות הצהרות בגין הטרור וחידש את שיתוף הפעולה הביטחוני עם ישראל. מחשש להתקפות מלחמת אחים בין הפת"ח לחמאס נמנע ابو מאון מביצוע מעצרים נרחבים, אך למרות זאת נשאו מאמינו פרות נאים – בתור בחצי שנה מכיניסתו לתפקיד היו"ר נרשמה ירידיה חדה בתמייה בפיגועי ההתאבדות –

במו כן, אני לא יודעת אם שמתם

לב, אבל, טפו-טפו מלח-מים-שומ-בצל, מאוז נכנס לתפקיד צנחו פיגועי ההתאבדות עד שכמעט ונעלמו מחיינו.⁸⁹ את האנרגיות של ההתנגדות הסיט ابو מאון בהצלחה לא מבוטלת לסוג חדש של מאבק – "מקאומה סלמיה" (מאבק בדרכי שלום) – הכולל אפיקים רבים של ההתנגדות בלתי אלימה: מדרה-לגייטימיצה של ישראל בזירה הבין-לאומית, דרך הפגנות ותהלוכות לא אלימות ועד למיסק זיתים.

מחמוד עבאס (abbo מאון)

⁸⁸ הטלוויזיה הפלסטינית, 28 ביולי 2003. מוצג אצל שקד, 2018, עמ' 265.
⁸⁹ שם, עמ' 272-271. מאוז 2008 בוצעו שלושה פיגועי התאבדות. אף לא אחד מהם הוצא לפועל ע"י אנשי פת"ח. ابو מאון מקיים תיאום בטיחוני הדוק עם ישראל. "אנו מפעילים במלחמותנו בטרור ביכולת קשרי הביטחון שיש לנו עם הפלסטינים, והותנו גדורותם של ابو מאון וסלאם פיאוד לטרוור", מעד האלוף בדים עמוס גלעד, העומד בראש המכון למדיניות ואסטרטגיה (אריאל, 5 בנובמבר 2012).

אבל ישראל לא עשתה לאבו מאZN חיים קלים. ההתקנות החד-צדדיות מרצעת עזה, שהוביל אריק שרון ב-2005, נתפסה אצל הפלסטינים כהוכחה לכך שיישראל מבינה רק כוח. בעוד שהגמול על המתינות שהפגין ابو מאZN התרטט בהכפלת מספר המתנהלים בגדרה, הרי שהטרור שהפעיל החמאס הוביל לנסיגתה של ישראל מעזה. "עשרים שנה של משא-ומתן לא

אסמא'יל הניה

הוציאו נעל אחת של מתנהל", עקיצה הנהגת חמאס את הרשות⁹. זו הייתה אחת הסיבות לזינוק בתמיכה בחמאס, שהוביל לניצחון התנועה, בהנהגתו של אסמא'יל הניה, בבחירות הכלליות שנערכו בנואר 2006. הסיבות הנוספות למ הפוליטי היו גם השחיתות שיוחסה למנגנון הפת"ח ברשות וכן חורבנם הפיזי של מוסדות הרשות והריק השלטוני שעדיין שרד בהם מאות האינטיפאדה. רק 10% בחרו בחמאס בغالל עדמותיו הנaziות (40%) 40% מבוחרי חמאס תמכו בכלל בהמשך תהליך השלום עם ישראל¹⁰.

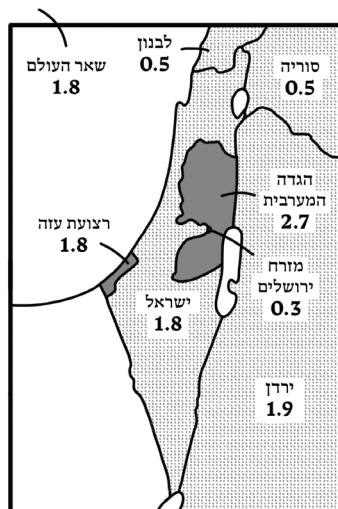
מיד עם כינונה של הממשלה החדשה החל מאבק חריף בין פת"ח לחמאס על רקי סירובה של ממשלה חמאס לעמוד בתנאים שהציב הקוררטט (האיחוד האירופי, רוסיה, ארצות הברית והאו"ם) להמשר הזורמת הסיוע הבין-לאומי: הכרה בישראל, הכרה בהסתממי אוסלו והתנערות מהטרור. ביוני 2007, לאחר עימותים רבים שבגו עשרות הימים, השתלטו כוחות חמאס על רצעת עזה וגורשו ממשם את אנשי פת"ח. בעקבות זאת הכריז ابو מאZN על פירוק ממשלה הניה והוציאת ארגון חמאס אל מחוץ לחוק. מאזו קروع העם הפלסטיני ומפוצל לשתי ישויות נפרדות – האחת בגדרה, תחת השלטון הלאומי של הרשות הפלסטינית והשנייה בעזה, תחת השלטון הדתי והפונדמנטלייסטי של חמאס.

⁹ אדריאלי, 2013, עמ' 480.

¹⁰ <http://pcpsr.org/sites/default/files/exitplce.pdf>

עבור הפלסטינים עמד העשור האחרון בסימן התפוגגות רعيון שתי המדינות. תרם לכך הפיצול בין הגדרה וועזה, שמנע מהנחתת הרשות לקבל הבריאות לאומיות. תרמה לכך גם הפיצעתו המחוורשת של בנימין נתניהו בשם הפו' ליטיקה הישראלית בפברואר 2009. כמו בקדנציה הראשונה שלו, שוב הצליח נתניהו להויריד את פתרון שתי המדינות ממהשולחן באמצעות שני הטריקים היישנים והטוביים: הקפתה התהיליך המדיני ומנגד הפשרת מפעל ההתנהלות. ביום מאמינים 60% מהפלסטינים כי ההתנהלות חזו את נקודת האל-חזוז. בתוצאה מהלך רוח זה צנחה לאורך העשור התקיפה הפ' לסתינית בפתרון שתי המדינות מ-66% בדצמבר 2008, ל-46% בדצמבר 2017. במקביל לפichות הזוחל ברעיון שתי המדינות, נפתח מחדש הדין בסוגיות המדינה האחת – מדינה אחת מהירדן לים, שבה ייווצר בהכרח רוב פלسطיני.

עם זאת, ולמרות הכל, מחקרו האחרון של הד"ר חיל שקאקי, המינה צמח של הפליטים, מלמד שהכל פתוח ועוד לא מאחור (לגביו מצב הרוח, והסיבוי שישתפר מכך, הדעות חולקות). שקאקי מצא כי חלק ניכר מההתנדבות לפתרון שתי המדינות נובע מחשש באמונה בהיתכנותו יותר מאשר ממנייעים אידיאולוגיים טהורם, וכי באמצעות שינויים קלים יחסית בניסוח ההסכם המוצע ניתן להגיע גם ל-62 אחוזי תקיפה בו⁹².

הפריטה הדמוגרפית של הפליטים
(במיילוניים) נכון ל-2017 (شك, 2018)
עמ' (87).

*

יכלנו להמשיך ולספר בתולדות הפליטים, אך עליינו לשוב לשאלת שולשלה התכנסנו: האם יש דבר כזה עם פלסטיני? ובכן, נראה שהיחסית לעם שלא קיים צברו הפליטים קילומטראו' לא קטן. למעשה לא רק ההיסטוריה שלהם משותפת – יש להם גם תרבויות משותפות, מרכם חיים משותף, טריטוריה משותפת, שפה משותפת, סגנון בישול, פולקלור, והבי חשוב – יש להם אובי משותף. זה כבר מעלה ומעבר כדי להיחשב ל'עם', אם תשאלו את ההיסטוריון הערפתי ארנסט רנאן שהגדיר עם כקבוצת אנשים בעלי רצון לחיות ביחד⁶⁵. ואם הקרייטריון הזה נשמע לכם פשטי מידי, אולי העדיפו את גישתו של חוקר מדע המדינה קרל דויטש, שאמר כי "עם הוא קבוצה אנשים המאוחדים מכוח השקפה שוגיה על העבר ומוכח שנאות שכיניהם". אז נכון, רוב הפליטים רואו עצמם בתחום המאה חלק מאומה ערבית אחת גדולה, אבל דווקא העלייה היהודית ולאחר מכון הקמת מדינת ישראל, עוררו אותם להתגבש כעם. ביום, מכל העמים הערבים שסבירנו, הפליטים הם أولי העם המובהק ביותר. לא נותר לנו אלא לשאול – מדוע אנחנו מתעניינים שלא לראות זאת? או – מהי התוצאה המקורית שסיפקו לנו חרכי ההבחנה בראשת הביטחון שטוינו לעצמונו?

חנלי הנטשה

"לעולם אל תזוזל בכוחו של מנגןן ההכחשה", אומר ווס בנטלי לקובין ספייסי בסרט "אמריקן ביוטי". בעצה זו נזכרתי כשלגיליתי, שהנחה העבודה הראשונית שלו, באילו מדובר בחבלים כה מופרכים שלבטח יהיה לי קל לפרום אותם, הייתה מוטעית מאד. לחבלים אלו, מופרכים בכלל שיהין, היה תפקיד מפתח בראשת הביטחון שלנו. ההכחשה היא אחד ממנגנוני ההגנה הפסיכולוגיים הראשוניים וככלנו עושים בו שימוש יומיומי. פרוייד ראה בהכחשה מנגןן הגנה חיוני להסתמודדות עם העולם. כשהאנחנו נתקלים

בעובדה, המתנששת עם הדרך שבה הרגלנו לראות את המציאות, במקרים רבים פשוט נ.udף לטען שהיא לא קיימת⁹⁴.

אתם באמת מוזרים

בשניותתי לאטר את שורשיים המוקדר-
מים של חביי הכחשה מצאתי אותם
כבר בימי ראשית הציונות. איך זה יכולן?
אתם וראי שואלים את עצמכם – הרי אז
עוד לא היה ממש עם פלטני. איך אפשר
להכחיש את קיומו של עם שטרם נולד?
זה נכון, אבל מאבות הציונות היו מכהה
ליותר בקטע של "לראות את הנולד".
הרצל, למשל, היטיב לראות בחזונו לא רק
את קוממיות העם היהודי; לאחר ביקור
במצרים, שהיתה נתונה אז תחת שלטון
בריטי, כתב הרצל ביוםנו כך על מצרים
צעירים שפגש: "אליה הם אדרוני העתידים
של הארץ". מפליא שאין האנגלים רואים זאת. נדמה להם שלעולם יהיה
לهم עסק עם פלאחים⁹⁵. באותו זמן מыш התעלם הרצל באלגנטיות
מהאפשרות שגם הפלאחים בארץ ישראל עשויים לפתח דרישות לאומיות.
ברומן אלטנוילנד שפרסם הרצל ב-1902, פונה אצל פרוסי המיסיר בארץ
אל ערבו בשם רשייד בי: "אתם באמת מוזרים, אתם המושלמים! אתם לא
חושבים שהיהודים הם זרים שפלו לארצכם?". "אלוהים, איך דברים
מוזרים יש לך בראש!", עונה לו רשייד. "אתה היה מתיחס למישחו שלא
לקח ממך כלום, אלא רק נתן לך, כמו אל גנב? היהודים עשו אותנו עשירים
יותה, מדוע שנבעס עליהם?"⁹⁶.

בניין זאב הרצל

94 או גם ייכנס לפעולה מנגנון הכחשת הכחשה, שבו חלקכם עשויים לחווות בריגעים אלו ממש.

95 אילון, 1972, עמ' 161-162.
הרצל, 1997, עמ' 99.

בעיוורון הסלקטיבי של הרצל לכו כמעט כל המנהיגים הציוניים אחרים. קשה לבוא אליהם בטענות – נוח היה לראות בקהילה הערבית, שישבה אז בארץ, נגורת של עם ערבî כללי. ראשית, מושם שכאמור, הם עצמם חחשיבו את עצם לכאללה; שנית, מושם שוגם כאשר כבר נתנו הערבים ביטוי לזהותם החדש, לא זכה העניין לתהודה של ממש (יש לזכור שהחכיסוי התקשורתי בארץ באותה תקופה בשני טרניזטורים ווגמל); שלישיית, והכى חשוב – מושם שהבראה בקיומו של עם שכזה משמעותה או הייתה אחת – אם יש עם פלسطينי, הרי שפלשתינה כולה שייכת לו. ואם פלשתינה שייכת לנו, הרי שగולם של היהודים נחרץ. במצב שכזה, שבו הקיום עצמו מונח על אף המאוזנים, לא הייתה ברירה אלא להתבחש לה – תהותו של עם פלسطينי.

ההנחה הייתה הכרחית בשתי חיויות עיקריות של מלחמת הקיום הציונית. בחזיות הבינלאומית נדרשו לה הדיפלומטים הציוניים כדי לגייס תמיכה ברעיון המדינה היהודי: "המשפרים העצומים פועלים נגדנו מושם שיש חמישה ערבים על כל יהודי", כתוב חיים וייצמן לבפורה במאמר משנת 1918, "מצב העניינים בהווה היה נוטה בהכרח להקמת ארץ ישראל ערבית אילו היה עם ערבî בארץ ישראל"⁹⁷. בחזיות העלייה השתדרו התועמלנים הציוניים לטשטש את הסוגיה הערבית, כדי שלא לרופות את ידיהם של אלו השוקלים לעלות ארצה. גם בולדיה היה קשה מאוד לשכנע את היהודי התפוצות לארزو את טपם ואת חמוטם ואת כל רוכשם וללבת להם מארצם וממולכתם ו מבית אביהם. הארץ תוארה פעמים רבות במשפט המפורסם לסופר ישראל נגוויל: "ארץ ללא עם – לעם ללא ארץ". בעלונים שהופצו באירופה אף הגדילו לעשות ותיארו את הארץ כ"מדבר-שממה ריק"⁹⁸. "לפנî לכתî הלום", כתב הסופר י. ח. ברנה, "נצחירה ארץ-ישראל בדמיוני ... בעיר אחת מושבת יהודים חפשיים וMbpsיבבה שדות הרבה ריקים, ריקים ... לא ידעתî בתיבת-הארץ ... לא חפטתי לדעת"⁹⁹.

סעה, 1981, עמ' .52	97
איילון, 1972, עמ' .154	98
שם, עמ' 150	99

בצפוי, משהגינו ארצתה, נוכחו העולים היהודים לחרדתם, כי הארץ אינה שומרת כלל ובכל. אחד הראשונים להתפסה היה אחד העם. בעקבות ביקורו בארץ ב-1891, כתוב במאמרו הנודע 'אמת הארץ'-ישראל: "רגלים אלו להאמין בח'ול", כי אי היא עתה כמעט כולה שומרה, מדבר לא זרוע, וכל הרוצה לקנות בה קרקע יבוא ויקנה בחפות לבו, אבל באמת אין הדבר כן ... אם תבוא עת אשר חיبني עמו בא"י יתפתחו כל כה, עד שידחקו מעט או הרבה רגלי עם הארץ, אז לא על נקלה יניח זה את מקומו"¹⁰⁰. ב-1897 שיגרה משלחת רבנים, שיצאה אחרי הקונגרס הציוני הראשון לביקור בארץ, מברך ובו סיכום מצאייה: "הבללה יפהיפה, אבל נשואה לגבר אחר"¹⁰¹. ב-1904 גילה גם ישראל זגוויל כי הארץ אינה באמת 'ארץ ללא עם': "לא הבהיר במציאות עד 1904, כשהഫתי מודע לגמורי לסקנה הערבית"¹⁰² וב-1907, במאמר שנשא את הכותרת 'שאלת נעלמה', כתוב המחבר יצחק אפשטיין כך: "בין השאלות הקשות, הקשורות ברעיון תחית עמו על אדמותו, יש שאלת אחת, שהיא שאלת בוגן בוגן: שאלת יחסינו אל העربים. שאלת זו, שבפרטונה הנכון תלויה תקوتונו הלאומית, לא נשכח, אלא נעלמה כליל ... לכל ענייני ארצנו אנו שמים לבנו, על הכל אנו דנים ומתווכחים, את הכל אנו מהללים ומהללים, אך דבר אחד של מה בקר שבחנו: כי יש בארץ חמדתנו עם שלם, שנאחזו בה זה מאות שנים ומועלם לא היה בדעתו לעזבה"¹⁰³.

לאורך השנים נותרה השאלה הנעלמה של אפשטיין ללא מענה, פשוט משומש שלא נמצאה לה תשובה מספקת. مدى פעם בפעם היה מנהיג ציוני זה או אחר נתקל בה במרקחה ונדרham מכך שטרם ניתן עלייה את הדעת. אלא שב LIABILITY מענה שוב היה מניח לה בעבר זמן קצר בתקופה שתפקידו מלאיה. בן-גוריון התודע לנושא לכמה רגעים ב-1915, בשוחח בכלא התורכי בצפיפות לגירושו מן הארץ. מכר ערב שפגש בכלא אמר לו ברגע של בנות,

אחד העם, 1954, עמי ב"ג-ב"ד.	100
שלימים, 2006, עמי 27.	101
אבלוף, 2015, עמי .334.	102
אפשטיין, 1907, עמי 193.	103

שבידידו הוא מצטרע מאוד לשמע על הגירוש הקרבן, אך בערבי הוא דוקא די שמח. "זה ירד עלי ב מהלומה", סיפר בדיעד בן-גוריון, "אמרתי לעצמי, ובכן יש כאן תנוצה לאומית ערבית ... זה נפל עלי כמו פצעה. היתי המומך לגמר". ב-1923 זכה גם חיים ויצמן בהארה רגעית שכזו: "בארץ-ישראל שוכן עם המתנגד לבואנו", קבע, "עם העם הזה עליינו להסתדר איבשחו"¹⁰⁴.

הראשון שהנich את השאלה הנעלמה על השולחן ואף העז להבטיח לה בלבן של העין, היה זאב ז'בוטינסקי. במאמרו המפורסם מ-1923 על קיר הברזל כתוב: "את מחברים של השורות האלה החושבים לאויבם של העربים, למצדרם גירושים מן הארץ וכו'. אין זהאמת. מבחינה רגשית – ייחסי לעربים הוא כיחס אל כל שאר העמים: שוויז נפש אריב. מבחינה פוליטית ... גירושים של העربים מארץ-ישראל באיזו צורה שהיא נחשב בעיני לבתאי-aphaelי בהחלט; **בארץ ישראל יהיו תמיד שני עמים ... [אבל] על השלמה מרצון**

בין ערביי ארץ-ישראל לבניינו אין מה לדבר כלל, לא בעת ... כל עם, שהוּא מיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, בין שַׁהוּא עִם תְּרֻבּוֹתִי וּבֵין שַׁהוּא עִם פְּרָאי, רֹואֶה בְּאָרְצֵוּ אֶת בֵּיתוֹ הַלְּאָוֹמִי, בּוֹ הָוּא רֹוץֶה לְהִזְהִיר וְלְהִישְׁאַר לְעוֹלָמִי-עַד בַּעֲלָ-בֵּית גָּמוֹר. המסתקנה: ... התישבותנו ... יכולה להמשיך ולהתפתח רק בחסותו של כוח מגן, שאינו תלוי באוכלוסייה המקומית – קיר ברזל, שאותו לא יהיה בכוחה של האוכלוסייה המקומית להבקיע".

עד כאן החלק המפורסם של המאמר, אך מסתבר שבקר הבROL של ז'בוטינסקי גם צהיר קטן של תקווה. ממש לקריאת סוף המאמר הוא מצין: "אין משמע כל זה, شيئاً להעלות על הדעת אפשרות של כל הסכם מריצון שהוא עם ערביי ארץ-ישראל". בעתייה, התנבא ז'בוטינסקי, כאשר הקבוצות הקיצונית, שישמן היא "בשם אופן לא", ת Abedנה את תקוותן "להיפטר מأتנו", ההשפעה העובר לידי הקבוצות המתונות. קבוצות אלו תבוננה ובידיהן בקשوت מעשיות, כגון ישות עצמית לאומית, "ואני מאמין ומקווה", הוא מסכם, "שהוא נוכל לתת להם עروبות כאלה, שתרגענה אותם, ושני העמים יוכלו להיות זה לצד זה בשalom ומתוק יחסינו"¹⁰⁵.

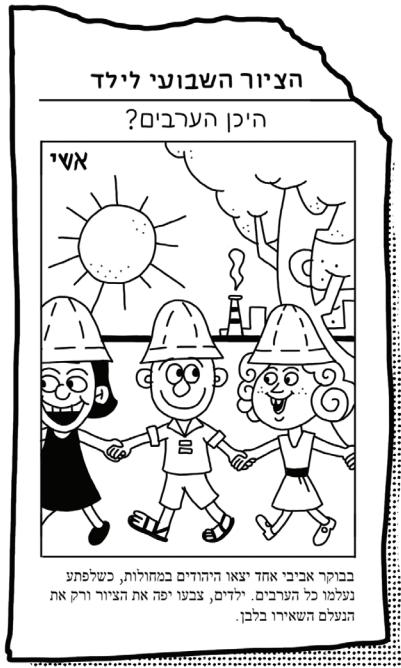

זאב ז'בוטינסקי

בינתיים, נותרה השאלה הנעלמה על כנה וחבל ההצעה הילכו והשתרשו בראשת הביטחון היישראלי. בחזרות הסו מלזהcir את המילה 'פלسطיני' נים' ובמקומה השתמשו במילה הכללית 'ערבים'. בספרי הלימוד העבריים הראשונים מיקום נפקד אפילו כערבים וכך גם בקובלנווע היישראלי בראשית דרכו. בסרט 'הוא הילך בשודות' (1967), למשל, מוזג המאבק על הארץ בעימות בין היהודים לבריטים, ואילו לפלסטינים אין כל זכר¹⁰⁶. גם עצם

105 ז'בוטינסקי, 1923.
בר-טל, 2007, עמ' 229-221.

הריחוק הפיזי של הציבור הישראלי מהאוכלוסייה הפלסטינית תרם ללא ספק את חלקו ביצירתה של אותה "חסינות מפני המציגות"¹⁰⁷ בתודעה הישראלית.

של העם הפלסטיני. ישבו חכמים על המדוכה והגו פתרון יצירתי: הביטוי Palestinian People הוא דו משמעי – הוא יכול להתפרש כ'עם פלسطينי' או בסתם 'אנשים פלסטינים' השתמשו באפשרות השניה בנוסח העברי של ההסכם ובא לציון גואל¹⁰⁸.

107 אילון, 1972, עמ' 172-173

108 שגב, 2005, עמ' 451

109 הרכבי, 1982, עמ' 218

בכל זאת, מדי פעם שבה ועלתה השאלה על סדר היום הישראלי. מלחמת ששת הימים חשה לשירה ישראלים רבים את עצם קיומם של הפליטנים, אך במהרה שבה ההכחשה למיטוללה. "כמו רבים מבני דורינו פיתחנו איזה עיורון צבעים" וכשرون לא לראות אנשים חיים, ערבים חיים: לא אותם, לא את בעיותיהם", כתוב אריה לובה אליאב בשוחר מביקור בשטחים.

ב-1979 עמדה ישראל בפני סכנה ברורה ומידית: במסגרת הסכמי השלום עם מצרים נדרשה ישראל להכיר בקיומו

בעקבות האינתיפאדה היראשונה שוב צפו וחזרו הפליטים לבידור במודעות הישראלית. גם אז נעלמו ושקעו למצולות ההכחשה כלעומת שצפו.

אי אפשר לדבר על מקורות חכלי ההכחשה מבלתי להזכיר את האופציה הירדנית. במשך עשרות שנים, מאז 1927 ניהלה יסראל מאחורי הקלעים רומן מתחשך עם הממלכה האשמטית. מפגש האינטלקטואלים בין ירדן לישראל¹¹⁰ גרם למנהיגים ישראלים רבים לבכת שני אחרי האפשרות שהפלסטינים יואילו לחסוט תחת כנפי העם הירدني. אולם היה זה פטה מוגנה – העם הפלסטיני מיאן להתפוגג, עד שכוכור ב-1988 אמר המלך חסין נואש ומשך את ידיו מהפנטזיות המשותפות.

כלוב הברזל

או, ב-1988, התממשה למעשה נבואתו של ז'בוטינסקי. אש"ף, נציגו של העם הפלסטיני, שהמתמן עם השנים והחליף את סיסמתו ה"בשם אופן לא" בסיסמה "טוב,נו, אולי בכל זאת" הגיע ובידיו בקשה מעשית: הגדרה עצמית. מبعد לצורך אותו פתח ז'בוטינסקי הגיהה, 65 שנה אחרי 'קיר הברזל', יונה. לא כל כך צchorה, ולא בת 16, אבל יונה, ובפיה עלה של זיה. אלא שבישראל לא היה מי שהמתין לה ליד הצוותה. ישראל כבר הספיקה ללפק את עצמה לדעת בראש הביטחון הפסיכולוגית שטווותה לעצמה. קיר הברזל, אם תרצו לי עוד מטאפורה אחת ודי, הפך עם השנים לכלוב מרוזל. הקולות החדשניים שהגיעו מתוניס

ישראל שמייר

¹¹⁰ המשפחה האשמטית הייתה מעוניינת מזו ומתמיד לפרוש את חסותו על השטחים שיועדו למדיינה הערבית בשטח הארץ, מה שהיא מספק לה מוצאים התקון ושליטה על מסגד אל-אקצא. מצדה של ישראל הייתה ירדן השותפה האולטימית טיבית, משום שמדובר לא רצתה בחיסולה.

נפלו על אוזניים ערלות וחשדניות: "פעם דיברו על זריקתנו לים", אמר ראש הממשלה יצחק שמיר ב-1989¹¹¹, "היום הם לא אומרים זאת. הם עושים מתחכמים יותר – הגדרה עצמית לפלשתינים, והאהדה נוטה אליהם. אך אם באמות נסתכל במציאות, היא לא השתנתה. העربים הם ערבים ... והם אותו ים. המטרה נשארה אותה מטרה – השמדת מדינת ישראל, גם אם אתה קורא לזה הגדרה עצמית, שהיא ממשק מילימ' שמשגע את כל העולם"¹¹².

מיטות דמה

חברי ההבחשה הם דוגמה מאלפת למגנון הפלונטර התודעתי, שבו עוסוק גם בפרקם הבאים. כפי שראינו, במקורו הייתה הבחשת קיומו של העם הפלסטיני נטוועה היטב במציאות חיינו וגם אפשרה לנו להתמודד עם האיום הקימי שרבץ לפתחנו. "ההבחשות לפלשתינים", אמר אדוアרד סעד, "היתה שגיאתה הגדולה ביותר (אבל הבלתי-נמנעת ביותר) של הצינות מוא ראייתה"¹¹³. ביום התפוגנו לגמרי הנסיבות שהצדיקו את שזרתם של חברי ההבחשה בראשת הביטחון הישראלי: ראשית, הפל-סטינים הם עם לכל דבר ועניין. שנית, הם אמנים לא הפכו את עולם ונהיوا לחובבי ציון אדוקים, אבל התמתנו מספיק כדי להכיר בישראל ולשבת עמה למשא ומotaן. ודעין, גם ביום, יותר מרבע מהר שישראל עצמה הכרה רשמית בקיומו של עם פלسطיני¹¹⁴, "אין דבר כזה עם פלسطיני" הוא אחד הטיעונים הנפוצים הנשמעים בכל ויכוח פוליטי. נראה כי השימוש המרכז, ואולי אף הבבלי, שנוטר לחברי ההבחשה ביום, הואאגנה על שאר חברים לפלונטה. גם ללא כל איזיה במציאות, מאפשר הטיעון זהה למי ששמשיע אותו לנפנף מעליו, לפחות לרגע, את הסכנה האויבת למכלול האמונה שלו. מכלול שאותו הוא תופס, ומשמעות המשיך לתפוס,

111 אבולופ, 2015, עמ' 115.

112 סעד, 1981, עמ' .64.

113 ב-9 בספטמבר 1993, בעקבות המכתב בו הכיר ערפאת בישראל, השיב רבין במכתב משלו לערפאת, ובו מכירה ישראל באש"ף בנצח העם הפלסטיני ובכך אישרה ישראל במשמעותו את קיומו של העם הפלסטיני.

במוגבש וمبוסס על אמת צרופה. טיעונים כאלה מזוברים לירטאות דמה מקרטון, המשמשות בבעלותם את האויב ולהסתמך את מאמצינו אליהן ובכך מגנות על הכוח האמייתי.

לפני שנעבור הלאה, רציתי לשתף אתכם בעוד שני טיעוני דמה שבאו ממשפחת חביבי ההכחשה, בהם נתקلت לא אחת, בימי ישישי המהביבים על הגשרא.

אין כיבוש

מיהי יהודים בישראל מאמינים שהשליטה הישראלית בשטחי הגדרה המערבית אינה בגדר כיבוש. כך עולה מסקר מדד השלום שנערך במאי 2017¹¹⁴. אם לשפט לפי הקרים המוטחות לעברי יומם שישי שלהם בשוטטות רבים מאותם 62% נוהגים לבנות את צהרי יומם שישי שלהם בשוטטותונה ונהנה על גשר ההלכה.

ההסברים מאחוריו טיעון ה"אין כיבוש" הם רבים ומפולפלים, אך אפשר לסכם פחות או יותר כך: השטחים לא נכבשו מהמדינה הפלסטינית, משום שמדינה פלסטינית מעולם לא הייתה קיימת. לו היו הפלסטינים מקבלים את הצעת החלוקה, זה כבר היה סיפור אחד, אבל לשמה לנו, הפלסטינים ש"מעולם לא החמיצו הזדמנויות להחמיר הזדמנויות"¹¹⁵ סייבו להצעה ותחת זאת פתחו במתקפה על היישוב העברי. השטחים גם לא נכבשו מידי ירדן, משום שרוב העולם, מלבד פקיסטן ואנגליה, לא הכיר בסיפוח הירדני של השטחים.

כמו אחיו למשפחה חביבי ההכחשה, גם טיעון ה"אין כיבוש" נולד במקור מתוך צורך קיומי. לאחר מלחמת ששת הימים, לו הייתה ישראל מכירה בכך

114 http://www.peaceindex.org/files/Peace_Index_Data_May_2017-Heb.pdf

115 הצביע זהה מיוחס לאבא אבן, שר החוץ הישראלי בשנים 1974-1966. מילוטיו המדוייקות היו: "הערבים לעולם לא מפסידים הזדמנויות להפסיד הזדמנויות" (גordon, 2017, עמ' 1).

שהשתחים שכבשה הם אכן כבושים, המסקנה המתבקשת הייתה שלילית לסתת מהם; ואם הייתה נסoga מהם הייתה מעמידה את עצמה באויה סכנה קיומית, שבה עמדה רגע קצר קודם לכן. בשל כך, מהרגע הראשון עשתה ישראל כל שביכולתה כדי לטשטש את עקבות היבוש. ימים ספורים לאחר המלחמה עוד נקרו שטחי הגדר והרצועה שטחים 'כבושים', אף עד מהרה נמחקה המילה 'כבושים' מהפרוטוקולים והוחלפה במילה 'מושחים'. לעיתים, אולי כדי לגונן, נעשה שימוש גם בשמות התואר 'מושחים', 'חדרים' ואפילו 'מיוחדים'¹¹⁶. גם המונח 'הגדה המערבית' הועלם ובמקומו הונחל השם 'יהודה ושומרון', המקשר את האגדה עם ההיסטוריה היהודית של תקופת התנ"ר.

בנובמבר 1967 קיבלת הממשלה את העtauו של גיאל אלון למחוק את החוק הירוק מהמפאות הרשמיות בישראל. אך הממציאות בשיטה סירכה משום מה להתעיקם לפיה המפות החדשנות. בעבור עשרו ניסה ראש הממשלה מנחם בגין לדבר על לבה: "הקו הירוק ונעלם ככל היה!" קבע ב-1979. גם הפעם, כבמקרה שטן, מציאות היבוש הסורית נותרה בשלה. בעשור לאחר מכן ניסה את מזלו ראש הממשלה יצחק שמיר והכריז ביתר תקיפות: "אני קובל בזאת כי הקו הירוק אינו קיים עוד!"¹¹⁷, אך ללא הועיל. ב-2012 איפלו ועדה בראשות שופט עליון בדימוס קבעה שאין ביבוש¹¹⁸, אבל – נאדה. היבוש עדין ניכר בשיטה.

דבר אחד, מאד מתבקש, ישראל לא עשתה כדי למחוק את היבוש: לסתף את השטחים. מדובר לא סיפחנו את השטחים עצמם? כן, יש את העניין המרגיז הזה עם תושבי אותם שטחים, סיפוחם יקנה להם את הזכות לבחור ולהיבחר למוסדות השלטון הישראליים – מה שambilו אותנו לחשובה המחז לטיעונים בדבר אי-קיומו של היבוש:

¹¹⁶ שבג, 2005, עמ' 569.

¹¹⁷ מנ', 1998, עמ' 258.

¹¹⁸ הועדרה, בראשות השופט העליון בדימוס אדרמודר לוי, קבעה שאין לשטחים מעמד رسمي של שטח כבוש, ועל כן התחנוליות איןן הינה של החוק הבינלאומי.

גם אם השטחים לא כבושים – תושביהם כבושים.

"או למה רק מה שנקבש ב-1967?" הקשה אחד מאותם עוביי אוירח על הגשה, "אם השטחים כבושים, כל הארץ כבушה! אתה יודע איך קוראים למקום זה?", שאל וענה בעצמו - "שייח' מוניס! וזה שטח כבוש, חביבי!". "אין שום דבר קדוש בקו הירוק", עניתי לו. "אל פשטן הגבולות שמשרטת החלה 242 המקובלת על כל העולם כבר יותר ממחמישים שנה ועל הפל-סטינים כבר יותר משלושים שנה. חוות מזוה, אנחנו צריכים להיות האחורי נים שמעוררים על החלטה שמפרגנת לנו שביעים ושמונה אחוזים משטחי הארץ השלמה".

"ואם יקומו עכשו עוד כמה חבריה, יחליטו מהם עם וידרשו מדינה משליהם – גם להם נצטרך לתת?", שאל.

"אם אותה קבוצה תאימן על הרוב היהודי – אז כן, התשובה היא כן", עניתי לו, "לשמחהינו אין أيام כזה ולא צפוי أيام כזה גם בעתיד הרחוק".

הפלישטים באים

אחד מטייעוני הדומה החביבים עלי מגיע מתחתם האטימולוגיה – חקר מקורות המילים והשמות. יומם אחד פנתה אליו מישה, שזה כבר מס' שבועות הייתה חולפת חרישית על פני, והנה היום אורה אומץ ושאלה: "אתה יודעת מה מקור השם פלשתינים?".

"את בטח מטבחות לפליישטים", השבתי. הפלשתינים אימצו את השם פלשתינה שנitin לארץ על ידי הקיסר הרומי אדריאנוס בעקבות מרד בר-כוכבא. אדריאנוס רצה לטשטש כל זכר למדינה היהודית שהייתה קיימת שם קודם. את השם פלשתינה הוא בחר על שם הפלשתים שחיו בה, ואילו הפלשתים עצם קיבלו את שמם כנראה בזכות העובדה המפוקפקת שהם פלשו אל ארץ ישראל.

"איפלו השם של 'עם' הזה שלך מראה שהם פולשים", פסקה החולפת החרישית וונעלמה בטרם הספקתי לשאול אותה בתגובה מה מקור השם

שלנו, העם העברי. לא אשאיר אתכם במתח: יש הטוענים שמקור השם עברי במילה האכדית ח'בIRO, שמשמעותה הייתה כל הנוראה, תחזיקו חזק, פולשים. גם מדרש חז"ל, לפיו המונח מקורו באברהם שעבר את הירדן כשנכנס אל בגען מארם נהריים, מצבע על משמעות דומה. אפשר לסכם זאת כך: שני העמים הם עמים. שני העמים פלשו באיזשהו שלב לארץ ישראל. שני העמים אינם טלית שפולה תכלת. עכשו באו נתקדם.

“[יש] לחסל את עקבות הנכבה באמצעות פתרון קבע המבוסס על העקרון של שתי מדינות לשני עמים. הקמת מדינה פלטינית לצד ישראל תביא לפירוס ההיסטורי בין שני העמים”¹¹⁹.

מחמוד דרויש, אפריל 1998

לע

או פרמנו את חבלי ההכחשה, אבל זה היה פיקניק לעומת מה שמחכה לנו עכשווי, כי בפרק הזה אנחנו צוללים היישר אל לב המאפליה של הפלונטר התודעתי שלנו – חבלי השנאה! נא לבדוק את חגורות הבטיחות.

משכפיים נחלים

למה אנחנו שונים כל כך את הפליטינים? לפני שאענה על השאלה זו,أتיחס ל夸יות הבינים שאין שומע באוזני רוחי בוקעות מיציע הקוראים האחורי: "מה פתואם שונים? מי אמר בכלל שאנחנו שונים את הפליטינים?". ראשית – הסירו דאגה מלבכם: במידה מסוימת אם הסכמתם לקרוא את הספר הזה, נראה שרמת השנאה בدمכם אין גבוזות מדי, שכן מחקרים מראים שלרוב, אנשים בעלי רמות שונות גבוזות לא מוכנים אפילו להיחשף למידע חיובי על הפליטינים או על אפשרויות ממשיות לפתרון הסכוסן.¹²⁰ לגבי שאר הישראלים, שאינם אותם מחקרים מצביים על כך שבלב רובם מוקנת גם מנגנת שנאה כלפי הפליטינים. אולם, חלק לא מבוטל נראה קצת מתבישים בה ונותרים להתחחש לקוימה: בעוד ש-33% מהמשתתפים באחד המקרים הבינו בריש גלי את שנאותם הרבה כלפי הפליטינים, במחקר אחר, שבו לא הווירה במפורש המילה "שנאה", נמצאו רמות גבוזות מרגש וזה בקרב 64% מבין המשתתפים¹²¹.

. הלפרין, אורן ובר-טל, 2010, עמ' 57.
שם, עמ' 54-55.

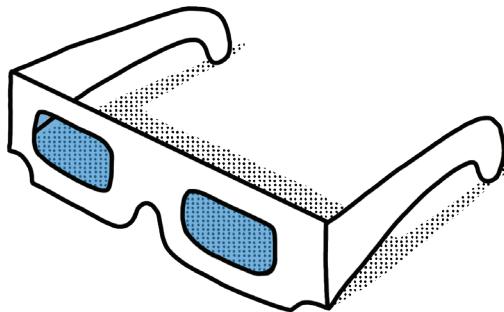
120
121

קריאות הביניים אין פסוקות: "אם לא הזכירו שנאה במפורש, לך תוכיח שהוא באמת קיימת". לשם כך עליינו להגדיר לעצמנו מהי בעצם שנאה. פרופ' אהרון בן-זאב, נשיא האגודה הפילוסופית האירופית לחקור הרגשות, מגדיר שנאה כיחס שלילי כלפי מי שהו הנקש על ידי השונא לרע מיסודו¹²². היחס השלילי הזה לא מתעורר בתוצאה מפעולה ספציפית שנעשתה על מולד. השנאה יכולה להיות מופנית גם כלפי קבוצה שלמה. במקרה כזה ירגיש השונא כי כל חברי הקבוצה השנואה לוקים באותה תוכנה רעה וחסרת תקנה. על פי הקריטריונים הללו, אם יוצג בפניו אדם שטוען כי אחדים משכניו תופסים לו פעמים את החניה, נעריך, ביוושנו בבית הדין הגבוה לענייני שנאה, כי הנדון בnarrah כועס עליהם (ובצדק!), אך איןו שונא אותם בהכרח - הנטייה לתפוס למי שמשה את החניה אינה תוכנה מולדת ויש רקות שuscnu ייחלו מכך אם יבחרו להם עד כמה זה מעצבן אותו, מה עוד שטענתו של הנדון לא הופנה אל כל שכנוו באופן חסר הבחנה. לעומת זאת, אם יוצג בפניו אדם שטעון כי כל שכנום הם אלימים, פרימיטיביים ולא נקיים", נעריך כי השנאה מדברת מגרונו, נכוון? או זהו, שבמחקר שנערך ב-2007 נמצא כי כ-75% מבני הנעור היהודיים מעריכים שכל הפל- סטויים הם אלימים, פרימיטיביים ו"לא נקיים"¹²³.

נחוור לשאלת שבה פתחנו: מדוע אנחנו שונאים כל כך את הפליטים? האם היא שיש לנו די הרבה סיבות טובות לכך. מאות שנים של סכסוך עקוב מדם צבעו מבחןינו את כל הפליטים **בצבע אדום** (רצע, לאן נעלמתה?). התכוונתי למשמעות המקורית של הביטוי, לא צרייך לרוץ למילטאים). הבעייה היא שאנו מסתכלים על ההיסטוריה שלנו איתם בזורה מאוד ח'ר-גוניות.

אני אסביר: לאחד מספרי הלימוד יהיה לי בבית הספר היסודי היו מצלופים משקפי קרוטון כאשר עם שקפים בחולמים.

.2016 בספטמבר 19, זאב בן- 122
בר-טל, 2007, עמ' 235 .123

בשჩיות מרכיבים אותם ומעין בספר, היה מגלח שהמילים הכתובות באותו הצבע באילו נעלמו.

נראה לי שכולנו מרכיבים משקפים בחולמים שכאללה, כשאנחנו מעיינים בתולדות הסכטן שלנו עם הפליטים, וכך העולות שעשה הצד שלנו, שכתובות בכחול, בדרך כלל נעלמו מעיניינו. מה שנשאר הוא רצף של משפטים אדומים, ממנה מצטיירים הפליטים כחיות אדם שהורגתו יהודים מותך איזו הנאה סאדיסטית. בכאללה, ברור שם רואים לכל שנאה. בהתאם, הפליטים מרכיבים משקפים אדומים ומפספסים את ה"תרומות" שלהם לסכטן, הכתובות אדום. ראייה חד צדדית שbezו של המציגות היא כמעט הכרחית במצב של סכטן. סרט "מפרים את הסדר" מעיד על כך אבנר ויינץ, לוחם לשעבר בסירות מטבח": "זה חוני עבור מערכת שנמצאת במלחמה להכחיש את האנושיות של הצד השני, אחרת

איך אתה יכול להרוג מישחו? יש לו משפחה, יש לו תקוות, יש לו חברים, יש לו חלומות^{124//}.

כל חברה המצויה בסכטור בלתי נשלט מעotta בדרכה את ההיסטוריה של הסכטור, כך שמשעה יתפרשו כמוצדים ומעשי החברה היריבתית פרשו כמעשים הנובעים מרווח. במחקר שנערך בцеפון אירלנד בתקופת המלחמה בין הקתולים לפוטשטייניטים, הוצעו למשתתפים משני הצדדים קטיעי חדשות, המציגים מעשים אלימים והמשתתפים התבקשו לנחש מה גרם להם. התוצאות הראו בברור, כי כאשר האלים המתוואת הגיעה מתוך שורות המנהה אליו השטייר המשותף, נמצא להן הצדקה בגין "פעולות תגמול" או "הקדמת תרופה למכה", ואילו כאשר הגעה האלים משורות הקבוצה היריבתית היא ייחסה לתוכנות מולדות כגון "פסיכופתיה" או "תאות דם"^{125//}.

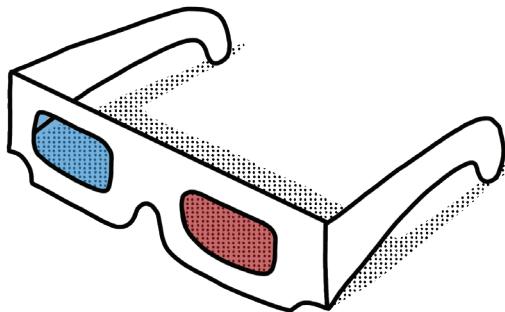
אם כן, מסתבר שאנחנו לא בלבד בעניין. אבל זו אפילו לא חצי נחמה. כל עוד נראה בפלסטינים חיות אדם עצמות דם, אין סיכוי שנכיר בכך שהשלום אתם הוא בר-השגה. איך יוצאים מהמלכוד זהה?

נראה כי אין מנוס מגיחה נוספת אל העבר, בה נסקור את השתלשלות הסכטור וננסה לענות על השאלה: "האם הפליטים הם באמת חיות אדם עצמות דם כפי שהם נראים?". הפעםABEL, ננסה לעשות זאת בלי המשך פנים הכהולים שלנו. "השתגעת!?", נשמעת תרעומת מהשורות האחוריות, "זה בלתי אפשרי! כל אחד קורא את המזיאות דרך משקפיים בלבדם!". נכון מאד אם כן, תראו מה שאני מציע: הבה נחלה, באופן זמני, למסקי – פנים עם משקף אחד כחול ואחד אדום

.Apkon, S. & Young, A., 2016
.Bar-Tal, D. & Halperin, E., 2011, p. 230

124
125

עם משקפיים כאלה אני מאמין שנוכל לקרוא את ההיסטוריה באופן תלת ממדי, וכך גם להבין את הסיפור יותר לעומק.

רגע לפני שוכנס לעומקו של הסיפור, חשוב לי להדגיש: מטרת הפרק זהה אינה לטען שאנו לא מוסרים. יכול להיות שביחסוב הכללי אנחנו יותר מוסרים מהפלסטינים. זו לא הנקודה ברגע. עוד יותר חשוב לי להדגיש: עצם קיומן של סיבות למעשי האיבה שביצעו הפליטים, בשום פנים ואופן, לא משחרר אותם מאחריות מסוימת למעשייהם. הסיבות, טובות ככל שיהיו, אין מ��ירות או מצדיקות אותן. מטרתי בעמודים הבאים, בהם נסקור בקצרה את ההיסטוריה של הסתור הישראלי-פלסטיני, היא למעשה מטרתה של ההיסטוריה כולה, כפי שהגדיר אותה ההיסטוריון הנודע ב.ה. לידל-הארט: "ההיסטוריה כולה היא הניסיון לחשוף את הקשרים הסיבתיים בין המאורעות".¹²⁶

מהה (ומשהו) שנייה של הסכום

המ התחילה

על פי רשימת החללים הרשמית של צה"ל, הסכום החל ברגעים האחרויים של שנת 1872. הלילה כבר ירד על שכונות משכנות שאננים בירושלים ובני הזוג הרשלר נשמו לרווחה. "דינו", ודאי אמרו לעצםם, "צלחנו את השנה זו מבלי שהסכום היישר-פלטיני יפרוץ בה". אלא שאז, דקה לפני חצות, נשמעו מבחוץ רוחשים חזוזים. להבדיל משמה של השכונה, אהרון הרשלר לא היה שאנן כלל. הוא היה אחד משומריה של השכונה החדש והודע בעירנותו ובעוז רוחנו. חיש מהר יצא את פתח ביתו ובחוץ אכין הבחין בכנופיות שודדים ערבים מהכפר סילוואן הסמוך. **שודדים נסו על נפיהם, אך הרשלר דלק אחריהם באומץ, כשלפתע הסתובב לעברו אחד מהם, יירה בו והרגו.**

זה נשמע יותר כמו אירוע פלילי שיצא משליטה. מדובר אם כן נבחר דווקא

אהרון הרשלר ז"ל לפתחו את רשותת הנופלים במערכות ישראל? האם יש קשר לעובדה שנרצח עוד לפני העלייה הראשונה, ומכאן קצהה הדרך למסקנה, לפיה לא הביבש, ואפילו לא הציונות, עומדים בשורש האיבה הערבית, אלא שנאה טהורה ליהודים באשר הם? אין ספק שרבים מעובי האורח על גשר ההלה הוא חותמים על מסקנה שכזו בעניינים עצומים.

ואולם אם נסקרו בעניינים פקוחות את יחסם של העربים ליהודים עד ראיית הציונות, נגלה כי במשך מאות שנים של שלטון המוסלמי נהנו היהודים בארץ משקט ושלווה, ייחסית להכנת האורחים לה זכו באירופה. הרמב"ם, שביקר בארץ במאה ה-12, אימץ מהאסל'ם תפיסות הלכתיות ופילוסופיות רבות (בכלל, בין היהודות לאסלאם התקיימו או השפיעו הדרידות ניכרות). גם הרמב"ן, שחיה בארץ במאה ה-13, לא דיווח על התנכלויות מצד בני המקום. במאה ה-15 כתוב רבי עזרא מברטנורא באיגרת מהארץ: "מן היושמעאים אין גלות ליהודים כלל במקום הזה, והלכתי בכל הארץ לארכה ולרחבה ואין פוצה פה ומצפץ"¹²⁷.

במאה ה-16 זכו מגורשי ספרד לקבלת פנים לבבית בארץ ורבים מהם השתקעו בצדקה בעקבות גודולי המקובלם. במאה ה-17 שלח גם רבי שלומיל מינשטרל איגרת מהארץ ובה כתב: "והוגיים היישובים על אדמת ישראל כולם הם נכנעים וכופפים לפני קדושתו של ישראל, ואפילו שאחנו עומדים כל היום בולו על השדה בטלית ובתפילהין ומתחפלים וקוראים בקהל גדול ה' אלהינו לפני קברות הצדיקים, לא נמצא אחד מהוגיים שיערב אל לבו לגשת לפניו מעמד היהודים במקום שהם מתחפלים, או שיפתח בפיהם לעוג על התפילה חס ושלום ... ואדרבה, הם נוהגים קדושה גדולה בקברות התנאים הקדושים ... והם דולקים נרות על קברות הצדיקים"¹²⁸. לאורך כל אותן מאות שנים ראו המוסלמים בדרך כלל בעין יפה את ההתיישבות היהודית בארץ והלהה המוסלמית לא שללה מכירות קרקע יהודים.

---

127 כהן, 2005, עמ' 43.
128 שם, עמ' 303-304.

מתי אם כן כל זה השתנה? מקורות פלסטינים מעדיפים, באופן לא מפתיע, למקם את פרוץ הסכטוק בسنة 1910. **באותה שנה יורה שומר יהודי למוות בפלאה ערבי בעמק יזרעאל על רקע סכטוק קרקעות.** האם יתכן שהיריה הראשונה הגיעה בכלל מהצד שלנו? רגע רגע, עם כל הכבוה, תקירות יתר על רקע סכטוכי קרקעות מתרחשות תדירה, לצערנו, גם בתוך אותו עם. אין בהן כלשעמן כדי להעיד על קיומו של סכטוק בין שני עמים על אותה כבורת הארץ.

בינתיים, מתחת לפני אותה כבורת ארץ, הסכטוק כבר געש ורותח ללא ספק. עברו תושביה העربים של הארץ היויתה העלייה הציונית, שהחלה רשמית ב-1882, אסון קיומי. מה שעבור היישוב היהודי נתפס כ"גאולת האדמה", נראה בעיני היישוב הערבי כהפקעה של קרקעותיהם. מה שעבור היישוב היהודי נתפס כ"כיבוש העבודה", נראה בעיני היישוב הערבי כגול של מקורות פרנסתם. אלו בדיקות החומריות שמהם עשויו משחק סכום אפס – קור נפליקט שבו הרוח של צד אחד בא בהכרח על חשבונו של הצד השני, מה שיוצר ניגוד אינטראיסים מוחלט בין שני הצדדים. אדווארד סעד הגדריו זאת כך: "נראה שככל מה שהיא חיובי מנקודת מבט של הציונים היה שלילי לחוטין מנקודות ראותם של הלידים הפלשתינים"¹²⁹.

רוב החוקרים העוסקים בסכטוק נוטים לסמך את ירידת הפתיחה הרשמית שלו ב-2 בנובמבר 1917, אז כאמור ניתנה הצהרת בלפואה בתגובה להצהרה יצאו מנהיגים פלסטינים בקריאת נרגשת אל הציבור היהודי בארץ: "בארצנו יש רק אלף יהודים ואין להם הזכות הפעיטה ביותר ביותר בארץינו, ולא קשור אליה. אנו העربים נמצאיםפה במספר של יותר ממיליאן נפש והארץ שיבת לנו. אם יהגרו היהודים לארצנו ויתרבו בה, ייסגרו בפניינו שערי החיים, יביאו علينا עוני ויבריחנו להגר מפה ולהתפזר"¹³⁰.

129 סעד, 1981, עמ' 109.
130 שקד, 2018, עמ' 41.

ואולי, נכוון יותר יהיה לציין את ה-20 בינואר 1920 כיום בו פרץ הסכטורה? באותו יום הגיע לארץ הלורד הרברט סמואל, יהודי ציוני נלהב, שמונה לתפקיד הנציב העליון של המנדט הבריטי. בנוואם שנשא לרגל כניסה לתפקיד הכריז: "מדיניות ממשלה הווד מעלתה, אותה הגעתה לבאן כדי לישם, היא לעודד את היהודים להשתלט על הארץ"¹³¹. מרגע שנקנץ לתפקיד, פעל סמואל במרץ לממש את חזונו. באמצעות תקנות מפלות, מיסוי דיפרנציאלי ומוניות תשתיות ומשאבים טבעיים, אילץ סמואל את החקלאים הפלשטיינים למכור את אדמותיהם ליudeים.

בכל אופן, תהא אשר תהא נקודת הפתיחה הרשמית של הסכטורה, ביןינו, מה שחשוב זה מי היה הראשון שהכח על הבדיקה, לא בכיה?

יוסף טרומפלדור

השייח' כאמיל אפנדי! זועקים עבשו וدائ שוחרי ההיסטוריה מביניכם. אפנדי היה השיח' הבודאי, שירה והרג את יוסף טרומפלדור בתל חי ב-1 במרס 1920. אבל גם את הירייה הזה אי אפשר להכחיר בתהori ירידת הפתיחה של הסכטורה. מסתבר שהקרוב שהתרחש בתל חי נבע בכלל מטעות אומללה. אפנדי וחיליו לא חיפשו צרות אצל היהודים, והגיעו לתל חי בסריקה אחר חילילים צרפתים עמים נמצאו בעימות. לטרומפלדור לא הייתה יד בעניין (מצטער, הייתי חיב). תוך כדי החיפושים, נפלט כדור מנשקה של בחורה בשם דבורה דרכלה. **לשמע הירוי חשב טרומפלדור שה-בדואים הם אלו שתוקפים, ופרק על אנשיו לפתח עליהם באש. אפנדי וחיליו השיבו אש, ממנה נפגעו טרומפלדור ואנשיו.**

או גם אפנדי לא, אבל היותם ממש קרוביים. חודש לאחר מכן, ב-4 באפריל 1920, פרצו בירושלים מאורעות תר"פ. להלחת הרוחות היה אחראי אמין אלחסיני, המנהיג הפלסטיני המפוקפק, אותו פגשנו בפרק הקודם. הוא מכר לחברות עולי רג'ל שחו צו מנבֵי מוסא¹³² עלילות חסרות ביסוס, לפחות היהודים מנסים להשתלט על האתרים הקדושים לאסלאם בירושלים. **עליל הרגל המוסטפים יצאו לנקום ורצחו חמישה יהודים.** במהלך האירועים הצלicho אמנים גם ארבעה ערבים למצוא את מותם, אך **לפי רוב העדויות היו אלו הערבים שהתחילה.** בעת, משנה דעתנו שהירוה הראשון לא בא מקרובנו, אפשר להסביר חגייגת על פтиחתו של הסכום הירושאי-פלסטיני. סכום, שיגבה מחיר דמים קשה וכואב שני העמים ויימשר עד ימינו אנו.

ימים לבנים

ב-1 במאי 1921 פרצה קטטה אלימה בין יהודי יפו לבין עצםם. ערבי שעבר במקום חש להפיז שמוועות לפחות היהודים תוקפים בעצם ערבים, **ערבים רבים וזעירים יצאו לרחובות ורצחו 47 מתושבייה היהודים של העיר, ביניהם הסופר יוסף חיים ברנר.** במחומרות נחרגו גם **48 ערבים מירי בריטים ויהודים.**

בתגובה לאירועים, המכונים אצלנו מאורעות תר"א, ובኒיסון להרגיע את השטח, הגיעו לארץ ועדת מומחים שמצוה כי האשמים הם דווקא היהודים. בעקבות הממצאים פרסם וינסטון צ'רצ'יל, אז שר המושבות הבריטי, את הספר הלבן הראשון – מסמך בו קבע כי יש להגביל את העלייה היהודית לארץ. בציור היהודי ניכרה אכזבה עצומה, על אף העובדה שהמסמך נועד רק להפסיק את דעתם של הערבים ובפועל לא חל شيئاً בהיקף קליטת העלייה. העובדה זו לא חמקה מעיניים של הערבים, שראו בכך הוכחה לחדרם כי הבריטים הערמומיים עשו יד אחת עם אויביהם הציוניים. הייתה זו אולי הנקודה היחידה לגביה שורה הסכמה בין היהודים לעربים: אסור לסנור על הבריטים.

¹³² מסגד מוסלמי עתיק במדבר יהודה. על פי המסורת המוסלמית קבוע בו משה רבנו (הنبي משה). חגו של הנביא משה מזמן מדי שנה במקביל לחול המועד פסה.

בשנת 1929 סערו הרוחות בירושלים סביבה הובתל המערבי. מחד היהודי תרם לתסיסה הרב אברהם יצחק הכהן קוק, שקרא לפנות מבתיהם את התושבים הערבים, שכנו בסמוך לכוטל, והוביל אליו תחלוכת המוניות, בהן הופרחו סיסמאות כמו "הכוטל לנו הוא"¹³³. מחד הערבי היה זה אמין אלחסיני, שבחרגלו בקורס העיליל עליות, אליו היהודים בעיר זוממים להשתלט על כל הר הבית. העיר ידעה תקופה ממושכת של קטנות ותקירות הדדיות עד שב-17 באוגוסט נפל דבר בישראל: עיר יהודי גנבת קישוא. בעל הבית הערבי שזיהה את הלךן פתח בגידופים לפניו, ובמתיאחות העזה ששרה במקום התגלל האירוע הפുט במחירות לבדי תגרה אלימה והסתיים בשני פצעים קשה – יהודי וערבי. לאחרת מת היהודי מפצעיו. בתגובה למותו התקבצו עשרות יהודים בכפר ליפטא ושרפו את בתיהם של תושבי הכפר.

בצהרי יום שישי ה-23 באוגוסט, עם סיום התפילות בהר הבית, נקלעה ירושלים למעורבות של דם ואש ותמרות עשן. מאות ערבים התNELפלו על יהודים בשכונות הגוריים, בשער יפו ובמאה שעריים, שרפו את בתיהם, רצחו ושדדו. ברחבה, בגבעת שאל ובביתו וגון היו אלו יהודים שהרגו ופרעו בערבים. אלו היו פנוי הדרבים באותו יום מר ונמהה אך לגבי סדר האירוי עימם הדעות חלוקות. הפלסטינים טוענים מבון, שהיהודים הם שהתחילהו, ומטעקים על כך שהחרוגה הראשונה מאותו יום היא משללה: **ਆישה אלעטארי, שראשה רוצץ בשתי אבני גroleות. היהודים טוענים מבון שפלו רק מtain הגנה עצמית וכי הערבים הם שהתחילהו.**

למחרת ובהמשך השבוע נפוצו ברחבי הארץ שמועות על הטבח שלכוארה ביצעו היהודים בערים בירושלים. השמועות הוציאו כנופיות ערבים למסעות נקמה המוניות. בחברון נרצחו 66 יהודים. הניצולים נאלצו לפנות לחלוון את היישוב היהודי העיקרי בעיר. במנוא, מושבה קטנה מבואות ירושלים, רצחו פורעים פלסטינים שבעה בני משפחה. גם בתל אביב ובchipה נמנו הרוגים ופצעים יהודים. היהודים לא נשאו חיבים. בחיפה

רכבו לוחמי "ההגנה" לתוך השכונות הערביות וירו ללא הבחנה בהמוניים. ביפו פלשו יהודים לביתה של משפחה ערבית וירו למות בחמשה מבני המשפחחה¹³⁴.

כעבור שבוע, כשהבר נראתה היה שחרוחות בארץ שכבו, הגיע קצין בריטי מבולבל לכינוי ערבי בצתת בניסיון להוים את מחול השמوعות על הטבח שלכארה ביצעו היהודים, אך למרבה הצער אכן יצא שבטעות דוקא אישר את אותן שמוועות. **ההמוניים הערבים לא נתנו לו לסיים את דבריו ובצעקו "נקמה! נקמה! אם לא נביס את היהודים יביסו הם אותנו!"**¹³⁵ עטו על השכונות היהודיות ורצו 18 מתושביהן.

קצר הדמים של המאורעות, שזכו לכינוי "מאורעות תרפ"ט", היה כבד: **133 יהודים ו-116 פלסטינים.** רישוםם של המאורעות הותיר צלקת عمוקה בתודעה הישראלית. אין ספר לימוד בתולדות עמננו שלא מזכה להן רירעה נרחבת. על חלקם של היהודים במחנות, לעומת זאת, לא תוכלו ללמד בספרים אלו. עוד היבט, שלא נכלל באף ספר, הוא מאות היהודים שניצלו בזוכות שכנים ערבים שנחלו להגנתם. לא אחת שילמו על כך השכנים הערבים בחייהם¹³⁶.

בעקבות האירועים שוב הגיעה לארץ משלחת בריטית, שמצוaha כי היהודים אשימים (נו, איך לא?). שר המושבות הבריטי (הפעם היה זה הלורד פאספילד) פרטם את הספר הלבן השני וбо הכריז על הగבלות חדשות על העליה העברית ועל מכירת הקרקעות ליהודים. גם הפעם הצליח הספר לעורר את חמתם של היהודים מצד אחד, שהחשבו שהפעים הבריטיים מותאי כוונים לכך ברכזנות, ושל העربים מצד שני, שהבינו שגם הפעם הם לא.

134 שמחה חייקין, שהניג את הלינץ' ביפו, הוכנס ע"י הבריטים למעצר. כשהרי שתחרר זכה לקבלת פנים של גיבורו ואלפי היהודים הריעו לבבונו.

135 כהן, 2005, עמ' 306.

136 אחד מהמצילים הרבים והנשכחים היה מחמוד עבאס, דוד רחוק של מחמוד עבאס הנוכחי, הלא הוא ابو מאוזן, שסייע את חייו ונלחם בפושעים על מנת להציל את חייהם של בני משפחת נוטקובסקי בצתת.

במשך שבע שנים שקטה הארץ באופן יחסי. באותה תקופה גדל והתעצם היישוב היהודי בארץ. עליית הנאצים לשלטון בגרמניה, כמו גם ההגבלות על העליה בארץ"ב, החישו את זרם העליה ארץ. שיורו היהודים באוכטוסייה הוכפל – מ-15% ב-1929 ל-28% ב-1935 – והם הצליחו לשים ידם על הקרקעות האיכותיות ביותר שהיו לארץ להצעה. הקהילה היהודית בארץ צהלה ושמחה וכובור, במשחק סכום אפס – אם צד אחד צוהל ושמחה, הצד השני אבל ורותח.

סמל האצ"ל. כל דמיין בין
לבין הסמל המופיע בעמוד
129 מカリ בהחלט.

שלוש שנים תמיינות. הנהגה הפלשינית הכריזה על שביתה כללית עד לשחרורה המלא של המולדת. כל יום הוצתו שדות ופרדסים על ידי כנופיות טרור ערביות ויהודים הותקפו ביישובים ובדרכיהם.

כהודש לאחר פרוץ המאורעות, נשא בן-גוריון את הדברים הבאים בישיבת הנהלת הסוכנות: "אני רוצה שחברי הנהנה יראו את הדברים בעיניהם ערביות. והם – ערבים – רואים את כל הדברים אחרת, בדיקן להפוך מכל

**ב-15 באפריל 1936 נרצחו שני יהודים ליד
טול כרם. למחמת נרצחו בנקמה שני ערבים
לייד פתח-תקווה. לנקמה היו אחרים
פעילים של האצ"ל – ארגון מחתרת יהודי
שהוקם ב-1931. אנשיו דגלו בגישה של "עין
תחת עין" נגד הפורענות הערבית. ב-19
באפריל נערכה הלווייה בתל אביב לאחר
ההרוגים מטול כרם, ובמהלכה הוכו עובי
אורח ערבים. עוד באותו יום יצאו ערבי
יפנו, מוסתחים ממשמעות נתולות יסוד על
הריג המוני, ורצחו תשעה יהודים. שלושה
ערבים נוספים נהרגו במהלך מהומות.
למחמת התפשטו ומהומות הערביות
לרוחבי הארץ. כך נפתח גל מאורעות חדש,
המכונה המרד הערבי הגדול, שנמשך**

מה שאנו רואים. ולא חשוב אם רואיתם היא נכון או לא, אבל כך הם רואים את הדברים. הם רואים עלייה ענקית ... הם רואים שבידי היהודים ישנים המפעלים העיקריים בארץ ... הם רואים שהקרים קעות היכי טובות בארץ עבותות לדיינו. הם רואים שאנגליה מזודהה עם הציונות. העם הזה נלחם, נלחם שלא ינשלו אותו ממולדתו".¹³⁷

דוד בן-גוריון

באוקטובר 1936 הצלicho הבריטים להסביר את הסדר על בנו. בזמן ההפוגה פרצה בקרב הערבי מלחמת אחים בין חמולת אלחסין לחמולת נשאשיבי, שהסתירה מהמשר האלימים. בנובמבר הגיעו לביקור ועדת חקירה בראשות הלורד ויליאם פיל, שהציעה לראשונה לחלק את הארץ. בכך הערבי התקבלה ההצעה בקולות מנוגדים: عبدالלה מלך ירדן קיבל בשמחה את הרעיון, הנשאשיבים שידרו שיש על מה לדבר, אבל אלחסיני התבצר בגישה "הכל או כלום". בקיץ 1937 חורה הארץ לסתורו. **הפליטים** נימחריפו את המאבק ולזמן מה הצלicho **להשתלט** על אזורים נרחבים. בשורות האצל ניכרה הקציה משמעותית ורבים מחבריו לא בחלו עוד בהרג חסר הבחנה של נשים, זקנים וטף. בספר "מערכות האצל" נכתב: "בירושלים הוסיפו חוליות קטנות להתקבל לעובי-אורח ערבים ... ובתל אביב הותקפו בפעם בפעם ערבים ... נמצא שהאבדות העربיות בחודש يولי [1938] הגיעו ל-140 נפש, יותר מאבדות היהודים בשנה וחצי...".¹³⁸

במאי 1939 באו המאורעות אל קצם, כספרותם הספר הלבן השלישי על ידי שר המושבות הבריטי מלקלם מקדונלד. הפעם היה הספר מוטה באופן בוטה לטובה הפליטיניות. הבריטים היו זוקקים לנאות לתמיכתם לקרואת המלחמה הגדולה שעמדה בפתח.

137 טבת, 1985, עמ' 265-266
138 ניב, 1965, עמ' 90.

במאותו נהרגו כ-400 יהודים וכ-5000 פלסטינים (כ-4440 מתוכם נהרגו בידי בני עםם, כתוצאה מהקרבות בין חמולת אלחסini לחמולת נשאשיבי). עבר הפלסטינים הסתכמה תקופה זו בכישלון מחדה. העלייה העברית, אותה ניסו לבלם, רק גברה; על הקרקע עלו וקמו עוד ועוד יישובים ערביים; השכיטה הערבית הובילה דוקא לשגשוגו של המשק העברי וכוחו הצבאי של היישוב שודרג פלאים, בגיןו בריטי נרחב. ההנאה הפלסטינית הוגלה והציבור היהודי בארץ נותר מרוסק, מוכה וחויל. ליהודים, עם זאת, לא נותרה שהות לשם בನPOL אויום, שכן ממש או פרצה מעבר לים מלחמת עולם, ואיתה שואת היהודי אירופה.

ניצחון ואסון

ב-29 בנובמבר 1947 התקבלה הצעת החלוקה באו"ם. הנהגה הפלסטינית התנגדה להצעה, שהעניקה לנו 56% משטח הארץ, בעוד שבבעלותנו, נכון לאותה שעה, היו רק 7% ממנה, ופתחה במלחמה. המלחמה הסתיימה כשי בבעלותנו 78% מהשטח, לא לפני שתתרחשו בה האירועים הבאים:

מיד לאחר חתימת החלוקה הותקפו שני אוטובוסים ליד בני עטרות ושבעה נסעים יהודים נהרגו. בעבור חדש השליכו פעלili אצ"ל פצצה לעבר פועלים ערבים ליד בית הזיקוק בחיפה. ששה נהרגו. בתגובה פרצו ערבים לשטח בתיה הזיקוק והרגו 39 פועלים יהודים. בתגובה פשטו לוחמי ההגנה על בפרים ערבים ליד חיפה והרגו יותר מ-76 מחושביהם. בסוף חודש מרץ רבו התקפות הערביות על שירותי שעשו דרכן אל יישובים יהודים נצורים. עשרות לוחמים נהרגו. ב-8 אפריל נערך הקרב המכריע על הקסטל בו נהרגו 39 יהודים ו-56 ערבים. לאחרת נתבעו יותר ממאה תושבים בכפר דיר יאסין. בתגובה תקפו פורעים ערבים שירה שהיתה בדרכה להר הצופים ורצחו את כל 78 נסעה. ב-3 במא依 נשבו והוציאו להורג כ-70 ערבים בכפר עין זיתון. ב-13 במא依 נשבו והוציאו להורג 129 יהודים בגוש עציון.

ב-14 במאי 1948 הכריז בן-גוריון על הקמת מדינת ישראל. **למחרת פלשו** לארץ צבאות מצרים, סוריה, ירדן ועיראק¹³⁹. ב-10 ביולי 1948, במהלך כיבוש זהה,טבחו חיליל צה"ל במאות מתחשביה. ב-29 באוקטובר פשط גדור 89 על הכפר אל-דואימה ממערב לחברון וחילילו טבח בעשרות מתחשביו. באותו יום ובימים הבאים ביצעו חיליל צה"ל עוד מעשי טבח בגליל העליון: בכפרים סאלחַה, צפצאף, חולה, ג'יש, עילבון וסעען הוציאו להורג עשרות רבות של גברים ונשים לאחר שונכנו¹⁴⁰. ב-10 במרץ 1949 דהרו חילילינו אל אילת בשיטה, ובגייפ שעבר שאגו בחורדים כי נגמה, לעת עתה.

מלבד השטחים הנרchants שסיפחה, התהדרה ישראל עם סיום המלחמה גם ברוב היהודי מוצק, שהושג בזכות היעלומות ההיסטוריות של הפליטים. לאן הם נעלמו באמת? ובכן, כ-750 אלף מהם הוטלו על דיונות החול של עזה, על גבעות הטרשים של הגדה המערבית ובתפוצות המזרחה התייכון, ללא מים, מזון, וקורות גג, חשמל, ביוב או תרופות. "הם ברחוי", היו שיטענו "ובצדך –Robim acen bercho miyomtah, ao bevidod manhignahem", "הם גורשו!" יטענו אחרים (גם כן בצדך –Robim lala s'fak hoglo becho horou¹⁴¹). על עובדה אחת קשה להתווכח: בסוף המלחמה הייתה זו מדיניות ישראלית מוצהרת למנוע מהם לחוזר.

(בתכלם, גם לא היה להם לאן לחזור. 41 יישובים ערביים הועלו בתוכם המלחמה כלא היו. בחקיקה מהירה הולאמו כל הקרקעות שהשאירו הפליטים מאחור והועברו אחר כבוד לרשות המדינה היהודית. לא רק מה-פליטים הופקעו קרקעות – גםRobim shnasharo be'arz ha'tuorro boker achad לגלות שארժותם כבר לא שיכת להם, משומם שלא היו בבית בזמן הבדיקה.

¹³⁹ האב הלבנוני התקoon לפלוש מצפון אבל נותר רוב הזמן בשטחו עקב הת-חיביות קודמות.

¹⁴⁰ אף חיליל לא הועד לדין בעקבות האירועים הנ"ל, מלבד המ"פ שנמצא אחראי על הטבח בחולה ונשפט ל-7-שנות מאסר (אך בפועל לא ריצה את עונשו כלל).

¹⁴¹ בעת כיבוש לוד למשל, הגיעו ההוראה היישר מבן-גוריון. המפקד יצחק רבין פקד בקשר: "יש לסליק במחירות את התושבים מלוד בעלי הקפדה על מין הגילים ... בצע מייד" (ARIOALI, 2013, עמ' 418).

חלקים, כמו תושבי איקריית ובירעם, דוכא היו בבית, אבל התבקשו יומם אחד בנימוס לפנותו לרוגע ומאו לא הורשו לחזור¹⁴².

רבים מהפליטים ניסו בכל זאת להסתנן מדי פעם לישראל. רובם המכבריע עשו זאת כדי לעבור את השדרות שהשאירו מאחור, לבקר קרוביהם או פשוט כדי לחזור הביתה. **היו שהסתנן כדי לגנוב יבולים ורכוש ולעתים (נדירות) יחסית** כדי לבצע פיגועים. ישראל גילהה אפס סובלנות לתופעת ההסתננות ואלפיים מתחוכם, רובם לא חמושים, נורו למאות בידי חיליל צה"ל. בתגובה לפיגועים שביצעו מסתננים יצא צה"ל לפעולות תגמול בעזה ובירדן. באוקטובר 1953 למשל, בעקבות אירוע שבו זרקו מסתננים רימון לתוך בית ביהוד והרגו אם ושני ילדים, יצא כוח בפיקודו של אריך שרון לפעולות תגמול בכפר קיביה. הכוח פוצץ שעורת מבתי הכפר על יושביהם. יותר מ-60 מהם, רובם נשים וילדים, נהרגו.

ב-29 באפריל 1956 קיבוץ נחל עוז לבש חג. למחמת היה צפוי להינשא חבר הקיבוץ רועי רוטברג לבחירת לבו, והרמטכ"ל משה דיין בכבדיו ובעצמו עתיד לכבדם בנו כי חותנו. ההכנות לחתונתו היו בעיצומן כשהגינו דיווחים על מסתננים שניצפו גונבים יבולים. רועי, שהיה רוכז הביטחון של הקיבוץ, יצא על סוסתו לעבר הפולשים. **כעבור שעות אחת נמצאה גופתו המרוטשת.** ניכר היה שעונה לפני שנרצח.

דיין הגיע להלויתו. בהספר המפורסם שנשא על קברו אמר: "אל נא נתיח היום האשמות על הרוצחים. מה לנו כי נתען על שנאתם העזה

משה דיין

¹⁴² מוכי גורל אלו הוגדרו נוכחים-נפקדים. לטיפול בעניינים הוקמה ועדת בשם 'ועדת השרים להעברת ערבים' (אמיתי לגמרי). משימתה הייתה לטפל "בהעברת ערבים ממוקם למקום" (אריאלי, 2013, עמ' 425).

אלינו? שמונה שנים הינם יושבים במחנות הפליטים אשר בעזה, ולמול עיניהם אנו הופכים לנו לנחלה את האדמה והכפרים בהם ישבו הם ואבותיהם¹⁴³.

דגלים שחורים

בעור חצי שנה בדיק פלשה ישראל לרצעת עזה ולסיני במסגרת מבצע קדרש. באותו ימים היו ערבים בארץ נתונים למרותו של משל צבאי, ובכל ערב ב-21:00 היה מוטל עוצר על כל יישוביהם. ב-29 באוקטובר לקראת המבצע המתוכנן, ישכר שדמי, מפקד חטיבה 17, החליט על דעת עצמו להקים את השער העוצר לשעה 17:00. הוא העביר את ההוראה לשמואל מלינקי, מפקד גדר מג"ב. בשאל מלינקי כיצד יש לנוהג במאי שיפור את העוצר, ענה לו שדמי: "אללה ירוחמו". מלינקי הודיע את הפקדה למפקדי הפלוגות וכשנשאל כיצד יש לנוהג בנשים או בילדים השיב להם באותו מطبع לשון, שם התגללה הפקדה למפקדי המחלקות. חייליה של אחת המחלקות, שהוצבו בכניסה לכפר קאסם מילאו את הפקדה בלשונה. לאחר 00:17, כשהופיעו בשער איכרים לאחים, שבו לביתם מעבודתם בשדה ולא ידעו על הקדמת שעת העוצר, ירו בהם החילים ללא הבחנה. 49 נהרגו, בהם 12 נשים ו-17 ילדים. חלק מהאחראים לטבח הועמדו למשפט. בפסק הדין המפורסם קבע השופט בנימין הלי כי "מן הדין שיתנו סכנת מוות מוגברת לנוכח הנזונה, ככתובות אורה האומרת: אסור!" 8 מהנאשמים נידונו למאסר, אך בעור שנים ספורות זכו לחניה ושוחררו. שדמי המח"ט נקשר באגורה אחת.

דגלים שחורים חזרו להתנוטס ימים ספורים לאחר הטבח הנורא. בתחילת נובמבר, בעוד מבצע קדרש בעיצומו, השתלטו בחותינו על רצעת עזה. ב-3 בנובמבר, במהלך עוצר שהוטל על מחנה הפליטים ח'אן יונס, נתבחו כ-275 גברים ונערים על ידי חיילי צה"ל. בעור שבוע חורה על עצמה הזוועה ברפיה, כאשר חיילי צה"ל ירו לכל עבר והרגו כ-111 פלסטינים¹⁴⁴. אחד

אריאלי, 2013, עמ' 438-439.

מספריו ההרוגים שדווחו עי אונר"א בזמן אמת מעולם לא אושרו בידי

143

144

העדים לזוועה היה יلد בן 9 בשם עבד אל-עזיז א-רנטיסי, שדוור נרצח במהלך הפרעונות: "אני עדין זכר את היללות והדממות של אבי על אחינו. לא יכולתי לישון במשך חודשים ארוכים לאחר מכן ... זה השאיר פצע בלבוי שלא יכולים לא יותר להתאחדות. אני מספן לך את הסיפור ואני כמעט בוכה. פעולות כאלה לא יכולו להישכח לעולם... הם שתלו שנאה לבנו¹⁴⁵". לימים הטרף רנטיסי לתנועת החמאס ומונה לעמוד בראשה לאחר חיסולו של השיח' אחמד יאסין ב-2004. בעבר חדש חוסל גם הוא.

סמל הפת"ח. כל דמיון בין
לבין הסמל המופיע בעמוד
123 מקרי בהחלטת.

הפנקס פתוח

ב-1 בינואר 1965 חדרו לישראל שלושה אנשי פט"ח והניחו מטען ליד המוביל הארצי. המטען לא התפוצץ, והתגלה על ידי סיור של משמר הגבול שעבר באוזור כשהזרו לירדן, נתקלו אנשי הפט"ח בחילילים ירדניים שפתחו לעברים באש והרגו שניים מהם. היה זה ניסיון הפיגוע הראשון (והמצ'וקמק למדי, יש להודות) של הפט"ח. הפלסטינים רואים בו אירוע מכוון, והתאריך בו בוצע נקבע ביום הקמתה הפת"ח. **מאותו יום ואילך גברו פעולות הטרור וניסיונות החבלה, והחנואה החדשה** חרדה ל佗ודעה הישראלית.

ב-8 באוקטובר 1966 התפוצצו שלושה מטענים ליד דירתו של בני בגין הצער בשכונת רוממה בירושלים. "הפנקס פתוח והיד רושמת", אמר ראש הממשלה לוי אשכול, שהגיע לבקר במקום. בימים הבאים היד המשיכה

גורם ישראלי, ולכן יש להתייחס אליהם בערבון מוגבל. עם זאת, סימוכין משמעותיים למספרים מספק הספר והמאייר ג'ו סאקו בספרו בספרו *Footnotes in Gaza* שראה בעיה תקופת ארוכה וחקר את המקדים הנ"ל. הוא הצליב מאות עדויות, שמota הרוגים וקברים והגיע למסקנה שהמספרים והתיאורים מדויקים.

.Sacco, 2009, p. ix 145

לרשום ולרשום: ב-10 באוקטובר נהרגו ארבעה שוטרי מג"ב ממוקש שהוטמן ליד הגבול הסורי. ב-11 בנובמבר נהרגו שלושה חיילים שעלו על מוקש ליד ערד. למחמת פלשו כוחות צה"ל אל הכפר סמוウ מדרום לחברון (בשטח ירדן באותה תקופה) ופוצצו עשרה בתים, חלקם על יושביהם. ב-12 תושבים ו-14 חיילים ירדנים נהרגו בפעולה. פועלות הטורו הפלס-טייניות ליבבו את המותיחות, שורה גם כבה בין ישראל לשכנותיה, ותרמו את תרומתן, לשמהותם של ארגוני הטורו, לפרוץ מלחמת ששת הימים¹⁴⁶. כספרצה הכריז אחמד אל-שְׁקִירִי, יו"ר אש"ף: "זהי מלחמה על המולדת – או אנחנו או הישראלים"¹⁴⁷.

המלחמה על המולדת הסתיימה בנייחוץ מוחץ של הישראלים. מאות אלפי מתחשי הגדרה צעדו חסרי כל אל ירדן. כפרים פלסטיניים שלמים הוחרבו עד היסוד ותושביהם גורשו מבתיהם. "הם אמרו לנו שככל מקום מגרשים אותם, ולא מקומם לא מרשימים להם להיכנס", סיפר עמוס קינן שהשתתף באחד מהגירושים, "שכבר ארבעה ימים הם הולכים בדרכיהם, בלי אוכל, בלי מים, וכמה מהם מתו. הם ביקשו לחזור לכפר ואמרו שモטב שנהרוגו אותם ... אב גולן גרגורי חייטה בין ידיו ושהק אחים ונתן לאכול לארבעה ילדיו ... לא הרשינו להם ללכת לכפר לקחת מיטלטלים, כי ההוראה הייתה שאסור להם לראות איך הורסים את כפרם ... איש מatanנו לא הבין כיצד יהודים יכולים לעשות כן... בעוד 19 שנה, בסיבוב הבא, הם היו המחבלים", התנבא קינן¹⁴⁸.

הסיבוב הבא החל מוקדם מהעפני. מקום מושבם החדש שמזורח לנهر היידן, הוציאו ארגוני הטורו הפלסטיינים עשרות פעולות כבר בשנה הראשונה שלאחר המלחמה. לאור ההסלמה בפיגועים דרש שר הביטחון משה דיין בישיבת הממשלה לפועל נגד מפקדת הפת"ח בעירה בראימה

146 ימים לפני פרוץ המלחמה העיד אבא אבן, שהחוליה הראשונה בשרשראת האירועים, שהביאה את האוור אל סוף מלחמה, הייתה פעילותו של ארגון הפת"ח (שגב, 2005, עמ' 251).

147 אריאלי, 2013, עמ' 309.
148 שגב, 2005, עמ' 430-429.

шибירדן, אך הצעתו לא התקבלה. "יכול להיות שום אחד אוטובוס של תלמידים יעלה על מוקש שיטמינו הפלסטינים"¹⁴⁹, הוא הזהיר **12 ימים לאחר מכן** מכן, ב-18 במרץ 1968, על אוטובוס של תלמידים על מוקש שהטמינו פל-**سطينים ושניהם נהרגו**. עוד באותו לילה אישרה הממשלה לפשרות על העירה כראמה. **בפשיטה נהרגו 156 פלסטינים ו-33 חילילים ישראליים**.

בשנות ה-50-70, בעקבות אירועי ספטמבר השחור בהם גורשו מפקודות אש"ף מירדן ללבנון, הפקה לבנון לזרת ההtagוששות העיקרית בין ישראל לפלסטינים. במחנות הפליטים הצפופים בלבנון גיסו ארגוני הטרור בклות רבה מתנדבים צעירים, שהיו להוטים לנוקום בישראל. ב-5 בספטמבר 1972 השתלטה חוליה של שמונה מהם על מגוריו המשלחת הישראלית בכפר האולימפי במינכן. הם תפסו 11 ספורים טאים בבני ערובה ודרשו את שחרורם של 200 אסירים. במהלך ניסיון חילוץ גרמני כושל נהרגו כל ה-11. ישראל הגיבה בסדרה של הפעצות במחנות פליטים ברחבי לבנון, שגבו את חיים של עשרות פלסטינים. בשנים הבאות חזר על עצמו שוב ושוב הריטואל. פלסטינים מלبنון מבצעים פיגועים רצחניים בישראל ובעולם, בתגובה למפציצה ישראל את מחנות הפליטים בלבנון וזרעת הרג והרס רב, בתגובה מבצעים פלסטינים מלبنון פיגועים רצחניים בישראל ובעולם, וחוזר חלילה.

כדור של"ג

ב-11 במרס 1978 השתלטו מלחבים של הפט"ח על אוטובוס שנסע בכביש החוף ורצחו 35 ישראלים. הפעם פתחה ישראל בתגובה למתקפה קרקעית נרחבת בדרך לבנון, בה נהרגו כ-300 פלסטינים. במקפה, שכונתה מבצע ליטני, דחק צה"ל את ארגוני הטרור צפונה, אל מחוץ לרצועה שבין גבול העפון לנهر הליטני וברצועה המשוחזרת נפרש כוח או"ם. **בתגובה** הצבאיו הפלסטיני בקטישות ארכות טוח והשתמשו בהן לירוי על ישראל. ב-1981 הפך הטעוף למובל, במערב עשרה ימים שוגרו לישראל יותר מאלף רקטות. בתגובה הפגיז צה"ל מטרות לבנון ללא הרף, אך ירי הקטישות לא פסק. בראשו של אריק שרון, שהיה שר הביטחון באותה תקופה, התבשלה תוכנית לחיסול ההתנגדות הפלסטינית לבנון באמצעות מרכיב קרקעית, שבמהלכה יסלק צה"ל את כוחות אש"ף מלبنון וגם "יעוזר" לבנון ממשלה נוצרית ופרו-ישראלית.

ב-3 ביוני 1982 נפצע שלמה ארוגו, שגריר ישראל בלונדון, בנייסון התנקשות של ארגון פלسطיני קייקוני. הייתה זו שעת החושר שלח חיכא שרון. ב-6 ביוני פלהה ישראל בניצוחו לבנון ופתחה במבצע שלום הגליל, מבצע שהתגלגל במהרה לכדי מלחמה ארוכה ועקבה מדם, שב.sauidir תכונה "מלחמות לבנון" ובמהר יתרוסף לה גם שם התואר "הריאונה". המטרה המוצהרת של המבצע הייתה לדוחק את אש"ף צפונה למרחק של 40 קילומטר, אל מחוץ לטוח הקטישות. רוב שרי הממשלה, כמו גם ראש הממשלה מנחם בגין בכבשו ובעצמו, לא ידעו כלל על תוכניותיו מרוחיקות הלכת של שר הביטחון. לאחר כמה ימי לחימה, כאשר התברר כי צה"ל לא עוצר בקו 40 הק"מ וממשיר לשועט לעבר בירות, התהוו לבניין, לשרי הממשלה ולכל הישראלים, כי מטרת המבצע הייתה יומרנית הרבה יותר: יצרתו של סדר אזרחי חדש. המטרה הושגה במלואה: ב-23 באוגוסט הצליחה ישראל להוביל לבחירתו של בשיר ג'ימאל, מנהיג הפלנגות הנוצץ-ריות, לנשיא לבנון ולהשליט סדר אזרחי חדש. בעבור שולחה שבועות נרצח ג'ימאל ולבנון השתרר כאס אזרחי חדש, כאס בו מצאה עצמה ישראל שקוועה עד צוואר.

בнтיגים צרו כוחות צה"ל על בירות והפגיזו את העיר מהים ומהאויר ללא הרף. אף-י פלסטינים, בהם ילדים רבים, נהרגו בקרבות ובהפגזות. בעבור 88 ימי לחייה הסכימה הנהוגת אש"ף להסתלק מבירות ולהעתיק את מפקודותיה לתוניס, לאחר שקיבלה את התחייבותה של ממשלה לבנון כי התושבים הפליטנים לבנון יוכו להגנה.

ב-15 בספטמבר 1982, בעוד כוחות ישראלים מכתרים את בירות, עלו שר הביטחון שרון והרמטכ"ל רפאל איתן (רפול) על גג מבנה כדי להشكיף על מחנות הפליטים צברא ושאטיילא בפאתי העיר. מנוקדת התצפית הורה שرون לאפשר את כניסה של הפלנגוות הנוצריות אל המחנות, כדי לחסל את מעוזי השליטה האחוריים של ההתקנגורות הפליטנית. שרון לא שעה לאזהרותיהם של קצינים בכירים, לפיהן לחומי הפלנגוות מבקשים לנוקם את רציחתו של בשיר ג'מיאל, והכנסתם למחנות הפליטים עלולה להוביל להרג המוני, שייזקף לחובתה של ישראל. **למחרת הוכנסו** אניות הפלנגוות אל המחנות ותחת עיניו הפקודה של צה"ל שחתו בדם קר מאות רבות של פליטים פלסטינים, ובهم נשים וילדים רבים. הטבח המחריד זיעזע את כל העולם וגם רבים מהישראלים.

ב-17 במאי 1983 החל צה"ל להציג את כוחותיו והתכנס ברצועה של 45 ק"מ לאורך הגבול. מחיר הדמים שגבתה המלחמה עד אז הגיע ליותר מ-600 הרוגים **ישראלים** ולאלפים רבים מספור של הרוגים פלסטינים. גם לאחר התכניות בדרום לבנון לא פסקו האבדות. תרם לכך כוח חדש שיצץ באזרע – את הריך שנוצר בעקבות סיוקו של אש"ף לתוניס תפסו בהירה ארוגני טרור שייעים, שפעלו בחסותה של איראן והוציאו לפועל פיגועי תופת ורבי היקף. רחוק מהعين, רחוק מהלב, נותרו חיליל צה"ל במשך שנים להתבוסס בבו榛 הלבנוני.

תקופה האבן

גם הנעשה בגדרה המערבית וברצועה עזה באותה תקופה היה רחוק מאוד מהعين ומהלב של הציבור בישראל. **בשני העשורים שהלפו מאז הביבוש**

הபכו חיהם של תושבי השטחים לטיוט מתחמץ. הפקעת קרקעות, מעצרים מנהליים המונחים, הריסת בתים, גירושים, עינויים, עקרות עצי זית ושאר עונשים קולקטיביים היו עבורי הפליטים בשטחים לדבר שבסירה. בכך יש להויסף שיעורי אבטלה מאמריים, אספект מים במשורה ובמובן את מפעל ההתנחליות המשגשג, כדי להבין מדוע התלקחות כוללת הייתה רק עניין של זמן.

ב-8 בדצמבר 1987 התנงש נהג משאית ישראלי שעבר בעזה במכונית פל-סטינית וארבעה מנוסעה נהרגו. **למחרת, במהלך אחת ההלויות, הסתערו אלפי פלסטינים, שהשדו כי מדובר בתאונת מכובנת, על עמדה צבאית ליד מחנה הפליטים ג'בליה ברצואה. החיללים הגיבו בזעם מדמי ובירי שממנו נהרג אחד המפגינים. כשפוצעו המשומות על האירוע, פרצו הפגנות סוערות בכל רחבי השטחים.** האינטיפאדה הריאונה החלה.

חודש לאחר פרוץ המהומות, ישראל עמדה חסרת אונים מול המציאות החדש. חיליל צה"ל, שלא היו מודורגים בדיכוי של התקומות עממית, הגיעו ביררי ובהפעלת כוח מוגזמת. בניסיון למנוע הסלמה, הורה שר הביטחון יצחק רבין שלא להשתחם בנشك חם לצורר פינוי הפגנות. במקומם לפתו באש, הורה, יש "לשבור להם את הידיים והרגלים". **למחרת, ב-19 בינואר 1988, חיליל הפלוגה המסייעת של גורת שכם לקחו את ההוראה באופן מילולי מואה בעקבות הפגנה שנערכה בכפר חנארה, ריכזו החיללים 12 צעירים בפתחי הכפר, כפטו אותם ותחרבו לפיהם פיסות פלנית כדי שזעוקותיהם לא יפריעו במילוי ההוראה.** "אחרי חצי דקה של מכות רובם כבר לא היו בהכרה והרפלקטים שלהם לא פעלו", העיד אחד החילילים, " הם פשוט שכבו שם מעולפים, גנחו ולא זוז יותר"¹⁵⁰. עם הימשכות האינטיפא"ד דה שקוו הישראלים והפלסטינים במלחמות התשה ללא מוצא ונקלעו למץ ערובולות אינסופיות של נקודות דם.

דוגמה אחת מני רבות למערבות נקומות שכזו התרחשה בשלהי 1990. בתחילת אוקטובר הכריזה קבוצת נאמני הר הבית בהנחתו של גרשון סלומון על הנחת אבן פינה לבית המקדש השלישי. בתגובה התאספו אלפי פלסטינים במסגד אל-אקצא כדי להביע את מורת רוחם מהערעון, אך שמרו על שקט יחס. בתוך כך נשפט רימון גז מידיyo של אחד השוטרים היושר-ליים שהוזכero בהר, התגלגלו עבר קבוצת נשים פלסטיניות והתלכה. המתפללים רואו בכך מעשה מכובן ופתחו במחומות ובזריקת אבנים. השוטרים הגיעו באש חיה וירו למותות ב-24 פלסטינים. ב-21 באוקטובר יצא עמר אבו סרחהן לנוקם את ההרג, ורצח שלושה ישראלים בשכונת בקעה בירושלים. ב-27 בדצמבר יצא אריה שלוש, אחיו של אחד הנרצחים, לנוקם את מות אחיו. הוא פתח באש לעבר מכוונית פלסטינית בצומת גוש עציון ופצע שלושה בני משפחה. את חייהם של נסועי המכונית הצליל רופא היהודי שעבר במקומות;שמו היה ברוך גולדשטיין¹⁵¹.

מלחמה ושלום

האנטפואה הראשונה הסתימה רשמית עם החתימה על הסכם העקרונות, ב-13 בספטמבר 1993. השימוש ורוחה בין עזה ורפייח ולרגע נדמה היה שהסכם הישראלי-פלסטיני מגיע לסיומו. אבל מהר מאד שבו עניין המלחמה וביסו את המשם. האכזבה שחשו הפליטים מיחסכמי אוסלו¹⁵² הובילה רבים מהם אל חיקם של ארוגני הטרוור הפליטיים, ובראשם חמאס. אלו האמינו כי באמצעות פיגוע טרור הם יוכלו לאלץ את ישראל להגיב, ובכך יצילו למסטס את תהליך השלום שאיתם על קיומם. הם צדקו. ב-6 בדצמבר 1993 נרצחו מרדי לפיד ובנו שלום בפיגוע ירי בחברון, המומן וכואב יצא חברם הkrv בירוק גולדשטיין, הרופא המציג מהஸיף הקודם, לנוקם את מותם. ב-24 בפברואר 1994, יום השישי האחרון של חודש הרמדאן, הוא נכנס אל מערת המכפלה וטבח ב-29 מתפללים. גולדשטיין האמין שמדובר ביגורו תגובות קשות מצד הפליטים ובכך יצילח למסס את תהליך השלום. הוא צדק. ארבעים יום לאחר מכן התפוצצה מבונית

.ברא, 12 באפריל 2017 151
.ראן עמי' 87-89 152

תופת בעפולה ושמונה נהרגו. היה זה פיגוע ההתאבדות הראשון בתוך הקו הירוק, והראשון בסדרה של פיגועים שהוציאו ארגון חמאס בנקמה על הטבח. הפיגועים הקשים הוציאו להחובות רביבות במחאה נגד הסכמי אוסלו, מ恰恰ה שהסתימעה ברצח ראש הממשלה יצחק רבין בנובמבר 1995.

לאחר הרצח המשיכו מערכות הנקמה להפיל חללים ברחבי הארץ. ב-5 ביוניואר 1996 חosal בכיר חמאס יחיא עיאש, מתכנן פיגועי הנקמה על הטבח במערת המכפלה. בנקמה על חיסולו הוביל יורשו, מחמד ד'יף, גל פיגועים קטלני שבס נרצחו 58 ישראליים בתוך שבוע¹⁵³. הזעם שאחז בצבא הישראלי בעקבות הפיגועים הוביל לניצחונו בבחירות של בניימין נתניהו במאי 1996 (אתם לא תשכחו לי את זה, הא?). ארבעה חודשים לאחר שנכנס לתקפיה, החליט נתניהו שזה ومن טוב ללחוץ מנהרה תת-קרקעית בסמוך להר הבית. צעד זה הוביל להתלהות דעתית ולגל של אלימות, שבמהלכו נהרגו 17 חיילי צה"ל ו-69 פלסטינים. לאחר שלושה ימי מהומות הושב השקט על כנו, אך מתחת לפניו השטח, במנהרות התת-קרקעית של הסיטהו, געשה האכזבה הפלסטינית מטהlixir אוסלו. ב通知ת הפלסטינים, הויתור היסטרוי שעשו על 78% מ"ארץ פלسطين השלמה" נענה מצד ישראל בכרוסום מתמשך במעט שביקשו לעצםם. תחת שלטונו של נתניהו חזרה תונפת ההתנגדויות במלוא עוזה וב-1999, בשאהוד ברק נכנס לתקפיה, היא אף התגברה¹⁵⁴. התפרצות נוספת הייתה, אם כן, רק עניין של זמן.

התפרצויות הגיעו ובגדול בסוף ספטמבר 2000, תחת השם האנטיפאדה השנייה, או אנטיפאדת אלאקטא. במשך 5 שנים ארכוכת היי הישראלים והפלסטינים ל"שני מתאגרפים עיוורים החובטים זה בזו, ללא מטרה"¹⁵⁵, כפי שהיטיב להגיד זאת האלוף יעקב אורן. מומחים ביטחוניים רבים, כמו עמוס מלכיא, ראש אמ"ן באותה תקופה, ועמי אילון, ראש השב"כ

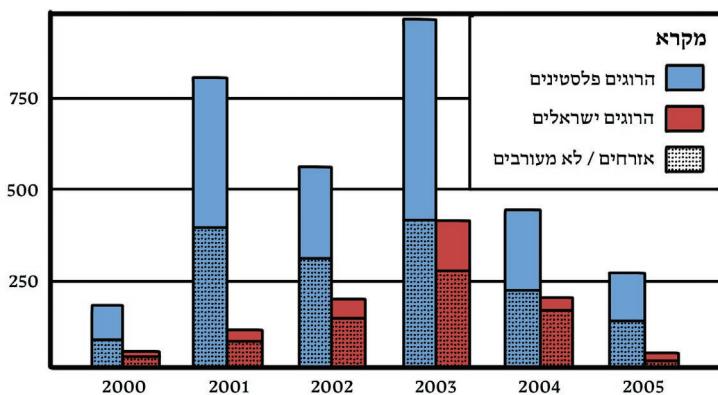
¹⁵³ מחמד ד'יף עצמו שרד בדרך נס לפחות שבעה ניסיונות חיסול ממוקדים. ככל הדיע, נIRON לכתיבת שירותים אלו, נותרו ממנעו טחול, ישבן ואוון ימיין.

¹⁵⁴ ברק, שהיה זוקק לתמיכת הימי, בנה בכהונתו הקצרה יותר בתים בשטחים מאשר קודמיו – רבין, פרס ואפללו נתניהו.

¹⁵⁵ הראל ויישברוף, 2004, עמ' 92.

לשובה, מעריכים כי ערפאת לא רצחה ובטע שלא תכנן את האינטיפאדה. אחת הראיות לכך היא ההשערה האדירה שהפנה ערפאת לתוךם התירויות לפני פרוץ האינטיפאדה. היא מעידה על כך שבראש מעינויו הייתה כלכלת שלום ולא כלכלת מלחמה.

או אם האנטיפאדה השנייה לא הייתה תולדה של תכנון מוקדם, או של החלטה מגבוהה – מה לעוזול קרה שם? ממאות חקירות שהתבצעו במרთפי השב"כ עלתה אותה התשובה – מקורן המכרייע של מתקפות הטרוור היה הזעם ושאייפות הנקים על ההרג והאלימות מצד היישרל. אלו מבין המחלבים המתאבדים שנעצרו לפני שהספיקו לבצע את זמנה, העידו על שאיפת הנקים שעמده בבסיס הנכונות שלהם להקריב את עצםם – נקמה על מות קרוב או חבר, על הרג ילדים, או על סתם השפה שחוו. גם ג'מאל אבו אל-הייא, מנהיג החמאס בג'נין, העיד שמה שהנחה את הארגון היה עקרון נקמת הדם: "העיקרון היה עין תחת עין, שנ תחת שנ. האסלאם קובע כי עליך להשביל אויבך באויה מטבח. הישראלים הרגו ילדים, נשים ואזרחים חפים מפשע. הינו צריכים להשביל להם מידת בוגדר מידה"¹⁵⁶.

הרוגים הישראלים ופלסטינים באנטיפאדה אל-אקצא. נתוני: btselem.org ;shabak. gov.il

רק בפברואר 2005 דעך הוריקן הנקמה הקטני. קיפחו בו את חייהם **למעלה מ-4,000 פלסטינים.**

צבע אדום

ב-12 בספטמבר 2005 השלים ישראל את ההתקנות מרצעות עזה. לבארה הייתה יכול לחסוך מכמ' את כל החפירות בעמודים האחרונים ולחתיל את ההיסטוריה של הסבסור רק מכאן והלאה. רוב **עבqi** הגש, שמנסים לשכנע אותו שהפלסטינים הם חיים אדם צמאותם, בכלל לא נדרשים ל"פרה-היסטוריה" אותה סקרו עד כה. הטיעון הרוח וויכוחים מהסוג זהה מרחיק אחורה בזמן רק עד ההתקנות ומסתכם בקביעה הנחרצת: "יצאנו מעזה, ומה קיבלנו? טילים!".

קיבלו אבן לא מעט טילים. את חלקם ראייתם במו עיני, כשהנחו מטרים מימי במהלך תקופות המילואים שהעברת במציע עזה השונים. שם גם למדתי על בשרי את מה שבישובי עוטף עזה לומד כל עולן בן יומו, עוד לפניו שהוא מגע לאיך עושה פרה": שלפני הטיל בא, בדרך כלל, **צבע אדום**. ומה בא, בדרך כלל, לפניה הצבע האדום? **אתם כבר יודעים את התשובה.** נראה שלא לשווין ישתי אתכם בתלאות הטסטור למראות הכל.

עשרה ימים בלבד מהשלמת ההתקנות חיסל כוח צה"ל שלושה חמושים מהג'aad האסלאמי בטולברם¹⁵⁷. בתגובה נורו מעזה עשרות רקטות על העיר שדרות וגרמו לשבעה פצועים קל. בתגובה יצא ישראל למבצע הראשון בהזון לאחר ההתקנות – מבצע גשם ראשוני, שבו נהרגו ארבעה פעילי חמאס. לאחר מכן במהלך תשעה חודשים נהרגו בעימותים על הגדר ובתחור הרצואה 138 עותקים, מתוכם 60 בלחתי-מעורבים.

ב-25 ביוני 2006 חזו מחלבי חמאס את גדר המערכת ותקפו טנק, הרגו שני חיילים ואת השלישי – גלעד שליט – לkapo בשבי. בתגובה יצא צה"ל

---

157 את הנתונים להלן דളתי מהדו"חות המפורטים של ארגון בצלם. יש לציין שהבדלים בין נתונים אלו לנ נתונים שמספק דבר צה"ל אינם ממשמעותיים.

למבצע גשמי קיז. המבצע ארך כמעט חצי שנה ובמהלכו נהרגו בהפצצות כבדות כ-400 עוטים, מתוכם יותר ממאה בלתי-מעורבים, ביניהם 18 בני משפחה אחת, שנרגו מפגז תועה שנפל על ביתם בבית חאנון.

ביוני 2007 השתלט ארגון החמאס על השלטון ברצועה. מנהיגיו הכריזו כי הם מתנערים מכל ההסכם שחתמה הרשות הפלסטינית עם ישראל ועם מצרים והגבירו את ירי הרקטות על ישראל. בתגובה הטילו ישראל ומצרים מצור כולל על הרצועה, שלא הוסר עד עצם היום הזה, ובעקבי תיו הידרדר המבצע בעזה לכדי אסון הומנייתי. בחודשים הבאים המשיכו מערבולות הנקמה לגבות דמים – 374 עוטים, מתוכם 109 בלתי-מעורבים 1-4 ישראלים, מתוכם אורה אחד. ב-29 בפברואר 2008 יצא צה"ל למבצע חורף חם שבו נהרגו 170 עוטים, מתוכם 58 בלתי-מעורבים. בתום המבצע החליטו הצדדים על הפסקת אש. ב-5 בנובמבר 2008 הפרה ישראל את הפסקת האש בשחיל צה"ל פלשו לרצועה וחיסלו פעיל חמאס. בתגובה המtier חמאס עשרה רקטות לעבר יישובי הדרום. בתגובה יצא ישראל ב-28 בדצמבר למבצע עופרת יצוקה, שגבה את חיים של 1391 עוטים, מתוכם 68 בלתי-מעורבים 1-3 ישראלים, מתוכם 3 אורים. המבצע הסתיים ללא הפסקת אש, אך חלה ירידת משמעותית בהיקף השיגורים.

ב-14 בנובמבר 2012 חיללה ישראל את אחמד ג'עברי, מפקד הזורע הצבאית של חמאס בעזה. בתגובה שוגרו עשרות רקטות לעבר ישראל מהן נהרגו 3 ישראלים. בתגובה יצא ישראל למבצע עמוד ענן, במחלבו נהרגו כ-233 עוטים, מתוכם 68 בלתי-מעורבים 1-3 ישראלים, מתוכם אורה אחד. בתום המבצע הכריזו שני הצדדים על הפסקת אש וירי הרקטות פסק.

ב-12 ביוני 2014 נחטפו ונרצחו שלושה נערים בגוש עציון על ידי חוליה מקומית של פיעילי חמאס. ב-2 ביולי יצאו שלושה יהודים לנוקם את רצח שלושת הנערים. הם חטפו את הנער מחמד ابو חיץ'יר ושרפו אותו בעודו בחיים. בתוך כך בקעה מקרוב הציבור הישראלי זעקה נרחבת לנקמה ממוסדת על רצח הנערים. הממשלה נענתה לנחמות לבו של הציבור וב-8

ביוולי יצאה למבצע צוק איתן, על אף שמערכת הביטחון החזיקה בהערכה מגובשת, כי חטיפתם ורוציחתם של שלושת הנערים לא נעשו בהוראת חמאס מעוזה, אלא בידי חוליה מבודדת¹⁵⁸. במבצע נגדרו חייהם של 2202 עזותים, מתוכם 1391 בלתי-ערבים ושל 69 ישראלים, מותוכם 6 אזרחים.

ב-31 ביולי 2015 העיתו יהודים את בית משפחת דואבשה בכפר דומא שב-שומרון. בשרפפה נהרגו בני הזוג ובנם, פעוט בן שנה וחצי. בתגובה לרצח, כמו גם לרצח ابو חי'יר ולהרוג המוני בעוזה, פרץ גל אלימות חדש בגדה המערבית. גל זה, המכונה "אנטפאדרת הסכינים", או "אנטפאדרת היהודים" וגם "האנטפאדרה השלישית", נמשך עד סוף שנת 2016 ובמהלכו נהרגו 47 ישראלים.

ישראל היום

15 בנובמבר 2018, זמן כתיבת שורות אלה. אחרי ימים ארוכים של עוד בלגן בעזה הודיעו בגלי צה"ל שהボוקר עבר בשקט. גם הボוקר, כמו בכל בוקה, מגיעה צפי אברהם לבקר את בנה במחילה השיקומית של בית לוינשטיין. כשהיהודים לה שנפצע בפיגוע, צעקה בטלפון שיצילו אותו. גם אם ישאר

מושותק לחלווטין, זה הבן שלה. היא מلتפת את ראשו בשקט. באסם אבראהים נדחס גם הבוקר בין אלפי פועלים פלסטינים אחרים במחסום קלנדי. גם הבוקר הוא כובש את הזעם. יש לו ברירה? יש לו חמישה ילדים להאכיל – זה מה שיש לו. משולל כבוד, רמות צלם אנוש, הוא נמחץ ונחף בשקט בין הפועלים לגדירות. עומרី בן העשר שוב התעורר הבוקר בקיבוץ זיקים ליד עזה, וגילה תחתיו כתם שתן ענק. הסיבור האחורי של מתחי הפקז"רים מעוזה החזיר את מה שאחיו הגדול והמעליב מכנה "הפאדייה". הוא מסיר את הסדין הרטוב ומחביא אותו בשקט בסל הכביסה. על חוף הים העולוב של מחנה הפליטים שאטי בעוזה מושטת רהף בת השבע. הבוקר לא אבלה דבר. הרוחות החזקות מהים מביאותו איתן ריחות נוראים. בשל המחסור בחשמל מוזרים בכל יום לים של עוזה כמאה אלף קוב של ביב גולמי ממכוון טיהור השפכים בבית חאנון. רהף מביטה בשקט אל השמיים האפורים. גם השמיים שקטים בינותיים, אבל בגלי צה"ל הודיעו שעומדת לפrox סערה.

ח'וֹת אַדְם

רגע לפני שנחזרו למשקפיים הכהולים היישנים והטוביים שלנו, נסעה לעונת לעצמנו על השאלה שאיתה פתחנו בפרק זה את מסענו בזמן: האם הפה-levantיניס הם באמת חיות אדם עצמאיות דם? ובכן, בוואו נסכים בינוינו לגבי החלק הראשון של הטענה: הפלסטינים הם אכן חיות אדם. בדיק במנונו: חיות משפחת האדם. עם זאת, נראה לי שרואוי לחדד את החלק השני של הטענה המיחס לחיות אדם אלה צימאון לדם, שכן מתולדות הסתכום אותן סקרנו זה עתה בחטא, עולה, כי לא לדם צמאות אותן חיות אלא לנוקם. ושוב – בדיק במנונו. כשבוחנים את ההיסטוריה דרך משקפי התלת-ممדר החדשנות שלנו קשה להתעלם מהקשר בין הטבח של ברוך גולדשטיין במערת המכפלה לבין גל הפגועים של חמאס, או בין הטבח בדיר יאסין לבין טבח השיריה להר הצופים. כשלומדים היסטוריה קשה להתעלם מקיים של מעגלי נקמה, כמו אלו שאוותם אנו חוותים עלبشرנו כבר יותר ממאה שנה.

או זהו? פרטנו? האם אפשר לברך על המוגמר ולהמשיך הלאה אל החבלים הבאים? אני בספק. ח ملي השנאה כה עבותים ומושרשים, שאיני משללה את עצמי כי בעוזרת צביעה כמה משפטים בכחול ובאדום אפשר להתייר אותן. שלל טענות כבדות משקל דורשות עדין את התייחסותנו. להציגן, אני מתכבד להזמין את אורי אש שלבפניי 22 שנה. אני מניה שזה מה שהיה לי להגיד לכם בעניין:

“הפלסטינים האלה, שפתחום גיליתם את האנושיות שלהם, הם עם שמקדרש את המוות. הם מהנכמים את הילדים שלהם לשנאה. הם משלימים קצבות לפועלם טרויה. הם קוראים לרוחבות שלהם על שם רוצחים. הם כולם דاع"ש. במקום להשكيיע בכלכליים הם בונים טילים ומנחרות. הם מכחישי שואה. ובכלל, אתם לא מבינים מהهو מאד בסיסי – הדת שלהם, האסלאם, היא דת של מוות. חוץ מזו, אם לא הייתם שוכבים מה זה להיות יהודים, הייתם יודעים שהפלסטינים הם מזרע עמלק, שהרי בידוע שעשוו شيئا שונה. שלום עם הפלסטינים? נאיכים שכמותכם... הפלסטינים פשוט לא רוצים שלום.”

אנחנו ננסח להתעלות מעל ההכפות שהטיח בפנינו אשי הצעיר (אני מכיר אותו, הוא לא התכוון לזה), ונשיב לטענותיו אחת לאות, לפי סדר הציגן:

“הם עם שמקדרש את המוות”

בתקופה אנתפאדית אלאקטוא עיקרונו קידוש המוות תפס חזק ברחוב הפ-لسטייני. המחבליים המתאבדים הפכו לגיבורי תרבotta – תמוןוניותיהם נתלו על כתלי בית הספר, ובדראותיהם יומם השישי במסגדים הללו הדרשנים את שמם ואת זכרם. “בדם ואש נפדה את פלسطين!” ועקו ההמוניים בהלוויות

המפותאות שנערבו להם. האם גם אצל חיות אדם "רגילותות" המלים גם ואש כל כך שגורות? האין זו הוכחה ניצחת לאוטו צימאון דם מולד שיש ליחס לפלסטינים? כדי לקבוע זאת עליינו לברור קודם האם כך זה היה תמייה, והאם תופעה זו של קידוש המוות לא מקובלת במקרה גם בקרב עוד חיות ממשפחת האדם.

האם כך זה היה תמייד? ממש לא, אם תשאלו את אפרים לביא, שהיה ראש הזירה הפלשתינית בחטיבת המחקר באם"ן: "החברה הפלשתינית לא הייתה חברה של מתאבדים", הוא קובע, "התופעה הזו לא הייתה קיימת בעבר, ולא הייתה מתרחשת אילו הייתה להם יכולת אלטרנטיבית לפגוע בישראל"¹⁵⁹. האם התופעה הזו ייחודית רק להם? גם לא – הנכונות להקרבת החיות למען הכלל היא תכונה שככל חברה ממשפחת חיות האדם מטפח ו אף מקדשת בשעת מליחמה.

"אם הם רואים להקריב את חייהם, שייהיה להם בהצלחה", תאמרו, "רק שישמרו מאייתנו מרחק סביר. הבעיה היא שהם לא בוחלים בהרג של חפים מפשע. בזה הם בטוח ייחודיים. לא?". מممמן, לא. האמת המצתרת היא שוגם רעה חוללה זו בכלל אינה ייחודית רק לפלסטינים. די אם תשאלו את חכמיםינו זכרונם לברכה, שקבעו כי בשעת מליחמה, לא רק שעליינו להרוג חפים מפשע, אלא גם את המובהרים שביניהם¹⁶⁰, או את זאב ז'בוטינסקי, שקבע כי "אין מליחמה אלא בחפים מפשע ... ואם אין רוצח לנגע בחף מפשע – גוע. ואם אין רוצח לגוע – ירה ואל תפטעט"¹⁶¹.

אגב, זה לא "בדם ואש", אלא "ברוח ודם נפדה את פלסטין". הטעות הנפוצה נובעת בнерאה מהධמיון לסיסמה של ארגון השומר: "בדם ואש יהודה נפלה, בדם ואש יהודה תקום".

¹⁵⁹ הראל וישראלוף, 2004, עמ' 147.

¹⁶⁰ "הטוב שבעובי כוכבים, בשעת מליחמה הרוג" – מסכת סופרים (דף וילנא), פרק ט"ו, הלכה י'.
וילנא), פרק ט"ו, הלכה י'.

¹⁶¹ ניב, 1965, עמ' 72.

"هم مهندسيّن أتّ الْيَلْدِيم شَلَّهُم لِشَنَاهٍ"

גם כאן נשאלת השאלה מה בא קודם – השנה או התרנגולת? האם ספרי הלימוד רוווי השנהה במערכת החינוך הפלסטינית מלמדים על צמאון דם מולד או שגם תופעה זו, כמו תופעת קידוש המות, היא מה שכל עם נורמי טיבי היה עונה במצב של מליחמת חורמה. תמכה באפשרות השנהה ניתנת למצואו בספריה הלימוד שייצאו לאור בתחום זהן התקווה בוצבאה לכמה רוגעים מבعد לענייני המלחמה. כה, בתחום האופטימית של הסכמי אוסלו, כמו גם בתחום שיחות אナンפוליס, עודכנו ספרי לימוד פלסטיניים רבים ברוח השלום. בספרים שייצאו לאור בתחום אלה הועלה האמונה הפ-لسיטינית שקרה לחיסולו של ישראל, ובמקרה שורטטו מפות פלסטין בתחום הקו הירוק. בחלק מהמפות אף מתנוסס בגאון שם המדינה השבנה פלסטין – ישראל¹⁶².

"هم مسلّميم كצבاوت لفعيلي طروري"

לחוממי האצ"ל והלח"י היו ללא ספק סיבות טובות בעיניהם כאשר הוציאו לפועל פיגועי תופת בסוף שנות השלושים של המאה שעברה. מצד שני, בבחינת התוצאה היו פעולותיהם דומות מאוד לפעולותיהם של פיעלי הטרור הפלסטיניים: מאות הרוגים חפים מפשע, ביניהם ערבים, בריטים ויהודים. חברי המחברות שנאстроו בתחום המנדט הבריטי מקבלים עד היום קצבות חודשיות ממשרד הביטחון¹⁶³.

"هم كوراءن لرّحّوبات شَلَّهُم عَلَى شَمْ طَرَوِيرِسْطِيم"

ראו תשובי לטענה הקודמת ואו צאו לטיוול קצר בירושלים: התחליו ברחוב יעקב רוז, על שם פעל האצ"ל, שהיה אחראי לסדרת התקפות טרור על עוברי אורח בשוק הערבי בירושלים. ממש פנו ימינה והמשיכו במורד רחוב דוד רוזיאל, על שם מפקד האצ"ל באותה תקופה סוערת, בה בוצעו מטעם הארגון רוב הפיגועים, שהופנו כלפי חפים מפשע. סיימו את הסিור ברחוב שלמה בן-יוסף, שהוצא להורג על ידי הבריטים בעקבות ניסיון פיגוע

---

162. שקד, 2018, עמ' 145.
<http://bit.ly/2DIFkYG> 163

באוטובוס ערבי. הtal אביבים מביניכם יכולים להסתפק בגיחה לרחוב אברהם (יאיר) שטרן, מפקד הלח"י ובירור במויזיאון הלח"י הממוקם ברחוב. אם אתם כבר בסביבה, עשו לעצמכם טובה והיכנסו לביקור בבורקס מיס המיתולוגיה, שהוא ללא ספק הבורקס הטוב עלי אדמות.

מדגם מייצג מנפלאות בבורקס מיס. מימין לשמאל: מקום ראשון, שני ושלישי בדרכו אשוי.

"הם כולם דאע"ש"

עוד לא הספקתי לנער את חוצני מהשימושים שדבק بي בעקבות הביקור הקולינרי בסעיף הקודם, וכבר אני נדרש להתמודד עם אחת העדרויות החד-משמעות לרצתנותם המולשת של הפליטינים: על פי סקר בינלאומי שנערך לפני שנים אחדות, הפליטינים הם החברה המוסלמית בעלת השיעור הגבוה ביותר של תמייה בטrole¹⁶⁴. "עבדיו אתה רואה עם מי יש לך עסק?" נזוף בי אשץ הצעיר ומותיר אותו נבוך וחסר מענה. ככלומר, כמעט חסר מענה, כי מסקר אחר שברשותי עולה שכ Rak המהפלסטינים תומכים באלימות¹⁶⁵. כיצד אפשר לישב בין שני הסקרים? ובכן, בסקר הראשון המשתתפים היו פלטינים תושבי השטחים, בעוד שבסקר השני היו אלה פלסטינים תושבי ישראל. אם אכן היו הפלטינים צמאי דם מטבחם, ניתן היה לצפות שגם בקרב אלו החיים בתוך גבולותיה המוכרים של ישראל,

ימצא שיעור ניכר של תמייה בטרו. תוצאות הספר השני מלמדות, שוב, כי התמיכה בטרו אינו הגורם לסכטן, כי אם פועל יוצא שלו.

"במקום להשקיء בכלכלה הם בונים טיליים ומנהרות"

ב-2014 שרכ שולטן חמאס ברצועה עזה על הוצאות צבאיות כ-100 מיליון דולר - כ-3.4% מהתמ"ג העוטי באותה שנה¹⁶⁶. באותה שנה שרפה ישראל על הוצאות צבאיות כ-72 מיליון דולר - כ-6% מהתמ"ג הישראלי באותה שנה¹⁶⁷.

"הם מכחישי שואה"

לגביה הבהיר השואה, קצת קשה לטען שלפני פרוץ הסכטן הפלסטיני נים לא הכחישו את השואה, וזאת מהסיבה הפחותה שהשואה התרחשה אחרי פרוץ הסכטן. עליינו לפנותם אם כן לאפיקי בירור אחרים: וכך למשל להעיף מבט אל הנעשה אצל הפלסטינים תושבי ישראל, כמו שעשינו בסוגיות התמיכה בטרו, ולגלות שישור הבהיר השואה בקרבתו הוא מזערני ("אין דבר יותר מטופש ויותר לא מוסרי מאשר הבהיר השואה"), אמר ב-2010 חבר הכנסת אחמד טיבי¹⁶⁸. וכך גם לבחון אם חל שיפור בנוסא מאז התקופה בה הסכטן היה בשיאו, כפי שעשינו בסוגיית הפטצת השנהה בספרי הלימוד. כך נגלה שבשנים האחרונות נשמעים עוד ועוד קולות ב הציבור הפלסטיני הקוראים להתמודד עם הבהיר השואה וללמוד את תולדות השואה בבית הספר כבר ב-2004 הכריז ابوamazon, שעבודת הדוקטורט שלו מ-1982 כפר בעבודות מסוימות בנושא לשואה, כי השואה הייתה הפשע הגדול ביותר בהיסטוריה האנושית עדין המודרני¹⁶⁹.

"האסלאם היא דת של מוות"

עשרה דברים שאולי לא ידעתם על "דת המוות" המכונה אסלאם:

יששכרוף, 8 בספטמבר 2016	166
להב, 15 ביולי 2015	167
.SIPRI, 2018	
שקד, 2018, עמ' 205-207	168
שם.	169

1. המילה אسلام נגזרת מהמילה שלום (סלאם).

2. בקוראן יש 6,236 פסוקים העוסקים בכל תחומי החיים. כמו בתנ"ר, גם בקוראן יש פסוקים המתארים את הסיפור ההיסטורי ויש פסוקים הפוסקים הלבות בתחום החיים השונים. מתוך האחוריים קיימים בקוראן כ-150 פסוקים המתארים דיני מלחמה. 140 פסוקים מתוכם מדברים בשיחי השלום. למשל: "הנתנצחו עם בעלי הספר [כרכינון בקוראן היהודים והנוצרים] רק בדרך נועם"¹⁷⁰, או: "אין מקנים דת בכפיה"¹⁷¹. את עשרה הפסוקים הנוטרים אפשר לפרש כאמירות התומכות בהרג ובמלחמה. המפורטים מביניהם נקרא פ██וק החרב: "עם תום החודשים הקדושים, הרגו את המשתפים בכל מקום אשר בו תמצאים"¹⁷². הפרשנות האסלאמית הרווחת בנוגע לאותם "משתפים" היא כי מדובר בשבטים פגניים שהפרו הסכמים עליהם חתמו.

3. במחקר מקיף מטעם מכון Pew Research Center משנת 2017 נמצא, כי שיעור המוסלמים האמריקאים המתנגדים בתוקף לאלימות (85%) גבוה יותר מ אחוז המתנגדים לאלימות מכל האוכלוסייה האמריקאית¹⁷³.

4. היהודים נחברים בקוראן לעם נכבד ומיויחד: "הוי בני ישראל, זכרו את החסד אשר נתית לכם ברומקם אתכם מכל שוכני העולם"¹⁷⁴.

5. להלן עוד ציטוט מהקוראן (לא נגעתי): "משה אמר לבני עמו: ... בני עמי, היבנסו אל הארץ הקדשה אשר כתבת לכם אלהים"¹⁷⁵.

6. רגע, ומה עם העניין הזה שהיהודים מושווים בקוראן לקופים ולחזירים?

הקוראן, 2005, עמ' 324 (פרק 29, פ██וק 46).	170
שם, עמ' 38 (פרק 2, פ██וק 256).	171
שם, עמ' 153 (פרק 9, פ██וק 153).	172
.Pew Research Center, 2017	173
הקוראן, 2005, עמ' 7 (פרק 2, פ██וק 47).	174
שם, עמ' 93 (פרק 5, פ██וקים 20-21).	175

קריאה בפסוק המדובר כפשוטו מעלה את הרושם, שלא זו הייתה כוונת המשורר: “אמור, הויבעלי הספר [כאמור – היהודים והנוצרים], האם תיטרו לנו רק על שום שהאמנו באלהים ... הבה ואודיעכם למי השבר הרע מכל אצל אלוהים: לאלה אשר קיללים אלהים ושפרק חמתו עליהם ועשה אותם קופים וחזירים, ואשר עבדו לשיקוצים”¹⁷⁶. לעומת זאת, לא מדובר כאן בכלל בענה גזענית לגביו מוצאים של היהודים, כי אם ביחסו לבני יהודים, הכהפרים באמונתם שלהם ועובדיהם שיקוצים (אלילים) – יהפכו לקופים¹⁷⁷. כמובן, גם עובדי האלילים בינם לא ראויים לאיוחולים לבבאים” שבאהלה, אך יש לציין כי כתבי הקודש של רוב הדתות נוטים לשפוך את חמתם מדי פעם על גויים אחרים.

7. רגע רגע, ומה עם הסיפור הזה על האבניים והעצים, שבאחרית הימים יסגורו את היהודים שיסתתרו מאחריהם למוסלמים מבקשי נפשם? הסיפור הזה כלל לא מופיע בקוראן, כי אם בחדית' – אמרה מסורתית המיויחסת לנביא מוחמד. האמירות הללו הועברו תחילה בעל פה ובשלב מסוים קובצו בששה סדרים המכונים “סונה”. מכיוון שהסונה מקודשת פחות מהקוראן, יש פרשנים אסלאמיים חשוביים, ולעתים גם שמורנים, הקובעים כי חדית' זה או אחר הסותר את רוח הקוראן, הוא בעל ומボוטל. בר הדבר בוגוע לחדית' האבניים והעצים¹⁷⁸.

8. רגע רגע, ומה עם הטענה הזו, לפיה מבחינת המוסלמים יש רק שתי אפשרויות – ארץ האסלאם (دار אל-אסלאם) וארץ המלחמה (دار אל-חרב) – ואין אפשרות אחרות? ובכן, מסתבר שבhalbתה האסלאמית

¹⁷⁶ הקוראן, 2005, עמ' 98 (פרק 5, פסוקים 59-55).

¹⁷⁷ או לחזיריים (הוזל מבנייהם). בפסוקים אחרים בקוראן מזכורה עוד סיבה לכך שהיהודים מסויימים יהפכו לקופים – משומש לבן שמרו את השבת (ר' פרשה 2, פסוק 65 וכן פרשה 7 פסוק 166).

¹⁷⁸ מוה, 18 בפברואר 2012. יש לציין גם שבחדית' המפוקפק הנ"ל מדובר על מקרה שקרה באחרית הימים (כאשר העצים והאבניים יתחילו לדבר). לא נזכר שהפריע לנו עד כה שהנוצרים האונגלויסטיים, חבירינו הטובים, מייעדים לנו גורל דומה באחרית הימים שלהם.

קיימת עוד ארץ, המכונה ארץ החסדר (דאר א-צ'לה) ובה מותר להנהיג שביתת נשך (הדרנא) לתקופת זמן מוגדרת. ביום, רוב פוסקי ההלכה של האחים המוסלמים (ארגון האם של חמאס) אף אינם רואים פסול בחסדר שלום, שנunder ממנו כל אזכור של תקופת זמן¹⁷⁹.

9. הגישה הנ"ל מבוססת בנראה על הציוי הקוראני להילחם רק מזור הגנה עצמית: "הילחמו למען אלוהים באלה אשר ילחמו בהם, ואל תשחחו יד אלוהים אינו אוהב את השולחים יד ... אם ילחמו בהם, הרוגם ... ואולם אם ייחדלו, הנה אלוהים סולח ורוחם"¹⁸⁰.

10. אחרון חביב – אחד הפסוקים היפים והמפורטים בקוראן: "אם [אויביך] ייטו לשлом, נטה לו גם אתה"¹⁸¹.

"מה זה להיות יהודים"

אחד מהאורחים הקבועים על גשר ההלכה הוא רב חביב ובא בימים, שנזהג לחצות את הגשר עם הטרונטה שלו לכיוון תל אביב. כשהוא מבחין כי הוא עוזר באמצע הכביש, לccoli מחותן הנגינים מאחרוני, ומרביץ ב' תורה מבעד לחולן רכבו. לעיתים הוא מסטר שנזיר על הפליטנים לשנוואו אותן, משום שבתוב תורה ש"עשינו שונא ליעקב". לעיתים הוא קובל כי דוקא עלינו נגור לשנווא את הפליטנים, משום שהפלסטינים הם התגלומות של מלך, העם שאת זכרו אנו מצווים למחות. באשר הוא במצב רוח מרומם במיוחד, הוא משלב בבחן את שני הטיעונים ופוסק כי נגור על שני העמים לשנווא זה את רעהו. אני משתדל להדר את פניו ולחייב אליו בנימוס, אך עלי להודות על האמת – דברי בלע שכאליה יכולם להעלות לי את הסעיף. כשבחליל השנאה עטופים באצטלה של דברי אלה חיים, זה כל כך מופרך שאני לא יודע מאיפה להתחילה לפROOM אותם.

	179
	254-255
	הקוראן, 2005, עמ' 25-26
	(פרק 2, פסוקים 193-190).
	180
	שם, עמ' 149 (פרק 8, פסוק 61).
	181

אولي נתחיל במה שהייתה לרמב"ם, גدول הפוסקים שקבעו לנו, להגדיר על מי חשובים שהשנהה והרועל יכולים להגיד על האדם מלידה: "אל עברו במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומות העולם ורוב גולם בני ישראל, שהקב"ה גוזר על האדם מתחילה בריתו להיות צדיק או רשע - אין הדבר כן"¹⁸².

או שאולי נתחיל בכך שהמלים "עשו שונא ליעקב" לא מופיעות בכלל בתורה? אם כבה, מה שמופיע זה בדיקת ההפרק: "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא"¹⁸³. כיצד הגיעו הדברים לידי ההפרק הגמור? הובילה לכך טרגדיה של טעויות שמקורה בנשיקה: בספר בראשית מתוואר המפגש המרגש של יעקב ועשו אחרי שנים של נתק: "וַיָּרֶץ עָשָׂו לְקַרְאָתוֹ וַיַּחֲקָקוּ וַיִּפְלֶל עַל צֹאָרוֹ וַיַּשְׁקָחוּ וַיַּבְכּוּ"¹⁸⁴. אלא שמעל המילה 'ישקהו' מופיעות שנוקנות אפופיות מסתורין. ב-1600 שנה לאחר הנשיקה נדרש רבי שמעון בר יוחאי לתעלומה ואמר: "והלא בידוע שעשו שונא ליעקב? אלא נהפכו רחמיין באותה שעיה ונש��ו בכל לבו"¹⁸⁵. לפי מדרשו של רשב"ג, הניקוד המיויחד בא להדגיש שאפילו נשאה כמו שנאת עשי ליעקב יכולת התפגוג. בעבר ב-900 שנה ציטט רשב"ג את הילך בטעות את המילה 'והלא' במיללה 'הילכה': "אמר ר' שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב"¹⁸⁶. עוד 500 שנים חלפו, ובשנות החמשים של המאה הקדומה, בימים בהם נטו במרץ חבלן השנאה, התיחס הרוב משה פינשטיין למיללה 'הלכה' שהשתרבבה לפירוש רשב"ג, וקבע: "כמו שהילכה לא משתנית בך שנתה עשו ליעקב לא משתנית"¹⁸⁷.

ושמא נתihil בכך שהמצווה לא הגר מופיעה בתורה לא פחות מ-36

182 הלכות תשובה ח/ ב'

183 דברים, פרק כ"ג, פסוק ח'. אדורם הוא שמו הנרדף של עשו (בראשית, פרק כ"ה, פסוק ל').

184 בראשית, פרק ל"ג פסוק ד'.

185 ספרי במדבר ס"ע, עמ' 167.

186 רשב"ג, בראשית ל"ג, ד'.

187 בראש"ז, 8 ביולי 2014.

פעמים בוראיציותות שונות – יותר מבל מצווה אחרת. “מי קבע שיש להתייחס אל הפליטינים באלו גרים?” תחתו, ובכן, על פי המסורת, הגרים הם אלו מבין יושבי הארץ שאינם עובדי עבודה זורה. הרמב”ם קבע כי “אלו הישמעאלים [כך כונו המוסלמים] אינם עובדי עבודה זורה כלל וכבר נכרתה מפיהם ומלבם והם מייחדים לאל יתעלה יחד בראו, יחד שאין בו דופי וכו”¹⁸⁸. הרב אברהם יצחק הכהן קוק, אבי הציונות הדתית, חידד את המסקנה: “...דישמעאל לים אינם עוז [עובדיה וורה], ודינם בג”ת [גרים תושבים]”¹⁸⁹.

הראי"ה קוק

לחולופין, נתחיל בכך שגישה רוחות ביהדות רואה בעמלק סמל מופשט לייצר הרע ולא עם קונקרטי שאותו יש למחות. בספרות הרובנית של ראשית הציונות התפתחה אף הנטיה לזהות את אותו יצר הרע עם המיליטריזם, והציווי למחות את זבר מלך פורש בכיווי להילחם במלחמה עצמה¹⁹⁰. גם בימינו, הרב יובל שרלו, רב בולט בזרם הדתי-לאומי, כותב במפורש כי “צריך להיזהר מאנלוגיות היסטוריות ישירות בין מצות מלחמת עמלק לבין המאבק בפלשתינים”¹⁹¹.

ואולי נתחל ב – אך אבוי! עוד אנו הופכים והופכים בחבלי השנהה והנה עלה כבר הבוקר ובאו תלמידינו ואמרו לנו: “רבותינו, הגיע הזמן להמשיך

188

תשובה הרמב”ם, קנ”ט.

189

משפט בחן, עמי קב”ב (סימן נח).

190

בצד אפשר להילחם נגד מלחמה? אם תשאלו את הרב משה אביגדור עמיאל, מראשי הציונות הדתית, אפשר לעשות זאת רק באמצעות ספרים: “המלחמה נגד הסיק היה על ידי הספר, ורק על ידי מלומדי ספר נלחום במלומדי מלחמה” (דרשות אל עמי ג’, דרשה י”ד. עמי קל”ב).

191

שרלו, 18 בספטמבר 2005.

הלאה!”. ובכל זאת, המתיחיל במלואה אומרם לו גמור, או למען לא תפרק סבלנותם של אחדים מ庫ראוי אשתדרל ל��ער. במקום לכלת שחור שחוח בואו ניגש אל תמצית המהות היהודית. האם יש מישחו בקהל שלא שכח מה זה להיות יהודי, ויכול להזכיר לנו מהי כל התורה על רג' אל את?

ואהבת לרעך כמוך

אה בן, תורה.

יש כאן שעושים לעצם חיים קלים ומיצטעים את משמעות המילה ‘רע’ ליהודי, אבל היה זה דווקא הראייה קוק (זוכרים? אבי הצינות הדתית זהה), שפירושה את היצויו בבעל משמעות גלובלית – “אהבת ישראל, מחייבת אהבת כל האדם, וכשהיא מטביעה שנאה לאיזה חלק מן האדם, הוא סימן שלא נתירה עדין הנשמה מזוומה”¹⁹²; וגם: “המעמד היוטר עליון באהבת הבריות צריכה להיות אהבת האדם, והוא צריכה להתפשט על כל האדם כולם, למרות כל שינוי דעתות ואמונות”¹⁹³; וגם: “אהבת הבריות צריכה להיות חייה בלב ובנשמה, אהבת כל האדם ביחסו, ואהבת כל העמים כולם ... אהבה פנימית, עמוקה ללב ונפש, להיטיב לעםם כולם”; וגם: “המצב הנפשי של האיבה לעربים ... הקריואות על האובי' בשחן באות מעיתון עברי לעומת העربים, אין קץ כמה ארס יכולות הן לחולל”¹⁹⁴.

קשה לראות בפלסטינים רעים, אחרי שנים בהן הרגלנו לראות בהם רעים. כיצד נוכל לעמוד באתגר הסבור הזה, שמצוינה לנו היהדות? למורנו ורבינו הרמב”ם הפטורנים: “כל דבר מתחדש יש לו סיבה קרובה [ש] חדשה אותו, ולאוთה הסיבה סיבה, וכן עד שישתיים הדבר לטיבה הראשונה לכל דבר

קוק, אורות, Km"ט.	192
קוק, מידות הראייה, אהבה, י.	193
קוק, אגרות הראייה ב', שצ"ח.	194

כלומר רצון ה' וחפכו. ולפיכך פעמים נשמעות בדבר הנבאים כל אותן הסיבות האמצעיות, ומיחסים לה' אותה הפעולה הפרטית המתחדשת, ואומרים, שהוא יתעללה עשהה¹⁹⁵. אם נלמוד את הסיבות ואת הסיבות לסייעות שמאחוריו המיציאות, ולא נסתפק ביחסו הרוע לגזירת גורל ולרצון האל, נוכל להשחרר מחייבי השנאה הלופטים אוננו. "להבין הכלול", אמר יאנוש קורצ'אק, המחניך הדגול, "פירשו לסלוח".

"הם לא רוצחים שלום"

לסיום, נעסק בביטוי הטריוויאלי ביוטר של חבלי השנאה. לא עמלך ולא בטיח – "הם פשוט לא רוצחים שלום", מכריז השונא הטריוויאלי קבל עם וערה. לפעמים ממש מתחשך לי לענות לשכמותו באורה מטבע, ולטעון בתוקף (כבה, עם האבעה המורה מונפת בגאו) ש"הצופטים לא רוצחים גיבינה!".

גם אם אפשר היה לומר משהו כה גורף על כל הצופטים בלי להרגיש קצת מוזה, לקבוע שהפלסטינים לא רוצחים שלום זה עוד יותר מופרך. הסקרים המתבצעים בקרוב האוכלויסיה הפלסטינית מזו ועד היום מצביעים בבירור על רוב יציב התומך בשלום עם ישראל ובפרטן שתי המדינות – רוב הדומה למדי לזה הקיימים הצד היירושאי בנושא זה. בתקופה אנתפאדת אלאקטא, סקרים חווורים ונשנים שנערכו בחברה הפלסטינית הציגו תמונה מצב פרט-דוקסלית לבארה – בו-זמן שהצביעו על רוב של יותר מ-60% התומך

בפיגועי ההתאבדות, הצביעו אוטם סקרים גם על רוב של יותר מ-70% התומך בשalom ובפיסוס עם ישראל¹⁹⁶ (כאללה אנחנו חיות האדם – תאבי נאם, אך בו זמנית גם תאבי שלום). אפילו בחמאס רוצים שלום, גם אם הם מתקשים להודות בכך. בכרי החמאס כבר רמזו בעבר לא פעם, שאם תחתום הרשות על הסכם שלום עם ישראל, שיבוסט על גבולות 67, הם יתנו לזה צ'אנס ויתיחסו לכך כאל הפסקת אש ארוכת שנים. בכיר החמאס אחמד יוסף הצעיר ב-2006 כי את השלום המלא נשאיר לדורות הבאים: "אם נגיע להסכם הזדנה ארוכה טווח, העתיד יוכל להוכיח אם ישראל רוצה לחיות בשalom עם הפלסטינים"¹⁹⁷, אמר.

אנחנו מתייחסים לדיבורים כאלה בחשדנות. קשה להאמין בכנות כוונותיו של מי, שהרגלת לראותnas כאדם רע. עם המשקפיים הכהולים שלנו הערבי הוא תמיד רע. אבל אם נסיר אותן מדי פעם, נוכל לראותו, לפחות לעיתים –

אחרת.

.365-366 הריאל ויישברוף, 2004, עמ'

יששברוף, 14 ביוני 2006

196
197

“הצדדים מאשרים שהסכם זה מציין את ההכרה בזכותו של העם היהודי
למדינה ואת ההכרה בזכותו של העם הפלסטיני למדינה, מבלתי פגוע
בזכויותיהם השותפות של אזרחי שני הצדדים ... הצדדים מכירים בפלשתין
ובישראל כSTATESATIONALISMS של עמייהן”¹⁹⁸.

הסכם ז’נבה, 2003

אחים

"יש שני עם ישראל", כתוב פעם ביוםנו הפלוסוף שמואל הוגו ברגמן, "יש ביהדות מازן ומעולם שני זרמים המתמודדים זה בזה בדו קרב: זרם אחד הוא בדלי. הוא שונא את הגוי, מטפח את תסביך-עמלך ובכל הזרמנות הוא מדגיש: 'זכור את אשר עשה לך'! ויש יהדות אחרת, שהיתה מאפיין אותה אולי בפסוק: 'ואהבת לרעך כמוך'. זה היהות שתפילה היהיא 'תן לי לשכוח את עמלך', יהדות של אהבה וחמלה"¹⁹⁹.

תקפוץ, הוא אמר לי, תקפוץ

עוד פעם עמלך? לא סיימנו כבר עם חבל השנאה? אל דאגה, חבל השנאה כבר מאחרינו. עם זאת, בפרק שלפניינו אנו עומדים להישיר מבט אל חבל
שנאה מסווג אחר. אלו חבלים –

שגב, 2005, עמ' 173

מעשה שהיה כך היה: שישי אחד עבר מתחת לגשר ההלכה רכב שטח יוקרטית, שכלו גלאם ושפוני ומתווכו בקעו זעקות רמות. לפקח לי, כמובן,斬首をしたのを知る。 מהו שמקור הזעקות הוא לא אחר מאשר האדם המכונה 'הצל'?. שניות להבין שמקור הצלפון הוא נייד שלו (@) שעודו נוהג, הוא צילם אותו באמצעות מכשיר הטלפון הנייד שלו (משטרת_ישראל – לטיפולכם המשור אוודה), תוך שהוא צועק לעברי ללא הרף: "תקפוץ!", תקפוץ!. מאוחר יותר, בשצפיתי בסרטון ביכובי, אותו העלה לחשבון הפיסבוק שלו²⁰⁰, מצאתי שהוא גם קינה את מטה הצעקות ב"ססטמאק ערס" עסיסי.

מצד אחד, הייתה די מרוצה מהחשיפה המשובחת לה וכיה המסר שעל השלט של. באותה שעה כבר צפו הסרטון למעלה מ-40 אלף גולשים מקהל עיריציו של הצל, קהל שברגיל ודיין איננו נוטה להיחשך לתכנים מסווג זה. מצד שני, כשראתה את מבול הליקים שצבר הסרטון, חטפתית קצת דיבאון. הבנתי שיש לי פה עניין עם עוד סוג של חבלי שנהה, אתם אצטרך להתמודד, וההפעם השנאה מכונת אל. לחבלים אלו יש ללא ספק תפקיד ממשמעותי בפלונטר התודעתי הישראלי: שנות החינוך אוטמת את אוזני השונאים למסרים בעלי חשיבות רבה לחייהם, כמו למשל, נגיה, סתום דוגמה, שהשלום עם הפליטים הוא בר-השגה מזה שנים רבות. השליח המעביר אליהם מסרים אלו נתפס בעיניהם כבוגר, כתובותן, או, במקרה הטוב, בסתם "הוזי".

נראה שבפרימת חבלי שנות החינוך טמון מלבד מأتגר. כיצד אגרום למקש רעתי להטוט אוזן למילותיי, אם דוקא מילים אלו הן שגרמו להם לאותם את אוזניותם מלכתחילה? כיצד אצליח לבנות גשר אל לבם מבלי שייעודדו אותו לקפוץ ממנה? כמו עם החבלים הקודמים בהם טיפלנו, כדי להתמודד עם חבלי שנות החינוך נצטרך תחילה להבין מה מקורה של השנהה הזו. אם כן, בלי יותר מדי הקדומות מיזורות, בואו נצא בדרך: מנועיה של מכונת הזמן שלנו עוד חמימים, אז קחו אתכם צידה קלה ונעלים

נוחות והצטרכו אליו לעוד מסע אל העבר. רוצחים לנחש לאיזו שנה ניסע
הפעם?

אולי ל-1997? ב-21 באוקטובר אותה שנה חגגו ראש הממשלה בנימין נתניהו והרב יצחק כדורי ז"ל יום הולדת משותף בבית הכנסת שכונת הבוכרים בירושלים. במהלך החגיגה תועד נתניהו לוחש על אחונו של הרב דברים בגנותם של "אנשי השמאלי":

כשהשדרו הדברים כמה בארץ סערה גדולה. חיים ריבלין, הכתב שהקליט את השיחה, טוען בדיעבד כי "אפשר להתייחס לאמירה הזאת כ'אם אבא והאבא' של משפט הפליג והשנה שבאו לאחר מבחן"²⁰¹. ואכן, מאז אותה אמרה אומללה גלו הייחוסים בין הימין לשמאלו בארץ במדרון תלול. ביום, כאשר כל טענה לגבי האפשרות הריאלית להגעה להסדר שלום עם הפל-סטיניס זוכה לקידונות של בוז ועם, אפשר רק להתגעגע לאותה תקופה, שבה הואשמו אנשי השמאלו רק בכך שככלו "מה זה להיות יהודים". אבל דבריו של נתניהו לא נולדו בחלל ריק. הם נפלו על אוזניים ברויות מושום שהם מתחכבים עם מסורת רבת שנים של שנתן חינם. שנאת החיים החלה הרבה לפני מאמצי ההסתה והפליג של השנים האחרונות. עד لأن אם כן עליינו להרחק במכונת הזמן? אוקי, קחו רמז: "בגלל שנתן חינם חרב..."

בית ראשון

"בית ראשון?!", אתם ודאי משתוממים, "התבלבלתי, מֵר אשי! בגען שנאת חינם חרב בית שני!" זה בסדרה, נגיעה לתקופת בית שני בתחום הבאה של מסענו, אבל אם כבר הרחכנו עד ימי קדם, חשבתי שהיה נחמד אם נגידים ונקיין לביקור קצר בשלהי תקופה בית ראשון. השנה היא 608 לפנה"ט והגענו לבדוק בזמן כדי להשתתף בהתקהלוות המונית בחצר בית המקדש. במרכזה המהומה עומדת בחור בשם רומיחו, הנושא חבלים ומוטות על צווארו וקורא לעבר ההמון: "עבדו את-מלך-בבל וחיו: לא מה תהיה העיר הזאת, קרביה"²⁰².

באותן שנים התגלה מחלוקת חריפה בין שתי קבוצות עם היהודי. עם הקבוצה שליטה נמננו "נאמני ארץ ישראל"²⁰³, שהונางו על ידי כוהני בית המקדש. חברי קבוצה זו, שהיו הרוב המכרייע בעם, דחקו במלך למירוד בבבל. הייתה זו ללא ספק אiology מדינית מהדרגה הראשונה - ליהודה לא היה שמצ' של טיכוי להתמודד מול בבבל, המעצמת האזרית החזקה של אותה התקופה.

אלא שרוב העם היה שבוי עדיין בשיברון כוח עמוק, שמקשו ב"נס" שהתרחש בשנת 701 לפנה"ט: או היה אשור המעצמה האזרית, וצבאה, בהנהגת המלך סנחריב, שם מצור על ירושלים, לאחר שפלש ליהודה והשמיד עשרות ערים בשלפה ובמשור החוף. לפטע, באורה פלא, הסיר סנחריב את המצוא, וסב על עקבותיו בחזרה לממלכתו. היסטרוינום העלו הסברים שונים לנסיגה הפתאומית, החל בмагפת כולרה שתקפה את צבא אשור, וכלה בטענה שירושלים פשוט לא עניינה במיוחד את סנחריב. אך לעם היושב בציון היהת זו הוכחה ניצחת להשכח האלוהית השורה על העיר. זה היה מסוג הניצחונות הטקטיים שמעורר את עניין המנצה,

---

רומיחו ב"ז, פס" י"ז.
לאו, 2010, עמ' 178.

202
203

שכנן לניצחון שכזה "עלולה להיות השפעה מהפנטית, המuibת על חידות הראייה לבחון את המצב בכללו"²⁰⁴, כפי שתיאר ההיסטוריון פרופ' יהושפט הרכבי.

בעבור 93 שנים עדין היה שרווי רוב העם באותו עיורון אליו מתייחס הרכבי. מול הרוב העיור עמדה קבוצת המיעוט, אליה השתיך הנביא ירמיהו. ירמיהו וקומיץ חבריו זיהו את הסכנה הגדולה בזוחיות שפשטה בעם. "פה-אמר ה' צבאות, אלה ישראל", קרא ירמיהו אל קהל הנאספים, "אל-תבטחו לכם, אל-דברי השקך לאמר: היכל ה' היכל ה', היכל ה' המה"²⁰⁵. ירמיהו התויס נגד שטיפת המוח שלה נתון היה העם, לפיה בית המקדש יצילם מכל צרה. מלבדה על כך הדרך שבה חזרה הנביא על הביטוי "היכל ה'" כמו על מנטרה.

להמנונים שהלכו שבין אחורי נבאי הסקה, דבריו של ירמיהו לא באו טוב. חלוקם התייחסו אל ירמיהו בלבד "איש משגע ומונגה"²⁰⁶ וחולם כאלו בוגד שדינוינו מיתה. לא אחת עשו בו שומעו שפטים והוא נחלץ מידיהם בעור שינינו. הוא מצא עצמו נרדף על ידי העם והשלטון באחד, בטענה שהוא מחרחר מריביות: "וילאמרו השלרים אל הפקיד יומת נא את האיש הזה כי על בן הוא מרפא [מרפה, מחליש] את ידי אנשי המלחמה הנשארים בעיר הזאת ואת ידי כל העם לדבר אליהם פרדברים הלאה כי האיש הזה איןנו דרש לשלוום לעם זהה כי אם לרעה"²⁰⁷.

ההאשמות הפרועות שהוטחו בידי ירמיהו נראות לנו כיום מושללות כל יסוד. הלא הוא שאמור "אראו מגע חרבו מדקם"²⁰⁸. הוא גם התנבה על כך שהבל עצמה, כמו שאר הממלכות, לא תשרוד לנצח – لكن הטיף בנבואהו להימנע מעימותים מיותרים עם השלטון הבבלי ולהמתין לכך שירד מגודלותו באופן

הרcki, 1982, עמ' 26-27.	204
ירמיהו ז', פס' ג'-ד'.	205
ירמיהו כ"ט, פס' ב"ג.	206
ירמיהו ל"ח, פס' ד'.	207
ירמיהו מ"ח, פס' י'.	208

טבעי. לו היה העם שומע לעצותיו, סביר להניח שהחורבן הראשון והגלוות שבאה בעקבותיו היו נחסכים מאייתנו.

אבל העם, לרווע המזול, לא שמע לעצותיו; ובשנת 588 לפנה"ס, כפי שיכול היה לצפות כל מי שעיניו בראשו, הגיעו נבוכדנצר מלך בבל עם צבאו כדי להשליט סדר במלוכה הסורית. בעשרה בטבת הוא שם מצור על ירושלים ופשט נתן לתושביה להינמק בתוכה לאטם. והנה, כבשוחר מושלים של ה"נס" מהמצור התקופת סנהריב, הוסר לפטע המצור והבבלים נעלמו. הייתה לכך כמובן סיבה גשמית: הצבא הבבלי יצא לרגע כדי למחוץ את חיל המשלוח ששיגרה מצרים לעזרת יהודה, אבל העם ביהודה שוב ראה בדבר אירוע נס, שאב מכך עידוד והחריף את המירה. במקביל גברו רגשות הבו והשנאה אל ירמיהו וחבריו התבוסתנים. ירמיהו לא אמר נואש וניסה להשמיע את קול ההגינוי – "הנה חיל פרעה היצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים. ושבו הבשׂרים [הbablim] ונלחמו על העיר הזאת ולכדה ושרפָה באש"²⁰⁹ – אך ללא הוועיל.

ירמיהו ל"ז, פס' ז-ח'.

209

כל עוד צרו הבבלים על ירושלים, נשאר ירמיהו בעיר על מנת להתפלל לשולמה. עתה חשב לנצל את ההפוגה במצור כדי לבקר בנחלתו ופנה ליצאת מהעיר, אך ביציאה הוא נתפס, הוכה והושלך לכלא, בחשד שיצא על מנת לעורק אל הבבלים. גם מקום כלאו עשה ירמיהו כל שביכולתו כדי לפקוח את עיניהם של אחיו, והפוצר בכולן חזור והפוצר להיכנע לפניו שהיה מאוחר מדי. בשלב מסוים איבדו מנהיגי המורדים את סבלנותם וביקשו לשים קץ למטרד התבוסתי והבוגدني הזה. ירמיהו הושלך אחר כבוד לתוך בור עמוק ומלא בבוץ ובו היה נופח את נשמתו אילולא עבר במקום אחד מעברי המלך שבא לעזרתו וחילץ אותו משם.

כפי שזכה ירמיהו, ב-586 לפנה"ס שבו הבבלים ושמו מצור על ירושלים. לאור התמימות אזהרותיו של הנביא המנודה, הזמין אותו אליו המלך צדקיהו להתייעצות. "פה אמר ה'" הפיל ירמיהו את תחינתו באוזני המלך, "אם יצא אל שער מלך בבל [בלומה, אם תפסיק את המרד] ויחיתה נפשך והעיר הזאת לא חשוף באש ... ואם לא יצא ... ונתנה לך העיר הזאת ביד החשודים ושנפוחה באש"²¹⁰. הפעם, רגע לפני הסוף המה, התקבלו סוף סוף דבריו של ירמיהו בדברי אמת. אך היה זה מאוחר מדי – במופיע של פחדנות מנהיגותית ממחפירה, העיד בפניו המלך צדקיהו כי כבר איןנו יכול להיבנות, משום שהוא מפחד ממה שאנשיו שלו יעללו לו אם יעשה כן: "אני דאג אתה כי יהודים אשר נפלו אל החשודים פָּנִיתנו אֶתְּנֵיכֶם וְהַתַּעֲלֹלוּ בֵּינֵינוּ".²¹¹

בט' בתמו הבקיעו הבבלים את חומות ירושלים ובט' באב חרב המקדש. תושבי העיר שנותרו בחים הובלו, קשורים בשלשלאות, במסע ממפרך אל גולותם. עוד עדות לנאמנותו של ירמיהו לעמו ניתן לראות בכך שהתקעיש לככול את עצמו אל שירות הגולים, למרות שנובוכדנאצר, ששמע על ניסיונו למנוע את המרד והכיר לו טוביה על כך, הציב לו לפניה לכל אשר יחווץ.

ירמיהו ל"ח, פס' י"ז-י"ח.
שם, פס' י"ט.

210
211

"בכל שהסיפור נעשה יותר ברור כך מטעמת חדת אווילותם של בני יהודה", כתבת יוֹכִי ברנדס בספרה "היהדות שלא הכרנו", "כמה היינו רוצים לטלטל אותם ולצורך עליהם ממעמקי שנות הגלות הארוכות שחווינו בಗלים: למה לא האזנתם לירמיהו? למה העדפתם את זהיותם הלאומית של נבייאי השקר על פני ראייתו המפוכחת? למה מרדתם בצבא בבל הבלתי מנוצח? למה הסתבכתם עם המעצמה הכח חזקה בתוקופתכם? איך יכולתם להיות כל כך עיוורים?"²¹².

תכל'ס, לאור הסבל והרדיפות שהיו מנת חלקו של ירמיהו, אני לא בטוח שהייתי מעוז לקרוא לבני עמננו להישמע לכל היגיון, גם لو היהת לי הזרמנות כזו. שכן, אם יש מסקנה אחת העולה מסיפורו של ירמיהו, היא זו: בשעת מלחמה, מי שודרג בהיגיון ייחשב לבוגדי. עכשו חזרו אל מכונת הזמן ונעבור לבית שני.

בית שני

רבותי, ההיסטוריה חוותה! ויחד איתה גם אנחנו חוזרים אל חצר בית המקדש. השנה היא 66 למןינם והמחזה שנגלה למולנו מעורר לנו תחושה של דזה וו: בחור צעיר עומד ומתריס בפני המונימ הנאספים סביבו: "בני, מפני מה אתם מחריבין את העיר הזאת, ואתם מבקרים לשורף את בית המקדש, וכי מה הוא מבקש מכם, הוא איןנו מבקש מכם אלא קשת אחת או חן אחד וילך לו מכם"²¹³. הבחו המתריס עונה בשם רבנן בן זכאי, וזה הוא" עליו הוא מדבר הוא אספסיאנוס, המצביא הרומי, השועט עם חילותו לעבר ירושלים. כל שאותו אספסיאנוס מבקש, מסביר בן זכאי, הוא רק "קשת אחת או חן אחד", אליהם יצורף כתוב בנעה.

²¹² מעוניין לציין כי בהמשך דבריה ברנדס אינה חושכת את שבטה גם מירמיהו עצמו: "גם ירמיהו אשם. האחריות מוטלת גם עליו... ירמיהו התייחס אל בני עמו בבו' ובניכור ואיבד את יכולת ההשפעה" (ברנדס, 2014, עמ' 215).

²¹³ אבות דרבי נתן, א', פרק ד'.

קצת רקע: לאחר מות הורדוס בשנת 4 לפנה"ס נשלטה יהודה בידי נציבים רומיים. בשנת 64 מונה גסיוס פלורוס לנציב ועד מהרה התברר לנציב המרויש והמסואב מכולם. התעמרותו ביהודים ושחיתות מידותיו הובילו להתרממותם כללית בעם. בשנת 66 כמה מההמומררים במילוי השתלו על ירושלים והכריזו על מרד כללי. באוטה תקופה שורה בעיר מלוחמת הכל בכל. שירות שנים של שלטון רומי נוקשה ואכזר עשו את שלhan והשנהה אחזוה בכללם. העניים שנאו את העשירים, הצדוקים שנאו את הפרושים שנאו את האיסיים, נמצא שנא את בר קמץ, תלמידי בית שמאי שנאו את תלמידי בית הילל, המורדים שנאו אחד את השני וכולם שנאו מבון את המתונים.

המתונים, כמו מקביליהם מתקופת בית ראשון, הבינו שהמרד הוא חסר סיכוי, שכן רומא נהנתה מיתרונו במוטי ואיכותי מובהק. על יחסיו הכוחות אפשר ללמד גם מכך שבכרכוניקה הרומית, המרד, אותו אנו מכנים "המרד הגדול", נוצר דווקא כמרד קטן למדי ולדיביוו לא מיוחסת חשיבות. בנוסח, הבינו המתונים כי רומא לא תוכל להרשות לעצמה לוותר על שליטה בשטח אסטרטגי כמו ארץ ישראל, מה גם שהצלחת המרד הייתה מובילה עמים אחרים למרוד.

חו"ל מספרים על ניסיונותיהם של המתונים לדבר על לבם של המורדים: "היו שם ברינויים [כינוי גנאי בו משתמשים חוות' למורים] אמרו להם חכמים: נצא ונעשה שלום. לא הניחום, ואמרו להם: נצא ונעשה מלחמה עמהם. אמרו להם חכמים: לא עלה בידינו כלום"²¹⁴. רבנן בן זכאי היה אחד הבולטים מבין אותם החכמים שראו את הנולד. כמו הנביא ירמיהו בשעתו, בקש בן זכאי לעדרר על טענותם הבסיסית של המורדים, לפיה לא יתכן שאלהם יפיקו את עמו ואת המקדש. כמו ירמיהו, גם בן זכאי שילם על בר בזוקר: "רבנן בן זכאי מאוהבי קיסר הוא"²¹⁵ הלעיזו עליו.

---

214 מסכת גיטין, נ"ו, א'.
215 אבות דרבי נתן, א', פרק ד'.

ביום אנחנו יודעים שבן זכאי לא רחש שמצ' של חיבת לkipur. הוא בינה את רומי "אומה שפלה"²¹⁶, אך שנאתו אליה לא העבירה אותו על דעתו. הוא הבין שכדי למנוע חורבן כלל, יש צורך למצוא דרך לחיות בחסותו של רומי, והמשיך לחרף את נפשו ולהשמע את קולו השפו. אלא שאז אירע דבר שיישמעו לכם מוכר – גאלוס, הנציב הרומי בסוריה, שהגיע בראש הלגיון ה-12 כדי לעוזר בדיכוי המרד והטיל על ירושלים מצור, אסף לפטע את כוחותיו והתההף מהאזור. המורדים זינבו ברומאים הנסוגים ובקרבו שהתנהל באוצר בית חורון עלה בידם להסביר לגיאונו של גאלוס אבדות כבדים. ניחשתם נכון – המהפר הזמני שלחיב את רוח העם, ורבים הצערו בעקבותיו לשורות המורדים.

חויתם עוד דזיה או? חכו, זה עוד לא נגמר. כשהזווירו הרומים והטילו מצור על ירושלים, השתרר בתוך החומות כאוס מוחלט. המורדים פתחו במלחמות חורמה נגד כל מי שעשה קולותה של מתzon. הם רצחו, אנסו ובזוז מכל הבא ליד ולבסוף העפילה אל פסגה חדשה של איזולת ושרפו את מאגרי המזון בעיר, על מנת לא לאלץ את כולם להתגייס למלחמה. היה זה, במיולותיו של פרופ' הרכבי, המרשם ל"פטרון-על-ידי-קטסטרופה", שבסתומו של דבר אין

בו פתרון, אבל יש בו קטסטרופה²¹⁷. יוחנן בן זכאי חיפש כל דרך אפשרית לעצור את הטירוף. הוא פנה לדברים אל אבא סיקרא, מנהיג המורדים בי-רוזלים, שהיה גם בן אחותו: "עד متى אתם עושים כך והורגים את כל העיר ברעב?" שאל אותו. אבא סיקרא הודה בפניו כי הצד עימיו, אך טען: "מה עשאה? אם אומר להם [לחילין] דבר – יהרגוני"²¹⁸. מעניין אם הכהיר אבא סיקרא את סיפورو של המלך צדקיהו, קודמו בתפקיד המנהיג מוג הלב, שברגע האמת, כשהבר ראה סוף סוף את החורבן אליו מובילה מדיניותו, לא מצא בקרבו את האומץ לחשב מסלול חדש, וגילה כי הפרק ממוביל למוביל.

הדמיון המטריך לכرونיקה הפתולוגית שהובייל לחורבן בית ראשון, עולה שוב בסצינה, שהתרחשה לאחר מכון בשער העיר הנוצרה: כשהבין בן זכאי שבלו כל הקצין, החליט לשים נפשו בכפו ולצאת מהעיר כדי לדון עם הרומים על הפסקת אש. הוא העמיד פנוי מות ובזורת שניים מתלמידיו דיו ניסה לצאת את העיר בתוך ארון מתים. בשער העיר נחפס מסע הלויה המאולתר על ידי שומרים, שהוצבו במקום מטעם המורדים. הם ביקשו להחדיר סכינים לארון כדי לודא את מותו של בן זכאי, אך לבסוף התרצו ואיפשרו לתלמידיו לעبور עם הארון ללא פגעה.

בשהבקיע טיטוס את חומות העיר בתשעה באב, שנת 70, הוא מצא שרוב מלאכתו נעשתה כבר בידי המורדים. את פניו קידמו ערמות ענק של גופות במצב ריקבון מתקדמים. לא נותרה לו הרבה עבודה והוא שם את פעמו אל הר הבית, פרץ את דלתות המקדש והעלה אותו באש.

מוחוץ לעיר החרבה התייצב רבן יוחנן בן זכאי מול אספסיאנוס וביקש: "תן לי יבנה וחכמיה"²¹⁹. המצביא הרומי נענה לבקשתו. ביבנה פעל בן זכאי לשיקום החיים היהודיים, כדי שאפשר יהיה לקיים את הדת ללא

217 הרכבי, 1982, עמ' 34.

218 מסכת גיטין, נ"ו, א'.

219 מסכת גיטין נ"ו, ב'.

בית מקדש. כך למעשה אפשר בן זכאי לא רק את המשכיות קיומו של עם ישראל. גם את זיקוקה של האמונה היהודית – מלאhim שבירושלים לאלהים שבלב, מהקרבת קורבנות לתפילה, מהמקדש לتورה – יש לזקוף לזכותו של אדם גדול זה.

פזמון חזון

האם אפשר לגוזר גזירה שווה מתקופות החורבן למצבנו המחרובבן? לבאורה רב השונה על הדומה: אז קרא העם היהודי תיגר על מעצמות אзорיות, שהיו גדולות עליו בכמה מספרים, ואילו ביום, מבחינות רבות, ישראל עצמה משמשת בתפקיד המעצמה האזורית. אז התבטה החורבן בהרס בית המקדש ואילו ביום אין בנמצא בית מקדש וממילא לא נשקפת כל סכנת שיהרס. ובכל זאת, הופעה אחת עוברת בחוט השwi מאזו ועד ימינו: נידויים של הגורמים המתונים בעם, שיוצאים נגד הקונצנזוס הלאומי, והוקутם כתבוסתנים וככבודים.

אין זה עניין של מה בכר. כפי שראינו, לא רק בתקופת בית שני, גם בתקופת בית ראשון, הייתה שנת החינוך גורם מכריע מבין הגורמים שהובילו לחורבן. כאן המקום לדיק בגדירה: נהוג לבלבל בין שנת חינוך לחוסר אחדות, כאשר לו רק אהבו היהודים זה את זה בכל מואדם, היו יכולים לגבור על בבל ורומא. האמת היא, שגם אם הייתה שורתה אהבת אמת בין כל שדרות העם, היו המרידות האויליות בעצמות האזוריות מס' תימונות באוֹן תוצאות עגומות. לא אחדות הייתה נחוצה לנוֹןנוֹ, כי אם שונות דוקא, וליתר דיוק – היכולת להכיל את השונות ולהתוו אוזן גם לבעלי העמדות המתונות, מבלי לתיגם מיד באובי העם. בכל אחת משתתי התקופות שסקרנו, לו שקלו המורדים את אזהרותיהם של המוכחים בשעה יתכן שהיו מתעשתים בזמן ומפסיכים את המרד חסר התוחלת; אך היה החורבן נמנע.

עוד טעות נפוצה שעליינו לעkor מהשורש היא הבלבול בין מדיניות מתונה למידניות פחדרנית. הרמב"ם מתייחס אל המתינות כאל גבורה ומקום אותה באמצע שבין הרפתקנות לפחדרנות, או במילותיו – "בין המסירה לסכנות ובין רוק הלבב"²²⁰. על פי הרמב"ם, על מנת שלא לסתות משביל הזוחב של המתינות, אסור להסתכן מרדי, אך גם אסור להשתפן מרדי. לאור זאת, מעוניין לבחון עוד מפגן של אייולה מתן היסטוריה היהודית, שעל פי המסורת התרחש גם הוא בתקופה באב. שנים עשר מרגלים שלח משה רבנו כדי לתור את הארץ. כשחזרו, עם אשכול ענבים עצום על כתפייהם, הציגו עשרה מהם תמונה מצבע מפחידה לגבי הנעשה בארץ. בני ישראל האמינו להם וחטפו בשל כך עונש כבד: לבלוות עוד ארבעים שנה במדבר. ביום יש המוצאים הקבלה בין עשרת המרגלים זרעי הבהלה לבין המתונים של ימינו. אבל לאור הבדיקה שמספק לנו הרמב"ם, דוקא יהושע בן נון וככלב בן יונה, שני המרגלים שהחזיקו בעמדת המיעוט ולא נתפסו לפאניקה כמו יתר חברים, הם המתונים בסיפור זהה. עכשו אפשר גם להבין מדוע אף אחד לא ספר אותם.

מה יש בהם אם כן, במצבים מורכבים ומאיימים, שגורם לרוב הציבור לא לספור את הקולות המתונים? על פי פרופ' הרביבי, במצבי קיצון יש יתרון פסיכולוגי לעמדות קיצונית. עמדתם של הקיצונים היא החלטית, ואילו מתונים עמדתם מஹוסת ומסוויגת²²¹. עמים הנמצאים בסכנה קיימת נוטים להימשרuko מדיניות פשוט ונניה, בין אם זו החוטאת יותר או בחרדתיות יתר (לעתים, כך נראה בהמשך, מתקיימים שני החטאים האלו זה לצד זה). עתה, משנבחר הuko הקיצוני בתפיסה עולמאם, רואים מאציו בגישה המתונה עצמה أيام קיומי, או כפי שמנגיד ר' זאת אבולוף, כ"ニיטיזון" (Nitizyon) לפרימה או אף גיראה של חbill הקיום של עפם ומדיניהם – כדי להוביל אותם (מדעת או שלא מדעת) לנפילת אלילם" ^{תוהם}²²². התיעוב המתעורר כלפי המתונים מטעם גם כתוצאה מתויגם כشعירים לעזוזל ומהאשמתם

220 שמונה פרקים לרמב"ם, עמי' כ"ב, פרק ד'.

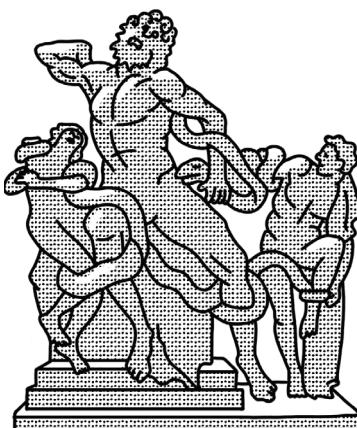
221 הרביבי, 1982, עמי' 37-38.

222 אבולוף, 2015, עמי' 208.

בכישלון המדיניות הציונית. בכך מתחמק הציבור הרחב מההתמודדות עם עומק הכתש העומד בסיס תפיסטו. נוסף על כל זה, הנידי החברתי, שהוא מנת חלום של המתוונים, מוביל גם לתופעה של צנזורה עצמית. לעיתים קרובות יימנו בעלי הדעות המתונות מלהביע את דעתם, מתוך חשש מהתווית השילית שתודבק להם.

חbill שנות החינוך נכרכים סיבי רבות מעליות האיוולות האנושית, שסקרנו בפתח הדברים. באלה"ב של תקופה מלחתה וייטנאם הובילה המלחמה נגד המלחמה דוקא להקצתה לטובתה. תומכי המלחמה האשימו את מתנגדיה בכשלונה. בסקר דעת קהל נמצא כי רוב הציבור האמריקני סבר כי ההפגנות נגד המלחמה "מעודדות את הקומוניסטים ללחום בעקבשות רבה יותר"²²³.

בטרויה באו חbill שנות החינוך
ליידי בייטו באופן דרמטי במיויחד,
כמייטב המסורת במיתולוגיה
גיה היוונית: בעוד הטרויאנים
מתתקשים להחליט מה לעשות
עם הסוס המזר שקיבלו, הגיעו
למקום בריצה לאוקון החכם,
שסייע כוכהן במקדש אפולו,
וזעק לעבר ההמוניים המבולבי.
לים: "הה, מה נואתם, איזוחים
או מלילים? האם תאמינו, כי
האויבים הללו ואינם?"²²⁴. בקהל
כמה תסיטה: "אולי יש משחו
בדבוריו של לאוקון?", אבל את,
כайлן לא הספיק לתושבי טרויה

פסל לאוקון ובניו, שנוצר בשנת 50 לפירירה בהשראת ספרות הטרגי, נחשב לאחת מיצירות-המופת של הפיסול הקלסי בכל הזמנים.

טוכמן, 2015, עמ' 438.
שם, עמ' 56.

223
224

מਐורים משונים ליום אחד, הגיחו מtower הים שני נחש ענק, הסתערו על לאוקון ועל שני בניו הצעירים וחנקו אותם למוות. הצלפים ההמוניים ראו במאורע המחריד אותן ממשמים לכך שללאוקון טעה, ושהסוס הוא אכן מנחא לאלים (במי אמר מוסגר, סיפورو של לאוקון מעלה כי היה לגבי מהות מסוימת ההפך שמנסה המיתולוגיה למדנו דרכו. האם יכול להיות שהחק הוא שיש להסביר לקולו הצלול של ההיגיון, גם באשר אחרות ומופתים מרומים אחרות? אם זו הייתה באמת כוונתה של המיתולוגיה, זה מאור יהודי מצדה). כך החמיצו תושבי טרואה הזדמנות פז להציג את עירם מחורבן.

גם ידידינו היפני היראו אונודה, אותו זנחנו לנפשו בג'ונגלים של הפיליפינים, החמץ הזדמנויות פז שכזו. בפברואר 1974פגש אונודה במעבה העיר בחור תמהוני בשם נוריו סוזוקי. כששאל אותו למעשו, טען סוזוקי כי הוא מתיל בעולם בחיפוש אחר "סגן היראו אונודה, דוב פנדיה או ייטי, מפלצת השלג הנוראה, לפי הסדר זה"²²⁵. האם האמין אונודה לסיפוריו של סוזוקי, על אף שהמלחמה נגמרה כבר לפני 29 שנה? ברור שלא. גם אני במצבי הייתה מתייחס בחשדנות יתר כלפי אותן הרגעה שכאלת. אולי הוא נשלח אליו מטעם האויב? וגם אם לא – האם אפקיד את גורלי בידיו של תרמיליאי הוזי שטוען כי הסבנה חלפה, ומצביע אותה בשורה אחת עם דוב פנדיה?²²⁶

ובזרה לג'ונגל שלנו: ההיסטוריה היהודית מנסה ללמד אותנו מסויים, פעם אחר פעם ובעקשנות מרשימה. האם הפעם נעה את אוזנו להקשיב ללחישותיה לפני שיהיה מאוחר מדי?

.Arbuckle, September 25, 2015

225

רק שנה לאחר מכן הגיע סיפورو המומר של אונודה לסיומו, כאשר מפקדו הישיר הוטס במיוחד אל מקום מחייבו והורה לו להניח את נשקו ולחזור הביתה.

“יש עדין פתח לתקווה. יש קונצנזוס פלسطיני לגבי פתרון שתי המדינות. יש קונצנזוס ערבי לגבי פתרון שתי המדינות. ביוזמת השלום הערבי מצוין במפורש שכל עמי ערבי תומכים בכך²²⁷”.

מוחמד אשתייה, 2020

ה寵

אחד, לא משנה מאייזו עדרה, נופל מגג בניין גבוה. כשהוא חולף על פני הקומה העשרים, רואה אותו חבר שלו מבعد לחalon ושותאל לשלומו. "בינתיים הכל בסדר!", עונה לו הנופל.

הזמן פועל לטובתנו

בפרק הקודם התמקדנו אמנים בחבלי שנות החינוך, שבעתים חרבו שני בתיהם המקדש, אך קשה היה שלא להבחין בסוג נסוף של חבלים, שתרמו לא מעט לתוצאות הרות האסון. בשתי התקופות נתפסו אבותינו בגלויים נרחבים של ביטחון מופרז, כאשר יש לאל ידם לכופף את המיציאות ברצונם. לאותם חבלים, אותם נכנה חבלי זהירות, יוקדש הפרק שלנו. נפתח באחד המופיעים הבולטים שלהם בהיסטוריה המודרנית של העם היהודי, כאשר שימשו תפקיד מפתח במה שכמעט והביא, במיללים המיויחסות למשה דיין, ל"חובבן הבית השלישי".

"מעולם לא היה מצבנו טוב יותר", אמרה ראש הממשלה גולדה מאיר לנשיא ארה"ב ריצ'רד ניקסון בפגישה עמו, שהתקיימה בבית הלבן ב-1 במרץ 1973.²²⁸ שנתיים לפני כן, בפברואר 1971, העביר נשיא מצרים סאדאת לישראל, באמצעות המתוויר השבורי גונאר יארינג, את הסכמתו לחתום על הסכם שלום כולל עם ישראל – אם זו תיסוג מסיני. אלא שגולדה לא ראתה צורך להזדרז. היא הסבירה לניקסון את התפיסה הישראלית:

הזמן פועל לטובתנו. לעומת הצבא של ישראל, מצבן של כל שכנותיה גם יחר בכיו רע ולכון אין להעלות על הדעת שהן תזונה לפתו כבוד מלחמה נגדה. הקיפאון המדייני משחק לדייה של ישראל וככל שיימשך המצב הנוכחי תהפוך השליטה הישראלית בשטחיםכבושים לעובדה מוגמרת. ניקסון וחבריו במשל האמריקאי עמדו אוביدي עצות מול עצמת העיניים הישראלית. "אתם נמצאים בתקופה מוזרה של שאננות"²²⁹, הזהיר היועץ לביטחון לאומי הנרי קיסינג'ר את השגריר הישראלי. בעבור שבעה חודשים, בצהריי יום כיפור, פתח מצרים במתקפת פטע, אליה הצרפה גם سوريا. בניגוד להערכתות הזוחחות של ישראל, בחר סדרת במה שלמים כינה אבא אבן, שר החוץ בממשלה גולדה, "אופציה ערבית שלישיית": "כל הזמן זהה הייתה מדיניותו של הממסד האסטרטגי הישראלי מפורשת של התשה. גרטסו היה שאם לא יוכל העربים לקבל את שטיחיהם בחזרה במלחמה או בלחץ המעצמות, יהיה עליהם לבקש משא-ומתן ולספק כמה מן האינטרסים הביטחוניים של ישראל. השקפה זו לא הביאה בחשבון אופציה ערבית שלישיית - לא שלמה ולא משא-ומתן אלא פניה נואשת למלחמה, בתקווה שאFIELD התקפה בלתי-מושכלת שכירה יהיה גדול יותר מהשלמה סבילה עם קווי הפסקת האש".²³⁰

אבא אבן

בדיעבד הסתר כי הסרבנות הישראלית מול הצעות השלום של סדרת חיזקו אותו בדעתו כי למצרים אין ברירה אלא להנחת מהלומה קשה על ישראל, לא במטרה להשמיד אותה, אלא דוקא על מנת לגרור אותה אל שולחן המשא-ומתן (אפשר למוד על כוונותיה המוגבלות של מצרים

229 משגב, 4 באוקטובר 2012
230 שליים, 2006, עמ' 302

במלחמתה מההוראות שקיבל הצבא המצרי שלא להתקדם יותר מ-20 קילומטר מזרחית לתעלת סואץ). ישראל הופתעה לחלווטין מהמתקפה המשולבת, למראות שהיה לבך אינדייקציות למכביר: מצרים וסוריה ריכזו כוחות לאורך הגבול, נמל התעופה הבינלאומי של קהיר נסגר, ועל פי מקורות שונים, חסין, מלך ירדן, קפץ בכבورو ובעצמו לביקור אצל גולדה כדי להזהיר אותה על נר מבועוד מועד. כלום לא עוז - ישראל היתה כפופה בחבלי הזוחחות שנודעו לאחר מעשה בכינוי "הקונספסיה", ביטוי שטבעה ועדת אגרנט, ועדת החקירה הממלכתית לנושא נסיבות פריצתה של המלחמה.

חכלי הזוחחות

יש משהו ממש מזרב בתופעה זו של זוחחות. היינו מקרים מחברה שסקנה קיומית מרחפת מעל ראשה שלא תזולג בכוו קלות דעת בדברים העומדים ברומו של גורלה. אדרבא, בראשת הביטחון של חברה כזו היינו מקרים למצוא חבלים מסווג הפוך - חכלי ערנות ודריכות. ובכל זאת, חוקרים טוענים כי בין כל ההתייחסות הפסיכולוגיות המתעוררות על רקע איום קיומי, הזוחחות היא אחת השכיחות ביותר²³¹. מחוקרים מראים שדפוס החשיבה של אנשים החשים מאויימים ברמה גבוהה מתחוות בצורה שאינה מאפשרת להם לבצע הערבה הגיונית של המציאות²³². דפוס החשיבה הזה בא לידי ביטוי בשכנוע עצמי אינטנסיבי ובמלחמה מתמדת נגד כל מחששה שעולה לעורר ספק – למשל שאין סיכוי להפיג את האיים באמצעות כוח צבאי, או לחלוופין, שיש כבר נמצא מתחוה לפתרון המיצב המאים בדרך שלום²³³.

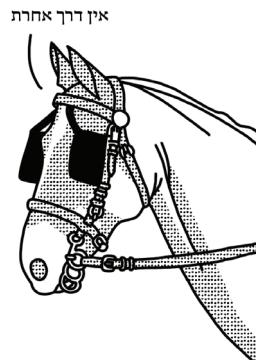
"החיל חיב להאמין ביכולתו לניצח את האויב", מסביר ההיסטוריה לידל הארט, "כל ניסיון, ולגם על בסיס ענייני, להטיל ספק באפשרות של התקפה מוצחת, הוא אפוא אiom על אמונה זו. הספק דרכו לרפות ידיים, בלבד

Johnson & Tierney, 2011, p. 7 231

בר-טל, 2007, עמ' 296 232

Johnson & Tierney, 2011, p. 22 233

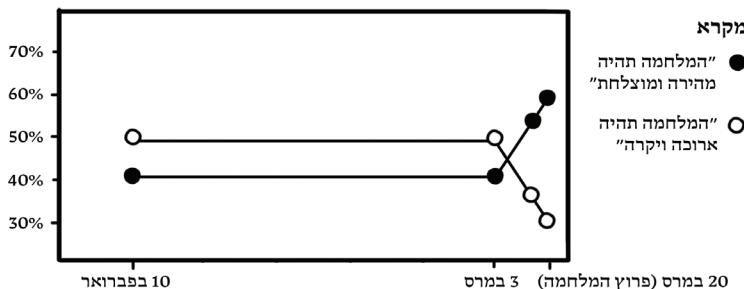
אצל בעלי רוח פילוסופית, וצבאות אינם מרכיבים "פילוסופים"²³⁴. לידל-הארט מציע הסבר להתפתחותה של הזהיות בשורות הצבאה, אך קל לראות כיצד הדבר נכון גם לגבי כל הציבור, במיוחד במדינה כמו ישראל, אליה נהוג לומר כי היא איננה "מדינה שיש לה צבא" אלא "צבא שיש לו מדינה". אפשר לדמות את חבל הזהיות לסקי העיניים שנוטנים על עיניו של סוס, הצועד על פי תהום. אוטם ביסויים מונעים מהסוס להבית לצדים ומתקדים את ראייתו בשביל שmolו, לבב יbehל מהתהום הפורה תחתיו ויפול אליה יחד עם רוכבו.

התופעה שבה עסוקין הומחה בסקרי דעת קהל שנערכו בארא"ב ערבי מלחמת המפרץ השנייה. המשתתפים בסקרים נשאלו לדעתם בנוגע לסייעי הצלחה של המלחמה. מתוצאות הסקרים ניתן ללמוד, כפי שמציג הגרף להלן, שככל עוד היה רעיון הפלישה לעיראק בגין אפשרות רוחקה ותיאורית היו הלב הרוח בארא"ב מזומנים למד"י – ב-50% מהנשאלים הביעו חשש (שהתרור בדיעבד כמצודק) כי המלחמה, אם תפרוץ, תהיה ארוכה ויקרה; ואילו כ-40% האמינו כי תהיה מהירה ומושכלת. לעומת זאת, ככל שהתקربה המלחמה והפכה למשנית, נקבעו יותר ויותר אמי-ሪקים לאופוריה, עד שבשפרצה, ב-20 במרץ 2003, ציפו כ-60% למבצע מהיר ומושכל ו רק 30% הוסיףו להזיק בעמלה השוקלה. מבחינת הערכות המצביע האמריקיאיות, לא חל כל שינוי שיכול היה להסביר את המהפר בהלך הרוח וליחס לו שיפור שקל. נראה כי דיווקה הבהלה שאחזה בצביעו לאור המלחמה המתרגשת ובאה, היא שעוררה את פרץ האופ-טיימיות הקוסמית²³⁵.

²³⁴ לידל-הארט, 2007, עמ' 30.

²³⁵ Johnson & Tierney, 2011, pp. 12-13

מקורות: 12 - 13 Johnson & Tierney, 2011, pp. 12 - 13

אופטימיות יבולה לא ספק לעזר במצבי עימות. הדבר נכון במילויו במלחמות המבוססות על התשאה, בהן ממתינים שני הצדדים לראות איזה צד ינצח ראשוני. צמד החוקרים הישראלים טברסקי וכהנמן מצאו במחקרים כי במצבים כאלה האופטימיות יכולה אף להקנות יתרון ממשמעותי.²³⁶ עם זאת, כפי שהיטיב לנסה לדיל-הארט, "הגבול המפריד בין אופטימיות לבין עיורון מטופש הוא דק"²³⁷.

בתחילת הספר הבוחתי שאנסה להימנע משיטת הטיפול בהלם. להבטחה זו יהיה בעת מקרה יוצא דופן אחד. כדי לפромת את חבל הזוחחות – אין לי ברירה אלא להציג בפניכם כתעת את ההשלכות החמורות של המשך המצב הקיים. אני עושה זאת מתוך הנחה והירה שבשלב זה של היחסים בינינו, רובכם, אחיכי ואחיחותי גיבוריו התהילה, רואים את פני הדברים עין בעין אתני, וממשיכים לקרוא רק כדי ללקט עוד חיזוקים לעמדתכם. בכל הקשור אליכם, אני פחות חושש. לעומת זאת, אתם שם, הספונים בעמדתם המקורית וחשים שעדין לא שינותי ממנה והוא זה – בקשה לי אליכם: דלגו נא אל הפרק הבא וחוורו לכען לבשתיסימנו את הספר. כל הנשארים מתבקשים לkapז בקלילות אל מכונת הזמן שלנו. הפעם אנחנו שמים פעמים נא אל עבר העtid!

. Kahneman & Tversky, 1995, pp. 46-50 236
לידל-הארט, 2007, עמ' 30 237

נחזזה לעתיד

השור הדמוגרפי

נסיעתנו הייתה ממש קצרה, משום שלמעשה העתיד כבר באן. על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בישראל ומקבילתה ברשויות הפל-سطينית, בין הירדן לים חיים כבר היום קצת יותר פלסטינים מיהודים: נכון ל-2017, מול כ-6.5 מיליון יהודים, חיים בשטחי הארץ כ-6.6 מיליון פלסטינים; נימ: כ-2.1 מיליון פלסטינים בגבולות הקו הירוק (כולל מזרח ירושלים), עוד כ-1.8 מיליון ברצועת עזה וב-2.7 מיליון בשטхи הגדר²³⁸.

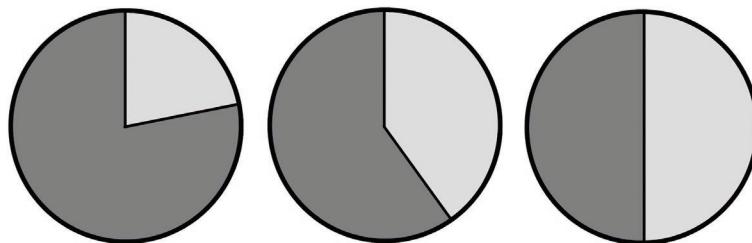
כבר בנקודתה זו דורשים חבל'י הוחיחות את זכות הדיבור: "נתוני הלמ"ס של הרשות הפלסטינית מנופחים ולא אמינים. אפשר לשון בשקט". טענה זו נסמכת רובה ככולה על דעתו של אטינגר, דמות שנואה בחלוקתה במחקר הדמוגרפי. אטינגר טוען למשל כי הלשכה הפלסטינית לסתטיסטיקה כוללת בחישוביה גם את 300 אלף תושבי מזרח ירושלים, וכך אף נספרים כביכול פעמיים. עוד הוא טוען כי יש לתת את הדעת על כך שקצב היילודה הפלסטיני הצטמצם בשנים האחרונות.

לטענותיו של אטינגר יש חמישה תשיבות עיקריות: ראשית, רוב מומחי הדמוגרפיה בארץ דוווקא נוטים להסתמך על הערכות הפלסטיניות – כך למשל, פרופ' סרג'יו דלה-פרגולה, מומחה ישראלי בעל-שם עולמי לדמוגרפיה, טוען כי הלשכה הפלסטינית פועלת במקצועיות והנתונות שהיא מספקת נבחנים גם על ידי גורמים בינלאומיים²³⁹. שנית, הלמ"ס הפלסטינית אכן מכילה את הפליטים הירושלמים בספרת תושבי הגדה המערבית, אך יחד איתם מגיעה הערכתה לכ-3 מיליון. הערכות המדוברות על כ-2.7 מיליון תושבים, המקובלות על מרבית המומחים, מנוכחות גם כך את אותן 300 אלף מהטר הבלתי. שלישיית, קצב היילודה הפלסטיני אמן הצטמצם,

---

238. שקד, 2018, עמ' 87.
239. קולודצקי, 9 במאי 2018, 239

אך הוא עדין גבוה מאוד יחסית לקצב היילודה היהודי-ישראל²⁴⁰. רבייעית, כפי שטוען פרופ' ארנון סופה בכיר חוקרי הדמוגרפיה בארץ, יש להתייחס לא אל קצב היילודה, אלא אל קצב הריבוי הטבעי, נתון המкопל בתוכו גם את שיעור התמותה²⁴¹. בזכות שיעור תמותה נמוך יחסית נמצא קצב הריבוי הטבעי הפלסטיני בין הגבוהים בעולם. חמישית, הרוב היהודי, שכואורה נשמר בחישוביו הפתלתיים של אטנוגר, הוא רוב רועש מואוד, שיתיצב בתוך שנים ספורות על כ-60 אחוז בלבד²⁴².

<p>הפלילות הצפוי בישראל על פי הערכות של מרבית המוסמחים: 78% יהודים אטינגר; 22% פלסטינים.</p>	<p>הפלילות ההערכות של ירום מול 50% פלסטינים.</p>	<p>הפלילות ההערכות של ירום מול 60% יהודים מול 40% פלסטינים.</p>
<p>הדמוגרפי בין הירדן לים על פי הערכות שמי המודח המומיחים.</p>	<p>הדמוגרפי בין הירדן לים על פי הערכות של ירום מול 50% פלסטינים.</p>	<p>הדמוגרפי בין הירדן לים על פי הערכות של ירום מול 60% יהודים מול 40% פלסטינים.</p>

המשך המצביע הקיים יביא אם כן, במוקדם או מאוחר, לכינונה של מדינה דו-לאומית. מה הבעיה עם זה בעצם? לטעתן פרופ' דלה-פרגולה, מדינה בה שוכנים שני עמים שהיחס ביניהם קרוב לשווין אינה ברת-קיימא: "אין מדינה בעולם עם יחס כזה בין שני עמים ... מדינות כאלו היו והתפרקו"²⁴³. ובכן, סביר מאד שהמדינה הדו-לאומית, לכיוונה אנחנו צודדים במלוא המרצ, תתפרק ככל עומת שתיכון.

240 מורייס, 2012, עמ' 19.

241 גודמן, 2017, עמ' 203.

242 שם, עמ' .82.

243 פרקש, 27 במרס 2018

לו בacr היו התוצאות מסתכומות – דיינו, אבל, אם להסתמך על תקדים מן ההיסטוריה, ההתפרקות הצפואה למדינה הדו-לאומית שלנו עומדת להיות כואבתה. עד כמה כואבת? מה דעתכם על כואבת בסגנון התפרקות יוגוסלביה בשנות התשעים של המאה הקודמת, שבאה בעקבות מלחמת אזרחים איוומה, בה הוקו דמים של יותר מ-130 אלף בני אדם?

"נו, עבשו אתה סתום מגוזים", נוהמים כלפי חבלן הזוחחות המונומנמים, "אייפה יוגוסלביה ואיפה אנחנו? תפסיק להלך עליינו אימים!". אני? מהלך אימים? חכו, רק התחלתי.

מלחמת אזרחים

בשנות ה-80 של המאה הקודמת הייתה סריביו עיררת נופש ציורית ושלווה. ב-1984 אירחה העיר את משחקי החורף האולימפיים והפכה לעיר תיירותי מבוקש. אף אחד מישובי בתיה הקפה האופנתיים של סריביו לא העלה על דעתו שתוך שנים ספורות תהפוך העיר לניהום עלי אדמות. ב-1992 פרצה ביוגוסלביה מלחמת האזרחים האיוומה בין הסרבים, המוסלמים והקרואטים. על סריביו הטילו הסרבים מצור של כמעט ארבע שנים – המצור הארוך ביותר שהוטל על עיר בירה בתולדות העת החדשה (ビニティム). במשר שנות המצור הארוכות החרבה העיר כליל ואלפים רבים מתושביה קיפחו את חייהם, מי באש, מי ברעבומי בהגנות הממושכות. אפיקו במתם לא ידעו תושבי העיר הנצורה מנוח, משומם שבתי הקברות שמשו את כוחות הארטילריה הסרבים בעמדות ירי על אלו שנותרו בחיים. סריביו היא עוד דוגמהmani רבות לנפיצות הקטלנית שטומנת בחובה מדינה רב-לאומית. מי ערב לכך שגורל דומה לשלה לא צפוי גם לנו? אולי לא בכדי כונתה סריביו מאוז היוסדה, "ירושלים של אירופה".

לא צריך להיות גנREL בדים כדי להבין, שם אכן תפוץ כאן חלילה מלחמת אזרחים בין יהודים לערבים, היא תהיה איוומה הרבה יותר מכל המלחמות, האיוומות שלעצמן, אליהן כבר הורגלנו. במלחמות של ימינו העורף הוא החווית. שחקי המפתח בשודה הקרב המודרני הם טילים ארכוי

טווח, פיגועי תופת במקומות
הומי אדם ונשך לא קונבנציונלי. צה"ל הוא אمنם אחד
הצabaות הטובים בעולם כיום,
אבל למעשה, שום צבא אין
מוכן ומצויד די הצורך כדי
להתמודד עם אתגרי הלחימה
של המאה ה-21.

על תרחיש הבלאות זהה
יש להוסיף גם את הצפוי
להתרחש בתחום הגדה המערבית. הרשות הפלסטינית תקרוס מן הסתם
ואיתה יקרסו כל מנגנוני שיטוף הפעולה הביטחוני והמודיעיני, שפועלים
כיום ביעילות רבה, גם אם שני הצדדים לא ששים להודות בכר. צה"ל ייאלץ
לחפות פיקוד בשטחי הגדה, על כל המשטמע מכך. כמו בתקופת האינְ
טיפאדה הראשונה יהפכו ייחדות שלמות לכוחות שיטור ובתוצאה מכך
יצומצמו אימוני הח"יר למיניהם וכשירות החילימים תיפגע באופן דרמטי.
הצורך להגן על עשרות התנהליות מבודדות יוסיף למעמסה העצומה גם
כך על גבו הקורס של הצבא.

ועוד: מרגע שתשתחרר האנרכיה בשטחים, תלביה אותה מלחמת היוקה
המתנהלת בעולם המוסלמי מאז ומתמיד בין הציג השעי של איראן, לבין
הציג הסוני והסלאמי. הפליטינים בארץ הם ברובם המכרייס סונים, אך
עובדה זו מעולם לא מנעה מאיiran, המעוניינת להתחדר בתואר "גואלת
פליטין", להושיט סיוע למאבק הפלסטיני. בחסות הכאוס המשטול תגבר
איiran את השפעתה באזור באמצעות חזבאללה והג'האד האסלאמי, בנות
טיופוחיה. ארגוני הטרור הסוניים והסלאמיים לא יעדמו מנגד וישלחו לאזורי
נציגים מטעם. מלבד המקורות הבלתי נדלים של מימון, תחמושת וסיוע,
יעמדו לרשותו של המאבק הפלסטיני גם אמצעים טכנולוגיים חרשי תקדים.
אין מה להשווות בין אמצעי הלחימה המודרניים והחרוטניים הומניים כיום

לכל זאת ומצורע לבין כל הנקש המאולתרים בהם השתמשו הטרוריסטים של פעם. צפויים לנו אם כן פגועי טרור בהיקף ובתכיפות שעדיין לא הכרנו. ישראל תגיב כמובן לכל פיגוע במנה אחת אפיקים, וכל תגובה שכזו תוריד כמובן את כל האזרע עוד שלב ביגון שאולה, אל עבר תופת שמנה אף אחד לא ירווח, מלבד בני המיצבות²⁴⁴.

ונכל אולי להתנחש בכך שהעולם יתייצב, כמו תמיד, לצדנו. נכו? מה, לא?

אין מציל

למרות הנסיבות נרמול היחסים שנחתמו לאחרונה עם מספר מדינות ערביות, ישראל נשענת גם ביום על שאരיות רעוותה במיעוד של תמיכה ביןלאומית. גם הידדים המעטים מאוד שנותרו לנו הופכים לנגד עינינו לbijouteries יותר ויותר. לתופעה זו יש סיבות קונקרטיות, כמו הנפט הערבי וכן יחס הכוחות באו"ם. לעניינו נסתפק בהשלכותיה של התופעה זו: האנטי שרוחש לנו העולם לא צפוי להתפוגג, על אחת כמה וכמה אם הפרוץ בגין מלחמת אורהיים, ששוכב מצטייר בתקשורת הגלובלית, בברפלקס מותנה, במלחמות דוד הפלסטיני מול גולית הישראלית. במקרה כזה עלולים החרומות שהופלו נגיד לאותיים אף להתעצם, ולא מן הנמנע שיגיעו לרמת החרומות שהופלו מושטר האפרטהייד בדרום אפריקה בשנות השמונים של המאה הקודמת.

יש התולמים את תקוותם בכך שבמוקדם או במאוחר מדינות המערב "יתעשות" ויבינו כי ישראל נמצאת מצד שלhn, במלחמה אותה אין אמרות להנל בביבול מול האסלאם כולם; אבל אם אפילו אחרי ה-11 בספטמבר נמנע המערב מגזoor גורה שווה בין המלחמה בטרור העולמי לבין הסכטור

---

244 הפורענות, שתהייה בכל הנראה מנת חלקם של שני העמים, היא הסיבה לכך שגם רוב הפלסטינים לא משתגעים על רעיון המדינה האחת. עם זאת בשנים האחרונות חל ברחוב הפלסטיני פיות וחול ברעיון שתי המדינות, בכל שאופסת התקווה בנוכנותה של ישראל להתאפשר (הורב, 2015).

הישראל-פלסטיני, בנסיבות שתקוות אלו הן תקוות שווה. יתרה מזו, אני מקווה שלא תהיה מופתעים אם אוטה מתייחסות בין הצביליזציה המערבית לציביליזציה האסלאמית תעה את הcpf דוקא לרעת ישראל, שתמצוא עצמה מופקרת למר גורלה.

ומה עם תמיכתה הבלתי מסויגת של ארה"ב? למropa הצעה, נראה כי גם החיבור האמריקאי הנוכחי אינו מובטח לנו לנצח, וזאת בלשון המועטה. גם בארה"ב מתפתחת לאיטה עוינותו לישראל – מימין היא צומחת בשולים הגזעניים, שמחלים את שנאותם שווה בשווה בין היהודים, מוסלמים וזרים אחרים. משמאלי היא רוחת בקרב גורמים פרו-אסלאמים, כמו תנועת "אומת האסלאם", שהעומד בראשה, לואיס פרחאן, הכריז לא פעם בגלויה על שנאתו לישראל ולהיהודים. בין שני הקצוטות יש כמובן עשרות מיליון אמריקאים שיישראל מעוניינת אותן כשלג דראשקה. מהיכן מגיעה אם כן האהדה האמריקאית לישראל? היא מגיעה בעיקרה מקרב מספר נסיבות אונונגליסטיות, שמטרנן הלא כל כך נסתרת היא קידומה של מלחמת גור ו מגוג בארץ – מטרה מפוקפקת למדי, יש להודות, מה עוד שהתחזיות הדומות במוגרפיות בארה"ב מראות שעד 2050 צפוי מקור תמיכתה זה להצטמצם בצדורה ממשמעותית²⁴⁵. כמו כן, כבר היום קיימת מוגמת ירידת בתמיכת האונונגליסטית בישראל, בעיקר בקרב הצעירים.

מלבד זאת, כדי לזכור שישראל כבר טעונה לא אחת את טעמה המר של ההיפוכות האמריקאית. במבצע חומית מגן למשל, לישראל היו את כל הסיבות להאמין כי תמיכתה של ארה"ב, שליקקה עדין את פצעיה אחרי אסון התאומים, מונחת בכיסה. ואולם, בשלב מסוים החליט הנשיא בוש כי המבצע הישראלי לא בא לו טוב והוא הכריח את ראש הממשלה אריק שרון לסתות ולסיטים את המבצע לאלתה. "אני מתכוון, מיד!" נזק בוש בשرون בנאום פומבי²⁴⁶.

לאוב ובורוכוביין, עמ' 239.
הראל ויישברוף, 2004, עמ' 266. 245
246

"מי צירק את ארה"ב?!?", רוטנים חכלי הזהירות (עכשו כבר הצלחנו ממש לעצבן אותם), " אנחנו הסטארט-אפ נישן! מעצנו הכלכלי יציב פלוס. נסתדר גם בלבד בלי שום בעיה".

האחרון שייצא יבנה את האור²⁴⁷

או קודם כל - לא. לישראל יש כוים תלות רבה מאוד בסיווע הביטחוני האמריקאי. זה היה נכון ב-1973, אז נחלצה ישראל בעור שינוי מתובסה מוחלטת בזכות ציוד צבאי במיליארדי דולרים ששיגרה אליה ארה"ב ברכבת אווירית²⁴⁸; וזה נותר נכון גם כיום - ארה"ב ממונת במיליארדי דולרים את מערכות ההגנה מפני טילים (כיפת ברזל, שרביט קסמים, טילי הפטריוט והחץ), וזאת בנוסף לסייע הביטחוני הרוגל העומד על יותר מ-3 מיליארד דולר בשנה. חסינה הכלכלית של ישראל לא מאפשר לה להתמודד לבדה מול האתגרים הביטחוניים שעומדים לפניה. לא זו בלבד - אם ייפתח כאן סבב אלים נוספת, עוד נתגעגע למעצנו הכלכלי הנוכחי.

עד לאן עתידה לנוכח הכללה במצב של התקומות אלימה? במכון ראנד²⁴⁹ גיסו בשנת 2015 צוות של מומחים וככלבנים מארה"ב, אירופה, ישראל והרשויות הפלסטיניות כדי להציג לבך תשובה. בתום מחקר ארוך ועמיק הגיעו החוקרים תחזית קודרת עבור שתי הכלכלות, הישראלית והפלסטינית. לפיה, אם תפרוץ באזרע התקומות פלסטינית אלימה, התמ"ג הישראלי צפוי לאבד ב-45 מיליארד דולר בשנה ושכנו הפלסטיני יאביד ב-9 מיליארד.

247 פתגם שהיה נפוץ בשנה שלפני מלחמת ששת הימים, או סבלה ישראל, מミיתון כלכלי קשה ומאבליה גבוהה, שהובילו לייאוש קולקטיבי ולגלגול ירידת מהארץ.

248 "אנו יורים כל בוקר מה שמנגע בערב מארצות הברית, את המלאי של צה"ל גמרנו מזמן", אמר הרמטכ"ל דוד (דר) אלעזר לקראות סוף המלחמה.

249 מכון ראנד הוא מכון מחקר אמריקאי מוביל ותיק הפעיל ללא כוונות רוח וללא הטויות פוליטיות (אין קשר לאין ראנד). מאז 1946 עבדו במכון גודל החוקרים בתחום הכלכלת, הביטחון, המחשבים והמדעים המדוקים. המכון פועל גם בישראל, בסיוע ממשתי.

לפנינו שונפנה לסקור את תוצאות המחקר, בואו נזכיר קו – מה זה בכלל תם"ג ומה המשמעות של ירידה בו? התמ"ג (творץ מקומי גולמי) מהו זה מדר כלליאי לאיכות חיים ורווחתם של התושבים במדינתה. הואאמין לא משקף זאת בצורה מדעית, אבל ייחסית לשאר המדרדים הוא נותן אומדן לא רע. התמ"ג הוא הערך הכלול של כל מה שמוצג במדינה מסוימת בשנה. משווה את החישוב המקובל לתמ"ג היא סכום הצריכה, ההשיקעות והיצוא (שלושת האפקטים המבנאים בסך המדינה) פחות היבוא (שמוציא את הכספי מהמדינה).

אם למשל רכשת במידת בספר מנה פלאפל ב-15 ש"ח – אתה יכול לטפוח לעצמך על השם – תרמת 15 ש"ח לתמ"ג של ישראל!

אם, לעומת זאת, בחרת להזמין מ-eBay סט קולפונים מהודר ב-10 דולר הובלת במו ידך לצניחה של 10 דולר בתמ"ג.

עליה בתמ"ג, או במיללים אחרות צמיחה, משמעה אם כך שיפור ברוחות ובאושרים של כלל התושבים. בהתאם, ירידה בתמ"ג, המכונה גם מיתון, משמעותה הפוכה. אלו היו שישים שניות על תוצר מקומי גולמי. אני מקופה שניצלתם אותן להתאוששות קלה, משומש שעתה אנחנו צוללים בחורה אל נבואות הזעם הכלכליות של מכון ראנד.

חוקריו המכון בחנו את העליות הישירות – ההוצאות הבכפיות הנובעות ישירות מהמצב הביטחוני, וכן את העליות העקיפות – הפסדים של חז' דמניות כלכליות, הנובעים בעקבין מהמצב. בתחום העליות הישירות ניתן כמובן לצפות לגידול בהוצאות הביטחון. ב-2017 הקדישה ישראל 4.7% מהתמ"ג שלה לביטחון. לשם השוואה, רק שש מדינות בכל העולם הקדשו באותה שנה אחוז גבוה יותר מהתמ"ג שלחן למטרה זו. הגידול בהוצאות הביטחוניות יבוא בהכרח על חשבון רווחת הציבור.

בנוסף, בעקבות קritisתה הצפואה של הרשות הפלסטינית, תיאלץ ישראל לשאת בעליות המשל הצבאי שיונגה בגדה, כמו ביום הלוויים של האינתיפאדה הראשונה. סכומי עתק יידרשו על מנת לטפל בכל תחומי החיים בגדה המערבית, ואולי גם ברצועה עזה: תפעול בתיה החולמים, בתיכון ובתי המשפט, ייזום עבודות ציבוריות, מתן שירותים דת, דואר וטלפון, הדברת מכרסמים, שיטור עירוני, סלילה כבישים, חפירות ארכיאולוגיות, הפעלת תחנות טיפת חלב וכמובן – הסדרת מחירי חפיסות הסיגריות (עם או בלי עטיפת צלופן) – אלו רק מעט דוגמאות לתחומי האחריות החדשניים – ישנים המיצפים למשל הצבאי.

אבל העליות הישירות הן רק קצה הקרחון; הן מסתכמות בכ- 2.5% בלבד מתחם הנזק הכללי הצפוי. בעליות העקיפות כוללים החוקרים בעיקר צמצום של 20% בהשקעות בנלאומיות וכן ירידה של 25% בתירות הנכנסת, כתוצאה מחוסר הייציבות באוזה.

אפילו אם בדרך נס לא תפרוץ התקומות, והפלסטינים יבחרו רק להחריף את ההתנגדות הלא אלימה (בנסיבות תנועות החרם נגד ישראל), צפוי התמ"ג הישראלי לצנוח בכ-15 מיליארד דולר בשנה (בעיקר בשל צמצום השקעות הבינלאומיות). הערכות של משרד האוצר פסימיות אף יותר – דוח פנימי של המשרד קבע ב-2015 כי חרום קיצוני של האיחוד האירופי על ישראל יוביל לנזק ישיר של 88 מיליארד שקל בשנה ליצואו הישראלי, וזאת מבלי לחשב את השלכות המשבר הפיננסי שיבוא בעקבותיו.²⁵⁰.

ועוד לא דיברנו על ברשותה, בהרגלו, יפגע באוכלוסייה האוונית לא שווונית ווביל להעצמתה הפערית הכלכליים ולעליה בשיעור העוני. ולא הזכרנו את הפילוג הפוליטי בעם, שילך ויחרף, ובמובן את הפליטנים אזרחי ישראל, שככל הנראה לא יישבו בחיקוק ידיים. "אם ממשך בתחום הנוחים", מסכם פרופ' ארנון סופר, "ישראל תיהרב – וזה רק עניין של זמן".²⁵¹

*

"יהיה בסדר", משנתה לעצמה ישראל, בעוד צונחת בנפילה חופשית אל קרקע המציאות. נראה שכבר הספקנו לשכוח את מה שלמדנו "בדרך הקשה והכוابتת", לדבריו של יצחק רבין: "ש'יהיה בסדר" פירושו שהרבה מאד לא בסדר".²⁵²

גלאל הצלחה

יודעים מה? אם כבר אנחנו בעיטה, למה שלא נבדוק רגע, ככה על הדרכה, מה הוא צופן לנו אם ייחתם הסכם שלום עם הפליטנים?

גם כאן נחלצים למשימה ידידינו משבבר ממכון ראנדה. החוקרים בדקו גם את ההשערה הצפואה שתהיה לתורהиш האופטימי הווה על שתי הכללות.

.250 בסוק, 7 ביולי 2015
.251 שלג, 6 ביוני 2018
.252 מzn, 1998, עמ' 119

את הנחות היסוד שלהם הם ביססו על סמך הבנות אליהן הגיעו ישראל, הפ-לסטינים והקהילה הבינלאומית בסבבי המשא ומתן: נסיגת ישראלית מרוב שטחי הגדרה המערבית, הקמת מדינה פלסטינית על השטחים שיפנוו, כולל עזה ועוד שטחים, שיימטרו לפוליטינים בתמורה לגושי ההתקנחוויות, שיבת של כ-500 אלף פליטים פלסטינים לארצם (רובם בכללם לתחומי המדינה הפלשתינית), פינוי של כ-100 אלף מתחילהם, פרישה של מערכ כוחות בי-לאומיים וכינון הסדרי ביחסון קפדינים בעבריו הגבול, הסרת הגבולים על הסחר בין ישראל למידינות ערבי, ועוד. לאחר שכלל כל הגורמים גיבשו חוקרי המכון תחזיות אופטימיות במיזוג עברו ישראלי ופלשטיין.

למדינה פלסטין הצעירה צופים החוקרים עתיד מזוהיר. ההסבירים שהם מספקים לכך מבנים מאליהם ובאים לידי ביטוי בהסתדרות מגבלות רבות הבולמות ביום המשק הפלסטיני: מגבלות על הסחר הבינלאומי, על התירושות, על התנועה, על הבנקים, על השירותים החברתיים, על המים, על משאבי הטבע ועוד. גם 600 אלף הפליטים, שאמורים לחזור לארצה ובכיסם בספי פיצויים מנוקים, יעוזו מאוד לתמ"ג הפלסטיני. ההערכה שגיבשו החוקרים על סמך תחזיות אלו היא כי למשק הפלסטיני יתוספו כ-10 מיליאר דולר בשנה. ככלנים נוספים מעריכים עד סיבות לאופטימיות: בנוגע למצבה של הכלכלה הפלסטינית בעקבות הסכם שלום עם ישראל: אחת ההוצאות העיקריות בתקציבן של רוב מדינות העולם היא הריבית על החוב הלאומי. למדינה חדשה כמעט ואין חבות, מה שמקנה לה נקודת פתיחה חלומית.

חוץ מזה, אולי תתפלו לשמעו, אבל מסתבר שבין בעלי ההון המרכזיים של נסוכיות הנפט במפרץ הפרסי יש לא מעט פליטים פלסטינים. ואתם טיקונים פלסטינים היו שמחים להשكيיע את הונם בפיתוח מולדתם, אבל הם לא יעשו זאת כל עוד היא נמצאת תחת כיבוש. עוד נקודה לטובת הכלכלה הפלסטינית היא החשיבות העצומה שמייחשת החברה הפלס-טינית להינוך. אפילו ברצועת עזה, למרות המזוקה ההומניטרית, אחוזי

הנשירה מבתי הספר נמוכים מאוד²⁵³. שיעור האוריינות בקרב הנשים הפ-لسטיניות גבוה במיוחד²⁵⁴.

אבל עם כל הבודד לפלסטינים, אנחנו הולכים להרוויח מהשלום הזה איתם הרבה יותר על פי התוצאות של מכון ראנד עתיד התמ"ג הישראלי לנסוק מULA בכ-23 מיליארד דולר לשנה, בהשוואה לתוצאות הצמיחה במרקחה של המשך המצב הנוכחי. הכנסה המומוצעת בישראל צפופה לפחות בכ- 2,200 דולר (בונה, זה אჩלה בסך). זה עודقلום - הנחות היסוד שהן יצאו החוקרים היו שמרניות ביותר. לדוגמה, החוקרים הניחו שביקבות השלום לא תהיה כלל ירידת התקציב הביטחוני. זאת, למרות שביקבות הסכם השלום עם מצרים ירד התקציב הביטחוני בעשרות אחוזים²⁵⁵. החוקרים העדיפו לאמץ הערכה זהירה בהקשר זהה - הם הניחו שההוצאות לא תקטנה בכלל הצורך לחזק, לדוגמה, את המודיעין כתחליף לכוחות שנמצאים ביום בשטח. סבר פלוצקי, העורך הכלכלי הראשי של ידיעות אחרונות, טען שאפילו ירידת קטנה לבארה, של אחוז וחצי, בתקציב הביטחון יכולה להוביל לאורך מספר מועט של שנים, בכלל חישובים של אינטגרלים, ריבית דרייבית ועוד כל מיני מונחי זרגון כלכלי, לצמיחה אס-ט-רוניתת בכלכלה הישראלית, צמיחה שיבולה מקום אותנו בקהלות בפסגת הכלכלת העולמית²⁵⁶.

הנחות נוספות עליהן מבוססת התהווות לגבי המשק הישראלי:

1. גידול של 15% בהשקעות הבינלאומיות – ההשקעות הנכונות לישראל כיום זה כמעט אך ורק אמריקאיות. הסדר מדיני עם הפלשתינים יביא לישראל גל השקעות ענק ממדינות שעדי כה המיעטו בהשקעות בארץ, כמו סין ומדינות אירופה.

הראל יששכרוף, 2004, עמ' 368-369

253

וילף ושורץ, 2018, עמ' 126.

254

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2007.

255

יוםת ז'נבה – הערוץ הרשמי, 1 במרץ 2011.

256

2. עליה משמעותית בהיקף הסחר עם העולם בכלל ועם הפלסטיני נים בפרט.

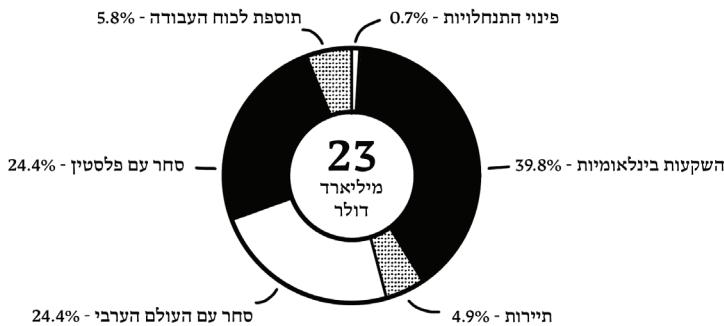
3. צמצום של 16% בהוצאות המדינה על התחנוליות. יישוב מחדש של 100 אלף מתנחלים ידרוש בלי ספק השקעה לא מבוטלת, אך על פי הבהיר שאליהן הגיעו ישראל עם הקהיליה הבינלאומית בסביבי המשא ומתן, תישא האחורונה ברוב ההוצאות הכרוכות בכך.

4. הגדלת מכסת אישורי העבודה בישראל. התוספת לכוח העבודה תוביל לעלייה של כ-3.1 מיליארד דולר בתמ"ג הישראלי.

5. עליה של 20% בתירות הנכנת – התירויות בישראל כיום לאותה תקופה לא מתחילה לגרד את הפוטנציאל הטמון בה, בארץ עם כל כך הרבה מקומות קדושים לשלווש הדתות המונוטאיסטיות. על פי הערכות, רק התירויות הנוצרית צפוייה להביא לישראל במצב של שלום עוד כ-3-4 מיליון תיירים בשנה, שיבנינו לקופת המדינה עוד כ-5 מיליארד דולר²⁵⁷.

6. מול הרוחים האדריכלים הצפויים למשק הישראלי, יש כמובן לחתה בחשבון את עליות פינין של התחנוליות המבודדות. התקציב שיידרש לשם כך אמן אינו מבוטל, אך גם אינו דרמטי במיוחד: כ-60% מן המ- תנחלים בגדי הארץ מועסקים כבר היום בתחום הקרו. 25% נוספים (כפוף מהמוצע בישראל) עובדים במערכת החינוך. המשמעות היא שרק עבור כ-15% מהמפותנים יהיה צורך לייצר עבורה חדים (סדר גודל של כ-17,500 משרות חדשות – לא משך שהמשק הישראלי יתקשה לעמוד בו). גם משור דיור לא צפוי בשל הפינוי: על פי המתויה המסתמן, ארבע מכל חמיש משפחות ישראליות עתידות להישאר בbijtan תחת ריבונות ישראלית בוגשי התיישבות, כך שהמדינה תידרש לספק דיור חלופי לב-30 אלף משפחות בסך הכל. זה אמן אתגר לא קטן, אבל עם רצון טוב ותכנון נכון זה לא בשמיים, בהתחשב בכך שבשנות ה-90

התמודדה ישראל בהצלחה לא מבוטלת עם קליטתם ושיכוןם של מיליון
עלים מברית המועצות לשעבר²⁵⁸.

*

בעלי היחסות עוד לא אמרו את המילה الأخيرة שלהם. בפרק הבא
עוד ניחקל בהם בחזרות באלו ואחרות. אך כדי לסיים את הפרק בוניה
אופטימית, נתמקד בשורה התהווונה של התהוויה, שスクנו זה עתה: השלום
לא רק שישיט את ישראל ממסלול ההתרסוקות, הוא גם עשוי להזניק אותה
תוך שנים אחדות אל ראש טבלת המעצמות הכלכליות במזרח. בשציירתי
את התרשימים שלעיל, צורטו הזיכירה לי משפט שאמר פעם יוסי ביילין:
"המדינה הפלסטינית היא גלגל ההצלה של המדינה היהודית"²⁵⁹.

²⁵⁸ ארייאלי, 2015, עמ' 19, 21, 204; ארייאלי, 20 באוגוסט 2018.

²⁵⁹ גודמן, 2017, עמ' 87; אבולוף, 2015, עמ' 261.

“לאות אלף,
שפתחה את האלפבית
בערבית ובעברית –
שתי שפות שמיות,
אחיות עתיקות.

הלוואי ונמצא את השפה,
שתיקח אותנו
אל הבית היחיד שיש –
זה אל לבו של זה”²⁶⁰.

אבתסאם ברקאת, 2007

Barakat, 2007, p. v   260
(תרגום: אורי אש). אבתסאם ברקאת היא משוררת
פלסטינית ילידת מוזח ירושלים.

שבר

הטרונטה של הרב מעמוד 149 עצרה לידי בחיריקת בלמים. על פניו זיהיתי מבט שונה מבדרך כלל. מבעוד למעטה החביבות הקרירה התפרצה סערת רגשות: "הבוקר בזמן תפילה שחרית נזכרתי בר!", צעק ועינוי נצצו, "לֹך אָתֶ אָרֶץ בְּנֵעַן חֶבֶל נִחְלַתֶּם - קראתי וחשבתי, מעניין מה יש לבחור שעומד על הגשר לומר על בר! מעניין אם גם זה בשבילו רק הכל ורעות רוח!". כשהגיעו ל-"גם זה" קולו כבר נסדק לאגבאים ונשבר, ובתום דבריו הוא שלף מטה הcpfות את המכתב שהפקידו בידיeo בביירו הקודם. "קח את הקושש הזה שכותבת", זرك לכיווני, "אם לא היו כאן ציטוטים מכתבי הקודש, הייתי משליך אותו לפח!". אז הפנה הרב את מבטו הנשער אל הכביש ודרה ממשם ללא אומר ודברים. מאז לא רأיתיו עוד.

ארץ ישראל

הכל התחיל חדשים קודם לבן, בעוד אחד מביקוריו החתופים של הרב המוטורי על הגשם. הטעפה השבועית שלו עסקה בסוגיית ארץ ישראל השלמה. הוא טען בתוקף כי אסור על פי התורה למסור ולו גරג' אחד מאדמת ארץ הקודש. בקיאות ברוי התורה ורוחקה מלאהיות נשאה לגאותה, ובכל זאת הפעם הרגשתי מוחיב להגיב. "כז? או תסביר לי בבקשתה איך זה שלא זכורה לי תוכחה אחת של נביא אחד, על אף שבנין ישראלי נסגו משטחים שכבשו?", "קשה", "ובכלל, איך זה שלא זכורה לי אף מצואה כמו לא תמסור גרג' מן האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך', או משחו בסגנון?". "לא יזק לך ללמוד קצת תורה!", נזף بي הרב, "הרי כתוב בה שחור על גבי לבן - 'לזרעך את הארץ הזאת'! וגם - 'וְהִרְשַׁתְּמָתָתְּ אֶת הָאָרֶץ וְיִשְׁבְּתָתָם בָּהּ'! ובכלל - הרי בכך פותח רשי' את פירושו לתורה כולה!".

מאוחר יותר, בבית, הרהרתי באתגר שהציג בפני הרב. מפה לשם שלפתני מהשידעה את ספר התנ"ר, שהעניק לי תחת אלוף שוכה דרופמן ז"ל בטקס סיום הטירונות שבטה. פתחתי את הספר, שלבושתי העלה אבק מאוז הגיטי בו לאחרונה, ועשיתי מצוותו של הרב: קראתי על אברاهם ועל הגר, על הים והמדבר, על מלכים ונביאים, על הנשים והאחshedרפנימ, על לבן ובתואל, על ירמיהו ויחזקאל, אבל בשום מקום לא מצאתי זכר למצואה האוסרת למסור שטחים מארץ ישראל. מתוך הנחה שלא אספיק להציג בפני הרב את כל ממצאי החקירה שלי. בעודו ספון ברכבו, ניסחתי את סיכום הממצאים במכtab, אותו מסרתי לרבי, כשבצער לעוד ביקור - אותו מכתב, שהוחזר אליו בשאט נפש בבדיקה שלאחריו.

בס"ד

כ' בחשון ה'תשע"ח

שלום כבוד הרוב,

בפגישתנו האחרון על גשר ההלכה טענה נחרצוט, שאסור על פי דין תורה למסור שטחים מ"ארץ ישראל השלמה". בעקבות זאת הקדשתי בחודש האחרון לילות כימים לקריאה בתנ"ך ובשלל מקורות נוספים, כדי להבין על מה נסמכת קביעתך זו. האם באמת קיים איסור בזה מדוריתא? האם בכלל מוגדר אפשרו ממה גבולות ארץ ישראל השלמה, ממהם כביכול אסור לסת迦? האם לא היו תקדים בעבר בהם מסרו אבותינו שטחים מהארץ לעמים אחרים? אלו מażת מהשאלות איתן יצאת לדרך ולצער, ככל שהעמוקתי בכתביהם, רק הלאו השאלות והתרבו.

אי אפשר להתחש לקשר ההדוק בין העם היהודי לארץ ישראל. אין בכונתי גם לכפור בקדושתה של הארץ ובمعنىותיה הרוחניות. תחפלא, אבל אפילו לגבי וכותנו על הארץ אין בינו מחלוקת; אלא שאתה, במדומני, מאמיין כי זכות זו טומנת בחובה גם חובה - חובה להיאחז בכל שעל מאדמור תיה של הארץ, יהיה המוחיר לכרך אשר יהיה. לגבי נקודה זו בלבד אני רואה איתך עין בעין.

"וירא יהוה אל אברם ויאמר לזרעך אפן את הארץ הזאת" (בראשית י"ב, ז') - זה הפסוק הראשון, שהזכיר להוכחת טענתך. והנה כבר מפטוק זה מגיחים שני סימני שאלה גדולים כמו פיל:

ראשית, מהי "הארץ הזאת"? וליתר דיוק - מהם גבולותיה?

בפרק ט"ו מספק ה' לאברהם מעט רטייסי מידע בנוגע לכך: "לֹא רֹאשׁ נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת מִפְּנֵר מִצְרָיִם עַד הַגְּדוּלָה נֶהֱרָה פְּרָתָה. אֶת הַקִּינִּי וְאֶת הַקְּנִיני וְאֶת הַקְּדָמִני וְאֶת הַחֲתִי וְאֶת הַפְּרָרִי וְאֶת הַרְפָּאִים. וְאֶת הַאֲמֹרִי וְאֶת הַכְּנָעָנִי וְאֶת הַגְּרָגְשִׁי וְאֶת הַיְבוֹסִי" (י"ח - כ"א), אך מעבר לכך סותם הכותב המקראי ולא מפרש.

תלי תלים של פרשנויות נערכו לאורך אלף שנים על קומץ מילים זה: מהו נהר מצרים? האם מדובר בנחל הבשור, בואדי אל עיריש, או שאולי הכוונה היא לשולוחה המזרחית של הנילוס? האם علينا להצעין עד למקורותיו של נהר פרת בהרי אררט הטורקיים, ושמא גבולה של ארצנו המובטחת אמרור להשתרע לכל אורכו עד לשפך הנהר במפרץ הפרסי? רק לה' פתרונים. גם העמים המסתוראים המוזכרים בהבטחה, לא אינו ידוע על בורייהם ועקבותיהם של האחים אבדו לפני עידן ועידניים. כה רב הנסתור על הגלי בהקשר של גבולות "הארץ הזאת", עד שאפילו הרב שלמה זלמן אוירבר, מגודלי הפוסקים במאה העשרים, הודה כי הנושא אינו מחווורי לו כלל: "לצערנו, אין לי שום ידיעה במחקריו קודש של גבולות ארץ הקודש" (שות' מתנתה שלמה תנינה ג, מו).

גבולותיה המעוורפלים של ארץ ישראל ה"שלמה" על פי בראשית, י"ח, כ"א.

סימן השאלה השני מתיחס למילה "זרע". גם כאן אנו נאלצים להתמודד עם ביטוי מעורפל באופן האומר דרשו, ל אברהם, בידוע, היו שני בניים - יצחק וישראל. ישמעאל, הן על פי המסורת המוסלמית, הן על פי המסורת היהודית,orcheshet נחשב אבי האומה הערבית. במקורותינו אפשר למצוא לגביון התיחסויות לכך ולכך. יש פרשנים שהדיביקו לו תווית שלילית של שד משחת, ולעומתם יש שראו בו צדיק תמים ממש כמו אחיו.

מהתלמוד הבבלי אנו למדים שבערוב ימיו חור ישמעאל בתשובה,بعث שב כדי לקובור את אביו (בבא בתרא טז ב) ובפרקี้ דרבי אליעזר מסופר על געגועיו העזים של אברהם לבנו הבכור "כרחם אב על בניים" (פרק ל'). המקרה אינו חוסך בرمזיות לגבי מעמדם הוזהה של האחים לבית אבינו: את שמותיהם של השנאים (וּרְקַלְחֵם) קבע ה' בטרם נולדו ושניהם גם זכו ממננו לברכה מיוחדת; סיפוריו עקידת יצחק וגורשו ישמעאל מתוארים שניהם בפרשׂת וירא; בשני הסדר פורים קורע הלב מגיע כל אחד מהאחים אל סף מוות וברגע الآخرון ה' חס על חייו, שני הסיפורים נפתחים במיללים: "וַיָּשֶׁבּוּ אֲבָרָהָם בְּפֶקַר" (כ"א, י"ד; כ"ב, ג') וישנן עוד בהנהoca ובהנהoca נקודות דמיון בין השנאים.

אך לא במנוניטין שייצאו לישמעאל עניינינו באן, אלא בעובדה הפשטה, שמן המילה "לעורע" כשלעצמה לא משتمעת בהכרח שהארץ ניתנה ליצחק בלבד. למעשה ההפרק הוא הנכון - מאוחר יותר מבהיר ה' לאברהם מפורשות, כי גם ישמעאל הוא זרעו: "וגם אָתָּה בְּנֵי הָאָמָּה לְגֹוי אֲשֶׁרֶם נִזְרָעָךְ הוּא" (כ"א, י"ג). אם לא די בכך, באotton המילים בהן מבטיח ה' לאברהם, כי ירבה את זרעו - "הָרְبָה אֲרָבָה אֶת זָרָעֶךָ" (כ"ב, י"ז) - משתמש גם מלאך ה' כדי לנחות את הגור ולהזכיר לה שההבטחה האלוהית כוללת גם את ישמעאל (ט"ז, י').

גם אם נניח לישמעאל לרגע, הרי שלזרען של אברהם שותפים עוד כמה חברים'לייצחים - אחד מהם הוא נכדו, עשו. אם גם עשו אינו אמור להיכלל בזרען של אברהם, כיצד נסביר את האיסור שימושית ה' על בני ישראל העומדים בשעריו ארץ אדום, "בְּגַבּוֹל אֲחִיכֶם בְּנֵי עָשֹׂו", לבל יעוז לפולוש לשטחיהם אדום, "כִּי יַרְשֶׁה לְעַשּׂו נְמַתִּי" (דברים, ב', ד' - ה')?

שני סימני השאלה הולכים ומתュבים לכדי סימן קריאה אחד גROL: ההבטחה המתיחסת לשטחו העצום של המורה התיכון כולם, ניתנה לכל צאצאיו של אברהם (למעשה, אם נביט סביב, נוכל לראות כי היא התקיימה במלואה). הבטחה זו, בשמה בן היא - הבטחה, ולא מצווה. רשות, ולא חובה. איןני רואה דרך אחרת להבין זאת. אם הייתה זו מצווה, היא לא הייתה מנוסחת בעמימות כה מפוארת (תאר לעצמך שמצוות השבת הייתה מנוסחת כך: "לזרע את את היום ההוא" - האם ניתן היה לגוזר מכך, כי מדובר ביום השבת דוקא, וכי אנו מצוים לשמור עליו לקודשו?).

כך כפי הנראה הבין את רוח הדברים גם אברהם אבינו בכבודו ובעצמו: רק עשרים פסוקים החלפו מהפסקוק, אליו הפנית אותה, וראה זה פלא - אברהם מוצא לנכון לחולק את אותה הארץ שווה עתה הובטחה לו ולורענו, עם לוט אחינו, על מנת להשכין שלום ביניהם! הוא אף מגדריל לעשותות ומציע ללוט לבחור ראשון את נחלתו: "אל נא תהי מריבה בין וביניך ובין רعي ובין רעיך כי אנשים אחים אנתנו הלא כל הארץ לפניך הفرد נא מעלי אם השםיאל ואימנה ואם קימין ואשׂמָאֵילָה" (בראשית, י"ג, ח' - ט'). האם ראה בזה הקב"ה טעם לפגם להפוך - נראה כי העדפת השלום והפרשה על פני הכנין והשררה נזקפה בעינו לזכותו של אברהם (בראשית, י"ג, י"ד - י"ז).

הבה נدلג אל הפסוק השני שציטטה. לצורך כך עליינו להישאר באותו האזור, ורק לדפרק כארבע מאות שנים קדימה. בערובות מואב (בצד הצפון-מזרחי של ים המלח), בסמוך למקום בו שרטטו אברהם ולוט את גבולות השלום ביניהם, עומדים בעת חלק מצאצאיו של אברהם ומבקשים לחוץ את הירדן כדי להיכנס אל הנחלה, שבה הסתפק אביהם הקדמון.

לקראת הבנינה מקבל משה מה' הבטחה מחודשת.

"והוֹרֵשְׁתֶם אֶת הָאָרֶץ וַיִּשְׁבְּתֶם בָּהּ כִּי לְכֶם נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ לְרַשְׁת אֲתֶה" (במדבר, ל"ג, נ"ג) – הפעם, עלי להוראות, וזה כבר נשמע הרבה יותר כמו מצווה, וזאת משלושה טעמים:

1. להבדיל מבקודמתה, בהבטחה זו מוגדר חוג המובטחים באופן שאינו משתמש לשתי פנים ("דָבָר אֶל-בָּנִי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֶלָּהֶם" – ל"ג, נ"א)

2. הגבולות בהבטחה זו אמורים מצומצמים עד מאוד יחסית לאלו שינתנו אברהם ולזרען, אך מתוארים בפירות ניכר ("וַיַּסַּב לְכֶם הַגְּבוּל מִנֶּגֶב לְמַעַלָּה עֲקָרִים ... וַיֵּצֵא חֶצֶר-אֶדֶה וַעֲבָר אֶצְמָנָה. וַיַּסַּב הַגְּבוּל מִעַצְמָנוּן, נָחֶלה מִצְרִים ... וַיֵּצֵא הַגְּבוּל זְפָרִנָּה, וַיָּיוֹתֵצֵא אֶת צָר עַיִן ... וַיַּרְדֵּךְ הַגְּבוּל מִשְׁפָט הַרְבָּלה, מִקְדָּם לְעַיִן ... וַיַּרְדֵּךְ הַגְּבוּל הַירְדָּנה, וַיָּיוֹתֵצֵא אֶת סְבִיב" – ל"ה, ב' – י"ב).

3. יתרה מכך, בהבטחה זו שורות, לשם שינוי, מילים ציומי של ממש, כמו "ohoreshتم", "וישבתם" וכו'.

המפה מבוססת על ויינפלד, 1988, עמ' 5; נאמן, 1963, טורים 165 - 166.

אם זה נראה כמו מצווה, הולך כמו מצווה ועשה קולות של מצווה - זה בנסיבות מצווה. אבל עדין علينا לשאול את עצמנו האם לפנינו "מצווה לדורות", או שמא רק "מצווה לשעתה" - הוראת שעה חד-פעמית, שתכליתה זמנית ומקוםית. בסוגיה זו אין לנו אלא לפנות אל מורנו ורבנו הרמב"ם. מעין בכתביו נגלה עד מהרה כי הוא בחר להשמית מצווה זו מ"ספר המצויות", שבו איגד את כל תרי"ג המצוות, הנחותו לדורות. בפירושו למשנה הוא אף חושף בפנינו את השיקולים שעמדו מאחוריו ההשמטה: "מלחמות מצווה היא מלחמת עמלך ושבעה עמיין בלבד" (פירוש המשנה

לרמב"ם, סנהדרין, א', ח'). בהבטחה שקיבלו בני ישראל בערבות מואב, הם צוו "להורייש את הארץ" - לגורש ממנה את שבעת העמים עובדי האלים, שיישבו בה והיו עלולים להדריך אותם מדרך הישר של אמונה באל אחד. הוואיל ואין חולק על בר שהמוסלמים, שישבו בארץ כבר בתקופת הרמב"ם, אינם עובדי אלילים (תשובות הרמב"ם, קנ"ט), הרי שמרגע שהושלמה המשימה להכricht את עובדי האלים מן הארץ, איבדה המצווה ממשמעותה וטעה פג.

חיזוק לתפיסתו של הרמב"ם עליה מסקירה של הנעשה בארץ לאחר כיבושה. על שלמה המלך, החכם מכל אדם, מסופר למשל, כי מצא לנכון למסור שטח נרחב של - שמו שמיים - עשרים ערים מהגליל לחירם, מלך צוחה בתמורתה לעצם, שליח לו ידידו הלבנוני לצורך בנויות בית המקדש. חירם ביפוי הטובה באמן לא היה מוציא במיוחד מהמחווה: "מה הערים הָאֶלְהָ, אֲשֶׁר-נִתְּחַתָּה לֵאָחִי", הוא שאל את שלמה מבלי להסתות את חוסר שביעיות רצונו (מלכים א', ט', י"ג); אך מלבדו לא היה מי שיפיצה פה ויצפץ בಗנות מסירה זו של שטחי ארץ ישראל.

חיזוק נוסף לתפיסה זו ניתן למצוא בתקופת שיבת ציון, אז לא טרחו העולים מכבול להחזיר לידיים את כל השטחים שניתנו לעםם בערבות מואב - "הרבה כרכבים כבושים עולי מצרים ולא כבושים עולי בבל" (חגיגת ג', ע"ב). לו הייתה המצווה נהוגה גם בימייהם, לא ייתכן שהיו נמנעים מלקיים אותה. לכל הפחות היינו מוצפים למצוא על בר במרקומות שמי של תוכחה להרחבה: אונא, ישראלי, הלוי וברואיר, תשל"ח).

על הרמב"ם כמו כמובן חולקים. אחד המפורטים בinihem הוא הרמב"ן, שפירסם רשיימת השגות על ספר המצוות לרמב"ם. בהשגתיו, אותו פתח בלשון מחרוזת ("עם חשי' וחפשי להיות לראשונים תלמיד, לקיים דבריהם ולהעמיד ... לא אהיה להם חמור נושא ספרים תמיד, אbehdr דרכם, ואדע עריכם, אך כאשר לא יכלו ריעוני, אדרון לפניהם בקרעך, אשפوط למראה עניין"), מנה הרמב"ן ל"ד מצוות, ש"שבח" הרמב"ם לצין בספריו ואחת מהמצוות הללו, שלטעמו עדרין לא סר לחין, היא מצוות כיבוש הארץ. כבodo של הרמב"ן במקומו מונח, אבל מאחר שברור כי מדובר כאן במחולקת ראשונים והעובדות בשיטה מלמדות כי הצדיק נוטה לכיוונו של הרמב"ם, אין לדעת כי כל פסול אם בסוגיה זו נבחר שלא להיות לרמב"ן "חמורים נושא ספרים", ו- "נשפוט למראה עניינו".

לבסוף שלחתה אותי אל ההתחלה: "בראשית ברא אלהים את השמיים ואת הארץ". רשי', בפירושו לפסוק זה, אומרvr: "ומה טעם פתח בבראשית? משום 'בְּחִמְשָׁיו הָגִיד לְעַמּוֹ לִתְתֵּלֶךְ נִתְחַלֵּת גּוֹיִם' (תהלים קיא ו). שאם יאמרו אומות העולם לישראל: 'לסתים [גנבים] אתם שכבשתם ארצות שבעה גויים', הם אומרים להם: 'כל הארץ של הקב"ה היא; והוא בראה ונתנה לאשר ישר בעניינו. ברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו'" (פירוש רש"י לבראשית א').

אני יכול להבהיר מדרע פירוש זה של רשי'י משמש עבור חסידי ארץ ישראל השלמה הוכחה ניצחת לזכותנו על הארץ, אבל מקרים תמה של הפירוש ניתן להסיק כי דוקא ההפר הוא הנכון; כפי שהיטיב לנוכח זאת בשעתו פרופ' ישעיהו לבוביץ: "על פי משמעתו האומונית-דתית [של פירוש רשי'], להבדיל ממשמעתו הלאומנית הוזלה, 'כל העולם של הקב"ה' משמעו, אין לשום אומה שום זכות על שום ארץ, שהרי 'לה', הארץ ומילואה''. מכאן מסיק ליבוביץ כי השימוש שנעשה בפסק זה להוכחת הבעלות על הארץ "מעיד על עיוות והשחתה של האמונה והתודעה הדתית", ואף יש בו "משמעות חילול הארץ" (LIBOVITZ, 2000, עמ' 4 - 5). גם הרב בני לاءו מבין את פירוש רשי'י לפסק הראשון באחרה מנפנוף בשטר הבעלות המודמיין על הארץ: "זהו המשווה שעמה מתחילה לומד בראשית את דרכו. הקב"ה נתן את הארץ לאשר ישר בעניינו, ונתינה זו אינה העברת בעלות אלא זכות ישיבה בארץ" (לאו, 19 בנובמבר 2010).

לטיכום, לא רק שלא מצאתי בתורה אף ראייה לקיומו של איסור למסירת שטחים מארץ ישראל, יצאתי אף מהזוק בדעתך כי איסור כזה כלל אינו קיים.

בכבוד רב,
אוריאשי,
גשר ההלכה

השלמה

סערת הרגשות של הרוב שבה נפתח הפרק הזה, הותירה אוטי חסר מענה. עד כה זימן לי הגשר מפגשים עם מגוון אמונה, עמן התמודדתי במיידה כזו או אחרת של האלחה. "אין דבר כזה עם פלטיני", "הפליטנים הם חיות אדים", "השמאלים הם בגודים", או "הזמן פועל לטובתנו" – הפרכתן של טענות מעין אלו הייתה אמנים מأتגרה וסבירה בשלעצמה, אלם בעת מצאת עצמי ניצב מול טענה מליגה אחרת. האמונה לפיה אסור לותר על שטח משתי הארץ ישראל, קנחה לעצמה אחזקה בה מושרת בתודעתם של רבים, עד שהפכה למרכיב מרכזי בזוהותם. לחלק מיייהם. עברום, פרימתם של חבלים אלו, אותן נכנה כמתבקש חגלי מולדת, משמעותה שבר של ממש – פגעה ב"עורקי חיים" (ביטוי, שטבע המשורר נתן אלתרמן, שבועיים בלבד לאחר מלחמת ששת הימים, כשהתייחס אל הקשר שבין העם היהודי לבין חגלי הארץ, שזה מקרוב צורפו למדינתו²⁶²).

ארץ בלתי-ניתנת לחלוקת

איך הופכים חגלי הארץ ל"עורקי חיים"? הפרופ' סטייסי גודארד, מהמחלקה למדע המדינה במכון ולסלי בארא"ב, חקרה סטטוסים שונים ברוחבי העולם – מקוסובו ועד קשמיר, מצפון אירלנד ועד ישראל – וויהתה בכולם תופעה דומה להפליא. מנהיגים של חברות מסווכחות, טוענת גודארד, נוטים להתבטא באופן שמתwich אצל אנשיהם את האמונה, כי הארץ עליה נסוב הסכטור שייכת להם מתוקף הבטחה אלהית. בדרך כלל התבטאויות אלו לא נובעות מאמונה "אותנטית", אלא מניעים טקטיים – המנהיגים מביעים אותן על מנת להשיג יתרונות חשובים במסגרת הסכטור:

²⁶². אלתרמן, 1975, עמ' 37-36.

1. הן תורמות להחלשת העמדת היריב: הפגנת מחויבות בلتיה ניננת לערעור עשויה לשכנע את היריב ש"אין על מה לדבר" ולאlez אותו להתפרש;
2. הן עוזרות בחזוק העמדות במשא ומתן בענייני המתואכדים והקהילה הבינלאומית;
3. הן מובילות להנחלתן של האמונה בקרב קהלים רחבים הציבור, וכי-סיעות בכך להנאה באמצאות שלחווב וגיטוס המהוננים למאץ המלחמתוי, כמו גם להתיישבות ולקביעת עובדות בשטח. בנוסף, השקט הפנימי והבידי טוחן שנוכחות אמונה אלו מועילים בהשתקת הביקורת לגביה הכרחיות הסבסוך, שעלולה להתעורר מבית.

בתועלת השלישית טמוניים גם ורעי הפורענות. אך לפני נדון בפורענות, נבחן כמה דוגמאות מובהקות להתבטאות שיכלו בסביבתנו הקרה:

"זוכותנו לאדמה זו, כולה, תקופה ושרירה לנצח"²⁶², הכריז בן-גוריון בנאומו בקונגרס הציוני ה-21 בבאזור בשנת 1937. "זוכותנו ביחס לארץ-ישראל נובעת לא מן המנדט ומהצהרת בלפו. היא קודמת לאללה ... התנ"ר הוא המנדט שלנו"²⁶³, הכריז באותו שנה בהזדמנות אחרת. האם אמונה יקדת היא שעמדה מאחרי הצהורותיו בדבר זוכותנו על הארץ? אני מרשה לעצמי לפkap בכך. ראו מה כתוב מכובדנו הוזן באותו השנה ממש אל בנו עמוס:

"מה שאנו רוצים הוא לא שהארץ תהיה שלמה ואחדיה, אלא שהארץ השלמה והאחדה תהיה יהודית. אין לי כל טיפוק מארץ ישראל שלמה – כשהיא ערבית".²⁶⁴ עדויות נוספות לגימישותו של בן-גוריון בנוסח השמאלי בין הארץ ניתן למצוא במאציו הבלתי נלאים לחולקת הארץ בין ישראל לבין ירדן²⁶⁵, כמו גם בדברים שאמר לשר החוץ הבריטי בפברואר 1947: "הסידור

---

²⁶² לנדרמן, 2010, עמ' 188 (ההדגשה שלי).

²⁶³ סימן, 2002, עמ' 279.

²⁶⁴ אריאלי, 2018, עמ' 21.

²⁶⁵ בשנים שלפני הכרזת המדינה ניהל בן-גוריון משא ומתן סודי עם عبدالלה (סבא רבעא של عبدالלה, מלך ירדן הנוכחי). ע"פ החלוקה שהציג בן-גוריון, מדינתו של عبدالלה, שתיקרא**עבדוליה**, תתרפרש מערכה לירדן על שטחים, החופפים למדי-

המיידי האפשרי היחיד, שיש בו יסוד של סופיות, הוא הקמת שתי מדינות, אחת יהודית ואחת ערבית ... בודאי יש ליישוב העברי בארץ זכות להגדרה עצמית ושלטון עצמי. לא נעללה על דעתנו לקפח זכות זו או להמעיטה"²⁶⁶; ובמשנה תוקף בדברים שאמר בדצמבר אותה שנה: "גבולות הארץ בשלטונו היהודים – החל מימי השופטים וגמר בבר-כוכבא – השתנו בעלי הרף, ואין הרבה מושגים פחות ברורים ומסויימים מהמושג גבולות "היסטרוים"²⁶⁷. אם למשחו בארץ נותר ספק לגבי עמדתו האמיתית של בן-גוריון, הוא הוסר לאחר קום המדינה, כאשר הגן בכנסת על החלטתו שלא להשלים את כיבוש הארץ: "נניח שבדרך עצמאית יכולם אנו לכבות את כל מערב ארץ-ישראל, ואני גם בטוח בכך. ואו מה יהיה? ניעשה מדינה אחת. אלא שהמדינה הזאת תרצה להיות דמוקרטית. יהיו בחירות כללות – ואנחנו נניה במייעוט ... לעת-עתה הרוב יעשה חוק שלא יבואו יהודים לארץ ... ובכן, בשעדרה שאלת שלמות הארץ בלי מדינה יהודית, או מדינה יהודית בעלי שלמות הארץ – בחרנו במדינה יהודית בעלי שלמות הארץ".²⁶⁸.

דברי הוצאו
מהקשרם

רצוים עוד דוגמאות? בבקשתו – מה דעתכם על משה שרת, ראש ממשלתנו השני, שב-1936 קונן על ההחלה הבריטית לנתק את הגדה המוזרונית מן השטח שיועד עבור בית לאומי ליהודים, במיללים הקשوت: "חלק מגופנו נקטע!²⁶⁹" האם שרת (או עדין נקרא משה שרותק) זעק את הדברים מדם לבו? נראה שלא, אם לשפט על פי דבריו בהזדמנויות אחרות, בהם

לגדה המערבית של ימינו, ואילו מדינה יהודית, שתיקרא יהודיה, תחולש על שאר שטחי הארץ (מוריס, 2012, עמ' 67).

266 אריאלי, 2015, עמ' 356.

267 בן-גוריון, 1957, ברך חמישי, עמ' 256.

268 דברי הכנסת, ברך ראשון, עמ' 307-306.

269 נאורה, 2001, עמ' 72.

טען כי "ארץ ישראל כולה כמדינה יהודית – זו הייתה תוכנית מקסימום, לא מינימום ... רק קנאים שוטים יכולים להיתפס לגורסה של הכל-או-לא-כלום. מדינאות מעשית חייבות להביא בחשבון מראש אפשרויות של השמה מפושרת, פגומה ומקווצצת"²⁷⁰.

אפילו זאב ז'בוטינסקי, המזוהה יותר מכל מנהיג ציוני אחר עם הקנאות לרעיון ארץ ישראל השלמה, העיד על עצמו לא פעם כי מאחורי נאומו רוויי הפתוחס בדבר שתי גdotות הירדן לא עמדה "שם אהבה רומאנטית לארץ ישראל"²⁷¹. מטרתו, כפי שהודה והתוודה, הייתה אחת: להלץ מחבר הלאומנים "ארץ די רחבה להכיל את כל אלה אשר יבואו"²⁷².

בן-גוריון, שרת ז'בוטינסקי לא המציאו את השיטה. במוחם נהגו מנהיגים רבים וטובים משחר ההיסטוריה ועד ימינו אנו. אל לנו לבוא אליהם בטענות – גם אם פיהם ולבם לא היו שווים, אין ספק שטובת עם היא שעמדה נגד עיניהם. רק בדיעבד ניתן לראות את התסוכות, אליה הובילו הריטוריקה שבה השתמשו. גודරד מצאה כי ברובות השנים מובילות התבאות מעין אלו לtoutacea לא ממש מתוכננת. המסרדים מסוג "לנו הארץ" ו-"boleה שלנו", המפומפים מטעם ההנאה שוב ושוב, הופכים עליי רבים בצדior לערכבים מוגנים – "ערבים שוכנים למעמד של טابו מקודש שאינו נתון לפשרה, יותר או חליפין"²⁷³. אז, כאשר מגיע הרגע המיויחל שבו האויב מגלה סימנים של התגמשות והתפשרות, מגלים המנהיגים לדבונם כי הם כבולים ברטוריקה שלהם עצמם – דעת הקהל נועלת אותם בעמדת מיקוח שאינה מאפשרת להם להתקדם לשום מקום. הם מגלים כי הארץ הנتونה בחלוקת – הארץ אותה עליהם חלק על מנת להשכין שלום – היא בעת "בלתי ניתנת לחילקה" (Indivisible), כפי שמכנה זאת גודරד. לעיתים, אותם המנהיגים הניצבים חסרי אונים מול החלוקה הבלתי אפשרית של

שפַׁה, 2015, עמ' 309.	270
גודמן, 2017, עמ' 184.	271
נאור, 2001, עמ' 75.	272
שקד, 2018, עמ' 329.	273

ארצם, הם לרוב האירוניה אלו שהובילו לידי כך במו ידם ובמו פיהם²⁷⁴. ההיסטוריה ייעקב טלמון הוחריר מפני התופעה המסוכנת זו כבר לאחר מלחמת ששת הימים, כאשר מתח ביקורת על פוליטיקאים ישראלים שצדדו בזכותנו ה"בלעדית" על ארץ ישראל: "הרי לרעינו יש תאוצה ותוצאות מעבר לכוכות הוגיהם", כתוב טלמן, "משל לשוליות הקוסם, שבתמיימוטו קרא דרור לכוחות שאל בלי יכולת לעצור בעדם ולהשתלט עליהם עוד"²⁷⁵.

כיצד בכלל זאת נוכל להשתלט על אותם "כוחות שאול"? ההתנגדות האביסולוטית להזרת שטחים עשוייה להיראות מופרכת לחילקו – הרי הגבולות אליהם נהוג להתייחס כגבולות ארץ ישראל ה"שלמה", מוקром בכלל בחלוקת שטחים שירויות למד', שנרכבה בין הבריטים לצרפתים בשנת 1916 במסגרת הסכם סייקס-פיקו. וודין – עבור ציבור לא ז nich באرض, הפכו גבולות אלו לבשר מבשרו²⁷⁶. עצם הרעיון שאפשר לשאת ולתת על נסיגת מהשטחים נתפס אצל אנשי ציבור זה כאיום על הנורמות המוסריות הבסיסי-סיות ביותר שלם. האם ישנה דרך שבה נוכל להביא אנשים אלו להשלמה עם חלוקת הארץ, מבלי ל寞ט עליהם את כל עלומם ולהוליכם לכדי שבר عمוק בזהותם?

עסקאות טראגיות

על פניו נראה כי הפעם ניצבת בפניינו משימה בלתי אפשרית. זוכרים את המנגנון הפסיכולוגי המוגזם, שנכנס לפעולה בשעה שנשקפת סכנה לאחת מדרעותינו? ²⁷⁷ בעצם רק דמיינו לעצמכם איזו תגובה עלולה להעתור כאשר הדעה המאוימת אינה עוד דעה פוליטית מני רבות, אלא ערך מוגן ומקודש ה采访时 במעמקי התודעה. עם זאת, מסתבר שגם עם עסק ביש שכזה יש מה לעשות. הד"ר שירי לנדרמן, שעבודת הדוקטורט שלה עוסקת בערכבים

להרחבה: Goddard, 2009 274

נאואר, 2001, עמ' 42. 275

בסטטיסטיקות שונים נמצא כי עברו כ-20% מהיהודים בישראל רעון "שלמות" הארץ הוא בגדיר ערך מוגן (لنדרמן, 2010, 200-201). 276
ראו עמ' 54-57. 277

המוגנים בסכוסור הירושאלי-פלסטיני, מציעה דרכי התמודדות אפשריות שנמצאו יעילות בסכוסוכים אחרים בעולם בהגמישת ההתנגדות לפשרה על ערכיים מוגנים. אחת הדרכים עליהן ממליצה לנדרן היא הצגת הפשרה המידנית כ"עסקה טראגית"²⁷⁸ – עסקה שבה הויתור על הערך המוגן הוא הכרחי על מנת להציג ערך מוגן אחר. במילים אחרות, אלו המחזיקים בערך המוגן של שלמות הארץ, עשויים להשלים עם חלוקתה אם יאמינו, כי בכך הם מגנים על ערך אחת, הקרוב להם לא פחות. על תפקיד הערך האחד, שיבול להוות משקל נגד לערך של שלמות הארץ, מתמודדים שני ערכיים בולטים: האחד לאומי והשני הלכתי.

הערך הלאומי בא לידי ביטוי במחקר שנערך בשנת 2009, בו הוצגה לחלק מה משתתפים הטעונה לפיה "אם הסכוסור לא יושב בקרבו במתווה שתני מדינות לשני עמים, צפוי לחץ ביןלאומי שיוביל ליישום פתרון של מדינה דו-לאומית אחת, שמשמעותה קצ אופייה היהודי של ישראל"²⁷⁹. במחקר נמצא, כי המשתתפים שוחשפו לטענה זו הביעו נוכנות גודלה יותר לפשרה, לעומת אלו שלא נחשפו אליה. נראה כי באשר מוצגים שני ערכיים אלה זה לצד זה, מכוונים רבים היוצרים, כמו בז-גורין בשעתו, לטובת "מדינה יהודית" על פניה של "שלמות הארץ".

אם כן, הערך הלאומי של שימור הרוב היהודי עושה את העבודה לא רע. עם זאת, אם נקלעתם לויכוח עם אדם שאצלו הערך המוגן של שלמות הארץ נובע מאמונה דתית, מניסיוני הצנוע בוויכוחים מסווג זה, היתי ממליץ לכם ללבט על הערך ההלכתי דווקא – הלא הוא ערך קדושת החיים. הציווי "ובחרת בחיים"²⁸⁰ הוא כלל מרכזבי ביהדות. בכל הדרות חזרו חכמי ישראל ושו בכר: "שנאמר 'אשר יעשה אתכם האלים וכי בהם' "²⁸¹ – ולא שימוש בהם", כותב הרמב"ם, "הא למדת שאין משפט ה תורה נקמה בעולם, אלא

.שם, עמ' 211	278
.שם, עמ' 212	279
דברים, ל', י"ט.	280
ויקרא, י"ח, ה'.	281

רחמים וחסד ושלום בעולם²⁸². ההלכה קובעת במפורש, כי בכל מקרה של פיקוח נפש (מצב בו נשקפת סכנה לחיים) לא רק שמותר לעבור על כל איסורי התורה²⁸³ – חובה לעبور עליהם. לפיכך, אם נסיגה משטח הארץ ישראלי תמנע אפילו מוות של יהודי אחד, לא רק שמותר לנו לעבור על האיסור למסירת שטחים מארץ ישראל (איסור, שבאמת, קיומו כלל לא ברור) – אנחנו אף מחויבים לכך מבחינה הלכתית.

הרב עובדיה יוסף

בשלב זה של הוויכוח יש לצפות כי בר הפלוגתא שלכם יטען בפניכם את הטענה המתבקשת הבאה: "ומי החייב שהמשן המצוב הקיימים מסוכן את חיינו? אויל דוקא הנסיגה מהשטחים תעמיד את חיינו בסכנה גודלה אף יותר?". את התשובה הפשטota לכך ניתן למצוא בכתביהם של רבים מבין שלומוי אמוני ישראל בשנים האחרונות. כך למשל התייחס הרב עובדיה יוסף לסוגייה: "אם ראשי ומפקדי הצבא ייחד עם חברי המשלה יקבעו שיש פיקוח נפש בדבר,

שאם לא יוחזו שטחים מארץ-ישראל קיימת סכנת מלחמה מיידית ... ואמ יוחזו להם השטחים, תורחק מעלינו סכנת המלחמה, ויש סיכויים ושלום בר-קיים, נראה שלכל הדעות מותר להחזיר שטחים מארץ ישראל למען השגת מטרה זו, שאין לך לדבר העומד בפני עצמו פיקוח נפש. בשם שלענין אכילה לחולה ביום הכיפורים, הרופא הבקי, ואפילו הוא גוי, קובע מצב החולה ... וכן הדבר לעניינו, שאם ראשי הצבא ומפקדיו, עם המדינאים המומחחים לדבר, קובעים שיש פיקוח נפש בדבר אם לא יוחזו השטחים, סומבים עליהם ומתיירים החזורת השטחים"²⁸⁴.

²⁸² משנה תורה, הלכות שבת, פרק ב', הלכה ג'.

²⁸³ מלבד שלושה חריגים: עבودה זרה, שפיכות דמים וגילוי עריות (תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף ע"ה, עמי א'); תלמוד בבלי, מסכת יoma, דף פ"ב, עמי א').

²⁸⁴ הרמן וייער, 2001, עמ' 345-346; גורדון, 2017, עמ' 103.

"ומנין לך עמדתם של ראשי הצבא והמדינהיים המומחים בדבר?",
יקשה ידיכם הוווכן. בתשובה תוכלו להפנות אותו לעובדה המענית
הבא: רוב מבריע מבין בכיריו מערכת הביטחון בהווה וב עבר – שרוי
הביטחון, הרמטכ"לים, ראשי המוסד, האלופים וכו' – הבינו
תמייה חד-משמעות בפרטן שתי המדיניות²⁸⁵. יתרה מזאת, הרב יוסף אף
הציג בדבריו כי "אם יש מחלוקת בדבר, וחלק מן המומחים אומרים שאין
כאן מצב של פיקוח נפש כלל, וחלק מהם אומרים שאם לא יוחזרו השטחים
יש חשש של מלחמה מיידית ופיקוח נפש, ספק נפשות להקל, ויש להחזיר
השטחים למנוע חשש סכנת מלחמה"²⁸⁶.

עמדות דומות השמיעו רבנים נוספים מכל החוגים והזרמים: "בשעומדת
השאלת של מיליון וחמשה ערבים", טען הרב שלמה יוסף זיון, מגROLI הרבנים
של הציונות הדתית, כבר לאחר מלחמת ששת הימים, "הרוי יש כאן בעיה
גדולה שאולי הם יסכנו את כל קיומנו וצבינו וביטחו לנו כאן בארץ. ובכן
מי ומני הם הקובעים עד כמה ואיך ומתי יש סכנה בפטרונים אלה או אחרים,
אם לא המומחים לכך? בעיקרו של דבר הנΚודחה היא אחת: אם על ידי אי-
הויתור על חלק אחד מסכנים את הכל, יש הרבה לחשוב ולדעת בדבר. ובצד
העובדתי שבדבר, ככלمر אם באמת יש סכנה על ידי הויתור או אין סכנה,
שוב המומחים המדינהיים והצבאים הם הקובעים"²⁸⁷. גם הרב חיים דוד
הלווי, לשעבר רבה הספרדי של תל אביב, החזיק באותה דעת: "באם ח"ו
נעמוד תחת לחץ בינלאומי חזק שיסכן את קיומו כעם וכמדינה, הרי שרק
מומחים ליחסים בינלאומיים הם שצרכבים להחליט אם הסיכון הוא רציני,
ואז פיקוח נפש, ואפילו ספק פיקוח נפש, רוחה כל מצווה שבתורה ... אין
כל ספק בדבר מכוון הלהבה, שיש זכות מלאה לממשלה ישראל להחליט להחליט
... זו זכותה וחובתה של ממשלה להחליט במצבים כאלה עם כל הסיכוי
והסיכום שיש בהחלטה מעין זו"²⁸⁸. נקנח בדבריו של הרב אלעזר מנחם ש"ה

מוֹהָר, 18 בפָּבְרִוָּרִי 2012; רָאוּ גַם עַמִּי' 266-271.	285
גּוֹדְמֶן, 2017, עַמִּי' 103.	286
נוֹיָמֵן, 2013, עַמִּי' .62.	287
שם, עַמִּי' .63.	288

מנציג החרדים הליטאים, שקבע גם הוא, כי יש להחזיר שטחים אם יהיה בכך כדי למנוע מלחמה, וכי החלטה אם להחזיר או לא היא עניינה של המדינה: "ודאי שארץ ישראל ירושה לנו מאבותינו, אבל לפि המצב של היום שהם תובעים את מה שכשנו מהם, ואם נחזיר להם מסכימים לבנות שלום, בודאי שיש בזה ממשום העלה"²⁸⁹.

*

"שאלת תוארי הגבולות היא אמונה נכבהה, אבל רק אדם אחו דיבוק יראה בה את השאלה החשובה ביותר", כותב עמוס עוז בספרו "שלום לKennaim". "בכל דברי ימי עם ישראל מעולם לא קרה ששאלת הגבולות הייתה אצלנו השאלה היחידה או הנושא העליון על סדר היום. מוכרים להtauור סוף סוף מההיפנוזה של המפה"²⁹⁰.

התוצאות מההיפנוזה של המפה עומדת להיות קשה וכואבת. כפי שראינו, אין לזול בתוצאות הנפש שיידרשו לאלו הcpfותים בחבלי המולדת ה"שלמה", כדי להשלים עם חלוקתה של הארץ. מעבר לכך, علينا לזכור כי עברו עשרות אלפי משפחות, המתגוררות מוחץ לגושים ההתיישבות, חבלי המולדת אינם רק תודעתים. העקירה מהבית, מהקהילה ומ諾פי הילדות, גם אם תעשה בהסכמה, תהווה עבורן ללא ספק שבר גדול מאוד. האם צריכה המדינה לבפות על המתנחלים את פינויים? לדעתי, אם רב הפינוי לא תהיה מונחת על צווארם, ובין מהמתנחלים, גם במקרה שלא ה策ירו מראש על נכונות להתפנות עברו פיצוי הולם, יעדיפו בסופו של דבר לעשות זאת ולהישיар בדירות תחת החוק הפלסטיני. בכל אופן, לכשיפתוח, במרהה בימינו, משא ומתן לשלים עם הפלסטינים, רצוי שהממשלה תבריז מהרגע הראשון על מתווה של פינוי-פיצוי, כדי להתחילה במלאה הקשה מוקדם ככל האפשר.

---

289 נוימן, 2013, עמ' 92.
290 עוז, 2017, עמ' 100-99.

"נכיר במדינת ישראל בכל צורה שהיא תמורת גבולות 67' ... חשוב מחייבנו שנדע היכן גבולות ישראל והיכן גבולות פלסטין. כל נוסחה שיציבו האמריקאים – אפילו שיקראו למדינת ישראל "המדינה הסינית" – נסכים לה, רק שיתנו לנו את גבולות 67. בעבר כבר הכרנו בישראל, אך היא לא הכירה במדינת הפלשתינית".²⁹¹

יאסר עבד רבו, 2010

ספין

האיש הנופל שלנו מעמוד 170, זה שאינו מוחנן מבחינה עדתית, ממשיך ב贊חתו החופשית מגג הבניין הגבוה. כשהוא חולף על פני הקומה העשירית, הוא פוגש בחבר אחר שלו, המציז מהחולון. "נראה לי שעשית טעות מורה!", צוח ל עברו הנופל, בבעתה של אדם שהתעשת מאוחר מדי. "אל דאגה!", מהסה אותו חברו, "הכל תחת שליטה!"

דינוריהם נמו חול

בין העוברים והשבים על הגשר יש אחת לשבוע לפחות עובר ושב אחד שטורח לעדרין אותו בדבר קיומו של פטרון כסם חדש לסכוסר. כך למדתי למשל על "תוכנית הרגעה" של נפתלי בנט, על "תוכנית החרבאה" של בצלאל סמוטריצ', על "תוכנית האמירויות" של ד"ר מרדיקי קידר, ועל עוד כהנה וכנהנה תוכניות שונות ומשונות. בפרק הנובי נסקור כמה מהבולטות מבין התוכניות הללו ונעמוד על המבנה המשותף ביניהן, המתבטאת בשאר רופף למציאות. לעיתים, כך גיליתי במהלך העבודה על הפרק, הקשר אל המיציאות אינו מחורר דו-גום להוגם ולהווים של אותן תוכניות, והם אפילו אינם מנסים להסביר כיצד אפשר היה להוציאן אל הפועל.

אלו, אם כן, החברים בהם נטפל בעמודים הבאים. במהותם, דומים חברים אלו, אותם נוכל לבנות חבלי תעוזעים, לחבלי הזוחיות בהם כבר נגענו – גם הם שירותו במקור במנגנון הרגעהיעיל מפני ספקות, שעולמים להתעורר במצב של יום קיומי. עם זאת, בחבלי התעוזעים טמונה בעיתיות כפולה ומוכפלת, עליה אפשר ללמידה מהפתחם המפורstem מקורותינו: "בשעה

שהרואה תועה, הצען תועין אחרין²⁹². אם הפטرون לחבלי הזוחחות היה פשוט להוציא את הראש מהחול וזהו, הרי שבמקרה שלפנינו, שוב ושוב ממשיכים כל מיני גורמים אינטראנסטיים ומומחים מטעם עצם לזרות את החול בעינינו. אין ברירה אלא להפסיק שרוטלים ולחתמודד עם זורי החול אחר אחד. היות ולכערי זורי חול יש כמו חול, בחרתי עבורהם את הנפוצים מביניהם. נפתח בשתי תוכניות קסומות, המועלות על נס, כל אחת בדרכה, את רעיון הסיפוח החלקי:

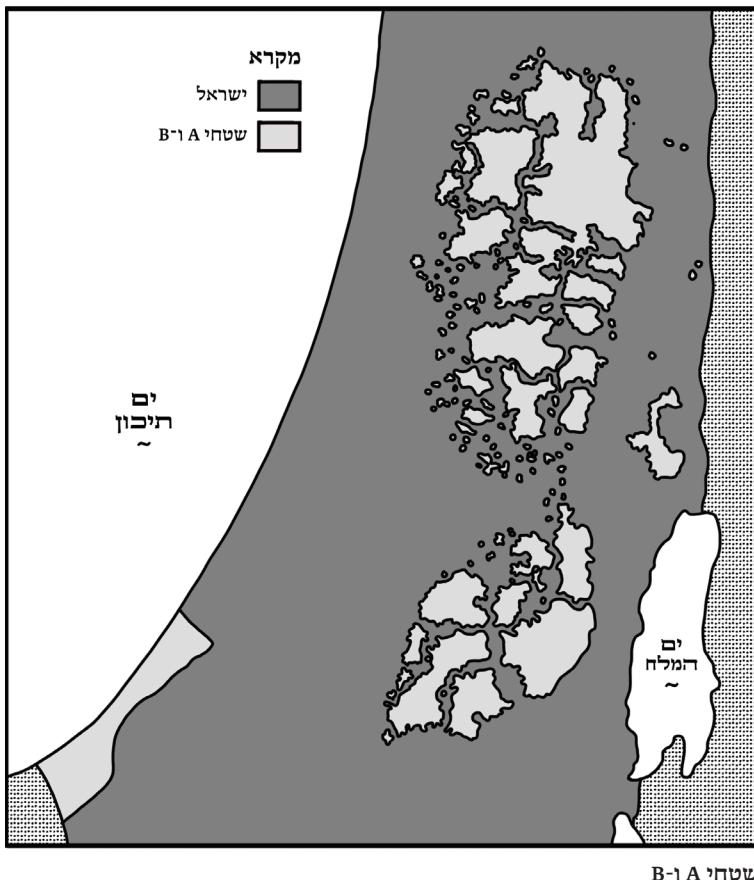
סיפוח חלקי
על פי "תוכנית ההרגעה", תוכניתו אותה הגה נפתלי בנט באפריל 2012, השטחים המכונים שטחי C – כ-60% משטחי הגדה, בהם יש לישראל ביום שליטה מלאה – יוספחו רשמית לישראל. על השטחים שלא יוספחו – שטחי A ו-B – תינתן לפלסטינים "אוטונומיה משודרגת"²⁹³, במסגרתה יזכו בחופש תנוצה מלא מקום למקומות ללא מתחומים וגדורות. לפלסטינים החיים בשטחי C יונק מעמד של תושב, ואם יתנהגו יפה אولي, אפילו תוצע להם אזרחות ישראלית.

לדר' מרדיי קידר מזרחן מאוניברסיטת בר-אילן, יש תוכנית דומה לסתיפוח חלקי: קידר מאמין שאין דבר כזה עם פלסטיני, ולכן על פי תוכניתו, הם יסתדרו הרבה יותר טוב בין לבין עצם אם תוקמנה להם שבע ערי מדינה קטנותנות, אותן הוא מכנה "אמירויות" –

חברון, יריחו, ראמאללה, קלקיליה, טולכרם, שבם וג'נין. לכל אמירותה תהיה ממשלה משלה ודרך משלה להגדיר שלום. שאר השטח, על אוכלוסייתו, יוסיף לישראל ותושביו יקבלו אזרחות ישראלית.

על פניהן נשמעות תוכניותיהם של בנט וקידר סבבה לغمורי. הבעה מתחילה כאשר הן נפגשות עם הדבר המעכבר הוה, שנקרה מציאות.

מבט חוטף בmph של שטחיה A ו-B ילמד אותנו, שכדי לישם את תכנית הסיפוח של בנט למשל, יהיה צורך בהקמתו רשות מסועפת של חומות או סביב 169 איים פלסטיניים. עלות הקמתו של מערך ההפרדה המפוארת והמי-טורלל הזה מוערכת בכ-27 מיליארד שקל, לא כולל 15 מיליארד נוספיםifs שידרשו לפירוק גדר ההפרדה הנוכחית (מי ישלם על זה? מקסיקו?); אחזקתו השנתית עולה עוד 4 מיליארד שקל לשנה ולאבטחתו השופטת יידרש סדר גודל של גיוס מיליאדים כלבי. בנוסף, כדי לאפשר את חזון חופש התנועה שմבקש בנט להעניק לפלסטינים, יידרשו עוד סכומי עתק לבניית מאות גשרים ומנזרות שייחברו בין האיים הפלסטיינים העורורים. איה, ואני מקווה שנשאר لكم קצת עודף, כי נצטרך עוד כ-11 מיליארד שקל בשנה כדי לתפעל את המינהל האזרחי בתוך האיים הפלסטיינים – כמובן, לאחר שהרשות הפלשתינית תסیر מעלייה כל אחירות לנעשה ותחזיר את המפתחות לבעל הבית הישראלי²⁹⁴.

אלו רק ההשלכות הכלכליות של תוכנית ההרגעה (ההשלכות הכלכליות של "תוכנית האמירויות" של קידר איןן שוונות בהרבה). כשבוחנים את ריעונות הסיפוח החלקי מההיבט הדמוגרפי, מבינים עד כמה גדול המרחק בין רعيונות יעוזים אלו לבין המציאות. בסרטון ההסברה של תוכנית ההרגעה טוען בנט כי מספר הפלסטינים בשטח C עומד על כ-48 אלף בלבד ("זה בקושי ידגג אתamazon הדמוגרפי של מדינת ישראל", נאמר שם²⁹⁵). לא ברור מאייפה שואב בנט את נתוניו, אך על פי הערכות המקובלות מתחי גוררים בשטחים אלו ביום יותר מ-300 אלף איש. וזה עוד דוגדוג עדין לעומת מה שתועלל תוכניתו של קידר לamazon הדמוגרפי בישראל – בשטח שמתוכנן קידר לשפח לישראל (כולל נפת בית לחם, שהושמטה ממנין האמירויות, בה בלבד גרים כ-200 אלף איש), מתגוררים כ-70% מהאוכלוסייה הפלשתינית בגדה – קרוב ל-2 מיליון פלסטיני ופלשתינית. כבה, בקטנה.

הנתונים והתחזיות לעיל ולהלן מזור: אריאלי, 2015, עמ' 254, 353; אריאלי,
29 בדצמבר 2016; אריאלי, 23 בינואר 2018.
295 בנט, 30 באפריל 2012.

יכולנו להתעכבות גם על הקטסטרוֹפה הביטחונית, הצעפיה בתוצאה מיישום תוכניות הסיפוח החלקי (גם האופטימיים ביותר ביננו יסכימו כי השילוב בין מערך בלחתי נתן לאבטחה של גדרות מפותלות, לבין מילינוי פלסטיניים חמומיים שזה עתה נדחסו לתוכן, אינו צוף טוב). או שיכלנו להזכיר את הבעיתיות המשפטית הכרוכה בסיפוח (כ-50% משטחי C נמצאים בבעלויות פרטיה פלסטינית), אבל נראה לי שהנקודה ברורה ואפשר לפנות עבשו אל אלו שלקחו את הזיהת הסיפוח עצם אחד קדימה.

סיפוח מלא

תגידו מה שתגידו על תוכנית הסיפוח החלקי – לעומת תוכנית הסיפוח המלא מדובר במופת של שיקול דעת וכובד ראש. על פי רעיון הסיפוח המלא, שניים מכתביו היסוד הבולטים שלו הם הספר "סיפוח עכשווי", שככבה העיתונאית קרולין גליק ב-2014 ו"תוכנית ההכרעה", שפרסם ב-2017 בצלל סמוטריץ', יוזר

סיעת האיחוד הלאומי, אין כל בעיה להחיל את הריבונות הישראלית על הגדה המערבית במלואה. חסידיו של הרעיון מאמינים כי העניין הדמוגרפי ייפתר באמצעות היעלמות הפלאיית של הפלסטינים. כדי לעוזר לנש זהה להתmesh, יופעל מערך של מימון ופתרונות שיעודד אותם להיעלם מחיננו.

האשליות, לפיהן אפשר לדוחוק בפלסטינים להגר מבאן לבני שוב באמצעות תמייצים כלכליים – או במיללים פחות מכווצות, באמצעות מדיניות טלטנספר מרוץ – הן עתיקות כמוו הסכטור עצמו. אלא שהן אין מביאות בחשבון את

תודעתה ה"צמוד" הפליטינית, האחיזה העיקשת בקרקע, שהתחפחה אחורי מלחמת ששת הימים, ובמידה רבה בעקבותיה²⁹⁶. כבר באותה מלחמה היו מידי העזיבה נמכרים מהציפיות היישראליות, שהסתמכו על הנטייה המונית במלחמות העצמאיות²⁹⁷. לאחר המלחמה פתחה ישראל במצוע חשאי לטרנספר מרzon של תושבי רצועת עזה. סכומים נכבדים הוקצבו כדי לעודד אותם להגר לירדן, בשתיות מגוונות שהשתיקה יפה להן. למעשה נרתו גם כוחות צה"ל בראשות מוטה גור, מפקד רצועת עזה דאז, שניסו לדרבן את התושבים לעזוב באמצעות הורדת רמת חיהם. ואולם, על אף המשאבים הרבים שהוקצו לפ羅יקט השאפטני, וחרף מדיניות היד הקשה שהפעיל הצבא, הניסיון לא עלה יפה ומספר המשפחות שהואילו להגר היה זניח²⁹⁸.

מאו רק הלהקה תודעתה הצמוד והשתרשאה, עד שהפכה למרכז המרכזי ביותר בזיהות הפליטינית ביום. אם נביט אל המיציאות נכוחה, בין כי מספר הפליטינים שניתן יהיה לעודד ימים להגר מכאן בעבור חופין دولרים, הואبطل בשישים. למעשה, גם ללא תודעתה הצמוד הפליטינית, היו תוכניות מעין אלו נידונות לבשלון. הסיבה לכך פשוטה ונעוצה ברגש הפטריוטי המופיע בקרים של רוב בני האדם באשר הם²⁹⁹. סיפוחה המלא של הגדה יוביל אם כן לתוצאה אחת ויחידה – מדינה מוסלמית בין הירדן לים וסופה של החלום הציוני.

טרנספר

"אם לא ילכו בטוב – ילכו בכוח", מסננים תומכי הרעיון המוחופף אליו נפנה

296 ראו עמי 78.

297 "בଘחלט קיוינו שיברחו, כמו ב-1948. הפעם לא ברחו", תיאר זאת האלוף עוזי נרקיס ביוובש מחול באכזבה מרה (שגב, 2005, עמ' 425).

298 בנותף לכך, כאשר נשפוי בתקורת העולמית תמנונת של מחנות הפליטים החדרים שצצו ממזרח לירדן, נאלצה ישראל לאפשר לעשרות אלפי מהעוזבים לשוב לבתיהם (להרבה: שגב, 2005, עמ' 568-548).

299 הרב אלחנן מילר, עורכו המדעי של ספר זה, מספר: "בשאנו שומע את הטענות האלה [בזכות עידוד ההגירה] אני תמיד מחויר את השאלה ליהודי: אתה היה מוכן לעזוב את הארץ תמורה פיזי וכי נאה?".

כעת – הלא הוא רעיון הטרנספר ההפוך, על פיו יש לגרש את הפליטים מן הארץ ביד חזקה ובלי לדפק חשבון לאף אחד. האדם אליו מזוהה רעיון זה יותר מכל הוא הרוב מאיר כהנא, מייסדה של תנועת כר. אידיאולוגיה דומה הוביל בשנות התשעים של המאה הקודמת השור וחבעם זאבי (גנדי) במסגרת תנועת מולדות³⁰⁰ (גנדי אמן הקפיד לדבר בדרך כלל על טרנספר "בהתסכמה", אך ההסכם אליה התכוון היה הסכםן של המדינות, אליהן יגורשו הפליטים, לקלוט אותם).

רעיון הטרנספר ההפוך נחשב בחברה היישראלית עד לא מכבר מוקצה מהמת מיואס והוקע מquier לquier. ז'בוטינסקי, אביה הרוחני של המחשבה הלאומית-נצחית בארץ, גינה את רעיון נחרצות כבר ב-1937: " מבחינה יהודית הרי זה פשוט שנדאג שהיהודים ידחו בהקדם האפשרי את המחשבה המכוברת הזאת בשאט-נפש. אנו רוצים להיות רוב, אבל לא להראות

למייעוט את הדרך החוצה"³⁰¹. באשר היה הרוב כהנא עולה לנאות מעלה בימות הכנסת כדי להציג את הגינוי בזוכות הטרנספה היו רוב חברי הכנסת, מכל הsiyyuot, נוטשים את המילאה בהפגניות. ואילו ביום, אולי על רקע התנתנקות, שנתפסה בעיני חלקים באוכלוסייה כטרנספר ביפוי של יהודים מבתיהם ברצועה עזה, המילה "טרנספר" כבר לא נחשבת למילה גסה; עם האסמכתא המוסרית שקיבלה, היא הולכת ומחלחלת אל תחומי השיח הציבורי הנורומי-יבי. הסיסמה "כהנא צדק" כבר אינה נחלתם הבלעדית של קומץ סהורים חובי גרפי.

³⁰⁰ לא רק האידיאולוגיה של כהנא וגנדי הייתה דומה – גם סופם הträgi: כהנא נרצח בידי מתנקש מוסלמי בניו יורק בשנת 1990. גנדי נרצח בידי שלושה מחבלים פלסטינים בירושלים בשנת 2001.
אבולוף, 2015, עמ' 271

הדיון בדבר מוסריותו של הטרנספר הוא חשוב, אך הוא מסתיר את ה成败 הבסיסי שברעיון – אין שום דרך למש אתו. "היהתי מסכימה שהערבים יעזבו את הארץ, ומצעוני יהיה נקי בהשלט", הודתה גולדה מאיר ב-1938, "אבל הישנה אפשרות לברך?"³⁰². באז כן עתה, את התשובה לשאלתה של גולדה אפשר לתמצת לשתי מיללים: לא ולא. אין בעולם מדינה אחת, שתיאות לבכל אף לא מיעוט מבין המגורשים מבלי לראות בברך הכרזת מלחמה³⁰³. כמעט מיותר לציין כי הגירוש יגרור התנגדות אלימה ובלתי ניתנת לריסון ברחבי הארץ ומהוצה לה, קriseה מוחלטת של הסכמי השלום עם מצרים וירדן ובידוד ביןלאומי חסר תקדים. גירוש הפליטנים אל ירדן, שרוב תושביה הם פלסטינים לשעבר, יוביל להסתומותם בבית המלוכה ההאשמי ולהתבססותה של מדינת אובי עונית במירוח לאורך הגבול המזרחי של ישראל, לא בכדי אין בנסיבות גורם אחד בכל מערכת הביטחון לדורותיה התומך בהרפתקה מסוכנת שכזו. הנה כי כן, אם נואיל להישיר שוב מבט אל המציאות, ولو לרגע קט, נגיעה למסקנה המתבקשת – בהנא טעה.

חילופי אוכלוסיות

יודעים מי עוד טעה? אביגדור ליברמן! ב-2004 נתן ליברמן פומבי לתוכניתה אותה בינה תחיליה "התנקות מاءם אל-פחם". בכנס הרצליה אותה שנה הביאה כי לא מדובר רק באום אל-פחם אלא גם בכל יישובי ואדי ערה ובשטח המכונה "המשולש" (על שם צורתו, הגם שצורתו אינה דומה כלל למשולש). על פי התוכנית, בתמורה להתנחותיות, שיסופחו לישראל. יועברו לפלسطين שטחים המאוכלסים בעבריים אזרחי ישראל.

שלא כמו תוכניות הסיפוח והטרנספר, תוכניתו של ליברמן, שזכה גם לשם "תוכנית חילופי האוכלוסיות", אינה שוללת את פתרון שתי המדינות ואף מתבססת על קווי 67'. עם זאת, כמו אחותה, lokha גם תוכנית זו בכמה שללים ממשמעותיים.

³⁰² אבולוף, 2015, עמ' 271.

³⁰³ מבזק מציאות: בשנת 2018 נכשלה ישראל בניסיונותיה לאייר מדינה אחת בעולם, שתסכים לקבל בתחוםה מספר זעום של כמה אלפי מסתננים מאפריקה.

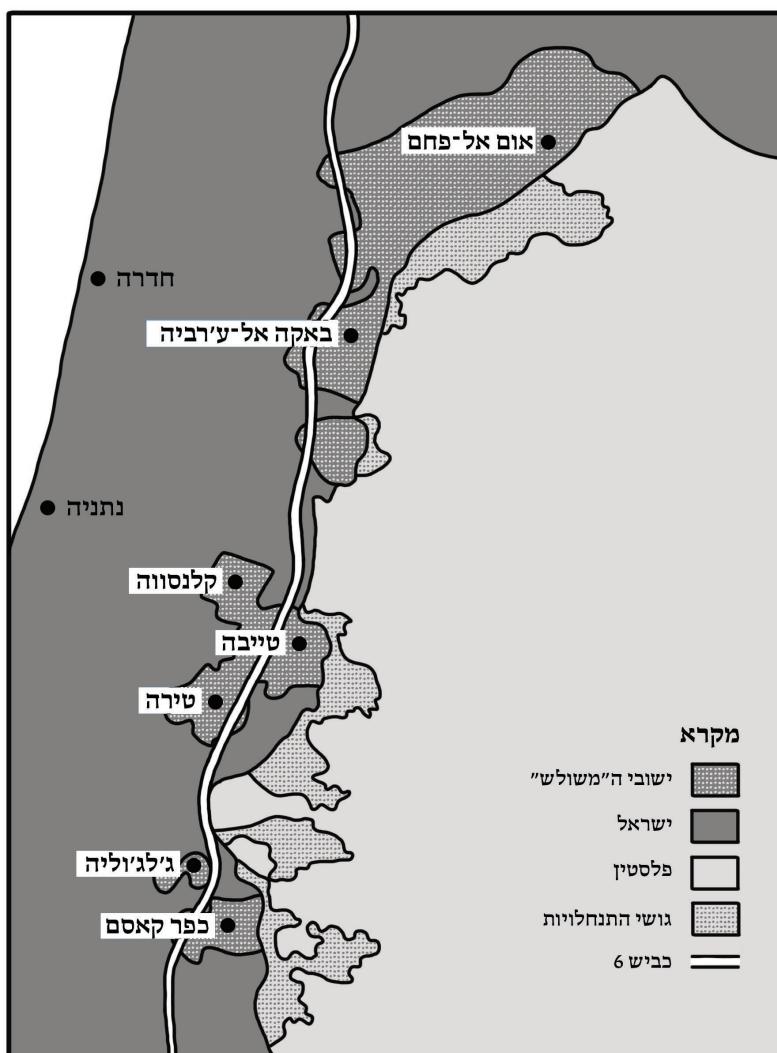
נפתח בדמוגרפיה: שיעור הערבים אזרחי ישראל מכל האוכלוסייה עומד ביום על 21%. על פי התוצאות המדומי גרפיות הרוחות שיעור זה לא צפוי להשתנות בעתיד הנראה לעין³⁰⁴. בכלל השטח המדבר חיים, ביום טוב, כ-16% מהאוכלוסייה הערבית בארץ. לעומת זאת, אם נעביר את כל השטח לריבונות פלسطינית, יצטמצם המיעוט היהודי בארץ מ-21% למשהו במגוון 18%. במילים אחרות, הרוב היהודי, שמילכתחי-לה לא נמצא בסכנה, יזכה לתוספת זניחה של בשלושה אחוזים.

אמרתי שלושה? סличה, קיבל תיכון: ב-2006 ערך שאל אריאלי מחקר בנושא, עם עמיתיו דובי שורץ והدس תגרי ממכוון פולוסהיימר למחקרים מדיניים. הם בדקו ומצאו, כי משום שבשטח המדבר (ר') מפה בעמוד הבא) קיימים גם יישובים יהודים לא מעטים וכן תשויות אסטרטגיות בלתי ניתנות לפינוי, כמו כביש 6, ישראל לא תוכל, גם אם תרצה, לסגת מכולו. המקסימום שאפשר יהיה "לגרד" הוא סדר גודל של 10% מהמייעוט היהודי בארץ – והוא אומר שינוי קלוש שבקלושים של שני אחוזים בלבד לטובה "הרוב היהודי"³⁰⁵.

בעצם, גם שני אחוזים הם פיקציה. מבחינה משפטית, ישראל רשאית אמנם להעביר כאות נפשה שטחים לדיבונותו של מדינה אחרת; אבל בחוק הישראלי, כמו גם במשפט הבינלאומי, לא קיימת האפשרות לשילול בשל כך את אזרחותם של תושבי אותם שטחים. לעומת זאת, גם אם אתם שני אחוזים יהפכו לתושבי המדינה הפלסטינית בעל ברוחם, הם יהיו זכאים לשומר על אזרחותם היישראלית מתוקף החוק³⁰⁶.

אריאלי, שורץ ותגרי, 2006, עמ' 8.	304
שם, עמ' 9-8.	305
שם, עמ' 48-57.	306

השתח המכוונה "המושולש", הגם שאינו דומה כלל למושולש (מקור: אריאלי, שורץ ותגרי, 2006, עמ' 63)

אם כן, תוכנית חילופי האוכלוסיות לא עתידה להשפיע בשום צורה על הרוב היהודי בארץ, שגם כך לא מצוי בסכנה. בעצם, השפעה אחת דזוקא תהיה לה: היא תחשוף את יחסיו של הרוב היהודי עם המיעוט הערבי. בדומה ליהודי התפוצות, הרואים עצם חלק מהעם היושב בחו"ן אך לא מעוניינים לוותר בשל כך על אזרחותם המקומית, רוב מכריע מבין העربים אורייני ישראלי אמן רואים עצם חלק מהעם הפלסטיני, אך בר בבד גם מרגשיים חלק מהרकמה הישראלית. ניסיון הסרק הבוטה להיפטר מחלוקם יעמיק את הクリע בין שני העמים, באופן שעלול להיות חסר תקנה.

את הבשל המוסרי שמרתי לסוף: לבארה, באה תוכנית חילופי האוכלוסיות לבסס ולבצער את אופיה היהודי של המדינה. אם נדפסך רגע בחזרה לעמ' 152 וニזוכר במצוות אהבת הגות המופיעות בתורה לא פחות מ-36 פעמים – יותר מכל מצווה אחרת – לא נוכל שלא לתהות אם אופיה היהודי של המדינה באמת יצא נשבר מתוכנית זו.

עסקת המאה

ואיך אפשר בלי טראמפ? צירוף המיללים האופנתי "עסקת המאה" (Deal of the Century) התגלגול על לשונם של דיפלומטים, מומחים ופרשנים ברחבי העולם במשך שלוש שנים תמיינות מאז נכנס دونלד טראמפ לתפקידו כנשיא ארה"ב ב-2017. כאשר נחשפה סוף סוף העסקה, בראשית שנת 2020, התברר כי היא רואיה יותר לשם "ספרין המאה".

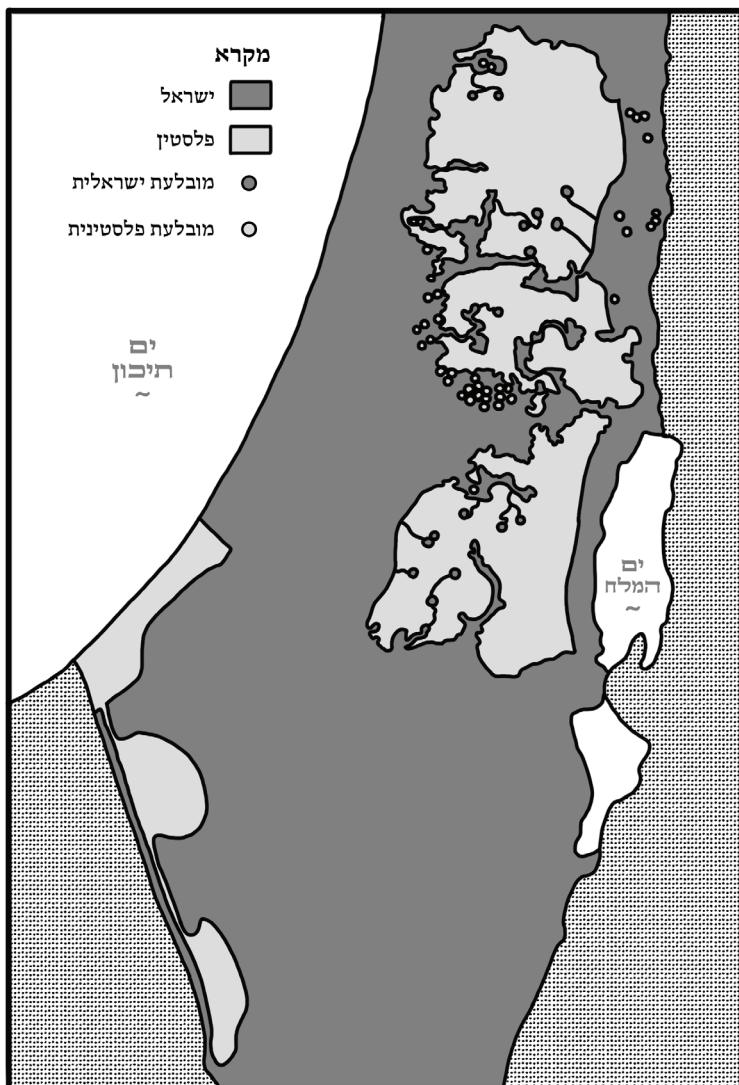
העסקה המוזרה שركח הנשיא כוללת סייפה ישראלי של כמעט 30 אחוז משטחי הגדרה (כשליש מהשטחים שיוספחו נמצאו בבעלות פרטיזן פלסטינית), והותרת כל ההתנהלות על כן – כולל אלו המבודדות – עם גבול שאורכו 1,696 ק"מ (גבול כל כך ארוך ומפותל

שיהיה זה בلتאי אפשרי להגן עליו. לשם השוואה, אורך כל גבולותיה של ישראל עם מצרים, ירדן, סוריה ולבנון עומד על 617 ק"מ בלבד). עוד כולהו התוכניתה חילופי שטחים ביחס של 1 ל-2.13 לטובת ישראל (כלומר על כל קמ"ר שישראלי נותרת, היא מקבלת 2.13 קמ"ר), העברת יישובים ערביים מאזור המשולש ליבנות פלסטין והקמת "מדינה" פלסטינית מחורצת ומובוקעת, המורכבת למשה מהミשה חלקיים נפרדים (מה שיוביל לפגיעה אנושה בחקלאות הפלשתינית, כמו גם במסחר ובתחבורה); במתווה זהה ייווצרו 17 מובלעות ישראליות בשטח פלסטין, 43 מובלעות פלסטיניות בשטח ישראל, ולקינוח: ירושלים תחולק על פי מפתח של "העיר המערבית – לישראל, העיר המזרחית – גם לישראל"³⁰⁷.

כפי שכנראה הבחנתם, חזונו של טראמפ מתאפיין באימוץ חלק ניכר מה- רעיון הירושלים שסקרנו לעיל, בהוספת מידה לא מועטה של טרולול וביביטול מוחלט של כל ההבנות אליון הגיעו ישראל והפלסטינים בעמל רב עד פסגת אנטוליס. מרגע שפורסמה היה ברור שהסיכוי לקבלתה על ידי הפלסטינים, אחרי שכבר סיירבו בעבר להצעות מפתחות בהרבה, שיקול לסייע אני צנצנת. דחיתת העסקה מצד הפלסטינים עלולה לשמש תירוץ בידי ישראל לישם הלכה למשה את תוכנית הסיפוח, שבחנו בתחילת פרק זה, על השלכותיה הרות האסון.

עסקת המאה של טראמפ יכולה לשמש דוגמה מלאפת להשפעתם הרטנית של חבלי התעתועים: כמו אחויהם ואחיותו למסדר זורי החול, מייצר טראמפ מקסם שלו כאילו לפתרון שתי המדיניות קיימת חלופה מוצלחת יותר, ובכך מהריף את הקיפאון המדייני ומסיח את הדעת מהברירה המעשית האחת העומדת בפנינו – הברירה האחת והיחידה ואין בלהה – חוזה לשולחן המשא ומתן עם הפלסטינים.

המפה, שצורה ל"עסקת המאה". בן – זה מופרע כמו שהוא נראה. מקור: אריאלי,
.29, עמי, 2020

בן חזון לחיזון

הבדלים בין התוכניות שסקרנו לעיל הם עצומים, אך יש בינהן, כפי שאלוי הבחןתם, מבנה משותףבולט – אף אחת מהן אינה מציעה באמת חזון סדור, אמטי ומעשי לפתרון הסכטור. במקום חזון מציעות לנו תוכניות אלו שלל חיוניות תעtooים, שסופם – מי ישוונו.

“אהם אהם”, מכחכים עתה חלק מהקוראים בגרונם, “ומי אמר שפטרון שתי המדריניות המהולל שלך אינו גם הוא בגדיר פנטזיה פרועה והוא לא?”. בספרו “חזון, לא פנטזיה” נדרש ההיסטוריון יהושפט הרכבי לשאלה זו ממש: “ההבחנה בין מה הוא חזון ומה היא פנטזיה איננה פשוטה”, הוא כותב שם, ובכל זאת מציע נוסחה כללית, שאלוי העוזר לנו להבחין ביניהם: “గודל החזון, המתנה את הגשמהו, היא מציאותתו (ההדגשה של א.א.), הטעונה בכך שלמרות שה חזון מבקש להתעלות על המציאות, רגליו תמיד נתועות בה. זה ההבדל בין חזון לפנטזיה המרחפת על כנפי האשלה”⁵⁰⁸.

“רוחב לב מצדכם היה נעה ברוחב לב מצדנו; נבונות מצדכם ליותר על חלק מירושלים הייתה נוענית בנכונות הצדנו לוותר על חלק מירושלים”³⁰⁹.

פייצל חסינקי, 1990

בזק

אל חבי ציון, החברים שבשעריהם עומדות רגליינו כעת, אני ניגש בחיל וברעדה. בתור אחד שנולד בירושלים, גדל בירושלים וריבר ירושמתה במשך רוב חייו, ההשכה, לפיה "אסור לחלק את ירושלים המאוחדת מאז ומתמיד לנצח נצחים", הייתה עבורי עד לא מזמן סוג של אקסיומה שאין לערער עליה. גם ביום, בעומדי לפרט בפניכם מודיעו דוקא אפשר, ואף רצוי, לחלק את ירושלים, מטעורות עצלי רוחות הרפאים של אותה אמונה משוללת כל יסוד ומתולה אליהן תחושה של נימול בידי ימין. ובכל זאת, לאחר וככל סבבי השיחות הכושלים עד כה לימדנו כי ירושלים היא לב לבו של הסכטורה, וכי ללא חלוקתה לא יקום השלום ולא יהיה, אין לי ברירה אלא לגשת למלאכה ולקוטה כי העקוצים בידם עניין פסיבוסומי שיחלוף מאליהם.

ובכן, האם בירתנו הנצחית באמת "מאוחדת מאו ומתמיד"? כדי לענות על השאלה הזו ניכנס שוב אל מכונת הזמן שלנו ונצא למסע דילוגים בין הרוי רושלים. קחו אתכם משהו חם ללכוש – קור לבבים שם בלילה.

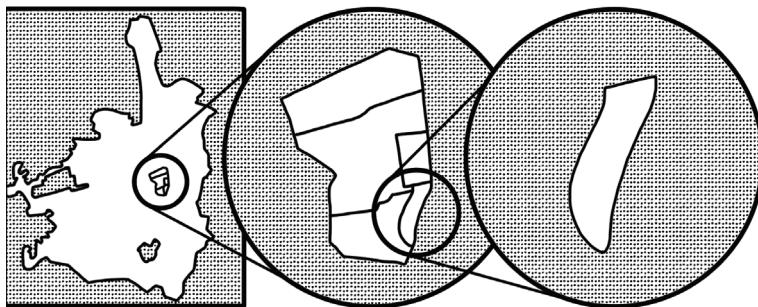
aban מעמה

אויר הרום צלול כיין נישא בנחירותו של הקהיל הרוב, שנאסף בבנייני האומה בירושלים במצואי יום העצמאות של שנת 1967, לרגל פסטיבל הזמר והפזמון. הקהיל האוזן במחופנט לביצוע הבכורה של השיר "ירושלים של זהב" – שיר חדש שכתחבה והלחינה נעמי שמר. שירה של שמר בטיא באופן מזוקק ומרגש את הערגה והכיסופים אל העיר העתיקה בירושלים – רוחשי לב שהיו נחלת הכלל באוטם ימים. במלחת העצמאות נבששה העיר העתיקה בידי הלגיון הירדני ומאו, במשך 19 שנה הייתה סגורה ומסוגרת בפני הישראלים כמו יפהפייה נרדמת השוביה בחולמה.

תcap נחזר אל אותם רגעים הרוי גורל בתולדות העיר, אבל ראשית הבה נכייל בלוח השעונים של מכונת הזמן את השנה 1000 לפנה"ס. באותה שנה, פלוס מינוס, כבש דוד מלך ישראל חלקת אדמה מידי היבוסים והפרק אותה לבירת מملכתו. עיר דוד השתרעה על פני שטח זעיר של כ-60 דונם. לשם השוואה, שטחה הנוכחי של ירושלים ה"מאוחדת" היום עומדת על 125,420 דונם. בנו של דוד, שלמה, הרחיב את תחומי הבירה כך שתכלול גם את בית המקדש, אותו בנה מצפון לעיר על גבעה קטנטונית הידועה גם בשם הר הבית, וכן גדל שטחה של העיר לכדי 130 דונם שלמים. בתקילת המאה השביעית לפנה"ס הרחיב חזקיהו המלך את השטח המוניציפלי פי ארבעה – ואז, ב-586 לפנה"ס, הגיעו הבבלים, כתשו ושרפו את העיר והותירו ממנה עיי חורבות.

בתקופת בית שני שוקמה ירושלים וגובלוותיה התרחבו דונם פה וدونם שם. החשמונאים, שכבשו מחדש את העיר בשנת 167 לפנה"ס, הרחיבו אותה לכיוון מערב, ומאותר יותר הרחיב אותה המלך הורדוס עוד קצת לכיוון

צפון. בשיא תפארתה התפרשה ירושלים הקדומה על שטח של 1,800 דונם – ממש בשטחה של המועצה המקומית בעביה-טבаш-חג'אג'ה (בחיי שיש מקום כזה בישראל).

גבולות ירושלים בתקופת דוד (מימין) ובשלבי תקופת בית שני (במרכז) בהשוואה לגבולותיה ביום (משמאל).

בשנת 67 למנינם היה זה תורם של הרומיים להחריב את ירושלים עדי יסודה. הקיסר הרומי אדריאנוס אף טרכ לשנות את שמה של העיר לאיליה קפיטולינה, כדי למחות כל זכר לירבונות היהודית בעיר. בשנת 638 כבש את העיר הח'יליף עומר, שינה את שמה לאל-קדס ("הקדושה") והניח בהר הבית את היסודות של מסגד אל-אקצא³¹⁰. מאז נותרה העיר בידיים מוסלמיות במשך כמעט 1279 שנה ברציפות והיתה לעיר השלישית בקדושתה לאסלאם, אחרי הערים הסעודיות מכיה ומדינה.

310 בפסקוראשון של הפרשה ח-ט בקוראן מוזכר מסעו הלילי של הנביא מוחמד, שבസפו עלה הנביא השמיימה ממקום המכונה אל-אקצא ("המורוח"). המסורת האסלאמית מזוהה את הר הבית עם אותו מקום מרוחק המוזכר בפרק זה. זהו נסמן בין השאר על כך שמיד בפסקוראשון הבא עברית הפרשה לדון במסה רבנו ובגורלם של בני ישראל, וכן על עדויות היסטוריות לפיהן נהגו המאמינים המוסלמים לפנות ערב ירושלים בתפלותיהם עוד לפני נכבשה העיר בידי הח'יליף עומר.

ביןתיים, בשקט ולאור מאות שנים, חזרו יהודים והתיישבו בירושלים. האוכלוסייה היהודית בעיר גדלה לאטה, עד שבשנת 1864 היו היהודים לרוב בתוכה. בשלבי המאה ה-19, שעה שהרעיון הציוני עוד היה בחיתוליו, כבר עמד שיעור היהודים בעיר על 66%.

ואולם, עובדה מלכetta זו לא הייתה בה כדי להעלות את ירושלים על ראש שמחות של אבות הציונות. אדרבא – הנטייה בה התברכו רוב המנוגדים הציוניים באותה תקופה, להביט על המיציאות כמוות שהיא, הובילה אותם להתייחס אל העיר בהסתיגות רבה. תמיינות דעים שורה ביןיהם, כי מדינת היהודים, לכשתקום, לא תבקש להחיל את ריבונותה על העיר העתיקה אלא תקבע את בירתה החדשה בסמוך לה.

אחד ההוגים הציוניים הראשונים שנתן ביטוי לגישה זו היה הסופר משה ליב לילינבלום, שהוא מראשי תנועת חובבי ציון: "אין לנו צורך לא בחומות ירושלים, לא בבית המקדש ולא בירושלים עצמה", כתוב ב-1881, "אנחנו צריכים לארץ ישראל ונחוץ לנו מרכזו אמיתי, לא 'סֵך רָעֵל' או 'אָבִן מַעֲמָסָה לְכָל הָעָמִים'"³¹¹. גם בחזונו של הרצל ניכרת הראייה המפוכחת לגבי ירושלים. הרצל הבין כי ריבונות עיר הקדושה כל כך בענייני מאינוי הדתוות הגדולות בעולם היא פתח לצורות צוררות. בשל כך האמין במתן מעמד אקסטריטורייאלי לעיר העתיקה ובבנייה של ירושלים חדשה ומור-דרנית בקרבת מקום³¹². בשנות השלושים של המאה הקודמת הפך דוד בן-גוריון את השאייפות הציוניות בונגוע לירושלים לעמדת הרשמית של הנהגתו היישוב, כשהביע חלק את העיר לשלו: מערב העיר ליהודים, מזרח העיר לעربים, והעיר העתיקה תחת שלטון בינלאומי. בשណתקה בה-תנגדות לתוכניותיו, הוא חטף עצבים: "גורלנו הפוליטי ועתידינו הקרוב היה משתנה ביסודות אילו הבינו והענו לחלק את ירושלים. לאסוננו גברה בידי רושלים המליצה הפטriotית, המליצה הנבואה והמטומטמתה על הייצור

³¹¹ י"ב, ב' - ג'. "אבן מעמסה" ו"סֵך רָעֵל" הם שניים מ-50 שמותיה של ירושלים. רביבצקי, 1993, עמ' 341; עמירב, 2007, עמ' 79.

³¹² עמירב, 2007, עמ' 79. הជיטוטים, שמזכיר לילינבלום, לקוחים מתווך זכירה

המחלכתיות המפירה". גם חיים וייצמן לא בחול במלחמות קשות כדי להביע את עמדתו בעניין: "לא קיבל את העיר העתיקה, אפילו יתנו לי אותה בחינם"³¹⁵, הצהיר בחריפות.

"נו טוב", עוליםبعث קולות מן הפסל האחורי של מבונת החומן שלנו, "טראה את מי הבאת לנו – לילינבלום, הרצל, בן-גוריון וייצמן! חבורה של שמאלנים וחילונים רחמנא ליצלן! מנהיגים עם קצת כבוד לעםם, או לדת שלהם, לא היו מעלים על הדעת ויתור שכזה על העיר העתיקה, ועוד מרצונן!". ובכן, צר לי לאכוב אתכם שם מאחורה, אבל אתם קצת חיים בסרט. גם זאב ז'בוטינסקי ומנחם בגין, אבותה הרוחניים של תנועת הלייבור, העדיפו לראות את המקומות הקדושים בירושלים תחת ריבונות בירלאומית. ז'בוטינסקי העז כי המקומות הקדושים (שאת גבולותיהם יקבע חבר הלאומנים) "יהנו ממידה של אקסטרה-טריטוריאליות כמו זו שנוהגה בכל העולם לשגרירות של מדינות"³¹⁴. כשהוא קבע בגין, כי על המדינה היהודית שתקים להכריז על "אקס-טריטוריאליות של המקומות הקדושים לדת הנוצרית והמוסלמית"³¹⁵. לגבי המנהיגים הדתיים של אז – אלה לא רק שלא התנגדו לעמדת הנהגה החלונית, רובם ככלם אף הזהרו מפני החלטת ריבונות ישראלית על העיר העתיקה – רעיון שנטפס בעיניים כלא פחות מאשר חילול הקודש³¹⁶.

במהלך מלחמת העצמאות לא גילה זה"ל עניין רב בכיבוש החצי המזרחי של ירושלים. היעדרן של יוזמות התקפיות באזור זה נבע מהבנה שבשתיקה אליה הגיעו ישראל וירדןטרם המלחמה, לפיה העיר חולק עם תום המלחמה בין שתיהן³¹⁷. בשנים שלאחר המלחמה כמעט ולא נשמעה בצבא הישראלי דרישת לכיבוש ירושלים המזרחית מידי ירדן³¹⁸. הדרישה

.305 עמיירב, 2007, עמ' 74, 63.	313
ז'בוטינסקי, 2016, עמ' 224.	314
.369 אריאלי, 2013, עמ' .	315
.Goddard, 2009, p. 121, 142	316
.Ibid. pp. 136-137	317
.Ibid. p. 145	318

שכון נושא, ובמשנה תוקף, הייתה הדרישה להחלת ריבונות בinalg'ומית על העיר העתיקה, אותה כבשה ירדן ועשתה בה בbaseline³¹⁹. זאת מושם שהירדנים לא כיבדו את הסכם שביתת הנשק שנחתם בין ישראל לירדן ב-1949, ומונעו מהישראלים גישה אל הכותל המערבי.

אם כן, הcisופים אותם הידח ב-1967 ביצוע הבכורה של השיר "ירושלים של זהב", לא היו cisופים אל ריבונות ישראלית בעיר העתיקה (ובטח שלא בשאר חלקי העיר המזרחית). היו אלה געוגעים תמיימים לשוב ולגעת באבני הכותל. לשוב ולהלך בין סמטאות העיר. אבל להיסטוריה יש חוקים ממש. הרעה, שעבר בין הנוכחים לשמע קול הפעמוני של הזמרות הצעריה שולי נתן, התחלף לפתע במערבות של מבוכה ולחשושים. באותו הרגע ממש הגיעו הידיעות הראשונות: המצרים מוזמנים כוחות לסיני.

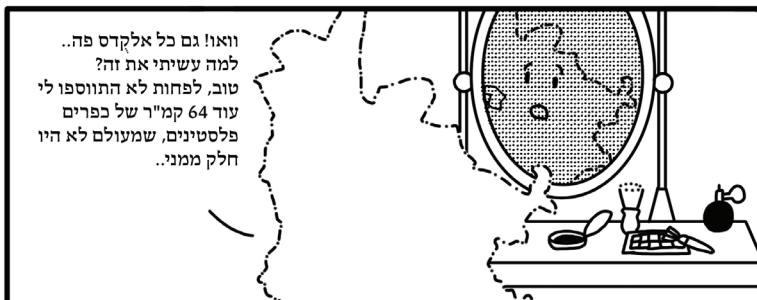
העיר שחוננו לה יחדין

בשש אחרי המלחמה התעוררה ירושלים עם הנגאובר מהגיהנום. כשהחצלי-חה לפקו את העניים הופטהה לגלות, שבזמן שהייתה שרואה בגילוףין חל שינוי בגבולותיה המוניציפליים.

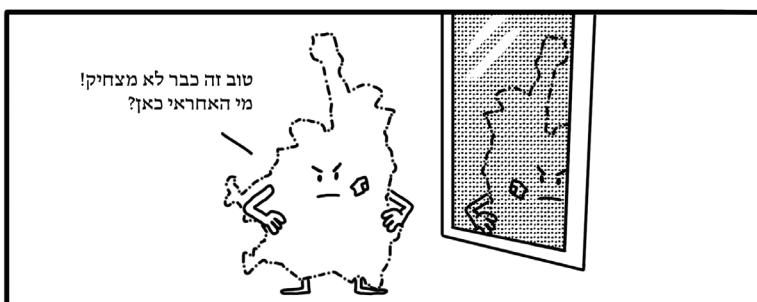

³¹⁹ ב-1949 התבטוו בנושא בפומבי שר החוץ משה שרת ומשה דיין. ב-1950 חזר על עמדת זו אבא אבן, שגריר ישראל באו"ם (עמי רב, 2007, עמ' 75, 91; שר, 2001, עמ' 229).

בשהמציאות התבירה קצר יותה, התחוור לה שבך לא הסתכם העניין:

אלֶא ש..

מבعد לערפל החלו רטיסי הזיכרון המועומדים להתחבר, כמו חלקים בפואל, לכדי תמונה מלאה. ביום הראשון למלחמה עוד היו העניינים תחת שליטה. בישיבת הממשלה, שכונסה במקלט של הכנסת, הסתינו חלק ניכר מהשרים מכיבוש העיר העתיקה. שר הפנים משה שפירא, מנהיג ה派וליטי של האציניות הדתית, הציג שם אין ברירה, יבבש אותה צה"ל, אך ימסור אותה מיד למשטר בינלאומי.³²⁰ גם למחמתה, כשהסביר כיتروו אותה כוחות צה"ל והאלוף עוזי נרקיס, שעמד בראש הכוחות, ביקש אישור

לפְרוֹץ פְנִימָה, הוּא נָעַנְה בְשִׁלִילָה חֶד מִשְׁמֻעִית: "בְשָׂום פְנִים אֲוֹפְן!", עָנָה לוֹ שֶר הַבִּיטְחוֹן מְשָׁה דִין, "מַי צָרֵיך אֶת כָל הַוּתִיקָן הַזָּה?"³²¹.

תוכנית המלחמה בצה"ל, כך מסתבר בדיעד ממסמכים שהותרו לפירסוט רק לאחרונה, לא כללה בכלל את כיבוש העיר העתיקה.³²² אבל מלוחמות, כמו מלחמות, לא נוטות להתנהל לפי התוכניות. בשעות הבוקר המוקדם מות של יום רביעי ה-7 ביוני נתן מوطה גור, מפקד חטיבת המילואים של הצנחנים, לנגגו מושליח בן צור את הפקדה המפורסמת "סע, בן צוח, סע!" ורגעיים לאחר מכן כבר דיווח בראשת הקשר ש- "הר הבית בידינו". על ההר הניפה קבוצת חיילים את דגל ישראל. בעבר זמן קצר הגיעו למקום משה דין ודרש בתוקף להסריר את הדגל. כך היה הר הבית בידיינו למשך כמה דקות תמיינות.³²³

כיבוש העיר העתיקה שינה באחת את הלך הרוח הציבור היהודי בישראל בוגע לירושלים. מיד עם כיבושו הגיעו לכוטל הרוב הצבאי הראשי שלמה גורן, תקע בשופר ונתן את האות לפתחתן של חגיונות המוניות, אפופות שכرون חזשים. "חזרנו לקדושים שבמקומותינו!", הכריז דין, שرك אתמול לא רצה לשמעו מ"כל הוותיקן הזה", "חזרנו על מנת שלא להיפרד מהם לעולם!".³²⁴ התרומות הרוח הקולקטיבית עשתה את כל הדרך עד לדבר סיני, שם שהתחה באותה עת נעמי שמר עם להקת הנח"ל. כשהגיעו הבשורות לאזוניה, שלפה שמר פנקס והוסיפה עוד בית לשיר, שהפך לאונוני עוד בטרם הושלם: "חזרנו אל בורות המים / לשוק ולכיבר / שופר קורא בהר הבית / בעיר העתיקה".

כך התפוגגה לה בן לילה ההסכמה הרחבה שליטה בכיפה עד אז – זו הייתה סתייגת מהרחבת גבולותיה של העיר וביקשה לעצמה רק גישה חופשית אל המקומות הקדושים. כתע על מחרחוב הישראלי קולות חדשים, שדרשו

כך הטענה Goddard, 2009, p. 149; שגב, 2005, עמ' 377.	321
חסון, 25 בדצמבר 2015	322
שבב, 2005, עמ' .576	323
חסון, 25 בדצמבר 2015	324

לא רק את סיפוח העיר העתיקה, כי אם את סיפוחה של העיר המזרחית כולה. השר שפירא (נון-ביר זאת שוב – מנהיגת הפליטי של הציונות הדתית באותם ימים), עוד ניסה לעמוד בפרץ. בדיון שנערך במשרדו, קבל: "מה רע בהחלת הבנאום על כל העיר העתיקה, כאשר יש לנו האפשרות להגיע למקוםות הקדושים שלנו ואין לנו אחריות ושליטה במקומות הקדושים שליהם?"³²⁵. שהה שרים נספחים וכמוهم גם כל המומחים, מהם בקשה הממשלתית חווות דעת מקצועית, המליצו להימנע מהחלה הריבוננות. לא תהיה בה כל תועלת, הם טענו, להיפך – היא תהיה לעול על כתפי העיר.³²⁶ אך באוירור האופוריה שפשתה במדינתה לא היה לעמדות מחושבות שכאללה כל סיכוי. העם אמר את דברו והעם רצה סיפוח.

אללא מה, הסיפוח עורך אצל מבעלי החלטות שתי דאגות שהדרו שינה מעיניהם. האחת דמוגרפיה – סיפוח העיר המזרחית ברור היה בסיפורם של רכבות תושביה, מה שעול לערער את צביונה הציוני של העיר ציון. הדאגה השנייה הייתה בקשר למגדה הבינלאומית של העיר – דעת הקהל בעולם לבטח לא תראה את הסיפוח בעין יפה. מה עושים? התכנסה מועצת חכמי חלם לטפס עצה. ישבה המועצה על המדוכאה שבעה ימים ושבעה לילות, עד שקדם האלו רחבעם זאבי (גנדי) ואמר: "רבותות, יש לי פתרון: אם סיפוח העיר המזרחית, שטחה 6 קמ"ר, יעמיד אותנו בפני העיר דמו-גרפית, נגדיל ונספח לעיר לא יותר מאשר 200 קמ"ר!"³²⁷ "השתגעת?!" ענו לו פרנסי העיר מבוכה, "איזהו מן הגיוני עוקם זה?". ישבו החכמים עוד שבעה ימים ושבעה לילות, עד שקדם שר הביטחון דין והציג: "אם סיפוח של 200 קמ"ר יעמיד אותנו בפני העיר דמוגרפיה, נסתפק נא בסיפוח של 50 קמ"ר בלבד". "רעיזון מצוין!", צהלו החכמים והציבוו בעד ההצעה מה אחד.³²⁸

---

325 עמיירב, 2007, עמ' 309.

326 שם, עמ' 53.

327 לימים הודה זאבי, כי מטרתו האמיתית הייתה לקבוע עבודות גיאוגרפיות, שיביתרו את הגדרה המערבית לשניים ובכך יסכלו את הקמתה בעתיד של מדינה פלסטינית. הוא גם הודה, כי לו עצמו לא היה מושג כמה תושבים ערבים עתידיים להתיישב בעיר במסגרת הצעתו (שם, עמ' 150-152).

328 אם תציגו בפרוטוקולים של דיוני הממשלה בנושא סיפוח מזרח ירושלים, תיווכחו,

עכשין, משנפתרה הבעיה הדמוגרפטי, נותר רק לטפל בעניין דעת הקהל הבינלאומית. גם בכך נמצא פתרון מבריק: כדי שהגויים לא יישמו לב, הועבר בכנסת חוק הסיכון במתכונת מעורפלת להפליא. למעשה לא היה זה חוק, כי אם תיקון לחוק. בתיקון נקבע, כי השטח שיטופח יקבע בצו, ובצו נקבע, שהשטח יתואר בתוספת לעצו. בתוספת, שצורה ל'צו, שצורך לתיקון, שצורך לחוק, תואר סוף סוף השטח המסופח בקווים כללים, ללא מפה ואף ללא אזכור בודד של השם ירושלים. בנוסף, כדי להעצים את הסחת הדעת הכללית, נמנעו מראש הממשלה לוי אשכול והשרים מלהופיע בדיונים המכריים בכנסת. ואכן, המבצע החשי הוכתר בהצלחה. ככלומר, עד למחרת, כשהידיעות על סיפוח העיר דוחו בהרבה בכל תקשורת. העולם, כמובן, יצא מגדרו לגנות את המהלך וישראל נדונה בKITTONOT של רותחין מכל עבה אף אחת מדינות העולם, בלי יוצא מן הכלל, לא הכירה בסיפוח, ובמדינות רבות אף התקבלו החלטות השוללות את מעמדה של ירושלים כבירת ישראל.

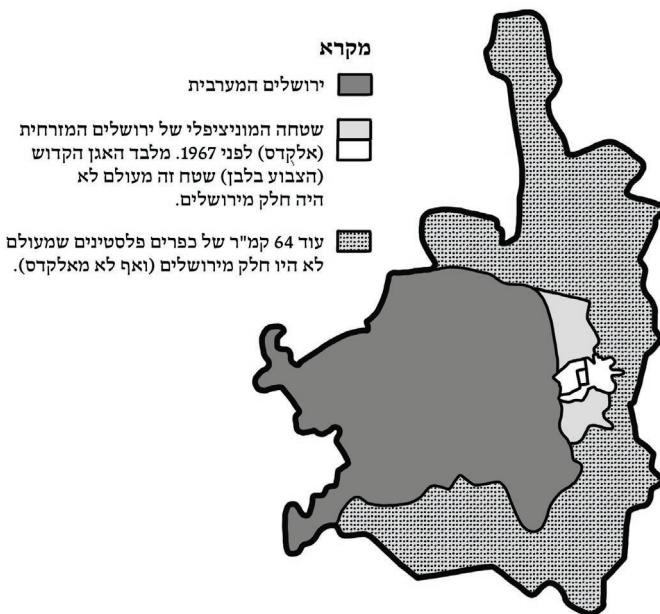
חרף המחאה הבינלאומית עלו בתוך זמן קצר עשרות דוחפורים על הקרקע בפאתי השטחים המסופחים והחלו בהכשרתה לטובת הקמתן של שכונות יהודיות חדשות. לצורך כך הופקו מבון מרחבים בהיקף של אלפי דונם מבעליהם הפלשתינים. האדריכלים שגויסו על ידי משרד הבינוי והשיכון להבנת תוכניות המתאר עבור השכונות החדשות, התפטרו מתפקידם, משהbaynu את גודל האסון, שימית הפרויקט הבוהול והמוגזם על העיר. גם TODAY, ראש העיר המיתולוגי של ירושלים, התנגד נחרצות לפרויקט, אך זה יצא לדרך למורות הכל, בעלי תוכניות מתאר ובעלי האישורים הנחוצים. דבר לא בלם את סחרור הבניה אליו נקלעה העיר, ושבונות הענק נבטו סביב לה, בזו אחר זו, על כל גבעה גבואה ותחת כל עץ רענן.³²⁹

כى המרחק בין הצעותיהם האמיתיות לדברים, כפי שהובאו כאן, אין רב (חסון, 25 בדצמבר 2015).

עמירב, 2007, עמ' 58.

זה היה רצף ההתרחשויות, שבעתינו תפחה לה בירנתנו הנצחית בהרף עין
לממדים עצומים, שכמותם לא ידעה מעודה; ומماז מאוחדת העיר ירושלים
באושר ובעווער עד עצם היום הזה.

סתם נו, נראה לכם? איזוורה של העיר היה ונשאר לא פחות מאשר תעתוע.
בפועל, מכל היבט שדרכו נבחן את מצב העיר ביום, מתגלה ירושלים
במלוא מחולקותה. הד"ר משה עמירב, מהבולטים שב חוקרי תולדות העיר,
טוען בספרו סינדרום ירושלים, כי ירושלים אינה סתם עיר מחולקת – היא
עיר מקוטבת. למעשה, על פי הクリיטריונים, שהציב המחקה העוסק בערים
מקוטבות, ניתן אף לומר, כי היא "העיר המקוטבת ביותר בעולם"³⁵⁰. שני

חלקיה מופרדים ב- “גיאוגרפיה של פחד”³³¹, אשר שוררת בעיר מאז פרציה האנטיפדרה הראשונה. התושבים היהודים נמנעים מלהיכנס לשכונות הערביות. התושבים הערבים נמנעים מלהיכנס לשכונות היהודיות. מה אני אגיד לכם, ממש דו-קיום בהלכתו.

הדו-קיום-שאינו-קיים הינו רק אחד מההיבטים המעידים עד כמה מחלוקת העיר שכורה “חוורה לה ייחדיו”³³². הפערים הסוציאליים האדרירים בין מזרח העיר למערבה הם עוד עדות משווה לכך. כל ירושלמי שאוזר אומץ ונכנס לביקור חתוף באחת מהשכונות הערביות במזרח העיר, לא יוכל לפספס את ממדי ההזנחה, העוני, הזוהמה והמצוקה – מנת חלקם היומיומית של תושבי שכונות אלה. התקציב שמשקיע בהן עירייה לצורך פיתוח התשתיות הוא לעג לרש לעומת התקציב המופנה לאוותה מטריה בשכונות היהודיות³³³. הביבוב ברחובות זורם כמו מים, המים בברושים מריחים כמו ביבוב, האשפה לא מפונה, ועל שירותים כמו כיבוי אש, חלוקת דואא, שיטור עירוני או תאורת רחוב אין בכלל מה לדבר. מדיניות הibernatio והבנייה העירונית בנוגע לשכונות הערביות מתבטאת בהיעדר מוחלט של תוכניות מתארא, בהפקעת קרקעות נרחבות ובמקביל בשלילה גורפת של כל בקשה לאישורי בנייה. בשל כך גבואה צליפות הדיור בשכונות הערביות פי שניים יותר מזו שבשכונות היהודיות³³⁴. בתתי הספר יש מחסור של אלפי כיתות לימוד ולהלמודים מתנהלים בהם בתורות מסביב לשעון. ככלו-כךיים בחשבון את שיעורי העוני הבלתי נטאפים בקרב התלמידים³³⁵ ואת

331 עיררב, 2007, עמ' 289.

332 “העיר שכורה לה ייחדיו” הוא עוד אחד מ- 70 שמותיה של ירושלים. על פי הפרשנות המקובלת, במשמעותו המקורית, מתייחס הביטוי, המופיע בתחוםים (מוזמורי קב"ב, פס' ג’), לחיבור בין 12 השבטים.

333 במיוחד מוקומת העובדה, כי התקציבים המושקעים בשכונות הערביות נמנעים בוצרה משמעותית מהכניםות הארנונה והמסים המתකלות ממנה. במחצית מכלפי המשים הנගים מן התושבים הערבים מועברים אחר כבוד לפיתוח השכונות היהודיות בעיר (שם, עמ' 284-277).

334 שם, עמ' 172-175 .282.

335 ב-2015 עמד שיעור הילדיים בשכונות הערביות בירושלים, שנמצאים מתחת לכו העוני על 86% (חוון וקורח, 2017, עמ' 62).

המחסומים הרבים, שהם נאלצים לעבור בכל בוקר בדרך לבית הספר³³⁶, אפשר להבין מדוע 50% מהם עתידים לנשוח בשלב זה או אחר מהלימו-דים. בתיה החולמים במזרחה העיר נמצאים בפשיטת רגל מוחלטת: מיטות אין, תרופות גם אין; חולמים, לעומת זאת, דוקא יש בשפה.

טדי קולק

"אמרנו שוב ושוב שנשווה את זכויותיהם של העربים לזכויות היהודים בעיר. דבר ריק מתוכנן", היכה על חטא ראש העיר טדי קולק ב-1990³³⁷, "הם היו ונשארו אזרחים מדרגה שנייה ושלישית. בשביב ירושלים היהודית עשית משחו ב-25 השנים האחרונות. בשביב מזרח ירושלים? כלום. מה עשית? בתיה ספר? שום דבר. מדרכות, כלום! בתיה אבות, מאומה!"³³⁷.

גם אהוד אולמורט, מחליפו של קולק בתפקיד, הבין במהלך כהונתו עד כמה מנוטקת מנגנון המציאות היא הסיסמה "ירושלים המאוחדת": "הגעתו למשكنות עצובות מאוד לגביה עתידה של ירושלים כעיר מאוחדרת", הודה בשנת 2011. אף ממשלה ישראלית מאז 1967 לא עשתה אפילו אפס קצחו של מה שנדרש כדי לאחד את העיר באופן מעשי ... גם הממשלה שאני עמדתי בראשה לא עשתה ... כדי להפוך את ירושלים לעיר מאוחדרת. אמנם השקענו בירושלים, אבל במודיע השקענו בעיקר במערב העיר ... ונמנענו מלחשקע באזוריים שאני חושב שבעתיד לא יהיה חלק מי-ירושלים שתהייה בריבונות מדינת ישראל"³³⁸.

גם מההיבט המדיני בולטת ההפרדה השוררת בפועל בין ירושלים היהודית וירושלים הערבית. חלפו יותר מ悠悠 שנים לאחר הסיפוח, ועודין אין מדינה

336 עברו אלפי מבנים מדורבר ללא פחות מאשר 10 מחסומים! (עמי, 2007, עמ' 294).

337 שם, עמ' 278
אריאלי, 2013, עמ' 382-383

אחת בעולם המכירה בריבונות הישראלית על מזרח ירושלים. לעומת זאת, במזרח העיר פועלים מוסדות פלסטיניים לא מעטים, הווים להכרה בינה-לאומית ענפה וapk להסכמה שבשתיקה מצד ישראל.

אם כל זה לא מספיק, כתשע שכנות ערביות במזרח ירושלים (הבולטות ביניהן הן כפר עקב ומחנות הפליטים שעפפת וקלמיה) מופרדות כיום מהעיר הלכה למעשה, באמצעות חומת בטון גבוהה באורך של כ-90 ק"מ. חומה זו הוקמה בעקבות האנטייפאדה השנייה ומאז לא רק שלא נשמעה במחוזותינו כל קריית שבר על השינוי בגבולותיה ה-„נצחים“ של ירושלים, ב-2018 אף הועברה בכנסת הצעת חוק מטעם חברי בנסת מהמיין, שנעודה לאפשר את ניתוקן הרשמי של שכנות אלה מגבולותיה המוניציפליים של העיר.

כה מנוטקות הן העיר המערבית והעיר המזרחית זו מזו, שנותר רק לתהות מהו אותו דבר מהיסטורי, המחבר בין שתיהן נגד כל הסיכויים? האם ייתכן כי ככל שהערין מאחד ביניהן הוא רק אותה אשלה מטורתلة בדבר שלמותה הנצחית של העיר? אוטם חבלים, ששמננו לעצמנו למטרה להתריר בפרק זה? והנה, אפילו בהם חלה התroofפות משמעותית בעת האחרונה. רק לפני 17 שנה נחשה ההתנגדות לחלוקת העיר לكونצנזוס מוחלט הציבור הישראלי. ואילו ביום, בסקר שנערך ב-2015, תמכו 69 אחוז מהනשאים בהתקנות מהשכונות הערביות שבמזרח העיר³³⁹.

*

רגע לפני שמדובר הנוכחי ונשלם, ניעף עוד מבט אחרון אל העיר השיכוריה זו, שלא מוכנה להודות בכך שאיננה מאוחדת וশמעולם לא הייתה. ההתקשות הוא עולה לירושלים ולתושביה ביוקר מהרבה בחינות. מבחינה ביטחונית, המצב בעיר הוא בכ' רע. בשנים האחרונות ידעה העיר שירות פיגועי טרור קטלניים ואין אוור בקצת המהרה. מבחינה כלכלית,

ההשקעה האדריכלית שכונות היהודיות שבשטחים המסופחים נגשה 80% מהתקציב העירוני והפכה את ירושלים לעיר הענינה ביותר בישראל³⁴⁰. מבחינה בינלאומית, בירושלים פועלות כיום רק שלוש שגרירויות זרות ("ארה"ב, גואטמלה ופרגוואי). שגרירויות רבות שכנו בעיר בעבר, נסגרו במחאה על העברתו לבנשת של "חוק יסוד: ירושלים, בירת ישראל" ביוומת חה"כ גאולה בחן ב-1980 – חוק, שביקש להזק את מעמדה של העיר ה"מאוחדרת" והשיג, בכספי, את ההפר. מבחינה דמוגרפית, שיעור תושבי העיר הערבים זינק בחמשים האחרונים מ-26% ל-38% ובמקביל עוזבים את העיר אלפי יהודים מדי שנה³⁴¹. "בעוד כמה שנים", התנבא ראש העיר אורי לופוליאנסקי כבר ב-2006, "ירושלים עלולה, חס ושלום, לא להיות עוד בירת מדינת היהודים ובירת העם היהודי"³⁴².

או מה היה לנו? עיר משוערת ועיפה, מזונחת וענניה, שאינה זוכה להכרה בינלאומית ושהרוב היהודי בה הולך ונעלם. למול מצבה הנוכחי של העיר מהדדהת השאלה, ששאל הנביא ירמיהו לפני כ-2600 שנה, כשהabit בהתוגה על ירושלים החרבה: "הַזֹּאת הָעִיר שִׁיאָמְרוּ בְּלִילַת יְפֵי מָשׁוֹשׁ לְכָל הָאָרֶץ?"³⁴³.

עיר היונה

או אחרי שסקרנו את העבר רצוף המהמורות וההוה העוגם והקורדר של ירושלים, נפנה לבורר מה צופן העתיד לבירתנו הניצחית. ומיי מתאים למשימה נבואהית שכזו יותר מהنبיא ירמיהו, אותו הזכרנו זה עתה: "בִּימִם הַהֲמִיחָה", חזה נביאנו, "לֹא יָמְרוּ עוֹד אָרוֹן בָּרִית הִי וְלֹא יַעֲלֵה עַל לֵב וְלֹא

340 עמיירב, 2007, עמ' 60-61.

341 באופן אירוני למרי הוביל לבך דוקא הניסיון "לייחד" את העיר – ריבות פועלי בנין פלסטינים מרחבי הגדרה נהרו אל העיר, לשינויו לכוח אדם לטובה בניית השכונות החדשנות (עמיירב, 2007, עמ' 54, 213; חושן וקורח, 2017, עמ' 15).

342 עמיירב, 2007, עמ' 208.

343 אייבא, ב', ט"ג.

יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד. בעת היהיא יקראו לירושלם בפסא ה". על פי פירוש רד"ק, ירמיהו בנבאותו זו חזה כי בעתיד לא יהיה למעשה צורך בבית מקדש (בום!) – השלום שישראלים יהפוך את העיר כולה למקום מושבו של ה'. זו ללא ספק נבואה מופלאה ומפתיעה, אך חכו שתתגלו את המשך שלה: "ונקעו אליה כל הגוים לשם ה' לירושלם ולא ילכו עוד אחריו שרותם לבם הרע"³⁴⁴. התחזית, שפורש כאן ירמיהו לגבי התקופה, בה תיהנה ירושלים מזוינו של השלום המוחל, מוצירה במידה רבה את החזון הרב-לאומי שהתו לעיר אבות הציונות: ירושלים תהיה עיר של גויים (עמים) רבים, שהמבנה המשותף ביניהם הוא האמונה באחד.

ירמיהו הוא לא הנביא היחיד שניבא זאת. במיללים דומים השתמשו בין השאר הנביא ישעיהו בחזונו המפורסם ("ויהי באחרית הימים נובן יהיה ח' בראש החררים ונשא מגבעות ונחרו אליו כל הגוים. ויהלכו עמים רבים ואמרו לנו ונעללה אל ח' אל בית אלהי עזקב וירנו מזרקיו ונלכחה בארכתיו כי מציאן מצא תורחה ודבר ה' מירושלים. ושפט בין הגוים והוקית לעמים רבים וככתהו חרבותם לאתמים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחתה"³⁴⁵); וכן הנביא זכריה, שהתייחס אליה בינהו ממלכת ירושלים בנבואה מלאת קסם ושובת לב במוחדר ("עד ישבו זקנים וזקנות ברחוות ירושלם ואיש משענתו בידיו מרבים ימים. ורחובות העיר יפלאו ילדים וילדיים וילדיות משלחים ברחבתיה ... ובאו עמים רבים וגויים עצומים לבקש את ה' צבאות בירושלם ולחלות את פנוי ה'"³⁴⁶). גם שנים רבות לאחרימי הנביאים המשיכו חכמוני זכרונם לברכה לעסוק בנושא. כך נכתב למשל במסכת אבות דרבי נתן: "עתידה ירושלים שיתקbezו בתוכה כל הגויים וכל הממלכות".³⁴⁸

רד"ק על ירמיהו ג', ט"ז	344
ירמיהו ג', ט"ז	345
ישעיהו ב', ב'-ד'	346
זכריה ח', ד'-כ"ב	347
אבות דרבי נתן פרק ל"ה, ח'.	348

דומה, אם כן, כי למתחווה שלוש הערים שהציגו אולמרט ב-2008 – דהינו, שתי בירות לשני עמים וביניהן עיר בריבונות בינלאומית, משותפת, או אלהיות³⁴⁹, ישנים שורשים ענפים במסורת היהודית. כאן נשאלת שאלת מיליאון הדולר: האם יש בכלל סיכוי שהפלסטינים יזרמו עם מתחווה שכזו, הגורע משתחה המקורית של העיר המורחת את השכונות היהודיות, שנבנו בו מאז 1967, ולא מעניק להם ריבונות בלעדית על מסגד אל-אקצא?

לשם חתנו, לאור עמדות הפלסטינים בעבר ובהווה, ניתן להעיר כי התשובה על כך היא חיובית: כבר בראשית שנות התשעים קיבלו נציגים פלסטינים, בידיעתו ובאישורו של ערפאת, את רשות הריבונות הבינלאומית על האגן הקדוש. הסכמתם לכך נבעה ככל הנראה מתוך ההנחה, כי לא רק ישראל תתנגד להענק להם ריבונות בלעדית על המיקומות הקדושים – גם מדינות ערבי לא יראו זאת בעיני יפה. במהלך שיחות קמף-דייוויד בשנת 2000 שוב הביעו נציגים פלסטינים רשמיים את הסכמתם לפתרון הבינלאומי. אכרם הניה, יויעץ של ערפאת, טען כי המשלחת הפלסטינית לשיחות הונחתה להשאיר פתח לפתרון יצירתי באגן הקדוש. במתווה שגובש במהלך השיחות וכונה "הסדר ממשוררת התרבות והאמנויות", דובר על ניהול האגן הקדוש על ידי 11 מדינות: ישראל, פלسطين, ארה"ב, רוסיה, סין, צרפת, בריטניה, מצרים, ירדן, מרוקו וערב הסעודית. עוד דבר על הבטחת חופש תפילה למאמין כל הדתות בכל שטח האגן ועל ביצוע חפירות ארכיאולוגיות רק באישור מה אחד של כל המדינות המנהלות³⁵⁰.

בשיחות טאהה (2001) חלה פריצת דרך של ממש בסוגיית ירושלים, כאשר הפלסטינים הסכימו לכך שישראל הספח כמעט את כל השכונות היהודיות במזרח העיר (מלבד שכונת הר חומה, משום שזו נבנתה לאחר הסכמי אוסלו), בהם התחייב ישראל שלא לבנות יישובים חדשים בשטחים שנכבשו ב-1967³⁵¹.

³⁴⁹ ראו עמ' 19.

.335, 330, 355-356, 2008, עמ' 361; עמי, 2007, עמ' 125-126
שטיינברג, 2008, עמ' 355-356; עמי, 2007, עמ' 361, 335, 330, 355-356
אוריאלי, 2013, עמ' 399

גם כיים קיימת בהנהגה הפלסטינית פתיחות לא מועטה בונגע למתווה שלוש הערים. ابو מאון, כאמור, התבטה בזכות מתווה זה כבר ב-2011³⁵² וכמוهو, גם רוב יורשיו העתידיים הביעו בהזדמנויות שונות את תמיכתם בעריעון³⁵³. בנוסף לכך, האהדה הנרחבת שיש למתווה זה אצל מנהיגי ארצות ערב ודאי תספק רוח גביה חשובה, שברגע האמת תסייע להנהגה הפלסטינית לעשות את הצעד הנוסף לעבר הסכם³⁵⁴.

*

משה עמירב מסיים את ספרו המקיים על ירושלים בנימה אופטימית: "אין מקום מתאים יותר להתחילה בו את השלום, וליתר דיוק את ההשלמה ביןינו, מאשר כאן, בלב הסכוסר ... ירושלים יכולת להיות המפתח לבו של העולם המוסלמי, להתפישות עם מדינות ערב, לשלוום עם הפלשתינים"³⁵⁵. ירושלים יכולה להפוך מבעה לפתרון, מ"אבן מעמסה" ל"עיר היונה"³⁵⁶. עוד יבוא היום הזה. וכשיבוא, נוכל להסיק עוד בית לשיר "ירושלים של זהב":

"עכשו זורתה כאן המשמש
על שתי בירות לאות
וביניהן בדר יושבת
העיר ושם שלום".

ראוי עמי 43	352
שר, 2001, עמי 247, 253.	353
רוזלה, 2010, עמ' 310; שטיינברג, 2008, עמ' 399.	354
עמירב, 2007, עמ' 335-345	355
בן, גם "עיר היונה" הוא אחד מ-70 שמותיה של העיר.	356

"שלום לכם בישראל. אני יודע שאכזבנו אתכם, אני יודע שלא הצלחנו לספק שלום במשך 19 השנים האחרונות. אני יודע שרוב הישראלים עדיין מאמינים בפתרון של שתי מדינות, כמו גם רוב הפלסטינים. אני אחד מалаה שהיו שם. אני יודע שהשלום אפשרי. אני יודע שאנחנו יכולים לעשות זאת. אני יודע שהגענו לפתרונות בנושא ירושלים, גבולות, התנהלות, פוליטים, ביטחון. השלום הוא אפשרי, והוא יושג. ואנחנו נהיי אלו שנעשה אותו. איני עושה זאת בטובה לכם, הישראלים. אני עושה זאת למען, באינטראס שלי. אין כל אפשרות אחרת חוץ מפתרון של שתי מדינות. מדינת פלסטין אשר תתקיים בשלום ובבטחון לצד מדינת ישראל, וכך יהיה. אנחנו צדיקים שתצטרפו אלינו ותהיו כולכם פרטנרים להצלת חי ישראלים ופלסטינים ולסלילת הדרכן לעתיד טוב יותר. אני הפרטן שלכם. האם אתם פרטנרים שלי?"³⁵⁷.

צאב עריkat, 2010

הרב"ה

בין הטיפוסים שאני פוגש על הגשר יש גם לא מעט חרדים.
לא חרדים כאלה:

אלא חרדים כאלה:

לחרדים מהזיאנרט השני יוקדש פרק זה.

במבט ראשון קשה מאוד לזהותם. זה יכול להיות חיל גיבוב, שחזור הביתה מקו בשטחים, או שוטר גברתן שהזעך על ידי נשות טובות כדי להציג לאיש עם השלט, המהווה סכנה מיידית לשלם הציבור (בן, גם זה קורה בערך אחת בשבוע). אלה אנשים שלא היו מודעים על דעתכם שיש דבר בעולם שיכול לעורר בהם ולו רעד כל. אבל אך הם מבחנים במליה "שלום" הניבטה אליהם מן השלט שלי, וכבר חלה אוחזה בהם ופניהם מל宾נות בסיד. בשטף הדברים הפורץ מגרונם אני כבר מצפה לשם וע "אראן", "דאעש" או "טילים על נתב'ג". וכשה קורה, אין עוד מקום לספק – יש לי פה עניין עם...

חנלי חודה

מכל התופעות הפסיכולוגיות והחברתיות האופייניות לחברות שמצוות בסבוכו אלים וממושך, נראה כי החדרה היא הנפוצה ביותר. במזרחה התיכון, בצפון אירלנד, בקשייר ובבלקן – בכל עימות אלים אותו תיעדר, זיהו חוקרי הסכוסכמים רמות גבוהות מאוד של חדרה³⁵⁸.

בקרב הציבור היהודי בישראל ממדי החדרה מחקרים במוחך: חוקרים במרכז לחקר הביטחון הלאומי באוניברסיטת חיפה מצאו, כי רובנו חיים בתחרות דאגה ופחד כרוניים. יותר מרבע מאיתנו, למשל, מאמינים באמתים ובתמים כי התרחש, שבו "הערבים יזרקו את כל הישראלים היהודים לים", והוא תרחיש בעל סבירות גבוהה³⁵⁹.

---

358 Bar-tal, 2001, p. 609-610
359 הלפרין, אורן ובר-טל, 2010, עמ' 54-52; בר-טל, 2007, עמ' 294

לא רק במגדר השן האקדמי – גם בהגות הכללית הוכתרה החדרה פעמים רבות בתחום המזוהה ביותר עם היהודים בישראל וחכחה לבניינים שונים ומשונים: "תסמנת הגענאלד" – כינה אותה הסופר האמריקיקאי אלאן דאוטי, הרואה בחרדתיות גורם מעצב במדיניות החוץ והביטחון של ישראל³⁶⁰; "התסמנת הצלבנית" – כינה אותה הפרופ' ברוך קימרלינג – ה"חרידה שככל המפעל הציוני הוא בעצם בן-חלוק"³⁶¹, "הצמרמותה", קרא לתופעה זו הד"ר עפר גרווברה, מחבר הספר "ישראל על הספה". באותה "צמרמותה", הבאה לידי ביטוי ב-"קושי להאמין שבאמת, בגבולות 1967 עליה ניתן לקיים חיים תקינים", רואה גרווברד את הבעה הישראלית העמוקה ביותר. "הצמרמותה", הוא מצין, "הולכת ומתחממת בתהיליך הדרגתית ואטי, אבל כוחה علينا עדין רב ועצום"³⁶².

בין יתר ההוגים שיחרו לחדרה הישראלית מקום של כבוד בכתבייהם, אפשר למנות גם את הד"ר מיכה גודמן, שטוען בספרו "מלכוד 67" כי

.Dowty, 1998, p. 25, 89, 254 360
קימרלינג, 1996, עמ' .398 361
גרווברה, 2000, עמ' 187-189 362

החרדה היא הרגש הדומיננטי אצל הישראלים בהקשר של הסכטוך³⁶³, הפרופ' גדי יairo, המקדיש לה את הראשות מבין "עشرת הדברים של הישראלי המצרי" בספרו "צופן הישראלית"³⁶⁴, וכן המשורר דוד אבידן, שמצא כי "האני-הישראלי (והיהודי, בו לפניו) הוא היפוכו נדר קיומי. הוא זוקק, בחלק מההיפוכו נדרה זו זאת, לחגורות ביחסו פיסיות ופסיכולוגיות כפולות ומושלבות, כדי להבטיח שהשואה לא תחזר על עצמה"³⁶⁵.

ואם כבר הזכרנו את השואה, בואו נשים את זה על השולחן: על רקע ההיסטוריה היהודית הקודרת, ששיאה התגלה באימיה השואה, היה זה אף הגיוני שהיהודים בישראל יפתחו גישה חרdotית כלפי המציגות. תוסיפו לכך את הכרזותיהם החזרות והנסנות של מנהיגי ארץ ישראל לגבי כוונתם לחסל את ישראל במשך ארבעת העשורים הראשונים לקיומה, ואת הנחיתות העצאית המשוערת של ישראל מול אויבותיה באותה תקופה. אין פלא אפוא, כי ישראלים רבים חשו שקיים איום ממשי לחייהם ולקיומה של מדינתם. זה לא היה תסביך רדיפה – אשכלה רדפו אחריהם.

במצב כזה של أيام קיומי, מהווים חבל החרדה נדבר חשוב ברשות הביטחון הפסיכולוגית של כל חברה, לא כל שכן של החברה הישראלית החבולה והמצולת. ראשית, הם מסיעים בשמריה על מוכנות תמידית לכל צרה שלא תבוא³⁶⁶. יצחק טבנקין, מנהיג התנועה הקיבוצית, עמד על תעללת זו שambilיה החרדה כבר ב-1938: "האם נוצר משהו בידי ראיית המוחשיים? ... ראייה זו היא שהיתה לנו מקור של כוח"³⁶⁷. במקביל, החברים הללו מספקים אפיק התמודדות עם המתח היומיומי, הכרוך בחים תחת أيام קיומי. "שיטת הפעולה היא שאיפא הפטוטה", תיאר זאת הפועליציט דורך רוזנבלום באחד מटורייו המשובחים, "להגעש את עצמו בכל כך הרבה פחדים, להילפת באימה חסורת מעש מול סכנות ממשיות ומודמות, ללבות

גודהן, 2017, עמ' 15-14.	363
יאיר, 2011, עמ' 31-13.	364
אבידן, 5 בספטמבר 1986.	365
בכך משמשים חבלי החרדה משקל נגד לחבלי הזוחילות, חברים לרשות.	366
אבלוף, 2015, עמ' 71.	367

כל רمز סכנה לכדי טבעת אש אפוקליפטית כזאת – עד שעצם העובדה
שאנו עוד נושמים נתפסת כרבותוא עצומה".³⁶⁸

ובכן, כמו שאר החבליים אותם סקרנו, גם חבלי החרדה נחוצים להישרדותה של החברה בתקופה הסוערת של הסכוסוך. אבל (ואני בטוח שאתם, קוראיי המורגלים כבר בתחוםו התרבותי, ציפיתם לבואו של ה"אבל" הזה) עם שור הסערה, טיבה של הסכנה הקיומית להתחפוג. הדבר קורה משלל סיבות: אם לאור העובדה שחק ניכר מהאויבים יצאו מכלל שימוש; אם לאור העובדה, שרוב אלו שנשארו זנוח את אiomiy השמדה ולפעמים אף מתחילהם להشمיע וmiriorות של שלום; אם לאור העובדה, שהל שניי משמעותי במאין האסטרטגי באוצר לנוכח התעכבות דרמטית בכוחה של המדינה לעומת אויבותיה; ואם, כמו במקרה שלנו, לאור כל העובדות גם יחדר או אז הופכים חבלי החרדה למבשול עברו החברה, המנסה להבקיע לעצמה דרך אל מחוץ לסכוסוך. הערנות הבריאה הופכת בשלב זה להיפוכונדריה משתקת.

איך זה קורה? כזוכה, חבלי הביטחון השונים הולכים ומתחדקים במועלג'י קסמים רועשים וגועשים.³⁶⁹ תהליכי ההתחפרות וההתבצרות של חבלי החרדה ב עמוקות התודעה מספקים לנו הזדמנויות מאלפת לבחון שוב את פעולתם המשולבת של מעגליים אלה – המעלג הפנימי, המעלג החברתי והمعالג ההדרי.

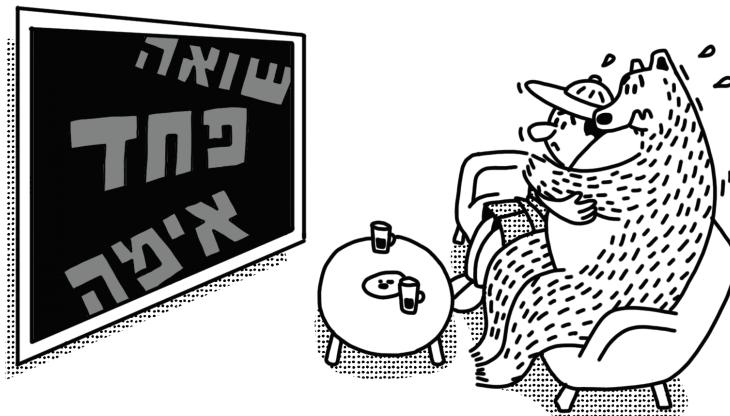
נתחיל בمعالג הפנימי: אדמונד ברק, הפילוסוף האירי בן המאה ה-18, טען בזמנו שהפחד מצליה לגוזל מן המוח את יכולתו לחשב ולפעול באופן רצינוני.³⁷⁰ לו היה חביבו, ודאי היה שמח להיווכח כי המחקר המדעי בתחום מאשש את השערתו. המוח שלנו מתיחס למסורת מאiemים ברצינות רבה. משומם כך ניתן למסרים באלה גישה מיידית לאזרע המאובטח ביותר במוח,

---

רוונבלום, 7 באוקטובר 2011. 368
ראו עמי .52. 369
בר-טל, 2007, עמ' 277. 370

המכונה אמיגדלה (Amygdala). האמיגדלה היא אוטו בונקר מבוצח, המגיב בפאניק מוחלטת על כל ניסיון חדרה של מסרים הסותרים את המידע המוגן בראוי³⁷¹. בשל כך, מאותו רגע שבו אנו נחשפים לטכנה הנשכפת לנו, אנחנו נשתדל להתעלם מעוריות שלפיهن אותה הטכנה חולף חלפה לה, ומצד שני נחושש אחר כל עדות קלושה, שכן שהיא עודנה שרירה וקיימת.

עדויות שכאללה הן בדיק מה שמספקים לנו, ובשפע, מעצלי הקסמים החדרתיים. נבחרי הציבור מודעים להשפעה היבירה שיש למסרים מעוררי חרדה על תודעתם של בני האדם ורבים מהם, בלי להזמין שמות, לא בוחלים בשימוש תדר ומינופולטי במסרים שכאללה. זו הסיבה לכך שבתאי שדררי הבחירה של אותם זורעים-בהלה, שאת שמה לא נוכיה, רוח השימוש בדימויים מזרי אימה, בשלובי צבעים קודרים (כמו שחור ואדום) ובמויקת רקו אפללה. המתוחכמים מבנייהם יגדילו לעשות ויתבלו את דבריהם מדי פעם בפעם במילים המאזכרות את השואה ומוראותיה.

טכניקות ההפחדה הנלוות הנ"ל אינן ייחודיות רק לפוליטיקאים שבינונו. גם גורמים במערכות הביטחון מנצלים אותן לצורכיהם לעיתים קרובות.

"יוטר מדי שנים עשית את זה על מנת לזכות בתקציב", התודה פעם עמי אילון, ראש השב"כ לשעבר, "זה היה המוצע שלי. ואני אומר לך שאם רוצים להתמודד אתי ביצירת תסריטים אפוקליפטיים, אני אנצח"³⁷².

זה עוד לא הכל – מחקרים רבים מודדים מנוגת אדריות של מסרים מפחידים בהם כולנו מולעתים דרך קבע. החרצה בוקעת אלינו יום, שעה שעיה, מבعد למסכי הטלויזיה, מכותרות העיתונים וגם מספרי הלימוד. על כך יש להוסיף את אופייה המדבק של החרצה – גם אם נתנו לחנותן מהטלוי – וויזיה ומהאינטרנט, ונמשוך ידינו מדריך בעיתונים או בספרים, קיים סיכוי סביר שנשפוג את החרצה באופן תת-הכרתית ישירות לווריד מחרדים אחרים המזוכים בקרבתנו³⁷³.

את תרומתו של מעגל הקסמים ההדרי לחגיגה תיאר מציין גודמן בספרו "מלcold 67", ולא נותר לי אלא למצוות מדבריו: "הפחד הישראלי מפני הפלסטינים מביא אותם לנ��וט פעולות התגוננות. הטלת מגבלות על תנועה, עיכובים במחסומים, תשאלול בכניסה למיקומות ציבוריים. בתוצאה לכך ההשפלת שחחשים הפלסטינים הולכת וגוברת. אך הדינמי-קה ההרסנית לא נעצרת בכך. ההשפלת מעכימה את השנאה ואת הensus, ומיצירת אקלים שמצמיח אלימות; זאת האלים שבתורה רק מגבירה את הפחד היהודי".³⁷⁴

כולנו, אם כן, חרדים ברמה כזו או אחרת. תננו לו זה לחלחל וגע. המסקנה זו עשויה להסביר כמה תופעות מסוימות – כמו למשל, מדוע כל מהוויה של רצון טוב מצד הפלסטינים נתפסת בעיני רבים כניסיונו הונאה, שמטטרתו הסופית היא חיסולה של ישראל; או מדוע רבים ככל חוששים מהחויתורים הנדרשים לשם יישוב הסכטור היהודי-פלסטיני, למרות שכמעט כל

בר-טל, 2007, עמ' 273. 372

להרחבה: Bar-tal, 2001; בר-טל, 2007, עמ' 295, 280, 115-116; ר>vita, 2010. 373

גודמן, 2017, עמ' 15. 374

בכרי מערכת הביטחון בעבר ובהווה תומכים בהםם.³⁷⁵ זהי ללא ספק תובנה חשובה, אך יש לי תהושה שלא די בכך. כדי להוריד את מפלס החרדה לرمתו הרצוייה, נראה לי שעלי' להעתמת עם החרדות הקונקרטיות באשר לסכנות הטമונות לבארה בהסתמם השלום עם הפלסטינים, או לפחות עם העקריות שביניהן. לשם כך החלטתי לזמן לבאן שוב את ידידי משכבר – אורי אשן מהעבר.

כל חודה – תשונה

"כל מי שambil קצת בביטחון יאמר לכם אותו דבר", היה קבוע אשן הצעה, לו הזמין לחווות את דעתו המ鏘cueית, "שלום עם הפלסטינים הוא סבנה קיומית לממדינת ישראל! ההתנהלות בגדרה זו השכפ"ץ של המדינה! בזוכותן אתם שם בתל אביב יכולים לשותה אספרסו בשקט! גבולות 67' אינם בר הגנה! ומה עם אריאן?! וועזה?! יצאנו מעוזה, ומה קיבלנו? טילים! אם ניסוג מהגדר נקבל טילים על נתב"ג!!! כל וייתור שלנו י הפרש בעד הפלסטיני בחולשה וכצעיר נוסף במימוש תוכנית השלבים שלהם להשמדת ישראל!!!". הבה ונסה עתה לפרק את בליל הטענות המ – בוהלות שהעללה כאן ידידי הצער, ולהתיחס אליהן בסדרן.

"כל מי שambil קצת בביטחון"

למעשה, כמעט כל מי שambil קצת בביטחון אומר בדיקות את ההפה. עדות מובהקת לכך ניתנה כבר בשנת 1988 כאשר הוקמה "המועצה לשולם ול-ביטחון", שחבריה, בעלי דרגות בכירות בצבא ובמערכת הביטחון, הניפו את דגל הפשרה הטריטוריאלית. כבר אז, לפני יותר משלושים שנה, נמצא כי

במערכת הביטחון קיימת תמייה רבה בחתירה לשalom וبنסיגת מהשתחים, לצד אמונה כי אלו ישרתו את ביטחון המדינה بصورة הטובה ביותר. בימין ניסו להקים גופם מוקבלי, שנקרא "המועצה לביטחון ולשלום", אך עד מהרה התברר, שמספר הוגנרים הדוגלים בהמשך השליטה בשטחים מנימוקים ביטחוניים הוא כה מועט, עד כי מועצת זו נעלמה כלעתה שקמה³⁷⁶.

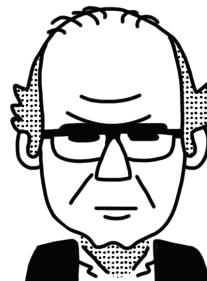
עם השנים, היצוד בפרטן שני המדיינות בקרב ראשי המערכת הביטחונית רק התעצם וכיום, על פי התבטאויותיהם של רבים מהם, ניתן לומר כי במערכת הביטחון קיים קונצנזוס כמעט מוחלט בנושא זה. להלן מקבץ קטן מהتبטאויות אלו:

"צריך לעשות כל מאמץ להגעה לשalom עם הפליטינים. חיבבים למסד את רעיון שתי המדינות – זה חיוני לממדינה ואנו חוקים מספיק כדי לקבוע את הגבולות שלנו".
הרמטכ"ל לשעבר, ראל (מיל') גבי אשכנזי, 2012

גבי אשכנזי

"יש ערכיים חשובים יותר מאשר מדמה ... האיוולות שבמדיניות הנוכחית תוביל אותנו לתוכאות הרסניות – הרס חזון הציוני".
ראש המוסד לשעבר, שבתי שביט, 2014.

שבתי שביט

בר-טל, 2007, עמ' 257; גבעולי, 2012, עמ' 11.

"הדרך היחידה לשמר על הציונות והנצחת מדינה יהודית ודמוקרטיבית ברוח מגילת העצמאות – היא על ידי הפיכת חזון שתי המדינות למציאות".

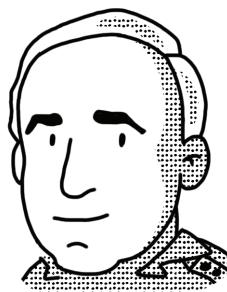
ראש השב"כ לשעבר, אלוף (מיל') עמי אילון, 2014

עמי אילון

"אני מפחד שנגיע לנקודה ממנה יהיה בלתי אפשרי לחזור לפתרון של שתי מדינות ואו זו תהיה סיטואציה באוטיטה".

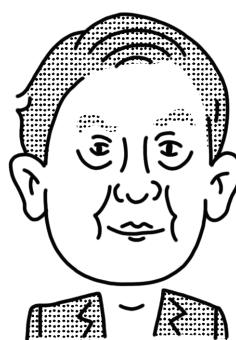
הרמטכ"ל לשעבר, רא"ל (מיל') אמנון ליפקין שחק זיל, 2012

עמי אילון

"הכרזה לפיה יש לפעול לפתרון שתי מדינות היא נכונה. בשלב מסוים אנו עלולים לראות שהפלסטינים יעדיפו פתרון של מדינה אחת ובעורי זה פתרון לא מקובל. אני מודאג שאנו מתקרבים لنקודת האל-חוור".

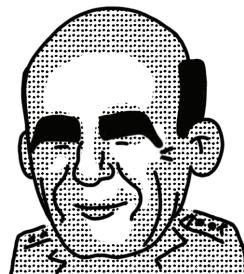
ראש המוסד לשעבר, תא"ל (מיל') תמייר פרדו, 2016

תמייר פרדו

"אני קורא להbias בהקדם לכינויה של מדינה פלסטינית עצמאית ומפוזרת בגבולות קבוע, על בסיס קווי 1967 ... כינון מדינה פלסטינית הוא אינטראס ישראלי ... הפטرون היישים היחיד הוא בדמות של שתי מדינות לאום".

הרמטכ"ל לשעבר, ראל (מיל') שאול מופז, 2011

שאול מופז

"אנחנו צודדים במהירות למציאות של מדינה דו-לאומית וזו תהיה סופה של הציונות. ציריך להיפרד מהפלסטינים ולהגיע לשורה של הסדרים שיאפשרו לשני הצדדים חיים שקטים יותר ועם יותר תקווה".

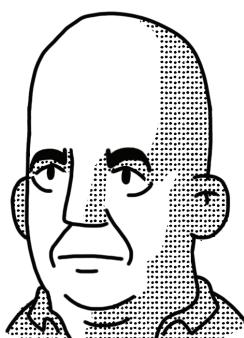
ראש השב"כ לשעבר, יעקב פרי, 2015

יעקב פרי

"חייבים להגיע להסכם לפני שנגיע אל נקודת האל-חוור, נקודה ממנה כבר לא ניתן יהיה לחזור לאופציית שתי המדינות לשני העמים".

ראש השב"כ לשעבר, יובל דיסקין, 2013

יובל דיסקין

"יש לחפש כל דרך כדי להגיע להסדר מדיני מול הפלסטינים. אנו צריכים להיות מסוללים להסתכל לילדיהם שלנו בעניינים ולומר להם שלפחות באמת ניסינו"

הרמטכ"ל לשעבר, רא"ל (מיל') בני גנץ,

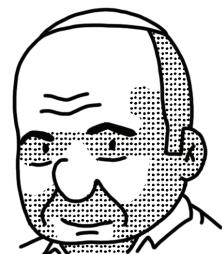
2016

بني גנץ

"רצוי מאוד שישראלי תגיע להסדר מדיני עם הפלסטינים, זה אינטגרס עליון של ישראל לדרכו ולדורות הבאים. הריש שפה אוכולוסייה פלסטינית עצומה שלא הולכת לשום מקום".

ראש השב"כ לשעבר, יורם כהן, 2017

יורם כהן

"אם תאספו היום את כל ראשי המטה הכללי לשעבר, את כל אלופי פיקוד המרכז, ראשי השב"כ וראשי אמ"ן שחווים תשעים אחוז מהם יאמרו לכם שזכה"ל ייטיב להגן על אורי ישראלי מגבול בין-לאומי מוכבר".

הרמטכ"ל לשעבר, רא"ל (מיל') אהוד

ברק, 2012³⁷⁷.

אהוד ברק

הרשימה עוד ארוכה, אבל נראה לי שהנקודה ברורה: רובם המכריע של בכירים מערכת הביטחון קובעים במפורש, כי הסכנות הביטחוניות אליהן תיחסף ישראל אם תקום מדינה פלסטינית הэн טקטית לכל היותר, וכי לעומת זאת, האיום המקורי בהמישר הכיבוש הוא איום קיומי. עניינו של "כל מי שambil קצת בביטחון", מדינה פלסטינית בת-קיימה תהיה נכס עבור ביטחון ישראל.

"שלום עם הפליטנים = סכנה קיומית למדינת ישראל"
כל הבכירים הנזכרים מעלה, ועוד רבים וטובים, אינם מדברים רק ממשאלות לבם. התגוייסות המוחלטת לטובת הטרון שתி המדינה נשענת על המתוּה הביטחוני של הסכם השלום העתידי עם הפליטנים, שרבים מהם היו שותפים לניסוחו. מבואו לספר זה הוכרתי את ארבעת הסעיפים העיקריים של מותוּה זה: הגבלת חימוש, ריבונות מוסדרת, כוח בינלאומי והתרעה. בראשי תיבות זה יוצא הרב"ה, ולא בכדי – יישום של סעיפים אלו צפוי לתרום הרבה הרבה לביטחונה של ישראל:

הגבלת חימוש – בלב הפתרון הביטחוני עומד עיקרון פירוזה של המדינה הפלסטינית העתידית. ישראל דרששה שהמדינה הפלסטינית תהיה מפוארת מצבא ומאמצעי לחימה כמו מטוסים, טנקים, תותחים, ספינות קרבי, טילים ושאר כלים משחית. כבר בשיחות קמפ דייוויד בשנת 2000 הסכימו לכל הפ-لسיטינים באופן עקרוני – "AINO ROZIM MIDINAT ZBA", הסביר מיחמד דחלאן, "AINO ZOKIM L'TANKIM AO LMETOSIM; ANO ROZIM LAACBIL AT HAFIOT HAREBIM SHL TOSBINON" ³⁷⁸. עם זאת, הפליטנים הסתייגו מהamilah "פירוז" והצעו כי מדינתם תוגדר "מדינה מוגבלת בחימושה" ³⁷⁹. על הפשרה הסמנית חתום לא אחר מאשר נשיא אריה"ב לשעבר ביל קלינטון, שהציג את המינוי המנצח "מדינה שאינה חמושה". מלבד פירוזה של מדינתם מצבא ומנסק

ש, 2001, עמ' 222.

378

ספק אם יש מדינה אחת בעולם ביום, העומדת בהגדלה "מדינה מפוארת".
הפליטנים ביקשו להימנע מההשלחה, הכרוכה בלהיות המדינה היחידה בעולם, שתסתכנים בכך.

379

כבה, כולל המתווה מחויבות פלسطינית להימנע מכל שיתוף פעולה עם גורמים עוינים לישראל, ולנהל מאבק כולל ובלתי פוסק בטרור ובאלימות.³⁸⁰

ריבונות מוסדרת – השימוש במרחבים האויריים, הימיים והאקלטומוגני טיים של המדינה הפלשתינית חוני לישראל לצורן מטרות שונות בשגרה ובמיוחד בשעת חרותם: ללא גישה למרחבים אלו עלולה ישראל להיות חשופה למתקפות אויריות או לשיבוש תדרים הרסני של מערכות תקשורת שונות. בשיחות השלום נידונה הסדרה של הריבונות במרחבים אלו בין ישראל ופלסטין.

כוח בינלאומי – לאור גבולותיה של המדינה הפלשתינית יוצבו כוחות בינלאומיים נרחבים במטרה למונע הברחה של אמצעי לחימה לתחרמה. לאור הניסיון הישראלי העמוס עם הסתככות על כוחות האו"ם לבנון, בעזה ובسينי, נדונה בשיחות השלום גם האפשרות לשלב גדור צה"ל שיוכפף לכוח הבינלאומי. בתמורה תאפרヤ ישראלי להציג משקיפים פלسطינים לצד שלה של מעברי הגבול. נוסף על כך, לאחר שלכלום ברור כי איום הטרו הפלסטיני לא צפוי להיעלם בן לילה, הוסכם בין הצדדים כי כל עוד הכוח הבינלאומי וכוחות הביטחון הפלשתיניים אינם ערוכים להעברת האחריות המלאה לידייהם, השיטה הביטחונית בגדרה תישאר בידי צה"ל – לתקופה שעשויה להימשך גם שנים ארוכות.

התרעה – שלוש תחנות התרעעה הישראלית ימוקמו בגדרה המערבית על פסגות הר עיבל ובעל החzu. כמו כן יוקצו לישראל בגדרה מחסני חירום ושטחים בהם יוכל צה"ל לפזרם כוחות במצבים קיצוניים.

"ההתקנוליות בגדרה הן השכפ'ץ של המדינה"

הטענה בדבר תרומתה של ההתיישבות בשטחים לביטחון המדינה הייתה

380 בפרק הביטחוני של הסכם השלום עם ירדן חתומה ירדן על מחויבות דומה. 25 הנקודות השקעות למדי לאורך הגבול הירדי מעדות על הצלחתו המופתית של הסדר שכובה.

אול נבונה בעבר הרחוק, אבל ביום שוררת תמיינות דעתם בין בכירי מערכת הביטחון, כי לא זו בלבד שאין בהתנהלות כל תועלת ביטחונית – הן מהוות נטול של ממש על ביטחון המדינה.

"התישבות ביטחונית זה דבר שהוא לא רלוונטי לימינו", מסביר האלוף (מיל') גדי שמנני, אלוף פיקוד מרכזו לשעבר (הפיקוד שבתחום שיפוטו מצויות ביום כל ההתנהלות), "היום אנחנו יודעים להגן על המדינה גם בלי הזרקאות ליישובים. להפך: במקומות שבהם יש סיכון היום ... אתה לא רואה אזהרים בחזיות ... הסיבה שצה"ל נמצא שם מתיישבים ישראלים שצריכ לאמת אותם, וזה חובתו של הצבא. אם היו פחות מתיישבים יהודים בתוך השטח, הייתה פחota סיבה לצה"ל להיות בתוך מרכז אווכלוסייה. למשל, בצפון השומרון, אין שם ההתנהלות, איפה שפינו את ההתנהלות, את שא-נור ואת כל האזור הזה, יש שם פחות סדר"כ צבאי. ברגע שיש לך פחות ישראלים, פחות יישובים, ברור למרי צורך להחזק פחות כוחות".³⁸¹

פינוי ההתנהלות המבודדות והמאחזים הבלטי חוקים³⁸² לאפשר לצה"ל ולכוחות הביטחון להפנות משאביהם אדירים של כוח אדם, זמן ובסף המוי שקיים ביום אך ורק באבטחת אותם יישובים, לטובת שמירה על ביטחון כלל אזרחי ישראלי.³⁸³

381

לנדסמן, 5 באוקטובר 2016.

382

בוגר, במסגרת הסכם השלום הצעוי תיאלץ ישראל לפניות רק את התתנו חלויות המבודדות ואת המאחזים הבלטי חוקים. גושי ההתישבות, בהם חיים יותר מ-80% מהמתנחלים, יוספו במסגרת ההסכם לישראל.

383

ביום, בשל מרכיבות המשימה – הבטחת שלום של אורחים, החיים בלבד של שטח עזין – וכן בשל מספן הרוב של נקודות החיבור בין האוכלוסיות, רבי כוחות הח"ר של צה"ל מוצבים בכל רגע וتون במשימות אבטחת יישובים בשטחים. ביישוב היהודי בחברון, למשל, מוחזק צה"ל גדר ח"ר שלם ושלוש פלוגות מג"ב (סדר"כ של כ-650 חיילים) כדי לשמר על שלום של אלפי מתנחלים, המתגוררים שם ביןות לבני עם מיליאן פלסטינים (להרבה: בן שרון-גורדים, 2017, עמ' 4-20).

הפניו יאפשר גם את השלמה של גדר ההפרדה. כ-40% מהגדר טרם הוקמה בשל התנגדות הנהגת המנהלים, החוששים שתוואי הגדר יהפוך לתוואי הגבול הסופי בין ישראל למדינה הפלסטינית. השלמת הגדר תמציצם בצורה דרסטית את יכולתם של גורמי טרור ופשיעה לחדר לתוכו שטח ישראל ולהבריח אמצעי לחימה לתוכה הגדה.

"גבולות 67 אינם ברิ הגנה"

גם הטענה זו הייתה ככל הנראה נכונה בשעתה – ככלומר, לפני 60 שנה בעבר. באוטה תקופה סבלה ישראל מבעיה "המוחנים הערים"³⁸⁴ – הרוחב הקצר בין גבולה המזרחי לגבולה המערבי הותיר את ישראל חשופה למתקפה ישתית מכיוון מזרח. ב-1957 המכיש בן-גוריון בנאומו בכנסת את חומרת הסכנה: "הצבא הירدني עלול בהתקפת-פתע לบทר את ארצנו לשתיים, כי הרצועה צרה במרכז הארץ, רוחבה אינו עולה על 15-20 קילומטר"³⁸⁵. על רקע זה ניתן להבין, מדוע לאחר כיבוש הגדה במלחמת ששת הימים, רבים ראו בה נכס אסטרטגי, המKENה למונניה של ישראל הפגיעה והחלשה את הרוחב הנוחז להתקומות מול החזיות המזרחית.

אלא שברבות השנים שחלפו מאז התיכון במזרח התיכון שני שינויים גיאו-פוליטיים אדרירים, שהפכו את טיעון הנחיצות הביטחונית של הגדה המערבית למישן ולא רלוונטי: ראשית, ישראל של היום כבר אינה המדינה הפגעה והחלשה שהיה, ומנגד – החזית המזרחית, נאמר זאת בעדינות, כבר אינה קיימת:

לגביו השינוי הראשון, אני מניח שאין צורך להזכיר מילימ', אך בכלל זאת, תמיד נעים להזכיר בכרך שלישראל הקטנה שלנו יש צבא הנחשב לטוב ביותר במזרח התיכון וחיל אויר הנחשב לטוב ביותר בעולם³⁸⁶; שהתמי"ג לנפש בישראל גובה פי 4 מרוסיה, פי 8 מאיראן וכי 16 ממצרים; שבכל שנה

הלוואי עלי ביתות אבלה.

דברי הכנסת, ברק, 21, עמ' 827.
.Rosen & Bender, October 27, 2014

384

385

386

יווצאים בכך ליותר 5000 ספרים חדשים (לא כולל ספר זה); שמספר חברות הסטארט-אף היישראליות הנשורות באנדר"ק גבוה מאוד בכל מדינה אירופית³⁸⁷, שבזכות הסכם השלים עם ירדן, הכלול אישור על נוכחותו של צבא זר בשטחה, נהנית ישראל הלבנה למעשה עמוק אסטרטגי, המשתרע עד לגבול ירדן-עיראק³⁸⁸, ושיבולתית המודיעיניות של ישראל הן שם דבר בעולם כולם³⁸⁹. פספסתי ממה? אה בן, כמעט שכחתי – על פי מקורות זרים יש לנו גם פצצה גרעינית אחת או שתיים.

אתון 4-5 פצצות גרעיניות, שטווענים שיש לנו (טוב,נו, מקסימום 90³⁹⁰), אבל אל תתפסו אותי במיללה, הנה גם חלק מהוגרמים שהוביאו לשינויי השני והמדיחים בשלעצמם, שהתרחש בזורה התקיכון במקביל להעצמהתה המטאורית של ישראל: היעלומת החוץ המזרחי. המאמץ האדיר שהשקיעה ישראל בפיתוח כוחה הגרעיני – מאמן שהחל כבר ב-1957³⁹¹, הוראות לחתרנותו הבלתי נלאית של סגן שר הביטחון הצעיר והנמרץ דאו שמעון פרט – השיג עם השנים את מטרתו: לשכנע את מדינות האוור שאין טעם להמשיך ולנסות להביס את ישראל; ולגרום להן, בשל כך, להקצות פחות ופחות משאבים לפיתוח צבאות היבשה שלהם³⁹². פרט טוען כבר אז, כי ההרתעה הגרעינית עתידה לפחות את בעית המותניים הצרים של ישראל: ימי הגיאוגרפיה עברו, הוא טוען, באו ימי "הטכנולוגיה"³⁹³.

צינוי דרך נוספים שהובילו להתקפות צבאות המזרח היו התבוסה שנחלו סוריה ומצרים במהלך יום כיפור, על אף מתקפת הפתע שבפכו על ישראל;

387 גודמן, 2017, עמ' 162.

388 אריאלי, 4, בספטמבר 2011.

389 "בעשרות הראשונים לקיומה של המדינה לא הייתה לנו את הטכנולוגיה שעומדת לרשوتינו היום כדי להציג ביטחון", מtbody סגן הרמטכ"ל לשעבר משה קפלינסקי, "מרינה שמאפילה בכל רגע נתן שלושה לוויינים,etas 8200 ועוד יחידות מודיעין רבות – זה שוכבים במעלה כזה או במורד אחר לא משפייע בהוא-זה על יכולת הביטחונית שלנו" (בן שושן-גordanit, 2017, עמ' 12).

390 SIPRI, 2019, p. 10.

391 אבולוף, 2015, עמ' 274-275.

392 שגב, 2005, עמ' 193.

השמדת חיל האויר של סוריה ומרכז ההגנה האוורית שלה במלחמת לבנון הראשונה; חתימת הסכם השלום בין ישראל ומצרים ב-1979³⁹³; התפרקות בריה"מ ב-1991, שהשאירה את מדינות ערביות תומכות מעצמה בתומכת; וחתימת הסכם השלום בין ישראל וירדן ב-1994, שהוציא גם את ירדן ממובל העימות. לבסוף, בעקבות חיסולו של הצבא העיראקי ב-2003 על ידי הקואלייציה הבינלאומית בראשות ארה"ב³⁹⁴ ומלחמות האזרחים הארוכה, שעדין מתחוללת בסוריה, לא נותר זכר מן האיים שנשקף פעם לישראל מביוון מוזרחה.

"ומה עם איראן?"

לבארה, גם איראן אמרה להיכלל במניין המדינות המאיימות עליינו מזורה, אבל הסכמי שמניגיה יחלתו בוקר אחד לשנע לעברנו את צי הטנקים החלודים שלהם הוא אפסי. גם אם יחלתו משומם מה לעשות כן, טורי השריון שלהם יזההו על ידי הלוויינים הישראלים כבר בעודם מודחלים במדבר הירדני, והם יושמדו عشرות אלפי ק"מ מהגדה המערבית³⁹⁵. מבון – איראן אוחזות גם בארסנל טילים אימנתני, אך מן הסתם, מהhibit זהה אין לשליטהנו בגדרה המערבית כל ממשמעות.

"זועזה?"

על פי המתווה הביטחוני, הסכם השלום יחול על רצועת עזה רק כאשר תסור הרצואה למורתה המלאה של הממשלה הפלסטינית וארגוני הטרור יפורקו מנשகם³⁹⁵. חמאס לא יותר על שליטתו ברצועה ללא מאבק, אבל המאבק זהה עשוי להיות המאבק הקצר בהיסטוריה, אם lokhim בחשבון שלצד הממשלה הפלסטינית יתייצבו ישראל, מצרים, ירדן, סעודיה, שאר מדינות ערבי, רוסיה, סין, יפן, מדינות אירופה וארה"ב.

באותה הזדמנות נמחק מרשימת האיים גם איים האטום העראקי, לאחר שהתברר כי למעשה מעולם לא היה קיים.
393 בן שרון-גורדייס, 2017, עמ' 9-11.
394 אריאלי, 2020, עמ' 66-64.
395

"טילים על נתב'ג"

גם מההיבט של איום הטילים הפלסטיני אין כיוון לשליותנו הצבאית בגדה המערבית ממשמעות רבה. ראשית, לרשותם של ארגוני הטרור בעזה עמד מערך אדריר של רקטות לטוח ביןוני ורחוק מסוג פאג'ר, R-80, J-75, M-302-M, שיבולות להגעה עד נתב'ג ואף הרחק משם³⁹⁶. בהתחשב בקצב ההתקדמות הטכנולוגית, סביר להניח כי בעתיד הקרוב יכולות אלו רק ילכו וישתכללו, ובהתאם יילך ערכה הביטחוני של שליותנו הצבאית בגדה ויעלם.

שנית, גם לפני שיצאנו מעזה "קיבנו טילים": בין 2001 לשנת 2005 בשנים בהן הייתה השליה הצבאית ברצועה עזה בידי צה"ל, שגורו בעבר ישראל כ-700 רקטות וב-2400 פצמ"רים.

האם יש בכלל מה לעשות כדי למנוע את איום הטילים? הנה תרגיל מחשבתי קطن: לישראל יש הסכם שלום עם מצרים. בארכאים השניים האחרונים מאז חתימתו ב-1979, מצרים לא שירה ולא טיל אחד לעבר ישראל (לשם השוואה, במהלך מלחמת התשה נרו מטוסים לישראל עשוות לפחות פגיים ביום). לישראל יש גם הסכם שלום עם ירדן ומماז חתימתו ב-1995, לא שירה ירדן ולא טיל אחד לעבר ישראל. מעזה, שאיתה, אהם, אין לישראל הסכם שלום, משוגרים לעבר ישראל טילים, וליתר דיוק – רקטות ופצמ"רים, למביר. ב-18 הדНИים שהלפו ממאז שוגרה רקטה והקסם הראשונה, יצא צה"ל לעשרות מבצעים ברחבי הרצועה. שכונות שלמות שוטחו מהאוור, אלפי עותם קיפחו את חייהם, מאות אלפי נותרו בחוסר כל, אך היי מהרצועה אינו פסק. נשאלת השאלה: מה אפשר לעשות כדי שהגבול עם עזה יהיה שקט כמו הגבול עם מצרים או ירדן?

התשובה נמצאת במובן נゴף השאלה: עם מצרים וירדן יש לנו שלום ועם עזה אין לנו שלום. בכל כה, למצרים וירדן יש הרבה מאוד מה להפسيد אם יאפשרו ירי משטחן. לחמاس בעזה, לעומת זאת, אין מה להפסיק, ולכן הם

יכולים להרשות לעצם לשגר לעבר ישראל מידי פעם רקטות, פצמ"רים וכיוון גם עפיפונים, בלוניים ועוד.

ראינו גם כי בשנות התשעים, כאשר רוחה ברוח הפלסטיני התקווה כי השלום עם ישראל נמצא בהישג יד, התמייבה הציבורית בחמאס שפה לאפס³⁹⁷. מנהיגי חמאס עצם מודעים היטב לכך שהסכם שלום עם ישראל יעמיד את המשך קיומו של הארגון בסימן שללה גדול. ב-1998 הודה בכיר השיח יאסין, מייסד הארגון, כאשר ציין בראיון עמו כי הדבר שהכי מפחיד אותו הוא, שהעם הפלסטיני ישוכנע כי קיימת נוכחות ישראלית לשלום. ברגע זהה, הוא אמר, אנחנו בחמאס נאבד את תמיינת הרחוב³⁹⁸.

ובכן, על פי כל הסימנים, הדרך הבודקה להשתתת גובל מטילים ומשאר מרענן בישין היא לבונן שלום בין הפלסטינים – כך יהיה לעוזרים הרבה מה להפסיד אם ימשיכו בשליהם. פשוט, לא? האמת היא שלא צריך מוח מבrik כדי להבין זאת, שהרי התובנה הזאת, לפחות ככל עוד לאויב שלך אין מה להפסיד, אתה הוא המפסיד הראשי, נמצאת איתנו עוד מימי שלמה המלך: "אם רֹעֵב שׂׂאָר", אמר שלמה, "הֲאכַלְהוּ לְחִמֵּן, וְאִם צְמָא – הַשְׁקָהוּ מִים"³⁹⁹.

"הפגנה של חולשה"

בעניין זהה – תזמון היא מילת המפתח. אם פינוין של ההתקנוליות המודרניות וההיררכיות מחדש של כוחות צה"ל יצליח לאחר תקופה של התקוממות אלימה או גל טרור (לא עליינו), מלחכים אלו אכן עלולים לשחק לידי הגורמים הפליטניים הקיצוניים, משום שייתפסו כהובחה לכץ שישראלי "מבינה רק כוח". על ישראל לחכות לעיתוי הנכון ולהשתדרל לבצע את מלחמי הנסיגה בתיאום עם הרשות הפלסטינית. כך ייתפסו הצדדים היישראליים בהישג לצד הפלסטיני המתון.

³⁹⁷ ראו עמי 89 וגם: שטיינברג, 2008, עמ' 189, 182.

³⁹⁸ עתיד בחול לבן, 18 ביוני 2017.

³⁹⁹ משלוי, כ"ה, פס' ב"א.

"תובנית השלבים"

בסיים עם אחת החרdot העתיקות ביותר בספר החדרות היהודי: על פי תרchioש האימים, המכונה "תוכנית השלבים", השלום, מבחינת הפליטוי נים, הוא רק הצעד הראשון במימוש מזימתם הzdונית, שבוסףה הם יזרקו אותנו לים. חובבי תרchioש זה מסתמכים על כך שערפאת ומנהיגים פלטוי נים אחרים אכן הציגו בהזדמנויות שונות, בגלוי ובצורה שלא משתמעת לשתי פנים, כי זו באמת תוכניתם. וזה ללא ספק עובדה קשה להתווכח אליה. מצד שני, קשה יש רק בלחם, וגם אותן אוכלים.

ילאסר ערפאת

בפרק עט שדן בתולדות העם הפלסטיני ני, למדנו כיצד נולדה ה"תוכנית" הזה⁴⁰⁰ – בשנת 1974 נקבעו עירפות למלכוד מהסריטים: אם יתמיד בסירובו להסתפק ב- 22% משטחה של "ארץ פלסטין והשלום", הוא עלול לאבד גם אותם. לעומת זאת, אם יפנה לכיוון של פשרה ההיסטורית, יהפוך מטרה לחיציהם של הפלגים הפלסטינים הקיצוניים. בנסיבות אלו עשה מה שעשו לא מעט מנהיגים לפנינו, כאשר נקבעו למצב דומה: הוא

הכשר את הלבבות בעמו לקלות הפשרה ההיסטורית באמצעות הצגהה
בשלב בדרך לשגורה המלא של פלסטין⁴⁰¹.

ראו עמ' 81 400

401 **קר** למשל התבטה ב-1937-1938 בין-גוריון שנلوן, בניסיונו לגייס את תמיית הצבא היהודי בארץ ברעיון החלוקה: "מדינה יהודית חיליקת אינה סוף, אלא התחלה. הממשלה מדרינה, אפיקו חיליקת ... המשמש מנוקך רב כוח במאמצינו ההיסטוריים לוגאל את הארץ ... נארגן צבא מובהר ... ואז אני בטוח, שלא ייצר מתנו להתיישב בכל
יבשת ארץ ישראל והבנה הדדית עם שבנו הערבים ואמ בדרך
אחרת" (שלימים, 2006, עמ' 43). בהזדמנות אחרת באותה שנה שוב הציג את פתרונו
החלוקה כפתרון זמני: "מה יהיה לאחר שלמדינת יהודית זו ייכנסו 3 מיליון יהודים -
ונבראה אחר-כך" (שפירא, 1997, עמ' 311). גם ב-1947, ביום לאחר ההצעה על תוכנית
החלוקה באום, דאג בן-גוריון להוכיח כי התוכנית היא "להקדים מחדש את מדינותו

אם כן, את ההתרבבות הפלסטינית, לפיה נכוונתם לשלום אינה אלא הולכת שולל, יש לדראות כהוlected שולל בפני עצמה, המכוננת לאוזניותם של בני עם. נכוון – זהה רק פרשנות, אך פרשנות זו מובוססת על היגיון פשוט: אם אכן קיימת מזימה פלסטינית להשתמש בהסכם השלום בקשר קפיצה לחיסולה של מדינת ישראל, הרי שמדובר במזימה אוילית במיוחד. במצב של שלום קשה מאוד להוביל עם למלחמה. לשלוום, ולשגשוג הכלכלי שצפויב בעקבותיו, יש כוחות עצומים הפעילים לשינויים. אדרבא – אם באמת ראו הפליטים בשלוום slab בדרכם להשתלטות על כל הארץ, מדוע דוקא בסעיף הביטחוני של מתחווה השלום קיבלו כמעט את כל דרישותיה של מערכת הביטחון הישראלית? המשך המיצב הקיים משמש לפלסטינים קרש קפיצה מוצלח הרבה יותר לישום תוכניתם. "לו מטרתי היה לכבות את כל פלסטין", אמר פעם עברdalella נמר דרויש, מייסדר התנועה האסלאמית בישראל, "לא הייתה אומר ولو מילה אחת על פתרון פוליטי ... הייתה שותק"⁴⁰².

ואף על פי כן, ישנה בכל זאת דרך מסוימת שבה אפשר להבין את המהלים הפלסטיים כחלק מתוכניתם שלבים זדוניים במיוחד. תכנית זו באה לידי ביטוי בדברים שכותב אדווארד סעיד בשנת 1981: "مولדה זו [מדינה פל-سطينית בגדרה המערבית וברצועה עזה] תהיה צעד ראשון, ואולי החשוב ביותר, לקראת שלום בין ערבים פלסטיניים ויהודים ישראלים. שכן, שלום בין מדינות שכנות פירשו גבולות מושתפים, מגע-ומשא קבועים, הבנה הדידית"⁴⁰³.

*

למעלה משלושים שנה שוללים מאיתנו חבל החרדה העבותים שכרכנו סביבנו, את היכולת להבחין בשינויים שהלכו בזרחה התקיכון, ובעיקר בנו

הרבוניות של העם היהודי בחבל מ몰דותו העתידה" (מוריס, 2012, עמ' 62).

258 שטיינברג, 2008, עמ' 402

סעים, 1981, עמ' 204, 403

כוננותם של הפליטים לחיות לצידנו בשלום – שלום, שני הצדדים יעשו ככל יכולתם לקיים ולשמרו. "בשחרודה לגורל העם היהודי הופכת לפאניקת, כשהיא המנעו והדלק של מלחמה ומדיניות – היא מחלישה ולא מחזקת", אמר יצחק רבין ז"ל ב-1980, "מוחדרה לא בונים מדינה. ובחדרה לא בונים צבא ותחושים ביטחון, והיא לא החומר הנכון לבנות בו מדיניות למיצוי היישgi מלחמה ... חרדה היא עניין מסוון לאנשי צבא ולמדינה, ופאניקה היא אסון"⁴⁰⁴.

"אנחנו אנשים רגילים שפונים לאנשים רגילים אצלנו ובצד השני כדי להפסיק את הפעולות הברוטליות וליצור שלום, ליצור חזון של גשר בין הישראלים לבין הפלסטינים ... אנחנו רוצים להעביר מסרים, אבל אין בעזה חופש ואין חשמל. אני לא יודעת אם יהיה לי חשמל מחר, אז לשלוות מאות הדרגות אלקטרוניות בבת אחת זה לא ממש אפשרי, אבל ניירות ועפרונות יש לנו, וככה עלה הרעיון לשלוות את החלומות שלנו עם יוניים לשמיים. אנחנו רוצים חופש ושלום, והיונה מסמלת את השלום, בעיקר לישראלים"⁴⁰⁵.

רמי אמאן, 2018

405 פרא, 7 במאי 2018. העיתונאי העותי רמי אמאן עומד בראש הקבוצה, האחראית לשיגורן מעוזה של יוניים עם פתקים ועליהם מסרים של שלום.

אורים

ודאי שאלתם את עצמכם לא פעם, מה גרם לבחור הנופל מהבדיחה ההיא לקפוץ מהגג מלכתחילה. ובכן, עבשוו כבר מותר לגלוות – בשעמד על הגג ניגש אליו שבן תמהוני ושכנע אותו, שהמשיח עומד להגיע בכל רגע ולכון גם אם יקפוץ לא יאונה לו כל רע. עבשוו, משחתרסק ידידנו נטול המזל על קרקע המציגות נטולת המשיח, הוא מחרחר לעבר שכנו בכוותו האחר רוננים: “אבל הבטחת שהמשיח יגיע בהרף עין!!!”. “ולא טעמי בהרבה!” מתגונן שכנו, “הנה – החמור כבר כאן.”

העיקר והשניים-עشر

הגענו לפרק השלישי בטרילוגיית חבל'י הוחיחות, והפעם – “זיהות תיאולוגית”⁴⁰⁶, או בקיצור – מшибיות. כמו אהותה החילונית, גם הוחיחות המשיחית-דתית, תועלתה המרכזית באהה לידי ביתוי בתחוות הביטחון שהיא נסכת בקרב מאמינה⁴⁰⁷. בשל כך, לא פלא שהלב רוח מшибיהם מתעוררים בדרך כלל בשעות צהה ודרך. במקרים רבים שער ההיסטוריון ויטורייו לנטרנרי בשנות החמישים של המאה הקודמת, ובهم סקר תופעות

406 בר מכנה זאת ההיסטוריה אמוץ עשהאל בספרו “מצעד האיוולת של העם היהודי” (עשהאל, 2019, עמ’ 169).

407 “ציפייה מעין מיסטיות שבסתפו של דבר לא נובל להיבשל”, מגדר זאת הפרופ' יחזקאל דרוו (דרו, 1989, עמ' 32); “אין צורך לדאוג לעתיד, שכן אנו יודעים שהוא תחילת הגאולה והכל יבוא על מקומו בשלום”, מסביר הד”ר תומר פרסיקו (פרסיקו, 21 בפברואר 2007); “מי שוכה לפענח את סורה של ההתרחשויות ואת הגינוי הפנימי הבהיר, לא יתרד מן הכישלון” מוסיק הפרופ' אביעזר רביבצקי (רביבצקי, 1993, עמ' 180); “מי שמאמין לא מפחד”, מסכם המשורר יוסי גיספן.

משיחיות מתקופות ומקומות שונים ברחבי העולם, הוא מצא כי המכנה המשותף לכלן הוא הרקע להתפתחותן – מוצבים של דיכוי, חרדה, ומתח ברמה הקולקטיבית. עבור חברות השרוויות במצבים מדכדים, מאיים ומלחיצים שכאלה, טען לנטרני, האמונה המשיחית היא לעתים קרובות המפלט היחיד⁴⁰⁸.

אם כן, גם את תופעת המשיחיות יש לראות כחבל ביטחון, שנטווה בעטו של הסכושא, והועיל לנו מאי כל עוד היה הסכושא בלתי פתיר; ואילו ביום לא רך שאינו מועל, הוא אף עומד לנו לרועץ. הייתה שמח לחותם את הסוגיה הזה בכר ולהמשיך הלאה, אך אני מנחש כי למקראי המשפט הקודם זעו אחדים מקראי בחוסר נוחות. חלקים אולי אפילו היקימו قول צעה: המשיחיות עומדת לנו לרועץ?! האמונה בביאת המשיח היא הרי עיקר מעיקרי האמונה היהודי! העיקר השניים-עשר מבין "יג העיקרים" שקבע הרמב"ם – 13 יסודות האמונה היהודית, שבשלדיהם אין האדם ראוי להיקרא יהודי! אך אפשר לטען לעומת אמונה כה שורשית במקורותינו, כי מדובר באשליה מזיקה ותו לא?

כדי להפיס את דעתם של קוראים אלו אין לנו ברירה אלא לצאת לעוד מסע תוציאתי בהיסטוריה רבת התהיפות של עמנו. בمسענו הנוכחי נدلג ביעף בין תקופות חשובות ותקופות מוארכות בתולדותינו וננסה להבחן בגבול העדין, העובר בין אמונה משיחית תמים למשיחיות שקר מסוכנת.

ובכן – חבלי משיח, הנה זה בא:

סולמות וחנלים

דרך כוכב ביעקב

איש היה בישראל, שמעון בן כסבהשמו. הוא נולד שנים אחדות לאחר חורבן הבית השני וגדל בתקופה, בה הארץ הייתה נתונה בשליטת רומי. לפי המקורות היה בן כסבה בריון אכזרי ונוטף בריזמה. שמו יצא למרחוק ועם השנים נאספו סביבו לוחמים, שהכתירו אותו *למנהייג*⁴⁰⁹.

היהודים, שחיו בארץ באותה תקופה ונאנקו תחת עלולו של השלטונות הרומי, נאחזו בכל הנראה באמונה, כי גם אם מצבם כרגע לא מיודע מוה, בסוף הכל חייב להסתדר על הצד הטוב ביותר. היה להם על מה להסתמן: הנביים שהתנבאו לאחר חורבן הבית הראשון וגולות בבל, הרי הבטיחו קבל עם وعدה, כי גלות נספה לא בא בחשבונן. ירמיהו, למשל, מבשר זאת לעם ב מגילת איכה: “*פְּמַעֲנוֹךְ בָּתְ-צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהִגְלֹתֶךָ*”⁴¹⁰.

יום אחד, בראשית שנת 132 לסתירה, הופיע בשם העבר כוכב שביט ענק. במסורת שהיתה נהוגה באותה תקופה, מקובל היה לראות באירוע שכזה אות המبشر על בואו הקרוב של המשיח⁴¹¹. בזכות ההתרחשות הקוסמית שאירעה ממילא, ובזכות האופטימיות הקוסמית ששרה בלבות, הצליח בן כסבה להלך קסם על רבים וטובים מבני העם, שישב אז בציון ושותע לגואלה. אפילו רביעיא, שהיה אז זקן מופלג ובא בימים, נשבע בקסמיין. הוא פרש עליו את חסותו וקבע כי מדובר במשיח צדקנו. לא פחות ולא יותר. דרך כוכב ביעקב!⁴¹², קרא, “*דֵין הוּא מֶלֶךְ מֶשִׁיחָא!* (זהו מלך המשיח!).”

409 על פי המסופר בתלמוד, העבר בן כסבה את כל מי שביקש להציגו לחבורתו מבחן אומץ, במסגרתו נדרש המועמד האומלל לקטוע לעצמו עצבע באמצעותו שנייו (ירושלמי, מסכת תענית, פרק ד', הלכה ה').

410 איכה, ד', ב"ב.

411 “בראונה היה כוכב עולה מן המוזר ... והוא ישראל רואין אותו ואומרין זה *זה מה זה?*”, נאמר במדרש הגadol למדבר כ"ה, “עליו הוא אומר דרך כוכב מיעקב, וכן באחרונה עתיד כוכב לעלות מן המורה, והוא כוכבו של משיח.”

412 ירושלמי, תענית, ד', ה'.

בר קיבל בן כוסבה את הבינוי "בר כוכבא" ותחת שם זה, עטוף בהילה המשיחית שהאציל עליו רבי עקיבא, הוביל את העם היהודי למרד חסר סיכוי ברכומאים.

למותר לצין כי המרד היה שנות מוחלטת מכל בחינה שהיא: ההנחה לפיה יש בידי קומיץ מטודלים להביס את הגדולה שבמעצמות הייתה מושללת כל יסוד – מלבד היסוד המשיחי כמובן. יהחס הכוחות, שנטו בבירור לטובות הרומיאים, היו ידועים מראש: במדרשו מסופר על ר' יהישע בן חנניה, שעשה כל שלאל ידו כדי לצנן את רוחות המרד והמשיל את יהחס שבין הרומיאים ליהודים ליחס שבין אריה לציפורן.⁴¹³ אולם בשנת 131 נפטר בן חנניה ושנה לאחר מכן פרץ המרד (ועל כך נאמר "משמעות ובו יהושע בטלת עצה ומהשבה").⁴¹⁴

בראשית רבה, ס"ה.
ביבלי, סוטה, מ"ט, ב'.

413
414

יש הטוענים כי המרד היה מוחויב למציאות – תגובה בלתה נמנעת על גוזרת השמד של הקיסר אדריאנוס, ובזה האיסורים על ברית המילה ועל שמירת השבת; אולם ניתוח של המקורות ההיסטוריים מעלה כי גוזרת השמד היו תוכאתו של המרד, ולא סיבתה.⁴¹⁵

توزאוטיו המרות של המרד לא הסתכמו בגזירות השם. קשה להפריזו במודדי הפורענות שהביאה משיחיות השקר של בן כסבה על העם היהודי. ערבי המרד זכתה הדת היהודית למעמד של כוכב עולה בשמי האימפריה הרומית⁴¹⁶, והנה בתום דיכוי האכזרי הפכה המילה "יהודי" שם נרדף למייעוט נרדף. יותר מחצי מיליון יהודים נהרגו בקרבות. אחרים מתו ברעב, במוגפות ובאש.⁴¹⁷ אלו שגורלם שפר עליהם רותקו בשרשרות למושבים בספינות העברים, וחתרו בכפייה לעבר גלוות של 2000 שנה. היישוב היהודי בארץ נכח כמעט כליל, וכדי למחות אפילו זכרו שינה אדי ריאנס את שמה של הארץ מ-"יהודה" ל-"סוריה פלשתינה".

415 הרכבי, 1982, עמ' 105.

416 שם, עמ' 120.

417 במקורות מופעים תיאורים מצמררים של תוכאות המרד (אוחרת טיגר): "והיו הורגים בהם וહולclin עד ששקע הסוס בדם עד חוטמו והוא הדם מגלגל סלעים ... אמרו שלש מאות מוחי תינוקות מצוי על אבן אחת" (ירושלמי, תענית, ד, ה.).

האסון שהמיתה ההתפרצויות המשיחיות על העם היהודי, היה עצום בהיקפו. כדי למנוע את היישנותו ביקשו חכמיינו וכרכונים לברכה "להרחיק את הקץ" – קרי, לנתק בין הצליפה המשיחית לבין המיציאות המשמשת. מגמה זו ניכרת במדרשים וביבים שנוצרו במאות שלאחר המרד. המפורטים שבhem הוא מדרש על פסוק משיר השירים, בו מסופר על שלוש שבועות שהשביעי הוא את עמו: "שלא יمرדו באומות העולם", "שלא ידחו את הקץ" (שלא יפעלו על מנת לקרב את הגואלה) ואפלו "שלא יעלו בחומה" (שלא יעלו לארץ באופן מאורגן)⁴¹⁸.

בדרכים רבות ומגוונות נוספות ניסו חכמיינו להסיח את הדעת מהמשיח: היו שהציבו את עצם הסחת הדעת בתנאי לבואו ("תנו רבנן: אין בן-דוד בא עד שתיאשו מן הגואלה"⁴¹⁹); והיו שהזרו כי מפח הנפש שייגרם מציפיה משיחית שהכויבה, עלול להביא לידי זניחה האמונה המשיחית בכללה ("אמר ר' יונתן: תיפח עצמן של מחשבי קיצין, שהיו אמרים: בין שחגעה את הקץ ולא בא – שוב אינו בא"⁴²⁰). היו שהדגישו את האיסור המפורש בתורה שלא להסתמך על נסים⁴²¹ ("אמר רבינו ינא: לעולם אל יעמוד אדם במקומ סכנה לומר שעושין לו נס שמא אין עושים לו נס"⁴²²); והיו שבקשו להזכיר למי ששבח, כי את הגואלה אפשר להחיש רק באמצעות תיקון מוסרי ("ר' אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין"⁴²³). היו שדרשו להמעיט בחשיבותו של המשיח לעומת הטעמות המציגות הימויומית ("אמר רבינו יוחנן: אם הייתה נטיעה בתוך ידר ויאמרו לך: הרי לך המשיח – בוא ונטע את הנטיעה, ולאחר כך צא והקבילו"⁴²⁴); והיו שהקצו את זכרו של בן כוסבה מלחמת מיאוס. כינוי

418 בבל, כתובות, קי"א, ע"א; שיר השירים רבה, ב', ז. עליה הרושם, כי החדרה מהתפרצויות משיחית נספת הובילה לעיתים לקיצוניות הנגדית.

419 בבל, סנהדרין צ"ז, א.

420 בבל, סנהדרין, צ"ג, ב'.

421 "לא תנסו את ה' אלהיכם" (דברים י' ט"ז).

422 בבל, שבת, ל"ב, א'.

423 בבל, סנהדרין, צ"ג, ב'.

424 אבות דרבנן, נו"ב, ל"א.

הchia "בר כוכבא", שהעניק לו רבי עקיבא, נגזל ממנו והוחלף בספרות חז"ל בכינוי הגנאי "בר כוֹיְבָא" – אולי על שם הכוֹזִים שביהם האכיל את מאמיינו, ואולי על שם האכזבה שהנהיל להם⁴²⁵.

בצד זהה בר כוֹיְבָא לשוב ולהזכירו בר כוכבא, אתם שואלים? זה כבר קשור להתרצות מישית אחרת, שהתרחשה כמעט אלף שנים לאחר מכן, אך אל לנו לדוחק את הקץ – לעת עתה נעלמה בחזרה אל מכונת הזמן, ונבקש מנהגנו החברמן שיקח אותנו לתימן.

איגרת תימן

הסקרים שהקימו חז"ל בפני משיחיות השקה, החזיקו מעמד לא רע במשר כמה מאות שנים, אך עם תחילת האלף השני הורע מצב היהודים בתפוצות שונות בגולה, וכן מתוך רפלקס מותנה מיד קמו ועלו בהן נחשולים מישחים אדירים שפרצו את כל אותן סכרים. אחת ההתרצות האלה התרחשה בתימן. בשליחי המאה ה-12 תפס שם את השלטון מהנגיד חדש, שהכביר את ידו על הקהילה היהודית במלוכה. על רקע המזוקה הגוברת, הופיע באיזור יום אחד ברכש מסתוורי, שטעה תחילתה כי המשיח הגיע ולאחר מכן מה הכריו כי מדובר בו עצמוני. הידיעות על אותו משיח שקר עלם שם מעטות מזוהה, אך באותה תקופהשמו ללא ספק הילך לפניו, שכן על פי המקורות ההיסטוריים, תוך זמן קצר מרגע הופעתו נזהר אליו רוב היהודי תימן ואפילו לא מעט מהמוסלמים שבה.

דיווחים על הנעשה במלוכה הובאו לידייתו של הרמב"ם, והדריוו שינה מעיניו. ב- "איגרת תימן" המפורסם, אותה שיגר בבהילות אל יהודי הממלכה, הוא בינה את המתוזה למשיח "משוגע ללא ספק" והפציר בכלם להיחלץ מוחבלי המשיח שביהם נלפטו, בטרם יביאו עליהם צרות.

425 נראה כי לרבי עקיבא שמרו חז"ל חסדר נערים, משומש את חלקו במחדל השתדרלו לטשטש. עם זאת, בתלמוד הירושלמי זוכה גם רבי עקיבא לבו. רבי יוחנן בן תורה מסנן שם בעברו: "עקביא! [אפילו בלי]" רבי" יعلו עשבים בלחייך ועדין בן-דוד [המשיח] לא יבוא" (ירושלמי, תענית, ד', ה').

הרמבלם

אך בכר לא הסתכמה תרומתו של הרמבלם למלחמה ברגע הוחיקות המשיחית. ב-“משנה תורה” וב-“מורה נבוכים”, שני חיבוריו האלמוניים, הציג גدول הפסיקים משנה מהפכנית, באמצעותה ביקש “להתעל את החזון המשיחי לכיוון רצינגולין”⁴²⁶. על פי משנתו של הרמבלם, כל מי שמסתתר על הניסים והנפלאות שעתידים לבואו להתרחש בעידן המשיחי, סופו להתבדות.

זאת, מושם שגム לבשתגי עסוף סוף הגאולה, העולם ימשיך במנハנו לנ Hog. חוקי הטבע לא ישתטו, חוקי התורה לא יבוטל, המתים לא יקומו לתחייה ואפילו המשיח עצמו לא יהיה לנצח.

בשתי זה שמש הגאולה, לא יהיה כל חדש תחתיה: “אל יעלה על הלב שבימות המשיח, ייבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהיה שם חדש במעשה בראשית; אלא עולם כמנהגו הוולר”, קבע הרמבלם, “אין בין העולם הזה לימים המשיח, אלא שעבוד מלכויות בלבד”⁴²⁷. בכך על פי משנתו של הרמבלם, מתחמי רעיון הגאולה – “ומפני זה נתאו כל ישראל נבייהם וחכמיהם מתחמי כל רעיון – כדי שינוחו ממלכויות שאינן מונichtetות להן לעסוק בתורה ובמציאות כהוגן וימצאו להם מרוגע וירבו בחכמה”⁴²⁸. במקום אחר הוא מוסיף: “ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותן ומופתים ומחדר דברים בעולם או מכך מותים וכיווץ בדברים אלו. אין הדבר בר”⁴²⁹.

מלבד הסכנה לשלום של היהודים בתפוצות, זיהה הרמבלם בוחיקות המשיחית גם איום על האמונה המשיחית עצמה. לכן, באותה נשימה בה הצביע הרמבלם את המשיחיות בעיה, והוא גם ביקש לעקר מתחמי את אותה זהירות: “והיסודות השניים עשר – ימות המשיח, והוא להאמין ולאמת שיבא”;

רכלבסקי, 1998, עמ' 31. שם.	426 427
משנה תורה, ספר המדע, הלכות תשובה, ט, ב'.	428
משנה תורה, ספר שופטים, הלכות מלכים, י"א, ג'.	429

הוא כותב בפירושו למשנה, מיד מזהיר: "זאין לקבוע לו זמן, ולא לפרש את המקראות כדי להוציא מהן זמן בוואו. אמרו חכמים תפוח דעתן של מחשבי קיצין"⁴³⁰.

הרמב"ם לא ניצב לבדו במערכת נגד אותם מחשבי קיצין. במאמרו "לא תהיה גלות נספת - בחינה מחודשת"⁴³¹ מביא אריאל פינקלשטיין רישימה ארוכה באורך הגלות של רבנים ידועים שם מתקופת הראשונים, שהتابטו או ופעלו נגד אותה נטיה מסוכנת, ביניהם הרמב"ן, ר'יה"ל, הרשב"ם ועוד. הם הדגישו את הכלל, לפיו אין להיתלות בנובאות גאולה באילו הן מחויבות להתمامש.

העגלה המלאה

מפה לשם חלפו בערך 500 שנה. במאה ה-17 שוב קדרו השמיים מעלי הדרות הגולגה, והאור שהפייצה תורתו הרצינולית של הרמב"ם נגוז בהדרגה. באותו שנים פרץ באוקראינה מרד הקוזאקים הגדול בהנחתו של בוגדן חמלנייצקי. הקוזאקים האוקראינים יצאו למסע רצחני נגד האצילים הפולניים שגלו אט קרकעוטיהם, אבל על הדרכם גם טבחו במאות אלף יהודים, שנפתחו ממשתפי פעולה עם הפולנים. הפרעות האכזריות, המונחות במקורותינו "פרעות ת"ח-ת"ט", הותירו צלקת כה עמוקה בעולם היהודי, והצריך הקוי-לקטיבי בגין הפרק כה דוחוף, עד כי כתור המשיח הוצע לכל דבריו ובלבד שישיכים לקבל על עצמו את התפקיד. בר קרא שבתווך שנים מעטות נסחף כמעט כל העם היהודי ברחבי תבל אחרי טיפול מופוקף בשם *שְׁבַתִּי צָבֵי*, נבול עם ענלת תינוק ובתוכה דג ענק. בנקודת מוסיפות, התופעה המוזרה עלתה לسلطן הטורקי על העצבים ושבתי צבי נשלחה למסאר. כאשר הוועד בפני ברייה בין התאסלמות לבין מות, בחר משיח שקרנו באפשרות הראשונה, וחופה גדולה נפלה על העם היהודי.

⁴³⁰ פירוש המשנה לרמב"ם, מבוא לפרק "חולק" במסכת סנהדרין. להרחבה מאירת עיניים בנושא משנתו המשיחית של הרמב"ם ר': גודמן, 2010, עמ' 128-146. ⁴³¹ פינקלשטיין, תש"ו.

שעורוריית שבתי צבי הטעינה את חותמה על כל מהלך ההיסטוריה של עמנו. כתביו של משה השקר הושמדו, חסידיו השוטים הוחרמו ובמשך דורות רבים השתמר בקרוב הציבור היהודי על כל זרמי ותפוצותיו יהס "חדרני ועוזן בלאי" שהריה מזיחות משיחית לא רצינולית. "הלוואי ש... לא רבו המשיחים המזויפים. ולא נאבדו מישראל למאות ולאלפים", חرز ב-1765 הסופר יהודה בן מרדכי הורביץ⁴³², "ועדיין לא נתהרנו מהנוגדים. ואם חס וחילתה יתרבו עוד משיחים סרוחים, לא ישארו כי אם אוטם אשר על תועבות בית ישראל נאנקים ונאנחים"⁴³².

נחשו מי חזר?

סיפורות רבות ידע העם היהודי לאורך הדורות, ובמקביל, כמו במערכות של כלים שלובים, על וואגלים מישיכים, שעוצמתם בעוצמת הסערות שחוללו אותם. לא פלא, אם כן, שכאשר ניצב עמנו בפני הסערה שבஸירות, עם פרוץ המאה העשרים, היה זה שוב המשיח שהוזעק לעוזרה. "מתוך תהום-המחשכים, שאפפו את עמנו בשעת-חרום זו, הולך ובוקע קו-אור", כתוב דוד בן-גוריון בשנת 1915, "מתוך הסערה מגיע אליו קול שופרו של משיח"⁴³³. לרגל המצב צכו גם מישיכי השקר שלנו לכאן במקבוק מפתיע: "ונזיכר נא ברגע זה לברכה את כל בעלי החולמות שלנו, שנפלו תחת משא חלומותיהם", אמר חיים נחמן ביאליק בנאום, שנשא באודיסאה בשנת 1917, "ונזיכר לברכה את כל מישיכי השקלה, החל מבר-כוזיבא וכלה בשבתי צבי. נסיבותיהם לא העליך, אבל הם טפחו בנפש האומה את תקוות הגואלה"⁴³⁴.

כן, בתהlixir מזרוי, מורק ושובוף זכרם של מישיכי השקלה. אך לא בכך הסתכנעו הדברים. על כל רבדיו היה המפעל הציוני רווי בדימויים מישיכיים.

432 ורסס, 1988, עמ' 22.

433 בן-גוריון, 1974, עמ' 9.

434 ורסס, 1988, עמ' 261. ביאליק השתמש עדרין בכינוי הגנאי "בר כזיבא", אך בעבר שנים ספורות הוחזר מן האות גם הבינוי "בר כוכבא" בשיר הילדים המפורסם, שכותב ליאן קיפניס: "הוא קָהִיה גָּבוֹהַ, הוּא קָרְאָא לְדָרוֹהַ, בֵּלְהָעַם אֲהָב אָתוֹתָו, וְהִיא גָּבוֹרַ!". גם ל"ג בעומר, שנחגג עד אותה תקופה לציון יום פטירתו של רבי שמעון בר יוחאי, הוסב אחר כבוד לטובה שיפוץ זכרו של הגיבור הנשכח.

ב"תפילה לשולם המדינה", הוצאה המדינה כ"ראשית צמיחת גואלתנו", לרכישת אדמות קראו או "גואלת קרקעות" ולישובים החדשים ניתנו שמות בעלי קונוטציה מישחית, כגון "פתח תקווה" ו- "ראשון לציון" (ביטויים המו- פיעים בנבואות המתארות את ימאות המשיח"ו⁴³⁵).

באותם הימים של "ראשית צמיחת גואלתנו" עמדו מעטים בודדים על הסכנות הגלומות בשימוש במונחים משיחיים מעין אלה. אחד מאותם מעטים היה חוקר הקבלה הנודע גרשム שלום. במאמרו המפורסם שכתב ב-1926 לידידו פרנץ רוזנצוויג הביע שלום את חששו כי השפה המשיחית, שהייתה שוגרה באותו תקופה גם בפיים של חילונים גמורים, "מלאה עד גדרותיה חומר נפץ". "אלוהים", הזהיר שלום במאמרו, "לא יותר אילם בשפה, שבה השיבו אותו אלף פעמים לשוב ולחזור אל חיינו".⁴³⁶

kan ha-kokhah

הסכנה עליה התריע שלום התממשה בעבר ארבעים שנה. המסע שזימן לנו הפרק הנוכחי, מגיע אל תחנתו האחרונה – יום העצמאות של שנות 1967, ואם היום הזה נשמע לבם מוכר – זה לא במקרה: ביקרנו כבר באותו היום באחד מסטערתינו הקודמים.⁴³⁷ באותו יום גורלי נרכבה סעודת מצווה חוגיגת בישיבת "מרכז הרב" בירושלים. מטרים ספריים מבנייני האומה, שם ביצעה הזמרת שלבי נעמי שמר, נשא רבה של היסיפה, הרב צבי יהודה הכהן קוק, בנו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק, דרשה נבואה לא פחות.

הרצי"ה קוק

435 הוושע, ב', י"ז; ישעיהו, מ"א, ב"ז.

436 רביצקי, 1993, עמ' 14.

437 ראו עמ' 238.

בדרשתו העלה הרב קוק את זיכרונותיו מליל כ"ט בנובמבר 1947. הוא סיפר לתלמידיו, כי בעוד המוני בית ישראל נהרו לרחבות כדי לחגוג את קבלת תוכנית החלוקה באו"ם, נשאר הוא ספרן בחדרו ולא יכול היה להצראף אל החוגגים: "באותן שעות ראשונות לא יכולתי להשלים עם הנעשה, עם אותה בשורה נוראה, כי אכן נתקיים דבר ד' בנבואה בתרי-עשר - 'ואת ארצי חילקו'"⁴³⁸. לפעת פרץ הרב בזעקה: "איפה חבירון שלנו - אנחנו שוכחים את זה? ואיפה שם שלנו - אנחנו שוכחים את זה?! ואיפה יריחו שלנו - אנחנו שוכחים את זה?! ... הבידינו לוטר על איזה מילימטר מהן? חיללה וחס ושלום! באותו מצב מזועז בכל גופי, פצעו כלוי וחותוך לגזרים, לא יכולתי אז לשמהו". משנרגע הרב קוק מסערת הרגשות שעוררו בו זכרונותיו, פנה לעסוק בנושא המרכזי של דרשו, אותו ייחד לאמנתו, לפיה ימות המשיח כבר החלו: "ענני הגאולה של יום מדינתנו אינם בגדר 'נסתר' כלל אלא נגלים ומפורשים הם"⁴³⁹.

כזו, באותו רגעים בהם הרעים הרבים הגיעו בקהלו, הריעמו הטנקים המצריים 300 ק"מ ממש, בחרוזות את תעלת סואץ, וכעבור שלושה שבועות בלבד עמדו כוחות צה"ל בשעריהן של "חברון שלנו", "שם שלנו" ו- "יריחו שלנו". על רקע הניצחון הכספי נחפשה דרשו של הרב קוק בנבואה שהתגשמה ותפיסטו המשיחית הקיצונית, שהיתה עד אז נחלתם של קומץ מושגים לדבר, הפכה כמעט בן לילה לאמונה המושלת בכיפה בקרוב הציבור הצעוני דת⁴⁴⁰ ואף בקרוב לא מעטים מן הציבור החילוני. במאמר שפורסם בעיתון "ידיעות אחרונות" מיד לאחר הניצחון, נתן העיתונאי אליהו עמייקם ביטוי הולם לרוח העיוועים המשיחית שפשתה בעם: "הגענו שנכיר בעובדה כי כל מה שנראה בעבר לראצionarioלי, למציאות, לא

438 יואל די, ב'.

439 קוק, 1967, עמ' 66-69.

440 זה אולי המקום לצין, כי עד 1967 דוכא הציבור הצעוני-דתי היה רחוק בהשראתו מתחפיסטו המשיחית של הרב קוק. מפלגתו - המפד"ל - הייתה ממוקמת בצד שמאל של המפה הפוליטית הארץ. מנהיגיה דגלו במדדיות רציונלית ובחירה לשלים. גם במהלך המלחמה עצמה הם הביעו התנגדות למHALCOM לא מוחשבים ואפקטיים לפרש מן הממשלה (שגב, 2005, עמ' 261).

היה אלא טעות, אשליה וכזוב ... וαιלו המושג העתיק של הגאולה השלהמה, הנראה אי-ראציאונאל, הוא התנאי המציגותי היחיד לקיומו ולהתקדמותנו במציאות. ועתה בפנינו הבחירה: לסתור לגיטו היישן של אשליות ולהידדר בו לתהום; או ללבת בעקבות המשיח, שפעמייו הידידו זה עתה בראש מטוסינו ובשאון התנאים שלנו⁴⁴¹.

כך פרץ בסערה לחינו משיח שקר חדש ומסתורי. כה מסתורי, שעד היום, יותר ממחמים שנה אחריו, אין איש יודע מי הוא ומה צורה לו. דבר אחד היה ברור – “הדבר מתגלח ב”ה לעיניינו ושוב אין מקום לספק”, כתוב הרב קוק במאמר לעתון “הצפה” בשנת 1975, “הקיין הקץ!”⁴⁴². בששנאל האם אין בגיישה זו ממשום עבירה על האיסור התלמודי לדוחק את הקץ, השיב: “לא אנחנו דוחקים את הקץ, הקץ דוחק לנו!”⁴⁴³.

בתוך שנים ספורות אחזוה הזרחות המשיחית מבית מדרשו של הרב קוק ברוב בניינה של הציונות הדתית. ב-1974 הקימו תלמידיו של הרב את תנועת “גוש אמוניים”, במסגרת החלו במפעל ההתנהלות בגדרה המערבית וברצועה עזה. את ההשלכות הדמוגרפיות שייהיו למhalbיהם על עתייה של מדינת ישראל, ביטלו בזול – הרי ימות המשיח הגיעו, גולות שלישית לא תיתכן.

*

מסענו ההיסטורי בעקבות חבל המשיח תם, והגיעה העת לנסות ולענות על השאלה שהצבנו לעצמנו בפתחו של פרק זה: איפה עבר הגבול בין תקופה משיחית לוחיקות משיחית? למעשה, ניתן לצמצם את השאלה ולנסחה כך: איפה עבר הגבול בין תקופה לוחיקות? תשובה מוצעה לשאלתנו הצעיר וחוקר התלמוד רוד הנשכח במאמר ביקורת חריף שפרסם ב-1984

עמיקם, 1967, עמ' 83.	441
גולדמן, 2017, עמ' 54.	442
שם, עמ' 196.	443

בכתב העת "נקודה", ביטאונה של תנועת "גוש אמונים". במאמר הוקיע את "הניתוק מן המציאות" שפשה בתנועה זו: "חייבים אנו לפעול מתוך מודעות לפוטנציאל האידיר של תקופתנו, אך לדעת, עם זאת, שאין בכך יותר מפוטנציאל", כתוב הנשקה, "והרי כבר למדנו מר' עקיבא, שדיםמה בו בבר כוכבא משיח הוא, כי אין בעניין זה וראות. לפיכך ... אין כל אפשרות לדעת דבר ודאי בעניין זה. יש אפשרות ויש חובה לצפות לישועה, להיאחז בכל שביב תקווה, ויתר מזה: להיווכח ולא להעלים עין מכל הרاءות והסיד מנימ המבאים להכרה שאכן תהליבי גאולה לפניינו. אך קו דק מפריד בין האמונה הראויה בעניין זה, לבין ביטחון שווא; בין יראת שמיים אמיתית ... לבין וראות יהירה המתימרת לידע דעת עליון"⁴⁴⁴.

"אנו מוכנים למדינה פלסטינית שתקטום בשכנות לצד מדינת ישראל בגבולות 67 כשרו שלם המורחית בירתה וירושלים המערבית היא בירת ישראל ... השלום לא יגיע באמצעות כפייה על אחד הצדדים, אלא באמצעות נוכנות של שני הצדדים להיות האחד לצד השני על האדמה הזאת. אנחנו לא מאמינים באלים ונאבקים בטרור. אנו מאמינים בתיאום ביטחוני עם כל המדינות, וחתמנו על הסכמים ביטחוניים רבים ... ידינו מושבות לשלים"⁴⁴⁵.

abbo ma'oz, 2020

בשורות

“אין לך דבר העולל להיות גוירה לאדם אלא האמונה בגוירה”, כתב הפייר לוסוף מרטין בובר ב-1956, “שאייזה בן-חוריין? המשחרר מן האמונה בהברחה”.⁴⁴⁶

*

בחלומי, והנה עומד אני על גשר צר מאד. חושך צלמות אפק את כל היקום סביבי, ורוחות חזקות נשבו. לפתע, מתוך העיטה, הגיחה דמות ענקית וריחפה מוליכ בחלל. בזוכות המלבושים המלכוטיים שלגופה הבנתית מיד עם מי יש לי הכבודה. “פרעה?! מה אתה עושים ב...בתוך החלום שלי?!”, ניסיתי לשווות לקולי טון סמכותי ללא הצלחה יתרה.

בובר, 1973, עמ' 45-44.

446

"היהתי בסביבה, או קפצתי להגיד שלום", הוא ענה בקול עמוק ומהדרה, שנשמעו כמו קולו של האויב האחרון, זה המכונה "הboss", שהוא מכהך לך בדרך כלל בסוף ההפתקה במשחקי המחשב של פעם.

"קצת עפת על עצמן באנלוגיה עלייה רמות בעמוד 60", אמר פרעה לאחר מספר שניות של שתיקה מביכה.
 "נראה לך שאני זוכר מהה מדבר?", שאלתי, למרות שהיתה לי תחושה שאני מבין, פחות או יותר, לאן הוא חותר.
 "ידידי היקר", הוא חיר, "הגיגום שלך אמן מזכיר לי נשכחות, אבל משה רבכם אתה לא! ותאמין לי, הייתה לי היכרות צפופה עם הבוחר הזה".
 "מעולם לא ביקשתי לטעון זאת!", התקוממתי על חוסר העניינות שייחס לי על לא עולב בכפי, "ניסיתי רק להצביע על דמיון מסוים בין השבי התודעתי בו אנחנו שבויים כיום, לבין השבי המצרי ממנו נחלצנו לפני 3000 שנה!".
 "לגביו זה אתה צודק", אישר פרעה, "הדמיון אכן ניכר, מלבד במובן הבדל מהותי אחד".
 "שהוא?", שאלתי.

"מן השבי התודעתי שלכם אין לכם שום סיכוי להיחלץ!", הוא אמר ופרץ בצחוק רועם ומיתוגלגל, שבמעט העיר אותו משנתה.

תסנין מצדה

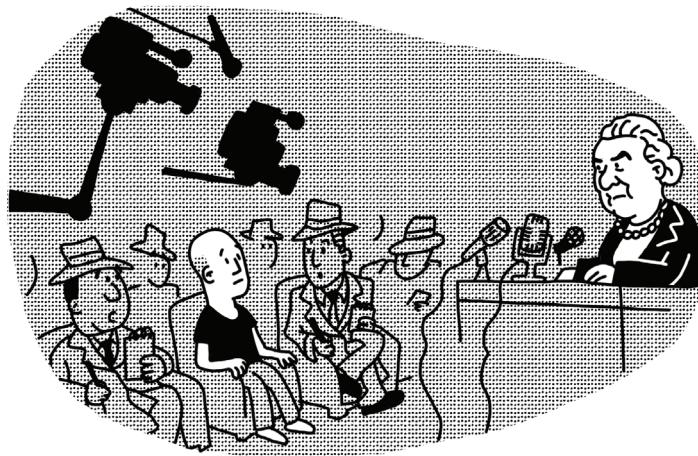
כפי שקרה לעיתמים קרובות בחלומות, המקום, הזמן והנסיבות הפעולות השתנו בבת אחת לבלי הכל, מבלתי שנתי על אף את דעתך. בעת מצאתה את עצמי משתף במסיבת עיתונאים שנערכה בושינגטון בשנת 1973 לכבודה של גולדה מאיר, ראש ממשלת ישראל דאז. על פי המבט הכווץ שהפנתה אליו, הנחתית שאמרתי שהוא מmesh לא לרוחה.

"אתה אומר שיש לנו תסביר מצדה?!", היא הטיחה לעברי.
 "אני? לא אמרתי שום דבר כזה!", הצדקה.
 "זה נכון. באמות יש לנו תסביר מצדה!".

"אנ.. אני... מה?"

"יש לנו תסביר מצדה. יש לנו תסביר פוגרומים. יש לנו תסביר היטל!"⁴⁴⁷.

דבירה של גולדה בכלל לא הופנו כלפי – כך התחווור לי, פתאום, השדר יודע איך – אלא באו בתגובה לטענותיו של העיתונאי האמריקאי סטיווארט אלסופ, שתהה מדוע ישראל עומדת על כך – "אין עם מי לדבר" ומתעקשת להתעלם בהפגניותות ממשרי השלום של נשיין מצרים אנוואר סאדאת (התעקשות שהובילה כובור לפרוץ מלחמת יום כיפור).

"יש עם מי לדבר!", רציתי לעזוק, אך משניתנה לי רשות הדיבור, המילים באילו עתקו מפי. פנחס ספיר, שר האוצר במשטרת של גולדה, הבחן במצוקתי, אך הניח משומם מה שחייב נחוץ לי ברגע זה שמות נוספים להסביר שתיארה גולדה: "אנו סובלים מוטסביך גטו ורשה, הסביר לשאלת העם היהודי, ממש כפי שאנו מלאים בתסביר מצדה", הסביר לי שר האוצר, בעודי נאנק להשחיל מלה, "מלוחמי גטו ורשה, מהלוחמים בגטוות,

בישראל ומהמחנות האחרים ירשנו את התהושה המוצדקת שאנו עומדים וגבינו אל הקיר. תהושה זו מנהה אותנו מבאבקינו השונים ובמלחמותינו⁴⁴⁸.

עוד זה מדובר והנה שוב מצאתי את עצמי עומד על גשר. השימוש עמדת באמצע השמיים, ומתחת לגשר נפרשו בפני נתיבי איילון הפקוקים במלוא הדרם. האם חלמתי בהקץ? האם הקצתי בחולם? צפירות מוכרות שנשמעו מאחורי איששו את האפשרות הראשונה מבין השתיים.

"לא יהיה שלום!", צעק לעבריו הרוב המוטורי מבעד לחילון רכבו, "תכenis את זה טוב טוב לראשו שלך! לא יהיה שלום, כי לא יכול להיות שלום! הלכה היא בידוע שעשיו שונא לייעקב!".

"עוד פעם ההלכה זו?", עניתי בקוצר רוח, "לא דיברנו על זה כבר? הרי מדובר בטעות אומללה! לא לבך התכוון המשורר!?".

"הכל בשביילך טעות אומללה?!?", החזיר הרב, "גם 'עם לבדר ישכון' זו טעות אומללה?! גם 'בכל דור ודור קמים עליינו לכלותנו' זו טעות אומללה?! נזר עליינו לחיות על חרבנו! זו לא סתם אגדה!?".

"אם נרצה, זו סתם אגדה", עניתי, "ובכלל – גם אם באמת נזר עליינו לחיות על חרבנו – لماذا שנתקבל זאת בהכנעה? הרי כל הרעיון שעד בבסיסה של הציונות היה לזקוף את הגב ולהתיצב בעוז מול אותה גורת גורל מדומה. אתה בטח מכיר את דבריו של בן-גוריון על מה שמיוחד בציונות. כל המהפכות שהיו ושתייהינה בארץות אחרות, הוא אמר, היו מההפכות נגד משטר, נגד משטר מדיני, סוציאלי, כלכלי. המהפכה היהודית היא לא רק נגד משטר אלא נגד גורל, נגד גורל ייחיד במינו של עם ייחיד במינו"⁴⁴⁹.

"על מה אתה מדבר!?", יצא הרב מכליו, "הקשושים שלך הם העומדים בניגוד לתמצית הרעיון הציוני! האם הקשבת אי פעם למילויו של ההמנון שלנו?!". בנקודה זו בערבה חמותו של הרב עד כדי כך, שהוא יצא מהתרנטה שלו, ترك את הדלת, נעמד מולי והחל לשיר את ההמנון בלחנים סמוקות.

בר-טל, 2007, עמ' 99.
אוֹחֶנָה, 2003, עמ' 23. 448 449

לקח לי כמה שניות להבחן בכר שמשהו אצלו ממש משובש.

“כל עוד בלבב פנימה
צער פוגרים ומלחמה
ובפאתי גטו האימה
בדדר שכנת האומה!”

“מה? מה זה?! זה בכלל לא ההמנון שלנו!”, מחייתי בתוקף, אבל הרוב המשיך
במלוא גרון:

“העולם כולו נגדנו!
היאוש בן שנות אלףים!
לחיות לנצח על חרבנו
זו גזירה מיידי שמיים!!”

“עכשו אתה מבין למה אני מתכוון?”, שאל אותי פרעה, שוחר באתו רגע
לחלום שלי והתנהג כאילו היה שם כל הזמן הזה. “הנישיון שלך לפטרום את
הפלונטר שבו אתם שבויים ראוי לציון. אפשר להגיד שהוא אפילו נוגע
ללב. אבל מתחת לכל הפלונטר זהה שורר עדרין אותו חושך מוחלט – אותה
תהום אינסופית שהובילה אתכם להיבך בו מלכתחילה – ואת החושך הזה
אין לכם שום סיכוי לנצח.”

“לחיות לנצח על חרבנו”, שאג הרוב ברקע,
“זו גזירה מיידי שמיים!!!”.

בשנת 1977 רוח הייאוש בכל שדרות החברה הישראלית. בסקרים שנערכו באותה שנה הבינו בין 70%- 80% מקרב היהודים בארץ את אמונה כי מדינה ערבית לעולם לא תהיה מוכנה לדון ברצינות בשלום עם ישראל⁴⁵⁰. "טוב שארים אלשיך' בעלי שלום, משלום בעלי שארים אלשיך'"⁴⁵¹ – זו הייתה הסיסמה שניישהה בפי כל, ואף אחד לא העז לפkap בה. אלא שאו קרה דבר מוזר: בנובמבר אותה שנה נחת בארץ אנוואר סאדאת, נשיא מצרים, ושלום במקטרתו, ובתוך חודשים ספורים התהפכה על פיה דעת הקהל בארץ. יחד עם מטוסו של סאדאת נחת גם אחוז המיוואשים בעם והצטמצם לכדי 20% בלבד⁴⁵². לפעמים, כך נראה, הדרך הטובה ביותר לנצח את החושן, היא פשוט להדליק את האש.

"מה הוא הייאוש והركבון מול נצוץ אחר של תקווה ורותח", כתב פעם הספר מיכה יוסף ברדייצ'בסקי⁴⁵³. בספר זהה ביקשתי, בכוחותי הדלים ובזמן הדוחוק, להדליק כמה ניצוצות שכאה. אם הצלחתך בך – את זה אתם תגידו, אבל גם אם הצלחתך – ללא עזרתכם ועוזתכם הניצוצות הללו יתפוגגו כלעתם שבאו לאויר העולם. ספרו על הספר הזה לחברים, מכירים וקרובי משפחה, הלכדים עדין בלביו של הייאוש. העניקו אותו במתנה לאלו העשויים למצואו בו עניין והשראה. אם יורשה לי עוד ציטוט שחוק אחד לקרה סיום: כל אחד מאיתנו הוא אור קטן, וביחד – ביחד יכולים הניצוצות הללו להפוך לאור איתן. כמו שיר מדבק, שמייחסו מתחילה לזרם בשקט, עד שימושו מctrפת אליו, ואז עוד אחד מctrף, ועוד אחת, ועוד אחד, ובבת אחת כולם שרims אותו ביהה, בגרון ניחר, בחרדת קודש, אולי אפילו עם לחולחת קטנה בזווית העין. ממש כמו המנון. ממש כמו המנון שלנו.

450 בר-טל, 2007, עמ' 293.

451 מן, 1998, 221. לטובת הקוראים שנולדו לאחר השלום עם מצרים, ולטובה אלו שכבר הספיקו לשכוח – שארים אלשיך', אותה העדיפה כמעט בכל הישראלים על פני שלום, היא עיר מצראית נידחת בדרום הארץ-האי סיני.

452 בר-טל, שם.

453 ברדייצ'בסקי, 1983, עמ' 63.

תודות

ספר זה לא היה נולד אלמלא נקלעתי באותו ערב חורפי של שנת 2015 לקורס שהעביר ד"ר שאול אריאלי בסמינר הקיבוצים. מאו ואורך השנים סייע לי אריאלי בנפש חפזה ועל כך אני חב לו תודה עצומה. תודה נתונה גם לפ羅פ' עירן הלפרין, לפ羅פ' דניאל בר-טל ולפרופ' אריה נאור שייחדו לי מזמן והעניקו לי מנסיונים העשיר. תודה רבה לשחק מורג, מנכ"לית שלום עכשיו, ולזוהבה גלאון, ראש מכון המחקר זולט, על האמון והתמייה. תודה מקרוב לב לעורכת שלי אביכית משמר, שפרמה את מלותי והטילאה אונן מחדש לכדי שמייה סגונית, ולרב אלחנן מילר המופלא, ששימש כעורך המדעי של הספר. תודה העמוקה נתונה לדידתי המשוררת, הסופרת והמא-לחינה תלמה אליגון-רוז. אני מוקווה שספר זה יסייע ولو במעט בהוצאתה היונה מההתמונה שבביבתר.

תודה מיוחדת נתונה לבינה צביב'חובסקי, לרותי יינשטיין, לעידן שגב ולא.פ. על התרומה הנאה שהשייאו להוצאהו של הספר לאור.

עוד יבואו על התודה והברכה (על פי סדר הא"ב): אביב צץ, אבי דבי, אודה דפני, אמיית סנדי, אסף וקרן וקסלה, גלעד סופר, דברת וגליי קפלה, דורון גלילי, דפי אלפרן, חגיית פורת, יאיר צביב'חובסקי, יוני דרייל, ניק יונטף, יעל מרקוס, ליאת גואטה ישראלי, ליל גללי, מושי כהן, מוטי מנחם, מור כלב, מיה סביר, ניסים כהן, נתאי ברגמן, רגב קונטס, רוני גלבפס, רועי שבנאוי, רותי שוקן צץ, שחר קמניץ, שיר נוסצקי, שמרי נגבי ותומר פרסיקו.

לבסוף, אני רוצה להביע את תודהי לאמי תלמהashi, על הדאגה והמסירות; לאחותי יעל אשע על ההגעה הקפדרנית והעצות המועלות; לבני האהובים שוחר ווובל שלא הפריעו לי במיוחד במהלך העבודה; ולאחרונה חביבה ומהמתה – אשתי קרן, שניצחה איתי הכל.

ועל כל אלה, וגם על כל השאר, שמור נא לי אליו הטוב.

מקורות

- אלקוריאן. (תשמ"ז). (י.ג. ריבלין. (מתרגם)). תל אביב: דבר. (הקוראן, 2005) דברי הכנסת. ירושלים: המדרפיס הממשלתי.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. (2007). הוצאות הביטחון בישראל 1950-2006. נדלה ב-25 בדצמבר 2018 מתוך: http://www.cbs.gov.il/publications/hozaot_bitahon06/ pdf/h_print.pdf
- יוזמת'זנבה - העווזר הרשמי. (13 בספטמבר 2010). הפרטנים - סאיובייקאט [קובץ יודא]. נדלה ב-1 ביולי 2018 מתוך: <https://www.youtube.com/watch?v=JdhYZz9ngcJY>
- (1 במרס 2011). סבר פלוצקר: המחיר הכלכלי של הקיפאון המדיני [קובץ יודא]. נדלה ב-1 ביולי 2018 מתוך: <https://www.youtube.com/watch?v=YLZhvePdsQU>
- מדר השלים. <http://www.peaceindex.org>
- עדיך בחול לבן. (18 ביוני 2017). עמי איילון מסביר מהו באמת גבול הביטחון של ישראל [קובץ יודא]. נדלה ב-26 בספטמבר 2019 מתוך: <https://www.youtube.com/watch?v=ss6vAHdexpY>
- אתר השב"כ. <https://www.shabak.gov.il>
- שלום עכשווי. (18 באוקטובר 2016). ראשי מערכת הביטחון מסכימים. נדלה ב-1 ביולי 2018 מתוך: <http://bit.ly/2moXF6L>
- אבולופ אורייאל (2015). על פי תהום - אומה, אימה ומוסר בשיח העזוני. חיפה: הוצאה הספרים של אוניברסיטת חיפה וידיעות ספרים.
- אבידן דוד (5 בספטמבר 1986). האני-הקיובי היהודי כהיפוכונדר קומי. ידיעות אחרונות, מוסף שבת, עמ' 23.
- אוחנה דוד (2003). משיחיות וממלכויות: בן-גוריון והאינטלקטואלים: בין חזון מדיני לתאולוגיה פוליטית. באר שבע: הוצאה הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
- (23 בספטמבר 2013). דת הלאום: על החיבור של התיאולוגי והפוליטי. נדלה ב-8 בנובמבר 2019 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/1.2124860>
- אונא משה, ישראלי שאל, הלוי חיים דוד וברוריאר מרדכי (תש"ח). "אף שעל": מצווה מן התורה?. ירושלים: עוז ושלום.
- אחד העם (1954). כל כתבי אחד העם. תל אביב: דבר.
- אטינגר יאיר (30 ביולי 2004). 15 שנה אחרי شيء את הפקדה "לשבור להם את העצמות" - מהמודד יהודה מאיר על ראשות אריאל. נדלה ב-11 בנובמבר 2018 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/1.986713>
- איילון אווה (3 בנובמבר 2015). לשכוח ולא לזכור. נדלה ב-12 ביוני 2018 מתוך: www.haaretz.co.il/1.2759367
- איילון עמוס (1972). הישראלים - מיסדים ובנים. ירושלים: שוקן.
- איש שלום בנימין (1990). הרק כוק: בין רציונליזם למשמעות. תל אביב: עם עובד.

- אלדר עקיבא (13 באוקטובר 2016). *ההתנהלות בגדה הן לא מצב בלתי הפיך*. נדלה ב-1 בינואר 2019 מתוך: <http://bit.ly/2SwrxJw>.
- אלטר רوبرט (1973). *תסביך מעודה*. בתפוצות והגולה ט"ז-68, חשל"ה, עמ' 93-86.
- אליל יוסי (20) (כמאי 2012). אולמדת: עצור לחדיע להסדר בירושלים כולל בהר הבית. נדלה ב-29 בינואר 2019 מתוך: <https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/1/> .ART2/369/704.html
- אליצ'ור יהודא (1977). גבולות הארץ במסורת ישראל. בטור א. בן-עמי (עורך), ספר ארץ ישראל השלמה (עמ' 73-82), תל אביב: ש. פירידמן.
- אלתרמן נתן (1975). *החותם המשולש*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- אפרת אלישע (28 ביולי 2013). *הכשל הגיאוגרפיה של ההתנהלות*. נדלה ב-1 בינואר 2019 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/opinions/premium-1.2081292>
- אפשטיין יצחק (1907). *שאללה נעלמה*. השליח, ברק 17, עמ' 206-193.
- אריאלי שאל (29 באוגוסט 2011). *הדי מלחמת יום הכיפורים: התנהגה הישראלית שוב אוטמת את אוזניה*. נדלה ב-13 בדצמבר 2018 מתוך: <http://bit.ly/2BjpssP>
- (4 בספטמבר 2011). *המחיד המדיני-ביטחוני של אשליית הסטטוס-quo*. נדלה 17 בספטמבר 2019 מתוך: <http://bit.ly/2lTGct8>
- (5 בנובמבר 2012). *הלוואי עליינו ابو-מאן*. נדלה ב-6 באפריל 2019 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/1.1857692>
- (2013). *גבול בינוינו וביניכם*. תל אביב: ספרי עליית הגג, ידיעות אחרונות וספריית חמוד.
- (2015). *זכות החשיבה – אוסף מאמריהם על הסכום הישראלי פלסטיני*. ח"מ: המחבר.
- (2016) 4 ביוני. *ירושלים – בין מורה למערב*. נדלה ב-10 ביוני 2018 מתוך: <https://www.jokopost.com/munit/10305>
- (2016) 29 באוגוסט. *א.ב. יהושע, אתה מנצח*. נדלה ב-1 בינואר 2019 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/1.3185235>
- (2018) 23 בינואר. *פנטזיות על הנושא "תוכנית שלום"*. נדלה ב-11 ביולי 2019 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/1.5762685>
- (2018) 24 ביוני. *מתווה טראמפ וטביעות האבעע של נתניהו*. נדלה ב-11 ביולי 2019 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/1.6200166>
- (2018) 20 באוגוסט 2019 מתוך: *אין לפנטזיות ישובים לפני שمبرדים אם הגובל מציאותי*. נדלה ב-1 בינואר 2019 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/1.6390558>
- (2018). *כל גבולות ישראל: מאה שנים של מאבק על עצמאות, זהות, התishiבות וטריטוריה*. תל אביב: ספרי עליית הגג, ידיעות אחרונות וספריית חמוד.
- (2020). *פרטנר ותוכנית – 'חווון השלום' של הנשיא טראמפ מול חלופת שתי המדינות*. תל אביב: Israel Policy Forum
- אריאלי שאל, שורץ דובי ותגורי הדס (2006). *עוזן ואילוח – על ההצעות להעביר יישובים ערביים מישראל לפלשתין*. ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרים מדיניים בע"מ.

- אריאן אשר (1999). ביטחון בצל איום: דעת קהל בישראל בנושא מלחמה ושלום. תל אביב: פפיוס.
- ארליך חגי (2017). המורה התייכון – המשבר הגדול מאז מוחמד. ראשון לציון: ידיעות אחרונות.
- אררט ניסן (2008). מעדר האיוולות של פרעה –CSI-לבו, פבד-לבו וחזק-לבו. שאנן, יג' (תשס"ח), עמ' 39-54.
- באר יזהר (12 באפריל 2017). חד גדי – אבן מתגללת של קדושה, עצם ונקמה. נדלה ב-10 ביוני 2018 מתוך: <https://www.jokopost.com/munit/10305>.
- בובר מרטין (1973). בסוד שיח – על האדם ועמידתו נוכחות ההוויה. ירושלים: מוסד ביאליק.
- בורג אברהם (2004). אלהים חזור. תל אביב: ידיעות אחרונות וספרי חמץ.
- בן-גוריון דוד (1957). במערכות. תל אביב: עם עברה.
- (1974). ממעמד לעם – פרקים לביורו דרכה וייחודה של תנועת הפועלים. תל אביב: עם עובד וקרן הנגב.
- בן-זאב אהרון (19) בספטמבר 2016). מה לעשות עם כל השנה והכעס?. נדלה ב-18 בנובמבר 2018 מתוך: <http://bit.ly/2BeKREJ>.
- בן-שלום ישראל (1993). בית שマイ ומאבק הקנאים נגד רומי. ירושלים : יד יצחק בן-צבי.
- בן-שושן-גורדייס אבישי (15 באוקטובר 2015). ההתקוממות פוגעות בביטחון ישראל. נדלה ב-1 בספטמבר 2019 מתוך: <http://www.molad.org/articles/articlePrint.php?id=1163>.
- (2017). הביטחון הלאומי וה坦כלויות. ירושלים: מולדה.
- בנות נפתלי (30 באפריל 2012). תכנית ההרגעה – עושים מה שטוב לישראל [קובץ וידאו]. נדלה ב-11 ביולי 2019 מתוך: <https://www.youtube.com/watch?v=Fcmnx6gJwMc>.
- בסוק מוטי (6 ביולי 2015). דיו"ח פנימי באוצר: חרם לכללי על ישראל יגורום ליצוא נוק של 88 מיליארד שקל. נדלה ב-12 ביוני 2018 מתוך: <https://www.themarker.com/news/1.2678226>
- בר-טל דניאל (2007). לחיות עם הסכוך. ירושלים: כרמל.
- ברדר'ץ'בסקי מיכה יוסף (1983). מחברות חזון – ספר חסדים (תר"ס) מאמרות (תרס"ג). חולון: בית דברה ועמנואל.
- ברנדיס יובי (2014). היהדות של הגרנו. אור יהודה: כנרת - זמ"ב.
- בראי'ז דן (8 ביולי 2014). בידוע שעשו שונים לעקב?. נדלה ב-2 בנובמבר 2018 מתוך: <http://bit.ly/2qpdAk5>
- גביעולי שאול (2012). המועצה לשalom ולביטחון – 24 שנים של חתירה לשalom ובביטחון – 2012-1988. נדלה ב-27 בפברואר 2019 מתוך: <http://bit.ly/28qe316>
- גודמן מיכה (2010). סודותינו של מורה הנבוכים. אור יהודה: כנרת - זמ"ב.
- (2017). מלbold 67. חבל מודיעין: כנרת - זמ"ב.
- גיל יויאל (2008). ארץ ישראל במשנת הרמב"ם. מעליות, כ"ט (טבת, תשס"ט), עמ' 175-199.

- גנו חיים (2006). *הזכות ההיסטורית על הארץ – עד היכן?*. תבלת, 24 (תשס"ו), עמ' 103-126.
- גרזוברדר עפר (2000). *ישראל על הספה – הפסיכולוגיה של תהליך השלום*. תל אביב: ידיעות אחרונות וספררי חמד.
- גרינשטיין אריך (15 במאי 2015). מרד הפללאחים, 1834: מהי ואיך הומצא העם הפלסטיני נ? נדלה ב-13 ביוני 2018 מתוך: <http://bit.ly/2yQj63T>
- גרפינקל אדם מ. (1992). "לעם לא ארץ, ארץ ללא עם": למקורה, משמעותה, שימושה ועיוותה של מירמה. *נתיב*, 26, עמ' 26-30.
- דיין אילנה (31 במרץ 2016). אבו מאזן: "נתניהו הוא הפרטנר, אני עדיין מושיט לו יד". נדלה ב-6 באפריל 2019 מתוך: <http://bit.ly/2IspVOR>
- דרויש מוחמד (2015). *חמיים שונות שירה*. (ה. שניר (מתרגם)). תל אביב: קשב לשירה.
- דרור יוחקאל (1989). *אסטרטגייה-ברית לישראל*. ירושלים: אקדומון.
- דקל אודן (13 ביוני 2019). הקו המחבר את תוכנית טראמפ להחלת החוק הישראלי בשתי התחנויות. נדלה ב-11 ביולי 2019 מתוך: <https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/2019/06/1176.pdf>
- הכהן רן וקימרלינג ברוך (2004). *תיאודור הרצל: דבריו הוציאו מהקשרם* (הערה בשולי ההיסטוריה-גאוגרפיה הציונית). *ישראל*, 6, עמ' 163-170.
- הפלרין עירן (16 ביולי 2016). *עירן הפלרין – ישוב סטטוכים [קובץ וידאו]*. נדלה ב-18 באפריל 2019 מתוך: <https://www.youtube.com/watch?v=lIt-SKcHSbo>
- הפלרין עירן, אורן נטע ובר-טל דניאל (2010). *חסמים סייציו-פסיכולוגיים בפתחון הסכוסן הישראלי-פלסטיני: מבט אל החברה היהודית-ישראלית*. בתורן יבר-סימן-טוב. (עורך), *חסמים לשלים בסכוסן הישראלי-פלסטיני*, עמ' 55-75. ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל.
- הנשקה דור (1984). מה קורה לאזרות הראייה?. *נקורה*, 79, עמ' 13-28.
- הראל עמוס ויישברוף אבי (2004). *המלחמה השビית – איך ניצחנו ולמה הפסכנו במהלך המלחמה עם הפלסטינים*. תל אביב: ידיעות אחרונות וספררי חמד
- הרוי זאב (2004). הרב ריני על מצוות ישוב ארץ-ישראל. בתורן א. רביבצקי (עורך), *ישראל בהגות היהודית במאה העשרים* (עמ' 303-312). ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
- הרבי יהושפט (1982). חזון, לא פנטזיה: לך מרד בר-כוכבא וריאליות מדיניות בימיינו. *ירושלים: דומינו*.
- הרמן תמר וייר אפרים (2001). *ה'יוניות' של ש"ס – דימויו ומציאות*. בתורן ג. פلد (עורך), *ש"ס – אתגר הישראלית במאה העשרים* (עמ' 343-389). תל אביב: ידיעות אחרונות וספררי חמד.
- הristol בנימין זאב (1978). *מדינת היהודים*. (מ. בגין (הקדמה)). תל אביב: ידיעות אחרונות.
- (1997). *אלטנויילנד*. (מ. קרואס. (מתרגמת)). תל אביב: בבל.
- וילף עינת ושורץ עדי (2018). *מלחמת כחות השיבה. חבל מודיעין: בונרת - זמ"ב*. ווינפלד משה (1988). *היקף הארץ המובטחת – שתי תפיסות שונות*. *קתרה*, 47, עמ' 3-16.
- ורטט שמואל (1988). *השכלה ושבתאות: תלותתו של מאבק*. ירושלים: מרכז ולמן שור לתולדות ישראל.

- ז'בוטינסקי זאב (1923). על קו הירקן. נדלה ב-17 באוקטובר 2018 מתוך: <http://bit.ly/2SHhemy>
- (2016). היהודים והמלחמה (1939-1940). (א. נאור (עורך ראשי)). תל אביב: מכון ז'בוטינסקי בישראל.
- ז'נד חיים (2006). הזכות ההיסטורית על הארץ: עד היכן? תבלת, 24 (קיץ התשס"ו), עמ' 103-126.
- חוֹרֵב הַרָּאֵל (2015). הפליטים - מבחן שני המדרינות לפתרון המדינה האחת? צומה המזרחה התיכון, 5, 6. נדלה ב-18/06/2018 מתוך: <https://dayan.org/he/content/4131>
- חוֹשֶׁן מַאיָּה וְקוֹרֵחַ מִיכָּל (2017). על נתניהו ירושלים 2017: מצב קיים ומוגמות שינוי. ירושלים: מכון ירושלים למחקרי מדיניות.
- חגִ שְׁמוֹאֵל (1969). תנונות משיחיות לפני חורבן הבית השני. מחנינים, קב"ה, עמ' 46-52.
- חכם עמוס (1969). הרעיון המשיחי במקרא. מחנינים, קב"ה, עמ' 22-28.
- חלמיש אביה (2005). ארץ-ישראל המנדטורית: חברה דואלית או מציאות קולוניאלית?. זמנים, 92, עמ' 16-25.
- חסן ניר (25 בדצמבר 2015). ירושלים, כפי שאיש לא התקoon. נדלה ב-10 ביוני 2018 מתוך: <https://haaretz.co.il/1.2806602>
- טבת שבתי (1985). בן-גוריון וערבי ארץ-ישראל. ירושלים: שוקן.
- טוביאס בונמיין ובטיינו דניאל (4 בפברואר 2018). היומני הסודיים של ערפת. נדלה ב-12 באוגוסט 2018 מתוך: <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5084564,00.html>
- טובמן ברברה (2015). מעמד האיוולות. (ג. אשכול (מתרגומם)). תל אביב: מעריב.
- יאיר גיד (2011). צופן הישראליות: עשרה הדיברות של שנות האלפיים. ירושלים: כתה.
- יוזש א. ב. (2005). ניסיון ליזיהו והבנה של תשתיתות האנטיישמיות. אלפיים, 28, עמ' 11-30.
- יעדי אהוד ושיף זאב (1990). אינטיפאדה. ירושלים: שוקן.
- ישראל אריאל (1988). אטلس ארץ ישראל לגובלותה על פי המקורות: יסודות וחקיר (ע. ברוך (עורך) וא. נור (mphota)). ירושלים: כבנה.
- ישראל צייפוי (2017). ירושלים - "בירתה הנצחית והמאוחדת של ישראל"? מגמות בדעת החקלא. מבט על, גילין, 936.
- יששכרוף אבי (14 ביוני 2006). יעצו של הניה: פיגועים לא ישראל את חמס. נדלה ב-26 בנובמבר 2018 מתוך: <https://news.walla.co.il/item/923544>
- (24 במאי 2013). התקווה, חפchar וההשומות: הסכם שלום שנשאר על המפית. נדלה ב-28 בינואר 2019 מתוך: <https://news.walla.co.il/item/2644736>
- (8 בספטמבר 2016). תקציב הזרע העכברית של חמאס: מאה מיליון דולר, 40% ממנו - למנחרות. נדלה ב-24 בנובמבר 2018 מתוך: <https://news.walla.co.il/item/2995401>
- יששכרוף אבי וחורי ג'קי (13 באוקטובר 2010). יاسر עבד רב: נכיר במדינת ישראל בכל צורה שהיא תמורה גבולות 67'. נדלה ב-11 ביולי 2019 מתוך: <https://www.haaretz.com>

- כהן הילל (2005). תרפ"ט – שנת האפס בסכסוך היהודי-ערבי. ירושלים: בתה.
- לאו בני (2010). ירמיהו – גורלו של חווה. תל אביב: ידיעות אחרונות וספרי חמד.
- (19) בנובמבר 2010. זכירון על התנא. מקור ראשון, מוסף שבת, עמי 17.
- לאוב רישיар ובורוכוביץ' אוליבייה (2011). ישראל – עתיד מוטל בספק. תל אביב: רסלינג.
- להב אבטיל (15 ביולי 2015). תקציב הביטחון ב-2014: מ-58 ל-72 מיליארד. נדלה ב-25 בנובמבר 2018 מתוך: <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4680218,00.html>
- לוביין רונן (2016). מהחיה עמלך והאובי הערבי בין פרשניהם המקרא לרבני זמננו. شأنן, כ"ב (תשע"ז), עמ' 43-78.
- לי אליאור ואיבניר איתמר (11 בפברואר 2020). אולמרט נפגש עם ابو מאזן: "אתה אש של שלום". נדלה ב-12 בפברואר 2020 מתוך: <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5676280,00.html>
- לי אליאור ונחמיאס רווי (23 בינואר 2011). המומ"מ נחשף: הרשות הצפופה ויתוריהם ניכרים ב-16 באפריל 2019 מתוך: <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4017896,00.html>
- לי אליאור וקוביס רועי (25 בינואר 2011). ابو-מאزن אמר: לא הינו שתקלטו מיליון פליטים. נדלה ב-28 במרץ 2019 מתוך: <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4018525,00.html>
- ליוביצ'יש שיעיהו (1982). אמונה, היסטוריה וערבים: מאמרים והרצאות. ירושלים: אקדמון.
- (2000). שבע שנים של שיחות על פרשנות השבוע: תשלו - תשמ"ג. ירושלים: בתה.
- ילדל-הארט, ב. ה. (2007). מדוע איןנו לומדים מן ההיסטוריה? (מ. מלצר (עורך) ו. שדה מתרגם). תל אביב: מערכות.
- לדרון עידן (26 ביולי 2014). "מורח תמרון" להנצחת הסכסוך: מנהרות, הרתעה ורוחה של חמה. נדלה ב-26 בדצמבר 2018 מתוך: <https://idanlandau.com/2014/07/26/space-for-perpetuating-the-conflict>
- לנידמן שידי (2010). ערכימים מוגנים בחסם ביישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני. בתור. בר-סימן-טוב (עורך), חסמים לשalom בסכסוך הישראלי-פלסטיני, עמ' 188-224. ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל.
- לנידמן קרולינה (5 באוקטובר 2016). אמנות הכיבוש על פי גדי שmani. נדלה ב-21 בספטמבר 2019 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/1.3086829>
- (16 באוגוסט 2018). על מה הם מדברים כשהם מדברים על ריבונות. נדלה ב-11 ביולי 2019 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/1.6383831>
- לנייר ניבת (7 באוקטובר 2011). מחדרה לא בונים מדינה. נדלה ב-2 באוקטובר 2018 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/1.1517160>
- מוחר ירידב (18 בפברואר 2012). האבנים אמרו תהרגו את היהודים אך הקוראן סירב. נדלה ב-20 בנובמבר 2018 מתוך: <http://bit.ly/2TxudaD>
- (28 בפברואר 2013). הקביעה "הערבים לא שונאים אותנו בגל הכיבוש ב-67" –

- במבחן העובדות. נדלה ב-2 בנובמבר 2018 מתוך: <http://bit.ly/2qp2wDL>
- (2013 באפריל 20). רוב מוחץ של בכיר מרכיב הביתחון נגד המשטר הצבאי. נדלה ב-25 בנובמבר 2018 מתוך: <http://bit.ly/2Bxfjdz>
- מונטגיו אשל (1978). על התפקיד האנושית. (ז. שדה. (מתרגום)). תל אביב: עם עובד.
- מוריס בני (2004). הערכה על מאמרים של רן הכהן וברוך קימרלינג. ישראל, 6, עמ' 171-173.
- (2012). מדינה אחת שת מדינות: ישראל ופלסטין. תל אביב: עם עובד.
- מזור יוסף (2011). ציונות, פוסט ציונות והבעיה הערכית. ירושלים: גפן.
- מלח ירמי (1994). מצוות ישב ארץ ישראל בראיה ההיסטורית. בשדה חם"ה, ז' - ח' (תשנ"ד).
- מן רפי (1998). לא יעלה על הדעת: ציטוטים, ביטויים, כינויים ומטבעות לשון. אור יהודה: הר אורי.
- מרק אורי (16 באוגוסט 2018). הפסדתם. כדי לחלק את הארץ די בפינוי 9,800 משפחות. נדלה ב-2 בינואר 2019 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/1.6384117>.
- משגב אורי (4 באוקטובר 2012). המחדל האמתי של מלחתם יום כיפור. נדלה ב-20 בדצמבר 2018 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/1.1835715>
- נאור אריה (2001). ארץ ישראל השלמה: אמונה ומדיניות. חיפה ולוד: הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה ומומורה-ביתן.
- נאמן פחוט (1963). אנטיקולופיה ליאנוגרפיה מקראית, תל אביב: צ'צ'יק.
- נוימן קלמן (2013). הוויכוח על גבולות המדינה - סוגיה של דת ומדינה?. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- ניב דוד (1965). מערכות הארגון הצבאי הלאומי. מגנה להתקפה 1937-1937. חלק שני. תל אביב: מוסד קולונר.
- סגל אודי (2 בנובמבר 2012). י"ר הרשות הפלסטינית אבו מאזן: "פלסטין - בקוו' 67, לפחות". נדלה ב-6 באפריל 2019 מתוך: <https://www.mako.co.il/news-military/israel/Article-4ef102b1242ca31004.htm>
- סתטמן דני (2010). הזכות על הארץ: מצדוקים מוסריים לצידוקים דתיים וחזרה. בתווך פ. לוייז וצ. מזא"ה (עורכים), דרישת שלום: דרישות על התורה ברוח השלום והצדקה, עמ' 236-247. תל אביב: ידיעות אחרונות וספרי חמד.
- סין עמנואל (1988). מיתוסים פוליטיים ערביים. תל אביב: עם עובד.
- סימון אוריאל (2002). בקש שלום ורדפה: שאלות השעה באור המקרא באור שאלות השעה. תל אביב: ידיעות אחרונות וספרי חמד.
- סעד אדויארד (1981). שאלת פלسطين. ירושלים: מפרש.
- עוז עמוס (2017). שלום לקנאים: שלוש מחשבות. בן-שמן: כתה.
- עמיטל יהודה (1983). במלכוד השלים. נקודה, 52, עמ' 8-11.
- עמיים אליהו (1967). הלוגיסטיקה של פעמי משיח. בתוך: א. בן-עמי (עורך), הכל! - גבולות השלום של ארץ ישראל (עמ' 76-83). תל אביב: מדף.

- עמירב משה (2007). סינדרום ירושלים. ירושלים: ברמל.
- ענברי אסף (2001). האופציה של ברל. פנים, סטיio 2001. נדלה ב-12 בספטמבר 2018 מתוך: <http://inbari.co.il/berl1.htm>
- עשהאל אמוני (2019). מצעד האיוולות של העם היהודי: איך הפקיעו אבות היהודים את עתיד עםם. ראשון לציון: משלב – הוצאה לאור מיסודהן של ידיעות אחרונות וספריה חמונה.
- פוגלמן שי (3 בנובמבר 2011). בגין מחק את ירושלים. נדלה ב-10 ביוני 2018 מתוך: <https://haaretz.co.il/1.1546588>
- פונדק רון (13 בפברואר 2014). אבו מאן יחתום על עסקה חוגנת. נדלה ב-6 באפריל 2019 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/1.2243698>
- פורת יהושע (1976). צמיחה התנועה הלאומית הפלשינאית 1929-1918. תל אביב: עם עובד.
- (1978). מהஹומות למרידה – התנועה הלאומית הערבית-הפלשינית 1939-1929. תל אביב: עם עובד.
- פינקלשטיין אריאל (תש"ז). "לא תהיה גלות נספת" – בחינה מחודשת (תגובה למאמרו של הרב אריה יצחק שבט, צהיר"כ). צהה, כ"ה, עמ' 45-53.
- פלוצקר סבר (3 בנואר 2008). מי بعد תוכנית החלוקה? נדלה ב-28 ביוני 2018 מתוך: <https://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-3489680,00.html>
- פרא רקסט (7 במאי 2018). תושבי עזה במחווה מיוחדת לישראל: "רוצים חופש ושלום". נדלה ב-28 ביוני 2018 מתוך: <https://www.mako.co.il/good-news-news/Article-7dd92f4c4e53361006.htm>
- פרטיקו תומר (21 בפברואר 2007). הראי"ה קוק והרצ"יה קוק – הקץ וסופה. נדלה ב-11 באוקטובר 2019 מתוך: <https://tomerpersico.com/2007/02/21/the-rabbi-kooks-termination-and-its-end>
- פרקש טלי (27 במרץ 2018). בין חיים לגדרה: "לא יהיה קיום למדינת ישראל". נדלה ב-27 בספטמבר 2018 מתוך: <https://ynet.co.il/articles/0,7340,L-5199305,00.html>
- צנעני עומר (2015). תחילק אנטיפוליס (2007-2008) "נונה מדבר" או "פאטה מורגאנה". תל אביב: מרכז תמי שטינמן למחקרים שלום, אוניברסיטת תל אביב.
- קובובייץ יניב (5 במאי 2019). ראיי נפץ של 90 ק"ג וטוחנים של יותר ממאה ק"מ: זהו מערכת הרקמות של חמאס. נדלה ב-28 בספטמבר 2019 מתוך: <https://www.haaretz.co.il/1.7059951>
- קולורצקי מנחם (9 במאי 2018). אוכלוסיות היהודים והערבים בין הירדן לים ישתו עד לשנת 2065. נדלה ב-22 בדצמבר 2018 מתוך: <http://bit.ly/2GzQm5D>
- كوك אברהם יצחק הכהן (תשנ"ג). אורות. ירושלים: מוסד הרב קוק.
- (1937). משפט בהן: תשובה במציאות התייחסות בארץ, קדשים, טהרה, סנהדרין ומלכים. ירושלים: מוסד הרב קוק.
- كوك צבי יהודה (1967). מזמור י"ט של מדינת ישראל. בתוור: א. בן-עמי (עורך), הכל! – גבולות השלום של ארץ ישראל (עמ' 65-75). תל אביב: מדף.

- קימרלינג ברוך (1996). מקורותיה של התרבות הפוליטית הישראלית. בთור: מ. ליסק וב. קני-פו (עורכים), ישראל לקרה שנות האלפיים – חברה, פוליטיקה ותרבות (עמ' 395-407). ירושלים: מאגנס, האוניברסיטה העברית.
- קייפניס גאל (2012). – הדרכם למלחמה. אויר יהודיה: בנות, זMORE-ביבון, דביה.
- רביד ברק (8 ביוני 2014). תוכניתו של נתן: החלטת ריבונות הדרגתית בשטחי סי. נדלה ב-11 ביולי 2019 מותך: <https://www.haaretz.co.il/1.2343035>.
- רביצקי אביעזר (1993). הказ המגולח ומדינת היהודים – מישיות, ציונות ורדיילים דתי בישראל. תל אביב: עם עובד.
- רוזולד נמרוד (2010). פחד כחם וכמנייע ליישוב סכסיים: דיון תיאורטי והמקרא הירושלמי. בთור: בר-סימן-טוב (עורך), חסמים לשлом בסכsoon היישר-איל-פלסטיני (עמ' 157-129).
- רוזנבלום ירון (7 באוקטובר 2011). מי אמר "ימים נוראים". נדלה ב-30 באוגוסט 2019 מותך: <https://haaretz.co.il/1.1517794>.
- רווטרג, ש. (2010). כיבוש הארץ – תבלית או מציאות? הרמב"ן מול הרמב"ן. בთור: פ. לוי ור. מזא"ה (עורכים), דרישת שלום: דרישות על התורה ברוח השלום והצדקה, עמ' 254-248. תל אביב: ידיעות אחרונות וספריית חמה.
- רונן יניב (24 במרס 2009). פליטים פלسطينים המבקשים למשם את "זכות השיבה" לישראל. ירושלים: הכנסת, מרכז המחקר והמידע.
- ריבליין חיים (14 בנובמבר 2017). "שכחו להיות יהודים": אז והיום. נדלה ב-6 בדצמבר 2018 מותך: <http://bit.ly/2UkNQD7>.
- רייטר יצחק (2010). דת כחם בפני פשרה בסכsoon היישר-איל-פלסטיני. בთור: בר-סימן-טוב (עורך), חסמים לשлом בסכsoon היישר-איל-inati (עמ' 324-294).
- ירושלים בחקר ישראל.
- רכבלסקי טפי (1998). חמورو של משיח. תל אביב: ידיעות אחרונות וספריית חמה.
- רנן ארנסט (2009). על לאומיות זהות יהודית. תל אביב: רסלינג.
- שגב תום (2005). והארץ שניתה את פניה. ירושלים: כתה.
- שטיינברג מתי (2001). "דור חולך ודור בא": دور "הנכבה" ודור "המאבק המזוין". בთור: י. מאלי (עורך), מלחמות, מהפכות זהות:Dורית (עמ' 128-118).
- (2008). עומדים לגורלם – התודעה הלאומית הפלשתינית 1967-2007. (ה. טל עוזר). תל אביב: ידיעות אחרונות וספריית חמה.
- (8 באוקטובר 2015). אבנרי, זה מה שבאמת אמר ابوamazon. נדלה ב-10 ביוני 2018 מותך: <https://www.haaretz.co.il/1.2747341>
- שלג יאיר (6 ביוני 2018). "בימין חושבים שהם יצורי-על, אותן לא מבלבלים עם עבדות". נדלה ב-25 בדצמבר 2018 מותך: <https://www.makorrihon.co.il/magazine/> /dyukan/52277
- שליטים אבי (2005). קיר הברזל – ישראל והעולם הערבי. (י. שרת (מתרגמת)). תל אביב: ספרי עליית הגג וידיעות ספרים.

שפירא אניתה (1997). הHall'iba על קו האוּפָק. תל אביב: עם עובד.

שפְר גַבְרִיאָל (2015). מִשָּׁה שֶׁרֶת: בִּיוֹגְרַפִּיה פּוֹלִיטִית. יְרוֹשָׁלָם: כְּרָמָל.

שְׁקָדְרָוִנִי (2018). מַאֲחֹורי הַכְּאָפִיה – הַסְּכָסָךְ מַנְקוּדָת מִבֵּט הַפָּלֶסְטִינִית. רָאשָׁון לִצְיּוֹן: מִשְׁבָּל.

שר גלעד (2001). במרקח נגיעה: המשא-ומתן לשлом 2001-1999: עדות. (ה. טל (עורר)).

תל אביב: ידיעות אחרונות.

שלוי יובל (18 בספטמבר 2005). מהה תמהה את זכר עמלק מן השמים - לא תשכח. נדליה .<http://www.kipa.co.il/jew/pash/58/5170.html>. בתאריך: 21 בנובמבר 2018, מותך:

Al Jazeera. (n.d.). *Meeting Minutes: Saeb Erekat and David Hale*. Retrieved January 30, 2019 from <http://transparency.aljazeera.net/en/projects/thepalestinepapers/201218211411218918>.

Btselem. *Statistics*. Retrieved November 14, 2018, from <https://www.btselem.org/statistics> (Several pages)

Carnegie Live. (July 1, 2020). *The Way Forward for Palestine: A Conversation with Prime Minister Mohammad Shtayyeh* [Video File]. Retrieved August 20, 2020 from <https://www.youtube.com/watch?v=fjJsup-5E7s>

CIA. *The World Factbook – Gaza Strip*. Retrieved November 25, 2018 from https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print_gz.html.

PCPSR (Palestinian Center for Policy and Survey). Retrieved July 5, 2018 - August 14, 2018, from <http://www.pcpsr.org> (Several pages)

Pew Research Center. (2017). *U.S. Muslims Concerned About Their Place in Society, but Continue to Believe in the American Dream*. Retrieved November 25, 2018 from <http://www.pewforum.org/2017/07/26/terrorism-and-concerns-about-extremism/>

PICR Lab. (August 16, 2015). *Psychological Barriers to Conflict Resolution Workshop – Chapter 1* [Video File]. Retrieved April 17, 2019 from https://www.youtube.com/watch?v=He_YRJW5UmA

Rand Corporation. (2014). *Calculating the Costs of the Israeli-Palestinian Conflict*. Retrieved December 25, 2018 from <https://www.rand.org/international/cmepp/costs-of-conflict/calculator.html>

SIPRI. (2018). *Military expenditure by country as percentage of gross domestic product, 2005-2017*. Retrieved November 25, 2018 from https://www.sipri.org/sites/default/files/3_Data%20for%20all%20countries%20from%201988-2017%20as%20a%20share%20of%20GDP.pdf

- (2019). *SIPRI YEARBOOK 2019: Armaments, Disarmament and International Security. Summary*. Retrieved September 17, 2019 from

https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-06/yb19_summary_eng_1.pdf

UNRWA. *Annual Operational Report 2017*. (2018). Retrieved July 5, 2018, from https://www.unrwa.org/sites/default/files/content/resources/2017_annual_operational_report_final_lr.pdf

Adwan Sami, Bar-On Dan & Naveh Eyal (2012). *Side by side – Parallel histories of Israel-Palestine*. New York: The New Press.

Apkon Stephen & Young Andrew (Directors). (2016). *Disturbing the Peace* [Motion picture]. United States: Reconsider.

Arbuckle Alex Q. (September 25, 2015). *The soldier who wouldn't surrender*. Retrieved December 4, 2018, from <https://mashable.com/2016/09/25/hiroo-onoda/#0QWajz7OYkqT>

Arian Asher (1989). *A People Alone*. Journal of Conflict Resolution, 33, pp. 605-631.

Bar-Tal Daniel (2001). *Why Does Fear Override Hope in Societies Engulfed by Intractable Conflict, as It Does in the Israeli Society?*? Political Psychology, 22 (3), pp. 601-627.

Bar-Tal Daniel & Halperin Eran (2011). *Socio-psychological Barriers to Conflict Resolution*. In D., Bar-Tal (Ed.), *Intergroup conflicts and their resolution: A social psychological perspective* (pp. 217-240). New York: Psychology Press.

- (2013). *The Israeli-Jewish society : socio-psychological barriers for peacemaking and overcoming them*. Tel Aviv: Tami Steinmetz Center for Peace Research, Tel Aviv University.

Bar-Tal Daniel & Vertzberger Yaakov Y.I. (1997). *Between Hope and Fear: A Dialogue on the Peace Process in the Middle East and the Polarized Israeli Society*. Political Psychology, 18 (3), pp. 667-700.

Barakat Ibtisam (2007). *Tasting the Sky: A Palestinian Childhood*. New York: FSG.

Cameron Dell (December 11, 2015). *Israeli police official refutes claim that Hamas kidnapped Israeli teens*. Retrieved November 14, 2018, from <https://www.dailydot.com/layer8/israel-gaza-kidnap-false-inaccurate/>

Dowty Alan (1998). *The Jewish state: a century later*. Berkeley : University of California Press.

Goddard Stacie E. (2006). *Uncommon Ground: Indivisible Territory and the Politics of Legitimacy*. International Organization, 60 (1), pp. 35-68.

- (2009). *Indivisible Territory and the Politics of Legitimacy*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Inman Matthew** (n.d.). *You're not going to believe what I'm about to tell you.* Retrieved January 27, 2019, from <https://theoatmeal.com/comics/believe>.
- Johnson Dominic D. P. & Tierney Dominic** (2001). *The Rubicon Theory of War – How The Path To Conflict Reaches The Point Of No Return.* International Security, 36 (1), pp. 7-40.
- Kahneman Daniel & Tversky Amos** (1995). *Conflict Resolution: A Cognitive Perspective.* In: K. Arrow, R. Mnookin, L. Ross, A. Tversky, & R. Wilson (Eds.), *Barriers to conflict resolution* (pp. 44–61). New York: Norton.
- Kaplan Jonas T., Gimbel Sarah I. & Harris Sam.** (December 23, 2016). *Neural correlates of maintaining one's political beliefs in the face of counterevidence.* Retrieved April 30, 2019, from <https://www.nature.com/articles/srep39589>.
- Laternari Vittorio** (1962). *Messianism: Its Historical Origin and Morphology.* History of Religions, Vol. 2, No. 1, pp. 52-72.
- LeMay Curtis E. & MacKinlay Kantor** (1965). *Mission with LeMay: My Story.* New York: Doubleday.
- Lustick Ian.** (1993). *Reinventing Jerusalem.* Foreign Policy, 93, pp. 41-59.
- Luz Ehud.** (1998). *Through the Jewish Historical Prism: Overcoming a Tradition of Insecurity.* In: D. Bar-Tal, D. Jacobson, and A. Kleiman (Eds.), *Security Concerns: Insights from the Israeli Experience* (pp. 55-71). Stanford: Jai Press.
- Rosen Armin & Bender Jeremy** (October 27, 2014). *The Most Powerful Militaries In The Middle East [RANKED].* Retrieved September 15, 2019, from <https://www.businessinsider.com/most-powerful-militaries-in-the-middle-east-2014-8>.
- Sacco Joe** (2001). *Palestine.* Seattle: Fantagraphics Books.
- (2009). *Footnotes in Gaza.* New York: Metropolitan Books.
- Young Robert J. C.** (2016). *'We Belong to Palestine Still': Edward Said and the Challenge of Representation.* In: R. Braidotti & P. Gilroy (Eds.), *Conflicting Humanities* (pp. 129-142). London: Bloomsbury.